

ÖNSÖZ

Kentleri planlama disiplinini kullanarak keşfetmemi ve bir tutkuyla bağlanmamı sağlayan, akademik eğitimim boyunca beni destekleyen birçok insan bulunmaktadır. Öncelikli olarak bu değerli kazanımı yaşamamda çok emeği geçen ve tez çalışmam kapsamında bana ayırdığı değerli zamanlarda birçok farkındalık yaşamamı sağlayan, ufkumu açan başta tez danışmanım Doç Dr. Murat Cemal YALÇINTAN'a teşekkür ederim. Yaptığımız tartışmaların, verdiğiniz desteklerin hepsi çok değerli ve öğreticiydi. Bütün öğrenim yaşantımda bana birşeyler öğreten, destekleyen bütün hocalarımla emekleri için de teşekkürü bir borç bilirim.

Her daim yanımda olan, sevgisini ve desteğini asla esirgemeyen ablalarım Emel AYSELİ'ye ve Hicran AYSELİ'ye, yüksek lisans yapmam için beni teşvik eden abim Turan AYSELİ'ye, bana inandığını her daim hissettiren ve vizyonumu genişleten İrfan OLGAÇ'a, dostlarıma sonsuz teşekkürler...

Son olarak ise; hayatım boyunca aldığım her kararda yanımda olup destek veren ve yaşamımı toplumsal bir fayda içerisinde yaşamam gerektiğini bana öğreten annem Aynur OLGAÇ'a teşekkür eder, tez çalışmamı ona ithaf ederim. İyi ki varsın..

Filiz AYSELİ

Şehir Plancısı

Mayıs 2010, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	v
SUMMARY	viii
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
1 GİRİŞ	1
1.1 ARAŞTIRMANIN RASYONELİ	1
1.2 ÇALIŞMANIN AMACI	3
1.3 ARAŞTIRMA SORULARI	3
1.4 ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	4
1.5 ÇALIŞMANIN KURGUSU	5
2 KENTSEL DÖNÜŞÜM ve YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI ...	7
2.1 KENTSEL DÖNÜŞÜM	7
2.2 KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TARİHSEL SÜRECİ	12
2.3 KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL BOYUT	19
2.3.1 Sosyo-Ekonomik Boyut	19
2.3.2 Kültürel Boyut	23
2.4 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI	24
2.5 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN DAYANDIĞI İLKELER	29
2.6 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDEKİ AKTÖRLER VE ORTAKLIKLAR	35
2.6.1 Yerinde Kentsel Dönüşüm Sürecindeki Aktörler	35
2.6.2 Yerinde Kentsel Dönüşüm Sürecindeki Ortaklıklar	43
2.7 BÖLÜM SONUCU	46

3	YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMDE YÖNETEN-YÖNETİLEN İLİŞKİSİ	49
3.1	YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜME YÖNELİK YÖNETEN-YÖNETİLEN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ	49
3.1.1	Demokratikleşme Sürecinde Dönüşüm: Katılımcı Demokrasi Anlayışı	50
3.1.2	Yönetişim Kavramı	52
3.1.3	Sosyal Sermaye	58
3.1.4	Toplumsal Dışlanma	60
3.2	YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMDE SİVİL-YEREL AKTÖRLERİN KATILIMI: TANIMI VE YÖNTEMLER	61
3.2.1	Katılım Kavramı	61
3.2.2	Sivil-Yerel Aktörlerin Katılım Biçimlerine Dair Yöntemler ve Geliştirilen Sistemler	68
3.3	YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANLARINDA GÜÇLENDİRME KAVRAMI	79
3.3.1	Güçlendirme için Yerel Karar Mekanizması	84
3.3.2	Güçlendirme de Süreç Mekanizması ve Aktörler Üzerindeki Etkileri	86
3.4	SİVİL-YEREL AKTÖRLERİN GÜÇLENDİRİLMESİNDE YENİLİKÇİ YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR	89
3.4.1	Yaygın Öğrenme Yaklaşımı Üzerinden Yaygın Eğitim Yöntemleri	90
3.4.2	C. L. E. A. R Yöntemi	95
3.5	BÖLÜM SONUCU	97
4	YERİNDE DÖNÜŞÜM ALANI OLARAK FENER - BALAT KENTSEL ALANININ İNCELENMESİ	101
4.1	ÇALIŞMA ALANININ GEREKÇELENDİRİLMESİ	101
4.2	ÇALIŞMA ALANININ TANIMLANMASI	103
4.2.1	Alanın Genel Özellikleri	103
4.2.2	Fener-Balat Tarihsel Gelişimi	104
4.2.2.1	Fener Tarihsel Gelişimi	105
4.2.2.2	Balat Tarihsel Gelişimi	106
4.2.3	Alanın Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Dinamikleri	108
4.2.3.1	Mekânsal Analizi ve Dinamikleri	108
4.2.3.2	Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Dinamikleri	114
4.3	BÖLÜM SONUCU	117

5	YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM BAĞLAMINDA FENER-BALAT'TA GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELERİN İNCELENMESİ.....	120
5.1	“FENER ve BALAT SEMTLERİNİN REHABİLİTASYON PROGRAMI” PROJESİ.....	120
5.1.1	Projenin Tanımlanması	121
5.1.1.1	Projenin Amacı ve Müdahale Öncelikleri.....	121
5.1.1.2	Aktörlerin Tanımlanması ve Kurumsal Yapılanması.....	128
5.1.1.3	Katılım Boyutu ve Güçlendirme Stratejileri.....	132
5.1.2	Program Sonuçları ve Değerlendirmesi	134
5.2	FENER AYVASARAY ARASI VE SAHİL KESİMİ YENİLEME PROJESİ.....	139
5.2.1	Proje Alanının Tanımlanması.....	139
5.2.2	Projenin Alanındaki Diğer Planlarla Olan İlişkisi.....	140
5.2.2.1	1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	141
5.2.2.2	UNESCO	142
5.2.2.3	“Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı” Projesi	143
5.2.3	Projenin Amaç, Kapsam ve Süreci.....	143
5.2.4	Projedeki İlgili Aktörlerin Tanımlanması	149
5.2.5	Proje Sürecinde Sivil-Yerel Aktörlerle İlişkiler ve Sunulan Haklar ..	153
5.2.6	Sivil-Yerel Aktörlerin Kentsel Dönüşüm Uygulamasına Yönelik Düşünceleri.....	157
5.3	BÖLÜM SONUCU	170
6	FENER-BALAT ALANINA YÖNELİK YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM İÇİN GÜÇLENDİRME PROGRAMI: STRATEJİLER ve ÖNERİLER.....	173
6.1	GÜÇLENDİRME PROGRAMININ AMAÇ VE HEDEFLERİ	173
6.2	PROGRAMIN GENEL KAPSAMI VE YÖNETİM MEKANİZMASI..	175
6.2.1	Paydaşların Tanımlanması	175
6.2.2	Yönetim Mekanizması	177
6.2.3	Program Finansman Modeli	181
6.3	UYGULAMA STRATEJİLERİ ve SÜREÇ MEKANİZMASI	184
6.4	FENER-BALAT'TA YERİNDE DÖNÜŞÜM UYGULAMASI İÇİN YEREL KARAR MEKANİZMASI	188
	GENEL DEĞERLENDİRME.....	192
	KAYNAKLAR.....	196
	EKLER.....	204

YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM İÇİN SİVİL YEREL AKTÖRLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ: FENER-BALAT ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Filiz AYSELİ

**MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Mayıs 2010

ÖZET

Değişen dünya düzeni içerisinde kentlerin sorunları ve bu sorunlara yönelik müdahale biçimleri farklılık göstermeye başlamıştır. Günümüzde kentler sadece mekansal özellikleri ile değil, sahip oldukları ekonomik dinamikler, sosyo-kültürel yapılarındaki çeşitlilik ile de kimliklerini kazanmakta ve tanımlanabilmektedir. Bu noktada kentler, bütüncül olarak değerlendirilerek planlamaya ihtiyaç duymaktadır.

Ülkemizde müdahale gereken kentsel alanlardaki dönüşüm uygulamalarına bakıldığında bütüncül bir çerçevede projelerin gerçekleştirilmediği görülmektedir. Kentsel mekânlardaki hızlı değişim, bütüncül bir planlama anlayışından uzaklaşarak dönemselsel olarak belirlenen politik beklenti ve çıkarlar çerçevesinde kentlerin planlanmasının önünü açmıştır. Bu yaklaşımla birlikte dönüşüm uygulamalarıyla birlikte kentsel alanlarda yöneten ve yönetilenler arasında bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Kentin asıl sahiplerinin dışlanarak, özgün kentsel doku göz ardı edilerek ve parçacıl olarak planlanarak birbirinden kopuk kentsel alanlar yaratılmaktadır.

Kentlere yönelik geliştirilen politikalar ve özel sektörün rant kaygılarından arınmış toplum tabanlı bir yapılanma içerisinde kentlerin dönüştürülmeye ihtiyacı vardır. Topluluk odaklı planlama çerçevesinde üst ölçek plan kararlarına bağlı kalarak

kentsel müdahale alanında yerinde bir dönüşüm uygulamasının yapılarak kente tekrardan kazandırılması gerekmektedir. Bu anlamda sivil-yerel aktörler önemli paydaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tez çalışması kapsamında tespit edilen sorunsal değerlendirildiğinde; kentsel dönüşüm alanlarında yerinde uygulamaların gerçekleştirilmesinin önemi ve bu anlamda sivil-yerel aktörlerin güçlendirilerek süreç içerisine aktif katılımlarının sağlanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu noktadan hareketle tez çalışmasının amacı; özellikle mahalle ölçeğinde yaşanan kentsel dönüşüm uygulamalarının salt fiziksel çevre kalitesinin yükseltilmesi şeklinde değil sivil-yerel topluluklar üzerindeki dönüşüm de ön görülerek güçlendirilmesi ve bu güçlendirmenin yapılarak kentsel dönüşüm sürecinin en başından itibaren sağlıklı bir ortaklık yapısının oluşturulmasına dair çözümler geliştirilmesidir.

Yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarında en temel paydaşlar yerel-sivil aktörlerdir. Müdahale gereken kentsel alanlarda sadece fiziksel çevrenin iyileştirilmesi değil, sosyo-ekonomik yapının da iyileştirilmesi amacıyla alanda yaşayan yerel toplulukların ve sivil aktörlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Yöneten- yönetilen arasındaki ilişkinin eşitlikçi bir düzlemde gerçekleşmesi ve karar alma sürecinde özellikle alanda yaşayanların haklarını savunabilmesi amacıyla bilgilendirilerek ve farkındalık uyandırılarak güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Güçlendirilmiş sivil-yerel aktörler yerinde dönüşüm sürecinde kentin sahiplenilerek ve etkin olarak kararlar da rol oynayarak yer almalıdır. Kentin asıl sahiplerinin bu noktada aktive edilmesi yerinde dönüşüm uygulamaları için çok önemli bir noktadır.

Bu amaç üzerinden tez çalışması kapsamında yerinde kentsel dönüşüm kavramına yönelik yaklaşımlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Güçlendirmenin uygulanabilmesi amacıyla dönüşüm alanlarındaki yöneten-yönetilen ilişkisi kavramsal bir zemin üzerinden değerlendirilmiştir. Kavramsal çerçeve, çalışma alanı olarak belirlenen Fener-Balat semtlerindeki uygulamalar üzerinden ele alınmıştır. Fener-Balat kentsel alanında gerçekleştirilen rehabilitasyon projesi ve son dönem büyük tartışmaların yaşandığı kentsel yenileme projesi tez kapsamında ortaya konan kavramsal çerçeve içerisinde değerlendirilmiştir. Alan çalışmasının yanı sıra yenileme projesi sürecindeki etkin paydaşlarla mülakatlar gerçekleştirilerek karşılaştırmalı bir analitik değerlendirme yapılmıştır.

Kentler; içinde yaşıyanlar tarafından sahiplenilmedikçe ve özgün yapısı korunmadıkça sürdürülebilirliği sağlanamaz. Bu anlamda tez kapsamında kentin asıl sahipleri ve kentin sorunlarının çözümünde en önemli aktörler olan sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesinin; kentin bütüncül ve demokratik bir çerçevede planlanması için gerekli bir koşul olduğu sonucuna varılmıştır. Yerinde kentsel dönüşümün uygulanabilmesi amacıyla öneri niteliğinde Fener-Balat'ta uygulanabilecek bir güçlendirme programı oluşturulmuştur. Çalışma alanı üzerinden bir güçlendirme programı oluşturularak yerinde dönüşüm alanında ki güçlendirme stratejilerinin ne şekilde olması gerektiğine dair genel bir çerçeve sunulmuştur.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Yerinde kentsel dönüşüm, kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, güçlendirme, sivil-yerel güçlendirme, kentsel katılım, kentsel yönetim, sosyal sermaye, Fener ve Balat.

Sayfa Adedi : 223

Tez Yöneticisi : Doç. Dr. Murat Cemal Yalçın

**EMPOWERMENT OF CIVIL LOCAL ACTORS FOR IN SITU URBAN
REGENERATION:
THE CASE STUDY FENER-BALAT**

(M.Sc. Thesis)

Filiz AYSELİ

**MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

May 2010

SUMMARY

Problems of urban and the way of dealing with these problems have started to differ with changing world order. Nowadays, cities develop their identities and can be defined not only with their spatial characteristics but also the economic dynamics they have and diversity on their social-cultural structures. At this point; cities are in need of being planned by evaluated with an integrated approach.

The urban regeneration implementations at urban areas where intervention is needed, it is seen that these projects are not carried out with integrated approach. Rapid change at urban areas; has led city planning with the scope of seasonal political expectations and interest by getting away from integrated planning approach. With above mentioned approach based urban regeneration implementations; tension raises between governing and governed at these urban areas. Disconnected urban areas are being created with excluding the actual owners of cities, ignoring distinctive urban texture and partial planning.

There is a need of society based urban regeneration purified form private sector's income anxiety. It is needed to regain urban intervene areas with the frame of society

oriented planning, by abiding upper scale plan decisions, and by implementing in situ regeneration at these areas. In this context, civil and local actors are our way's out as important stakeholders. When problematic, which was determined within the context of thesis work, was evaluated, it was concluded on the importance of on-site implementations at urban regeneration areas, and in this sense necessity of active participation of civil-local actors on process by empowering these actors. From this point of view, aim of thesis work; is to specifically at strengthen urban regeneration implementations by not only increasing quality of physical environment at district scale but also foreseeing regeneration on civil-local societies and to develop analyses about forming healthy partnership structures from the beginning of urban regeneration process by performing above mentioned empowerment.

The most basic stakeholders at on-site urban regeneration implementations are local-civil actors. It is needed not only to improve physical environment at intervention needed urban areas but also to empower local societies and civil actors living at these areas for the purpose of improving socio-economic structure. For the purpose of realization of relationship between governing and governed on egalitarian basis and advocating particularly rights of people living the area at decision making process, people should be empowered by kept informed and raised awareness. Empowered civil-local actors should be part of urban regeneration process by embracing the city and taking role at decision making process actively. Getting activation of real owners of the city is very important point for on-site regeneration implementations.

It was tried to present approaches oriented for on-site urban regeneration concept in the context of thesis work over above mentioned purpose. The relationship between governing and governed at regeneration areas was evaluated on conceptual base for the purpose of implementation of empowerment. Fener-Balat districts were defined as working areas and conceptual framework, was handled over implementations at these districts. Rehabilitation project implemented at Fener-Balat urban area and urban regeneration Project which was discussed a lot lately, were evaluated in the scope of presented conceptual framework within the context of thesis. In addition to field work, comparative analytical evaluation was made by having interviews with active stakeholders at process of regeneration project.

Cities can not be sustained if their distinctive structure is not protected and the cities are not embraced by the people living at them. In this sense, it is concluded that

empowerment of the actual owners of the city and civil-local actors who are most important actors at the resolution of problems of city, is a necessary condition for integrated and democratic planning of the city. For the implementation on-site urban regeneration, advisory plan which can be applied at Fener-Balat has been made. A general framework has been presented about how the empowerment strategies should be by making empowerment program on working area

Scientific Code :

Key words : on-site urban regeneration, urban regeneration, urban regeneration, empowerment, civil-local empowerment, urban participation, urban governance, social capital, Fener and Balat.

Number of Pages : 223

Tez Yöneticisi : Assoc. Prof.Dr. Murat Cemal YALÇINTAN

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa No
Çizelge 2.1 Kentsel Dönüşüm Süreci	10
Çizelge 2.2. Kentsel Dönüşüm Sürecinin Tarihsel Gelişimi.....	18
Çizelge 3.1 Yönetimden Demokratik Dönüşüme Giden Süreç.....	57
Çizelge 3.2 CLEAR Diyagnostik Yöntem.....	97
Çizelge 5.1 Avan Projeleri Onaylanma Tarihleri Tablosu.....	150
Çizelge 6.1 Güçlendirme Programı İlgili Paydaşlar ve Görevleri.....	176
Çizelge 6.2 Güçlendirme Programı Mali Katkı Oranları.....	182
Çizelge 6.3 Güçlendirme Programı Adımları.....	186
Çizelge 6.4 Yerel Stratejik Ortaklık Modeli	189

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 2.1 Kentsel Dönüşümün Yapısı	8
Şekil 2.2. Sosyo – Ekonomik Dönüşüm	21
Şekil 2.3 Yerde Kentsel Dönüşüm	28
Şekil 2.4 Kentsel Yeniden Üretim Sürecinde Aktör ve Temsilci Tipleri	45
Şekil 2.5 Kentsel Yeniden Üretim Sürecinde Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları.....	46
Şekil 3.1 Kentli Katılımına İlişkin Sekiz Kademeli Merdiven	69
Şekil 3.2 Yerel Toplulukların Katılım Aşamaları	73
Şekil 3.3 Katılım Yaklaşımı	75
Şekil 4.1 Fener-Balat'ın Kent İçindeki Konumu.....	104
Şekil 4.2 Tarihi Yarımada	104
Şekil 4.3 Balat Çarşısı.....	107
Şekil 4.4 Tarihi Yarımada Koruma Bölgeleri	108
Şekil 4.5 Fener-Balat Koruma Bölgeleri.....	110
Şekil 4.6 Tescilli Anıt Eser Durumu.....	111
Şekil 4.7 Yapı Cinsi	112
Şekil 5.1 Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu Programı Alan Sınırı	121
Şekil 5.2 Basit Onarım Bilgi Fişi Kaynak:www.fenerbalat.org.....	123

Şekil 5.3 Restorasyonda Bir Bina Kaynak:www.fenerbalat.org	123
Şekil 5.4 Kurumsal Yapı Şeması	131
Şekil 5.5 Topluluk Katılımı Toplantıları.....	132
Şekil 5.6 Balat Çarşısı'nın Rehabilitasyonu.....	136
Şekil 5.7 Dimitri Kantemir Evi	137
Şekil 5.8 Katı Atık Yönetimi Eğitimlerinden Bir Görüntü	138
Şekil 5.9 Yenileme Alanı Sınırları.....	140
Şekil 5.10 1/5000 Tarihi Yarımada Koruma Planı	141
Şekil 5.11 Alandaki Yapıların Fonksiyon Dağılımı	144
Şekil 5.12 Alandaki Yapıların Öneri Fonksiyon Dağılımı.....	145
Şekil 5.13 Yenileme Avan Projesi Vaziyet Planı	146
Şekil 5.14 Fener-Balat Yenileme Alanları Yenileme Avan Projesi	147
Şekil 5.15 Yenileme Projelerinden Kesit	147
Şekil 5.16 Mürsel Paşa Caddesi Proje Sonucu Cephe Görüntüsü	148
Şekil 5.17 Yenileme Alanındaki Mimari Gruplar	151
Şekil 5.18 Yenileme Projesi ile İlgili Mahalle Sakinleri İle Toplantı	154
Şekil 5.19 FEBAYDER – Evime Dokunma Kampanyası	156

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ARCH	: Architecture Committe of Harlem
CEC	: Commission of the European Communities
CoE	: Council of Europe
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DB	: Dünya Bankası
EU	: European Union
FEBAYDER	: Fener Balat Ayvansaray Derneği
KUDEB	: Koruma Uygulama Denetim Bürosu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
IKGV	: İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı
IFEA	: Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü
RPRLGSP	: Rural Poverty Reduction and Local Government Support Programme
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
MEDA	: Avrupa Birliği-Akdeniz Ülkeleri Ortaklığı
UNDP	: United Nations Development Programme
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

1 GİRİŞ

1.1 ARAŞTIRMANIN RASYONELİ

Dünyada küreselleşme ile birlikte hızlı bir değişim süreci içerisine girilmiş ve bundan en çok kentler etkilenmiştir. Kentler dinamik yapıları ve sürekli değişen çehreleri ile yaşayan mekânizmalardır. Bu değişim süreci içerisinde kentlerin plansız olarak büyümesi, kitlelerin hızla sanayileşen alanlara doğru göç etmesi, sermayenin kent içerisindeki hareketlenmeleri, hem mekânsal hem de toplumsal anlamda bir değişimi de beraberinde getirmiştir.

Türkiye de, son elli yıllık dönem içerisinde hızla artan kentleşme ile dünyada var olan gelişmelere ve değişime ayak uydurmaya çalışmıştır. Kentsel mekânlardaki hızlı değişim, bütüncül bir planlama anlayışından uzaklaşarak dönemsel olarak belirlenen politik beklenti ve çıkarlar çerçevesinde kentlerin planlanmasının önünü açmıştır. Bütüncül bir stratejik eylem planı hazırlanmadan, yetersiz ele alınarak gerçekleşen planlama çabaları; kentlerin asıl sahipleri olan kullanıcılarının taleplerinden gittikçe uzaklaşarak kentsel rantın yasal bir adlandırması olarak kentsel dönüşüm kavramını karşımıza çıkarmıştır. Kentsel dönüşüm programları kapsamında tekrardan ele alınan kentsel alanlar; üst ölçekte bir planlama çalışması olmadan sosyal ve ekonomik yapıyla bütünleşmeyen ve ihtiyaçlara cevap veremeyen görsel olarak sağlıklılaştırılmış alanlara dönüşmektedir. Bu noktada dönüşüm alanlarındaki yerel topluluklar, sosyal yapıya dair özgün noktalar göz ardı edilmektedir.

Kentsel dönüşüm sürecine giren kentlerde, toplulukların yaşadıkları kentsel alana dair fikirlerini dile getirmesi, karar mekânizmasına katılarak çok aktörlü olan bu sürece destek vermesi, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın yaratılmasında önemli bir adımdır. Demokrasinin temelinde yatan yönetim, katılım, güçlendirme, toplulukların kendi içinde ve yöneten-yönetilen arasında yaşanan çatışma gibi kavramlar ve birbirleri ile olan ilişkileri 20.yy'dan günümüze hala tartışılmaktadır.

Hızla değişen ve dönüşen kentler; katılımcı planlamanın önemli bir noktası olan sivil-yerel aktörlerin sürece dahil edilmesi ilkesinden hareketle planlanmalıdır. Bu noktada çok aktörlü ve ortaklı bir boyuta sahip planlamanın önemli bir uygulama pratiği olan kentsel dönüşümde de sivil ve yerel aktörler süreç içerisindeki en önemli

paydaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. “Yerinde Kentsel Dönüşüm” adı altında kentlerin katılımcı planlama yaklaşımıyla ihtiyaçları, ekonomik, kültürel ve sosyal dokusu göz önünde bulundurularak; sürdürülebilir yaşam alanları oluşturulabilir. Özellikle yerinde kentsel dönüşüm için sivil ve yerel aktörlerin güçlendirilmesi dönüşüme yönelik alınan kararlarda yaşayanların aktif katılımının sağlanması ve dönüşümün sürdürülebilir olması açısından önemlidir. Sivil ve yerel aktörlerin güçlendirilmesi; bireylerin yaşadıkları mekâna dair belirli bir söylem edinmek için daha kararlı ve yaratıcı fikirler sunabilecek bilgi ve deneyimi kazandırmayı amaçlamaktadır. Böylelikle de sivil toplumların kendi sözünü söyleme, dünyayı adlandırma hakkını” elde edip; kentin yeni kimlik kazanımına görünür bir şekilde etki etmiş olmaktadır (Freire, 2006).

Toplumların belli bir durum içerisinde varlıklarını ortaya koymaları ve fikirlerini beyan etmeleri katılım göstermeleri ile olabilmektedir. Katılım kavramı dinamizmi, etkin olma isteğini temsil etmektedir. Güçlendirme yerinde kentsel dönüşüm alanlarında ezilen yerel toplumların katılımı için en önemli noktalardan biridir. Gücün ortaya konması ile toplumların varlığını sivil, sosyal, siyasal ya da ekonomik yaşantı içerisinde göstermesi toplumların belli bir bilgi, bilinç ve farkındalık düzeyine erişmesi ile doğru orantılıdır. Toplumlar ancak belli bir farkındalık düzeyine eriştikleri noktada yani güçlendirildikleri noktada katılım gösterebilmektedirler. Kentsel dönüşüm süreci içerisinde kentsel alandaki müdahalelerin sosyo-ekonomik ve mekânsal yapısı göz önünde bulundurularak, alanda yaşayanların yaş, cinsiyet, gelir durumu, alışkanlıkları ve beklentileri göz önünde bulundurularak yerinde dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmelidir. Güçlendirme politikaları yerinde dönüşümün gerçekleşmesi, işbirliğinin sağlanması adına önemlidir. Yerinde dönüşüm yapılacak alandaki dolaylı ve doğrudan etkilenen sivil ve yerel aktörlerin belirlenmesi, sürece dahil edilmesi için gerekli stratejilerin ne şekilde oluşturulabileceğine dair akademik çerçevede hazırlanan bu tez çalışması kapsamında temel amaç; güçlendirme kavramının yerinde dönüşüm uygulamalarında içselleştirilerek yerel sivil aktörlerin sürece dahil edilmesini sağlamaktır. Bu anlamda tez kapsamında sivil yerel aktörlerin yaşam alanlarına dair kararları etkileme adına katılım gösterebilmeleri için ne tür güçlendirme stratejilerinin gerçekleştirilmesi üzerine bir tematik ve pratik bir çerçeve ortaya konacaktır.

Toplum odaklı, mekânsal ve kültürel mirasın korunması bilinciyle kentsel alanlarda yapılan müdahalelerde güçlendirme politikalarının ihtiyaçlar çerçevesinde geliştirilmesi gerektiğine bu bağlamda katılımın önemine vurgu yapılmaya çalışılacaktır.

1.2 ÇALIŞMANIN AMACI

Tez çalışmasının ana amacı özellikle mahalle ölçeğinde yaşanan kentsel dönüşüm uygulamalarının salt fiziksel çevre kalitesinin yükseltilmesi şeklinde değil sivil-yerel topluluklar üzerindeki dönüşüm de ön görülerek güçlendirilmesi ve bu güçlendirmenin yapılarak kentsel dönüşüm sürecinin en başından itibaren sağlıklı bir ortaklık yapısının oluşturulmasına dair çözümler geliştirmektir. Bu çalışma; toplumsalcı bir yaklaşımla toplulukların yaşadıkları mekân hakkında alınan kararlara etkin bir şekilde katılımı için güçlendirme stratejilerinin ne şekilde ortaya konması gerektiği üzerinde durarak Türkiye’de gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerinin gelişimine bir katkı sağlamayı amaç edinmektedir.

1.3 ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırmanın amaca uygun bir şekilde sürdürülmesini sağlamak adına çalışmanın sonucunda ulaşılmak istenen bilgiler birer soruya dönüştürülmüştür. Çalışma sırasında karşılaşılabilecek yeni sorulara açık olmakla birlikte bu yöntemin planlı bir çalışmanın gereği olduğu düşünülmüştür.

Araştırmanın ana sorusu aşağıdaki gibidir:

“Yerinde kentsel dönüşüm alanlarında sosyal, ekonomik ve mekânsal yapıların bütünleşmiş stratejiler çerçevesinde ele alınması amacıyla sivil- yerel aktörler nasıl güçlendirilmelidir ve sürece etkin katılımları sağlanarak ortaklık yapısı ne şekilde oluşturulmalıdır?”

Araştırmanın ana sorusunun yanıtlanmasına yardımcı olmak amacıyla oluşturulan alt sorular aşağıdaki gibidir:

- Yerinde kentsel dönüşüm yaklaşımının temelinde yatan genel ilke ve prensipler nelerdir? Kentsel dönüşüm bağlamında yaşanan sorunlara yönelik olarak yerinde kentsel dönüşüm çözüm içeren bir yaklaşım olabilir mi?

- Yerinde kentsel dönüşüm için sivil-yerel aktörlerin ve yönetenle yönetilen arasındaki ilişkinin tanımlanması ne şekilde olmaktadır?
- Sivil-yerel aktörlerin mekânın tekrardan şekillendirilmesinde güçlendirilmesinin önemi nedir ve kentsel dönüşüm sürecinde uygulanacak güçlendirme stratejileri için ne tür kolaylaştırıcılar bulunmaktadır?

1.4 ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Tez çalışması kapsamında çok yönlü bir ön hazırlık evresi geçirilmiştir. Çalışmanın her bölümü için farklı evrelerde kavramsal ve kuramsal yaklaşımları ele alma adına daha önce yazılmış tezlerden, akademik makalelerden faydalanılmıştır. Farklı üniversite kütüphanelerinde konuya ilişkin bilimsel kaynaklar incelenmiş ve önemli bölümleri derlenerek kuramsal bir altlık hazırlanmıştır.

Özellikle uluslararası örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının yayınladıkları raporlardan yararlanılmıştır. Ayrıca Dünya Bankası, Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler ve ISOCARP'ın yürüttüğü programlar doğrultusundaki raporlar ve anlaşmalar da tez çalışmasına büyük katkılar sağlamıştır. Diğer yandan kamu kurumlarına ait kaynaklar, tartışılan konuların çok yönlü ele alınması noktasında yardımcı olmuştur. Meslek odalarının düzenli yayınları, sempozyum ve kolokyum bildirimleri de çalışmanın somut bir biçimde ortaya konmasına yardımcı olmuştur.

Tez çalışması kapsamında yapılan alan çalışmasına yönelik olarak kamu kurumlarının veri tabanlarındaki kaynaklar, mülakatlar ve saha araştırması da etkin bir rol oynamıştır. Diğer yandan yurtdışındaki birçok yayına internet aracılığı ile ulaşılmıştır. Bu noktada "Planning and Environment" dergisinde ilgili makalelere, UK Department of Communities and Local Government raporlarına, European Commission Salto Resource Center da yer alan raporlara, yöntem ve önerilere ulaşılarak tez çalışmasının kaynak araştırma evresi tamamlanmıştır.

Tez çalışması kapsamında örnek alan olarak belirlenen Fener-Balat kentsel alanındaki kentsel yenileme projesi detaylı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda alanın genel özellikleri içerisinde kent içerisindeki tarihsel gelişim süreci, sosyo-ekonomik ve mekânsal dinamikleri ele alınmış, sürece dahil olan aktörler tanımlanmıştır. Bununla birlikte alandaki yenileme projesi süreci ile ilgili görüşlerin alınması adına mülakat çalışması gerçekleştirilmiştir. Yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarının

sosyo-ekonomik ve mekansal dinamikler üzerinden yerel-sivil aktörlerin güçlendirilmesi sağlanarak uygulanması adına öneri niteliğinde bir güçlendirme programı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yerinde Kentsel Dönüşüm, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Yenileme, Katılım, Güçlendirme, Sivil Güçlendirme, Sosyal Sermaye, Yönetişim, Fener-Balat.

1.5 ÇALIŞMANIN KURGUSU

Tez çalışması kapsamında kentsel dönüşüm kavramına yönelik kavramsal yaklaşımlar detaylı olarak ortaya konmuştur. Bu bağlamda kentsel dönüşümün kültürel ve sosyo-ekonomik boyutları incelenerek genel bir çerçevede kavramsal yaklaşımlar ele alınmaya çalışılmıştır. Yenilikçi bir yaklaşım olarak yerinde kentsel dönüşüm kavramı kapsamında toplumsalcı bir bakış açısıyla kentteki sivil ve yerel aktörlerin güçlendirilmesi üzerine öneriler geliştirilmiştir.

Tez çalışması altı bölümde kurgulanmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünün ardından 2. bölümde kentsel dönüşüm kapsamında yerinde kentsel dönüşüm kavramı ele alınmıştır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm kuramsal ve kavramsal olarak ele alınmış, genel olarak tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelenmiş, boyutları ortaya konmuştur. Kentsel dönüşüm sürecindeki etkin aktörler ve ortaklık modelleri incelenerek, yerinde kentsel dönüşüm kavramının dayandığı temel ilkeler tartışılmaya çalışılmıştır. Ortaklık modellerinin incelenmesi bir noktada yerinde dönüşümde sivil-yerel aktörlerin hangi boyutlarda sürece katılım gösterebilecekleri ve güçlendirme stratejilerinin hangi aşamada gerçekleştirilmesi gerektiğine dair veriler sunmaktadır.

3. bölümde öncelikle yerinde dönüşüm için sivil-yerel aktörlerin katılımı üzerine kuramsal ve kavramsal yaklaşımlar ortaya konmuştur. Başta da belirtildiği üzere katılım güçlendirme gerçekleştirildiği takdirde anlam kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında irdelenmek istenen nokta kentsel güçlendirme stratejilerinin sivil-yerel aktörler için uygulanmaya başlayarak en sağlıklı şekilde kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesine yönelik destek sağlamaktır. Bu noktadan hareketle kavramsal bir altyapı içerisinde katılım kavramı irdelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bu bölümde katılımın

gerçekleşebilmesi için güçlendirmenin öneminin yanı sıra yöneten ve yönetilen arasındaki iletişimin öneminin vurgulandığı yirmi birinci yüzyılın en etkin yönetim modelini ortaya koyan yönetim ve sosyal sermaye kavramı incelenmiştir. Sivil-yerel aktörlerin yerinde kentsel dönüşüm sürecine etkin katılım göstermeleri için gerekli sosyal, yönetsel ortamın oluşması amacıyla tez çalışmasındaki temel kavram olan güçlendirme ile ilgili yaklaşımlar ve yöntem önerileri ortaya konarak kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

4. bölümde yerinde kentsel dönüşüm alanı olarak tez kapsamında çalışma alanı olarak belirlenen Fener-Balat kentsel alanı incelenmiştir. Bu bağlamda alanın tarihsel sürecine, mekânsal ve sosyo-ekonomik dinamiklerine değinilmiştir. 5. bölümde Fener-Balat'ta gerçekleştirilen projeler incelenmiştir. Fener-Balat Rehabilitasyon Programı projesi müdahale öncelikleri ve proje sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Yenileme alanı ilan edilen ve güncel olan Fener-Ayvansaray Arası ve Sahil Kesimi Yenileme Projesinin müdahale öncelikleri incelenerek süreç hakkında bilgilere değinilmiştir. Bu kapsamda ilgili sivil-yerel aktörlerle yapılan mükalatlar üzerinden görüşler de yer almaktadır. Bu bölümde genel olarak her iki proje incelemesinde de kentsel dönüşüm alanı içerisindeki aktörler, aktörlerin birbirleri ile olan ilişkileri, proje kapsamında oluşturulan kararların ne şekilde alındığı detaylı olarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmasının son bölümünde ise yerinde kentsel dönüşüm alanlarında sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesine yönelik çalışma alanı Fener-Balat üzerinden geliştirilecek olan güçlendirme stratejileri ve öneriler yer almaktadır. Bu kapsamda bir güçlendirme programı çerçevesinde uygulama stratejileri ortaya konmuştur. Önceki bölümlerin değerlendirmeleri yapılarak Türkiye'de ki dönüşüm sürecindeki yasal yönetsel eksiklikler göz önünde bulundurularak ve kavramsal altyapı temel alınarak öneriler geliştirilmiştir. Fener-Balat kentsel alanında uygulanabilecek bir güçlendirme programı tüm hatlarıyla ortaya konmuş, sivil- yerel aktörlerin nasıl güçlendirilerek sürece dahil edilebilecekleri sorusu cevaplanmıştır.

2 KENTSEL DÖNÜŞÜM ve YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI

Bu bölümde; kentsel dönüşüm kavramının kuramsal çerçevesi ortaya konmaya çalışılacaktır. Geçmişten günümüze gelişme süreci, genel olarak kentsel dönüşüm kavramının kültürel ve sosyo-ekonomik boyutları, çok aktörlü yapısı incelenecektir. Bununla beraber yenilikçi yöntem arayışları içerisinde yerinde kentsel dönüşüm kavramı irdelenerek, kuramsal çerçevesi içerisinde tartışılacaktır.

2.1 KENTSEL DÖNÜŞÜM

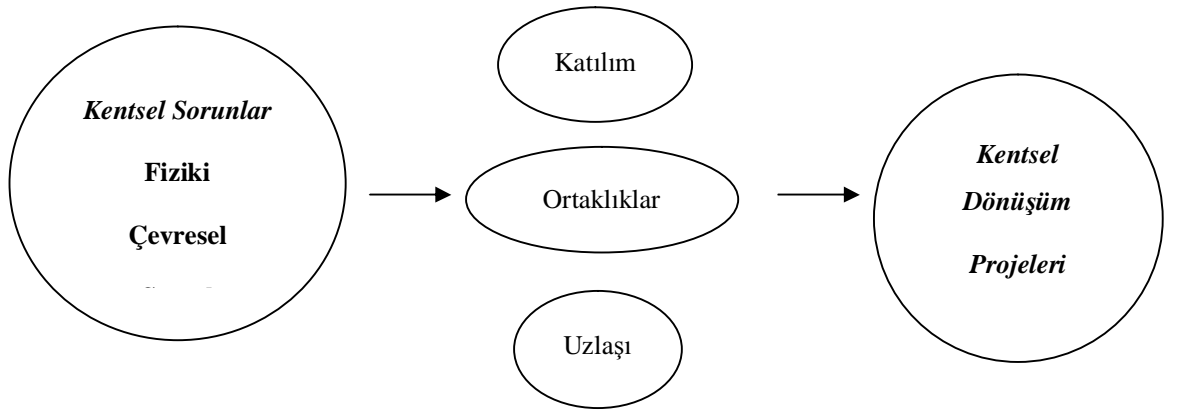
Kentsel dönüşüm; sosyal, ekonomik ve fiziksel değişimlerden ötürü kent kullanıcılarının gereksinimlerine cevap verememeye başlamış, sağlıksız ve her bakımdan sorunları olan kentsel alanların, belirlenen stratejiler çerçevesinde yeniden yapılandırılıp çağdaş kent formuna ulaşmalarını sağlayarak kente kazandırılması olarak tanımlanabilir.

Kentsel dönüşüm kavramının birçok kaynakta farklı tanımlamalar altında açıklandığı görülmektedir. Roberts'a (2000) göre kentsel dönüşüm; değişime konu olan alanın ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının sürekli iyileştirilmesini sağlama amacı güden ve kentsel problemlerin çözümünü sağlayan kapsamlı ve tümleşik bir vizyon ve eylemdir. Roberts kentsel dönüşümü ele alırken kentsel alanın durumun detaylı bir analizinin yapılması gerektiğine ve elde edilen sonuçlara bağlı olarak alanın dönüşümüne ilgi duyan bütün meşru paydaşların birbirleri ile uzlaşma ve ortaklıklar oluşturularak katılımının sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Lichfield (1992) ise kentsel dönüşümü, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşma olarak tanımlamaktadır.

Günümüzde kentler sadece fiziki mekânlar olarak farklılaşmamaktadır. Fiziki mekânla birlikte sahip olduğu ekonomik dinamikler, sosyo-kültürel yapılarındaki çeşitlilik ile kentler kimliklerini kazanmakta ve tanımlanabilmektedir. Kentsel dönüşüm; sadece fiziksel mekândaki bir iyileşme değil, ekonomik ve sosyal yapının da güçlendirilerek değişimini desteklemektedir.

Turok (2004) kentsel dönüşümün öncelikli hedeflerini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

- Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak
- Ekonomik yaşamı canlandırmak ve kentsel mekânın gelişimine destek vermek
- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek
- Her ölçekte katılımı sağlamak

Şekil 2.1 Kentsel Dönüşümün Yapısı¹

Kentsel dönüşüm Şekil 1.1’de de görüldüğü üzere; fiziki, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarda doğan kentsel sorunların çözümüne yönelik stratejik bir yaklaşımla yereldeki sivil, siyasi ve ekonomik aktörleri bir araya getirerek ortaklıklar kurulmasını, bu ortaklıkların uzlaş kültürünü benimseyerek katılımcı bir yaklaşımla karar alma mekânizması yaratılarak bir yönetim modeli kapsamında geliştirilmesini hedeflemektedir.

Couch ve Fraser (2003) kentsel dönüşümü; ekonomik aktivitelerin azaldığı yerde tekrardan bir büyüme için duyulan kaygı, sosyal yapının tahribata uğradığı yerde sosyal fonksiyonların restorasyonu ya da dışlamanın olduğu yerde bir sosyal dahil etme çabası ve fiziksel mekânın kalitesinin arttırılması ya da ekolojik dengenin

¹ Şekil 1.1. tez kapsamında hazırlanmıştır.

bozulması ile doğan tahribatın düzeltilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bu yaklaşım kentsel alanların tekrardan değerlendirilmesi ve konut stratejilerinin belirlenmesine yönelik çabaların tekrardan gözden geçirilmesini sağlamaktadır.

Kentsel dönüşüm yeni kentsel kalkınma alanlarının yaratılması yerine kentsel alanlar üzerinde yenilikçi politikaların uygulanması ile ilgilidir. Ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları sürdürülebilir bir çerçeve içerisinde birleştirilmiş bir stratejik çerçeve de çözmeyi hedeflemektedir. Couch ve Fraser'in kentsel dönüşüme yönelik geliştirdikleri bu yaklaşım da yerinde kentsel dönüşüme yönelik birçok noktanın vurgulandığı görülmektedir. Öyle ki kentsel dönüşümün kentsel alanın ekonomik, sosyal ya da mekânsal yapısına dair en baskın olduğu sorunun öncelikler sıralaması yaparak ele alıp değerlendirmeye başlanması gerekliliğini vurgulamaktadır. Sosyal yapıya dair kentsel alandaki tahribatın öncelikli olarak ele alınması buna dair çözüm arayışlarının geliştirilmesi ve kentsel alanda yaşayan sivil-yerel aktörlerin yerinden edilmeyerek yaşadıkları ortam içerisinde sorunların çözülmeye çalışılması sonucu da çıkmaktadır.

Genel olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının en temel sorunlarından biri olarak görülen yerinde kısıtlı çözüm önerileri bu çerçeveden bakıldığında sorunun nereden kaynakladığına dair de belli noktaları aydınlatmaktadır. Ekonomik, sosyal ve mekânsal sorunlar kentsel dönüşüm uygulamalarında bütüncül olarak ele alınmalıdır. Her yapıya dair çözüm önerilerinin farklı stratejiler geliştirilerek ve birbirleri ile olan etkileşimleri göz önünde bulundurularak kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çözüm önerilerinin geliştirilmesi noktasında yerinde uygulamaların gerçekleşmesi ve öncelik sıralamasının en zor ve karmaşık yapıdan en kolay ve çözülebilir olana doğru yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada Roberts'ın kentsel dönüşümü sosyal, ekonomik ve çevresel konuların entegre edilerek bir yaklaşım içerisinde anlaşılması gerektiğine dair savunması da kentsel dönüşüm uygulamalarındaki tıkanma noktalarının özellikle ülkemizde neden var olduğunu gösteren çok önemli bir yaklaşımdır (Roberts, 2000). Roberts (2000) kentsel dönüşüm faaliyetlerini çevre stratejileri, eğitim ve öğretim, fiziksel güçlendirme, ekonomik kalkınma ve çevresel eylemler olarak beş kategori altında toplamaktadır. Bu kategorizasyonunu kentsel dönüşümün kentin farklı boyutlarını entegre edecek bir sistematikte uygulanması gerektiğini savunduğu için hazırlamıştır.

Bu sistemizasyon aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

Çizelge 2.1 Kentsel Dönüşüm Süreci

	Ekonomik Analiz	Sosyal Analiz	Çevresel Analiz
Girişler	Yerel Ekonomik Yapı Gelir Akışı İstihdam / İşsizlik	Sosyal Gerilimin Analizi Yoksulluk Beceri ve Kapasiteler Toplumsal Düzen	Kentsel Fiziki Kalite Çevresel Kaynak Kullanımı Atık Yönetimi Kirlilik
	Değişimin Dış Etkenleri	Bağımsız Kentsel Alandaki Uygulama	Değişimin İç Etkenleri
	Ekonomideki Makro Yönelimler Ulusal Politikalar	Kent Bütününde Analiz Kentsel Karakteristikler Plan ve Politikaların Mevcut Durumu Belirlenmiş Hedef ve Amaçlar	Stratejilerin Geliştirilmesi Kaynakların Kullanılabilirliği Yapı Tercihi Ortaklığın Durumu
Ürünler	Kentsel Karakteristikler	Eğitim ve Öğretim	Fiziksel Güçlendirme
	Toplum Eylemleri İç Bölgelerin Yenilenmesi Yerel Sosyal Kolaylıklar Toplumun Çabuk Adapte Olduğu Planlar	Becerilerin Arttırılması Toplumun Eğitimi Araştırma ve Kalkınmanın Attırılması	Kent Merkezinin Güçlendirilmesi Konutların Güçlendirilmesi Kentsel Tasarım ve Kalite / Mirasın Arttırılması
	Ekonomik Kalkınma	Çevresel Eylemler	
	Yeni ve Var Olan Firmaların Desteklenmesi Altyapının Güçlendirilmesi Ekonominin Çeşitlendirilmesi	Atık Yönetimi Enerji Verimliliği Kentın Yeşillendirilmesi Şirket Odaklı Eylemler	

Kaynak: Roberts, P., ve Skyes, H., 2000.

Roberts (2000) genel bir çerçeve içerisinde kentsel dönüşüm sürecini anlattığı yukarıdaki tabloda; belli bir müdahale gereken kentsel alanın ekonomik, sosyal ve fiziksel anlamda nasıl ele alınması gerektiğini belirten eylemleri açıklamaktadır. Yaklaşımı içerisinde her bir yapıya dair çözümler geliştirilmesine ve kentsel alandaki sorunları farklı açılardan ele almasına rağmen girdilerin ürünlere dönüşümünde özellikle sosyal yapıya dair kazanımların ve çıktılarının neler olduğu net bir şekilde kategorize edilmemiştir. Fiziksel çevrenin analiz edilerek ekonomik kalkınmanın sağlanması ve sosyal analiz sonucu özellikle toplumun çabuk adapte olabileceği planların geliştirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Kentsel dönüşüm

uygulamaları sonucu elde edilen çıktılarda ekonomik kalkınmanın ve fiziksel iyileştirmenin yanı sıra sosyal güçlendirmenin de var olması gereklidir. Kentsel dönüşüm sonucu her yapıya dair belli kazanımlar önceki duruma göre iyileştirilmeli bunun yanı sıra toplumsal ve ekonomik anlamda da bir ilerlemenin kaydedilmesi öncelikler arasında yer almalıdır. Kentte yaşayan topluluklar kentin öncelikli sahipleri ve kullanıcıları olarak kentin değer kazanımında, sürdürülebilirliğinde başlıca aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak kentsel dönüşüm uygulamaları Roberts'ın da belirttiği gibi bütüncül olmalı fakat uygulama çıktılarının da muhakkak sosyal kazanımlar da yer almalıdır. Kentsel dönüşüm uygulamalarının Çizelge 1.1'de de belirtildiği üzere yerel sosyal kolaylıkların yanı sıra özellikle yerel toplulukların kentlilik bilincinin ve kentsel sorunların çözüm arayışına yönelik farkındalığının artırılması özellikle kentsel dönüşüm uygulamalarının sürdürülebilirliği ve kentsel yapıların doğru kullanımı için önemlidir. Çünkü kentte yaşayan toplulukların kentsel sorunlara yönelik farkındalığının artırılması kentsel alanların yıpranma ve tahribat oranının azaltılmasının da önemli bir çarpan etki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm alanlarındaki yöntemler, ulaşılmak istenen amaca, dönüşümün gerçekleştirileceği alanın büyüklüğüne ve farklı gereksinimlere göre çeşitlilik arz etmektedir. Kentlerin ve kentsel birimlerin yeniden yapılandırılması konusunda kullanılan yöntemler yeniden canlandırma, yenileme-yenilenme, esenleştirme, yeniden geliştirme, yeniden oluşum ve soylulaştırma olarak ifade edilmektedir.

Gündemimizi işgal eden kavramlardan birisi olan kentsel dönüşümü Bailey (2004) mahalle ölçeğinde dönüşümün bir aracı olarak yenilemenin hedefleri "yer" olarak adlandırdığı yenilemenin olacağı alana odaklanarak gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Mahallenin koşullar itibarıyla iyileştirilmesiyle ilgilenen Bailey, yerin fiziksel değişimini konutların kalitesinin yükseltilmesi ya da ortadan kaldırılması ile ölçmektedir. Kentsel dönüşümün en temel amacı kentteki yaşam koşullarının herkes için eşit oranda iyileştirilmesidir. Buna bağlı olarak konut alanlarının yenilenmesine yönelik olarak kademeli bir dönüşüm sürecine odaklanan yaklaşımların, toplulukların yerinde muhafaza edilmesini sağlayabildikleri ölçüde destek bulduklarını öne sürmektedir. Genel bir çerçevede ele alındığında kentsel dönüşüm alanındaki konut kalitesinin dolayısıyla bütününde fiziksel çevrenin kalitesinin yükseltilme amacıyla var olduğu görülmektedir. Bailey'in belirttiği

fiziksel iyileştirme vurgusu ekonomik ve sosyal iyileştirmeye yönelik kaygıları dışında bırakan bununla birlikte mahalle ölçeğini kentsel dönüşüm uygulamasının ve kentsel alanlar içerisinde eşitliğin sağlanmasında en önemli nokta olarak öne çıkaran bir yaklaşımdır. Kentsel dönüşüm kentin en küçük yapı taşı olarak mahalle ölçeğinde fiziksel kalitesi yükseltilmiş bir kentsel standardizasyonu beraberinde getirmektedir. Kentsel iyileştirmenin bu noktada mahallenin fiziksel çehresinde değişim yaratmasıyla birlikte sosyal alışkanlıklar ve ekonomik etkinliklerine de yansıtacak bir boyuta sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Yerel toplulukların mahalle de bulunma süresi, birbirleri olan ilişkisi, kültürel alışkanlıkları, eğitim seviyesi ve daha birçok çeşitli nokta üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber fiziksel çevrenin dönüşümünün sonuç olarak sosyal yapının da değişmesini sağladığı gözlemlenmelidir. Mahalle ölçeği kentsel dönüşüm uygulamalarında çok önemli bir noktadır. Kent içerisinde çöküntü alanı haline gelmiş, düşük kaliteli konutların bulunduğu bir mahallenin kentsel dönüşüm sürecine girerek kalitesinin yükseltilmesi ve kentsel ölçekte önem kazanması ile meydana gelen değişim mutlaka ki ekonomik ve sosyal yapının değişimine de neden olacaktır. Bu noktada ekonomik altyapının bu değişime yönelik olarak hazırlanması, sosyal güçlendirmeyle toplumsal dönüşümün en sağlıklı biçimde gerçekleştirilmesi ve bunların uygulanabilmesi için sağlıklı ortaklıkların kurulması önemlidir.

2.2 KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TARİHSEL SÜRECİ

Kentsel dönüşüm sürecinin tarihsel gelişimine bakıldığında birçok parametrenin süreci etkilediği görülmektedir. Kentler sürekli bir değişim içerisinde farklılaşırken; sosyal ve ekonomik yapıları da bu değişimden etkilenmiştir.

Hızlı nüfus artışı, tarımdaki gelişmelerin artan nüfus ihtiyacını yeterli ölçüde karşılayamaması diğer yandan yaşam standartlarının yükselerek tüketim malı talebinin her geçen gün artması sanayi devriminin gerçekleşmesinde önemli etkenlerdir. Sanayi devrimi ile yoğun bir göç dalgası yaşanmış, kentle kırsal alan arasında yaşanan büyük hareket kontrolsüz bir büyümeyi de beraberinde getirmiştir. Kentlerde mekânsal değişimin yanı sıra sosyal ve ekonomik yapıda da büyük bir değişim yaşanmıştır. Sosyal açıdan özellikle burjuvazinin yanı sıra bir orta işçi sınıfının oluşmasına da yol açmıştır. Sanayi devrimi sonucunda işçi sınıfı

bilinçlenmeye başlamıştır. Sanayi devriminin neden olduğu sosyal yapıdaki değişimler ile üretim gücü artmış, kentler tarım dışında insanlara farklı iş olanakları sağlayabilir duruma gelmiştir.

İşçi sınıfının sağlıksız ve hiçbir siyasi hakka sahip olmadan çalışma yaşamı içerisinde bulunması, şehir plancıları ve mimarların da mekânsal çözüm geliştirmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Kapitalizmin gelişiminin kentlerdeki yansıması; sağlıksız, eşitsizliklerin ve sosyal açıdan kopuk alanların doğması olmuştur. 2 Bir yandan kentlerin demografik yapısının büyümesi fiziksel mekâna yansırken, diğer yandan kontrolsüz büyümenin gerçekleştiği kentsel alanların sağlıksızlaşan gelişimi insanların daha yaşanabilir ve her türlü mekânsal, sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek kentsel planlama ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

İkinci dünya savaşı ile birlikte kentlerin dönüşüm ihtiyacı yıkılmış kentlerin yeniden inşa edilmesi bağlamında yön değiştirmiştir. Üretim süreçlerinin farklılaşması, kapitalist üretim tarzı, siyasal yaşantıdaki çalkantılar, kentlerdeki nüfus artışı, banliyöleşme ile kentlerin artık belli bir mekanizma içerisinde planlanma ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışı içerisinde özellikle işçi sınıfı ve alt gelir gruplarının konut ihtiyaçlarının karşılanması ve eski, yıkılan kent merkezlerinin yenilenmesi amacıyla harcamalar arttırılmıştır (Pickvance ve Preteceille, 1991). Yerel yönetimlere kaynak aktarılması ile var olan kentsel dokunun daha sağlıklı ve yaşanabilir hale getirilmesi çabaları, kentsel dönüşüm kavramının içeriğini de uygulamaya yönelik olarak yeniden tanımlamıştır.

İkinci dünya savaşından sonraki dönem içerisinde; kentler birçok deformasyona uğramıştır. Kapitalist ekonomik sistem içerisinde sermaye birikimi ve endüstriyel gelişim sayesinde merkez dışına yönelen kent içi endüstri alanlarının rehabilitasyonu, kentsel dönüşüm müdahaleleri olarak o dönem için gösterilebilir. Fordizm döneminde kentlerdeki sosyal ve kültürel çeşitlilik, üretimdeki farklılaşma, teknolojik gelişmeler büyük ölçekteki kentsel alanların sanayi bölgelerine

² Engels F. (1968) "Condition of Working Class in England" başlıklı sanayileşmiş kentlerde işçi sınıfının yaşam koşullarını incelediği çalışmada kapitalizmin gelişimi içinde kendi mantığına uygun olarak kentleri şekillendirdiğini, sömürü, eşitsizlikler ve yoksulluğun kapitalizmin bir ürünü olarak kendisini en yalın biçimde kentte gösterdiğini, kapitalizmin kentinin yoğun çelişkilerin ve sefaletin mekanı olduğunu vurgulamış ve kentin sorunları üzerine ilk önemli ürünlerden birini ortaya koymuştur. (Bknz: Engels 1968)

dönüşümüne ve bu alanların yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. Ekonomide yaşanan hızlı gelişmeler ile kent içi hareketlilik ve mekânın kullanım biçimlerinde de büyük değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Ekonomideki canlanma, dünya konjonktüründe taşıma ve iletişim araçlarının gelişiminin de artmasına neden olarak hızlı üretimin sonucu elde edilen malların sınırlar ötesine taşınmasına ve tüm dünyayı birbirine bağlayan ekonomik ağların oluşmasına neden olmuştur. Küreselleşme sürecinin bu şekilde hızlandığı dönem içerisinde sanayi alanlarının yanı sıra kentte iletişim, teknoloji, taşımacılık gibi farklı sektörel alanlar da ortaya çıkmıştır.

Sanayi kentlerinde hızla artan çevre kirliliği, sanayi alanlarının düzensiz yapılması, düşük konut alanları ve yetersiz altyapı hizmetleri, sağlıksız kentlerin doğmasına neden olmuştur. CIAM'ın Atina Sözleşmesi'nde belirlenen ana ilkelere göre “modern kent” temiz, sağlıklı ve güzel çevrelere sahip olmalı, kentlerin sağlıksız alanları yıkılmalı, bu alanlar yeniden yapılaşırken geniş yeşil alanlar üzerine yüksek kütlelerden oluşan bir kentsel doku geliştirilmelidir (Jacobs ve Appleyard, 1987). Bu dönemde yeni kentlerin gelişimi ve değişimi ile birlikte Modernist Hareket de gelişmiştir. Modernist Hareket, ikinci dünya savaşından sonra etkili olmuş, özellikle Avrupa'da birçok kent yıkıma uğramış, kentler belli stratejiler üzerinden tekrar gelişmeye başlamıştır.

Kentsel dönüşüm ve müdahale biçimleri yukarıda sıralanan nedenler doğrultusunda belli dönemlerde çeşitlilik göstermiştir. Dönemsel olarak kentlerdeki değişimi ve dönüşüm stratejilerini genel olarak okuyabilmek bu noktada mümkündür. Genel olarak 1940'lardan 1990'ların sonuna kadar olan süreçte kentlerdeki kentsel dönüşüm stratejileri şu şekilde olmuştur (Couch ve Fraser, 2003).

➤ *1940 ve 1950'ler Kentsel Dönüşümdeki Değişimler:*

Modernist hareket ile eski kentsel kullanımlara yeni işlevler yüklenmiş, kentlerde “yeniden inşa dönemi” başlamıştır. Özellikle Amerika'da merkezi yönetimin öncülüğünde yeniden yapılanma politikaları öne sürülmüş, kentlerin yeniden gelişimi ve inşasına yönelik olarak ilke ve stratejilerin açıklandığı rehberler hazırlanarak yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sağlanmıştır. O dönemde geliştirilen planlarda; kent içi alanlar ve kenar mahallelerin temizlenmesi temel alınmış, yeni kent merkezlerine ofis ve ticaret işlevleri yüklenmiş ve çok katlı konut blokları kararları geliştirilmiştir.

➤ *1960 ve 1970’ler Kentsel Dönüşümdeki Değişimler:*

“Kentsel iyileştirme ve yenileme” hareketinin öncü olduğu 1960’lar ve 1970’lerde kentlerdeki fiziksel bozulma ile toplumsal bozulma arasındaki bağlantı kabul edilmiş; toplumsal sorunlar göz önünde bulundurularak alan odaklı projeler gerçekleştirilmiştir. Kentsel dönüşüm projelerinde iyileştirme ve bozulan alanların yenilenmesi temel alınmış, özellikle kenar mahalleler ve kent merkezlerinin çevreleri öncelik kazanmıştır. Özellikle Avrupa’da merkezi yönetimin bu dönemde büyük roller üstlendiği; kentsel dönüşümde fiziksel ve toplumsal boyutların birlikte ele alınarak özellikle yoksul mahallelerin iyileştirilmesini öncelikli politikaları haline getirdikleri görülmektedir. Genel olarak bakıldığında kentsel alanların sorunlarına dair özelleştirilmiş çözüm geliştirme stratejilerinin bu dönemde başladığı görülmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşümün fiziki bozulmalara yönelik alana dair çözüm uygulamaları sonucunda farklılaşan uygulama biçimleri doğmaya başlamıştır. Bu dönemde kentsel bozulma toplumsal sorunların yanı sıra doğrusal, yapısal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak da açıklanmaya başlamıştır. Özellikle 1970’lerin sonlarına doğru devletin desantralizasyon politikaları ve daha katılımcı yaklaşımları benimsemeye başladığı, kent merkezi ve çevresini ele alan projelerin aktörlerinin çeşitlendiği gözlenmektedir (Roberts, 2000).

➤ *1980 ve 1990’ler Kentsel Dönüşümdeki Değişimler:*

1980’ler ve 1990’larda dünyada birçok alanda gelişmeler yaşandığı gibi kentsel dönüşümde de önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu dönemde “kentsel geliştirme” politikası benimsenmiştir. Özellikle 1980’lerin kentsel dönüşüm projeleri odağında, boşaltılmış, atıl ve çöküntü haline gelmiş kentsel alanların yeniden yapılandırılıp ekonomik canlanmanın sağlanması yatmaktadır. Bu kapsamda özellikle Avrupa’da örnek kabul edilecek birçok proje gerçekleştirilmiştir. Özellikle geleneksel bir liman alanının tekrardan inşası ile kente kazandırıldığı Rotterdam’daki Waterstad projesi, yine Londra ve Liverpool’da da eski liman alanlarının dönüşüm projesi ile prestijli alanlar haline getirildiği Londra- Canary Wharf, Liverpool-Albert Docks projeleri örnek olarak gösterilebilir. Kentlerin yeniden inşası gerçekleştirilerek çöküntü haline gelmiş alanların prestijli bir görünüm ve işleve kavuşturularak kazandırılan yeni imajlar, 1980’lerde kentlerin pazarlanmasında da kullanılmaya başlanmıştır (Parkinson 1996). Bu dönemde projeler kamu-özel sektör işbirliği ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kamu; altyapı

ve arazi ıslahı yanı sıra projeler yürütecek kurumsal ortaklıklar kurma görevini üstlenerek, özel sermaye ise bu alanları çekici yatırım alanlarına dönüştürme görevini üstlenmiştir. 1990’larda “kentsel canlandırma” ve “kentsel yenileşme”nin kentsel dönüşüm anlamında en yaygın müdahale biçimleri olarak benimsendiği görülmektedir. Bu dönemin en önemli özelliği çok aktörlü ve çok sektörlü işbirliklerine bağlı olarak kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesidir.

Kamu ve özel sektör yanında gönüllü kuruluşlar ve üçüncü sektör olarak adlandırılan sivil toplumun da kentsel dönüşüm süreçlerine katılımının sağlanmasının önemi vurgulanmıştır. Bu noktada merkezi yönetimlerin yasal düzenlemeler de geliştirdiği görülmektedir. 1980’lerde mekânın fiziksel ve ekonomik boyutları ele alınırken; 1990’larda bu yaklaşım, mekânın ekonomik, toplumsal ve fiziksel boyutlarına aynı zamanda yasal, kurumsal yapılanmasına, izleme-değerlendirme süreçlerine bütünleşmiş olarak kamu yararı en üst düzeyde tutulacak şekilde projelerin gerçekleştirilmesi gerektiği şeklinde değişmiştir. Bu yaklaşımla kentlerin sürdürülebilirliğinin artmasına yönelik ihtiyaçların belirlenip karşılanması gerekliliğinin de farkına varılmıştır (Jeffrey ve Pounder, 2000). 1990’lardan itibaren “kentsel koruma”, kentin yeni imaj kazanımında yeni alanların yaratıldığı gibi eski tarihsel dokusunun da korunması noktasından hareketle ön plana çıkmıştır. Çizelge 1.2’de kentsel alanların 1950’lerden günümüze geçirdiği değişimleri sınıflandırarak kentsel dönüşümün boyut değiştiren dönemlerini çok geniş bir kapsamda ele alarak ortaya koymuştur.

Çizelge 2.2. Kentsel Dönüşüm Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Dönem	1950'ler	1960'lar	1970'ler	1980'ler	1990'lar
Politikalar	Yeniden İnşa Dönemi	Canlandırma Süreci	Yenileme Dönemi	Yeniden Geliştirme	Kentsel Yenileşme
Temel Stratejiler ve Eğilimler	Bir master plan temelinde yeniden inşa süreci, eski kentlerin gelişmesi. Banliyölerin büyümesi	50'ler sürecinin devam ettirilmesi, banliyö ve kent çeperlerinde büyüme. Erken dönem rehabilitasyon girişimleri.	Kentin esas bölgelerinin yenilenmesi, mahalle yenileşme planlarıyla hala devam eden çeperlerdeki gelişme	Birçok temel geliştirme ve yeniden inşa projesi planı; tetikleyici projeler, kent dışı projeleri.	Daha kapsamlı politikalara geçiş, entegre edilmiş iyileştirme yaklaşımı.
Aktörler ve Paydaşlar	Merkezi ve yerel yönetimler. Özel sektör ve müteahhitler.	Kamu sektörü ve özel sektör arasında daha dengeli bir yapı.	Özel sektörün büyüyen rolü yanında yerel yönetimlerin desantralize olması.	Özel sektör ve uzman büroların ön plana çıkması ve ortaklık yapılarının büyümesi.	Baskın yaklaşım olarak ortaklıklar.
Mekânsal Eylem Düzeyi	Yerel düzey ve arsa düzeyinde yaklaşım.	Bölgesel düzeyde müdahaleler ortaya çıkmıştır.	Başlangıçta bölgesel ve yerel düzeyde daha sonraları yerel düzey ağırlıklı.	Erken 80'ler döneminde arsa odaklı daha sonrasında yerel düzeyde yaklaşımlar.	Stratejik perspektifin yeniden tanımlanması; bölgesel aktivitenin büyümesi.
Ekonomik Odak	Bir miktar özel sektör ilgisi dahilinde ağırlıklı olarak kamu sektörü yatırımları.	Özel sektör yatırımlarının artmasıyla. 1950'ler döneminin devam ettirilmesi	Kamu sektöründe kaynak sıkıntısı ve özel sektör yatırımlarının büyümesi.	Kamu fonlarıyla birlikte özel sektörün yönlendirdiği ekonomik yapı.	Kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar arasında daha dengeli bir finans yapısı
Sosyal İçerik	Konut alanları ve yaşam standartlarının geliştirilmesi	Sosyal yapının ve refah düzeyinin iyileştirilmesi	Topluluk tabanlı(katılımcı) planlama, toplulukların yetkin kılınması	Seçici destek devlet desteğiyle beraber yerel toplulukların kendi sorunlarına çözüm üretmesi	Yerel toplulukların rollerinin önem kazanması, vurgulanması
Fiziksel Vurgu	Kentlerin iç bölgelerinin yer değiştirmesi, kent çeperlerinin gelişmesi	1950'ler eğiliminin devam ettirilmesi, mevcut alanların rehabilitasyonu	Eski yerleşmelerin kapsamlı yeniden yenilenmesi	Yer değiştirme, yeni geliştirme ana planları ve tetikleyici büyük planlar	80'lere göre daha mütevazı bir yaklaşım, tarihi mirasın korunması
Çevresel Yaklaşım	Peyzaj ve yeşillendirme çalışması	Daha seçici iyileştirme	Çevresel iyileştirme, yenilik getirme çabası	Geniş kapsamlı çevresel yaklaşıma ilginin artması	Daha geniş perspektifli çevresel sürdürülebilirlik düşüncesinin gelişmesi

Kaynak: Pounder, J., 2000.

2.3 KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL BOYUT

Kentsel dönüşüm bir önceki bölümde de incelendiği gibi sadece fiziksel mekâna özgü bir dönüşümü içermemektedir. Bunun nedeni kentin sürekli gelişen ve değişen dinamik yapısı içerisinde çok farklı boyutları da içinde barındırmasıdır. Kentsel dönüşüm yapılacak alan içerisinde yaşayan halkın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, mekâna özgü fiziksel dinamikleri, alanda yer alan mülkiyet sorunları buna bağlı yasal yönetsel çerçeve ile çok kapsamlı bir uygulamadır. Bu noktada kentsel dönüşüm sürecinin çok boyutlu yapısı ve bunlardan kaynaklanan sorunlar ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.3.1 Sosyo-Ekonomik Boyut

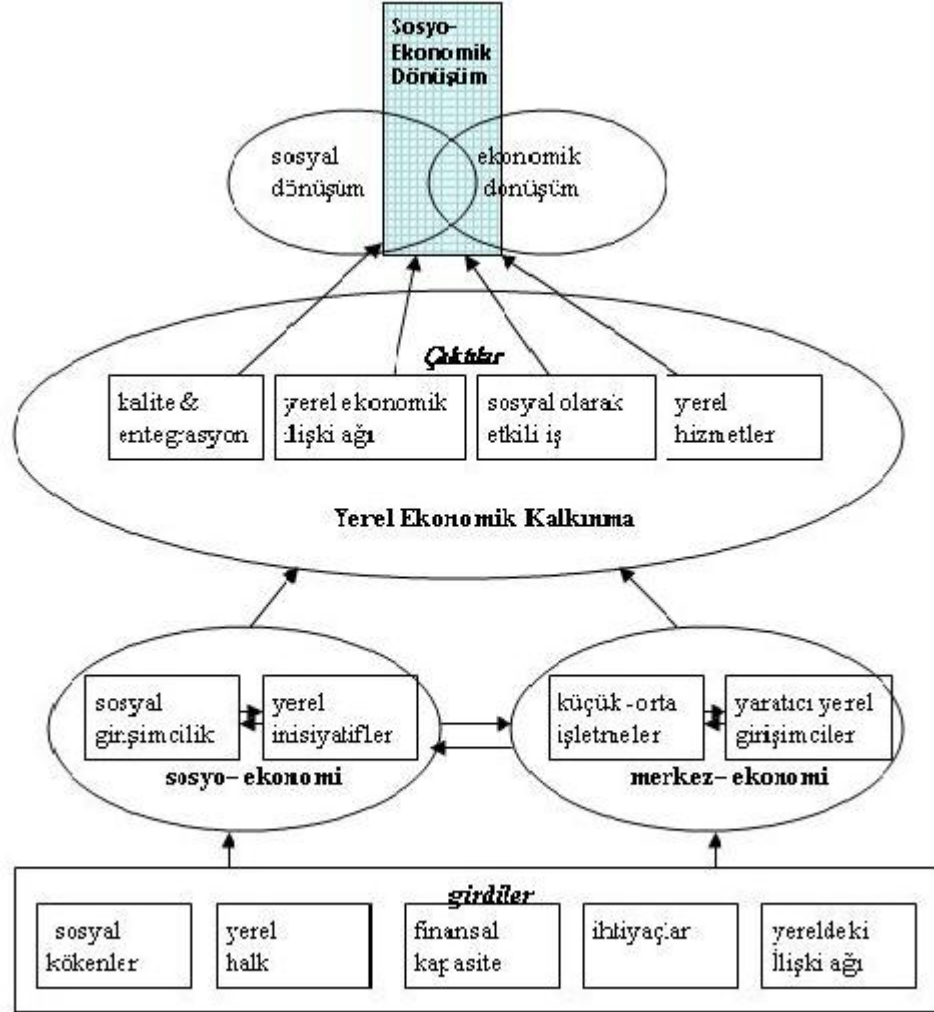
Şehir planlama sadece fiziksel çevrenin belli ölçütler içerisinde tekrardan düzenlenmesi ve yaşam alanlarının tasarlanması olarak görülmemelidir. Aynı zamanda siyasal, sosyal, ekonomik ve çevresel yapıların ihtiyaçları ve yaklaşımları da göz önünde bulundurularak bütüncül bir anlayışla stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir (EC, 1994). Avrupa’da yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda; sosyal ve çevresel sorunların özellikle kalkınma stratejileri bağlamında sadece sosyal ve çevresel etkileriyle değil ekonomik büyüme politikaları da göz önünde bulundurularak çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu noktada yerel aktörlerin kentsel planlama sürecinin daha kapsamlı ve karmaşık yapısına dair belli bir bilgi seviyesine erişmeleri ve yaratıcılıklarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Ekonomik ve sosyal alan planlaması sürecinde çok güçlü ortak noktalar, etkiler ve etkileşimler bulunmaktadır. Bunların doğru şekilde okunması özellikle kentteki yerel topluluklarla kurulacak etkileşim ile gerçekleşebilir. Bu anlamda özellikle kentsel dönüşümün uygulanacağı alanda sivil-yerel aktörler en önemli bilgi alma noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve kentsel sorunların çözülmesinde en doğru bilgi kent ile doğrudan ilişki kuran ve etkilenen birincil aktörlerden elde edilebilir. Bu anlamda kurulacak doğrudan ilişki kentsel sorun analizinin yapılmasında kolaylaştırıcı bir etki sağlamaktadır.

Kentsel dönüşüm kentteki yapı stokunun çevresel alan kalitesinin yükseltilmesi aynı zamanda yerel ekonominin tekrardan inşasını çok yönlü ve çok boyutlu bir sistem içerisinde gerçekleştirmeyi hedeflemelidir (Bennet, Beynon, Hudson, 2000). Bu yaklaşımın özellikle Roberts'ın vurguladığı bütüncül olarak ele alma ilkesinin aksine sosyal yapı halkasını dışarıda bırakan bir tanım olduğu görülmektedir. Bir diğer açıdan farklı bir yaklaşım olarak McGregor ve McConnachie'nin (1995) yaklaşımına bakıldığında kentsel dönüşümü sosyal dışlamanın azaltılması, dezavantajlı kentsel alanların kent ekonomisi ile yeniden bütünleşerek katkı sağlaması olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşümün özellikle kentsel alanlardaki tarihsel süreçte de vurgulanan kapitalizmin gelişimi ile sosyal yapının kendi içinde sınıflara ayrışmasına yönelik olarak en önemli sorunsal çıktılardan biri olan sosyal dışlamaya dair de çözüm geliştirme amacını taşımasının önemli olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle kentsel dönüşüm uygulamalarında kentsel alanda yaşayan yerel toplulukların kentin bütünü ile olan ilişkisinin sağlanması ve yaşadıkları alanla olan sosyal ilişki analizi mutlaka yapılmalıdır. Kentsel alanın kent ekonomisine ve kent ölçeğindeki sosyal yapıya entegrasyonun sağlanması için özellikle mahalle ölçeğindeki uygulamalarda mahalle kimliğinin kaybolmamasına ve güçlü-zayıf yönlerinin ortaya konarak güçlendirilmesine özen gösterilmelidir. Günümüzdeki uygulamalarda özellikle yerel yönetimlerin sosyal planlama ve ekonomik dönüşümü ayırdıkları ve kentsel alandaki değişimin sosyal ve ekonomik dönüşüm ile ilişkisinin göz ardı edildiği gözlenmektedir. Ekonomik dönüşüm yerel ekonominin bağımsız ölçütlerle kurularak ekonominin yeniden desteklenmesini ve alternatif iş alanlarının yaratılmasını hedeflemektedir.

Bir diğer yandan gerçekleştirilen uygulamaların çoğu zaman eleştirilmekle birlikte ekonomik yapıya dair örneğin işsiz insanlara iş bulma fırsatı yarattığı göz önüne alınmamaktadır. Yereldeki topluluklara yönelik yapılan yatırımlar, istihdam eğitimleri, girişimcilik fikirlerine yönelik destek programları ekonomik dönüşüm uygulamaları altında sıralanabilir (Noon et al 2000). Ekonomik yapının güçlendirilmesi ve altyapısının kent ekonomisine katkı sağlayacak, yerel toplulukların gelir düzeyine de yansiyacak biçimde planlanması göz önünde bulundurulduğunda sosyal yapının da var olacak değişime yönelik olarak hazırlanmasına dair güçlendirme politikalarının her uygulama da gerçekleştirilmediği bir gerçektir. Hâlbuki kentin en dinamik yapısı olan sosyal yapısı sürekli bir devinim

içerisindedir. Bununla beraber değişimler yavaş şekilde gerçekleşmekte ve fiziksel, ekonomik değişimlere karşı toplumsal ayrışmalar, yerel topluluklar arasında çatışmalar bazı durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada kentsel dönüşüm uygulamalarında özellikle yerel toplulukların farkındalık düzeyinin artırılması ve tıpkı ekonomik altyapının adım adım güçlendirilerek kentin bütününe entegrasyonun sağlandığı gibi güçlendirilmesi gerekmektedir.

Şekil 2.2. Sosyo – Ekonomik Dönüşüm

Kaynak: McGregor, McConnachie, 1995.

McGregor ve McConnachie'nin (1995) geliştirdiği sosyo-ekonomik dönüşümde yerel ekonomik kalkınma için sosyal açıdan verilerin toplanmasına yönelik olarak özellikle yereldeki ilişki ağının analiz edilmesi, yerel halkın ihtiyaçlarının anlaşılması ve sosyal kökenleri doğrultusunda kentsel alanın sosyal yapı bağlamında kimliğinin çıkarılmasının vurgulandığı görülmektedir. Bir diğer yandan özellikle

dönüşüm alanı içerisindeki finansal potansiyel ve kapasitenin analiz edilerek bütün bu verilerin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde sosyal ve ekonomik anlamda bir dönüşümün yaratılması için kalkınma stratejilerinin her iki yapı için ayrı ayrı fakat bütüncül bir uygulama stratejisi çerçevesinde oluşturulması önem taşımaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında kentsel alan içerisindeki yerel dinamiklere önem verildiği ve bunun güçlendirilerek fiziksel dönüşümle aynı gelişim hızında bir ilerleme kaydedilmesi amacı görülmektedir. Bu noktadan hareketle özellikle Türkiye'deki uygulamalarda sosyal ve ekonomik dönüşüm stratejilerinin fiziksel dönüşüm stratejileri kadar önemsenmediği ve birbirleri ile olan etkileşimi içerisinde özellikle mahalle içerisinde bu iki yapıya dair dönüşüm stratejilerinin en az fiziksel dönüşüme dair stratejiler kadar iyi oluşturulmadığı gözlemlenmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri olarak da yukarıdaki Şekil 2.1. de belirtilen yerel dinamiklere önem verilmesi ve bunun güçlendirilerek korunması ilkesinin göz ardı edildiği söylenebilir.

2004 yılında İstanbul'da organize edilen "Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu"nda kentsel dönüşüm projelerinin sosyal boyutu hakkında önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Sempozyumun sonuç bildirgesinde yer alan maddeler aşağıdaki gibidir:

- Kentsel alanda yaşayanların aidiyet duygusu ve toplumsal yapının gelişmemiş olması, yenilikçi bir sosyal yapı oluşması açısından uygun ortamın yaratılması önemlidir.
- Dönüşüm süreci başlamadan yerel halkın bilgilendirilmesi, tanımlanması ve sosyo-ekonomik durumunun, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin ortaya konması gereklidir.
- Yaratıcı bir yöntem olarak yerel halkın ihtiyaçlarını dile getirmesi amacıyla katılımcı bir mekânizmanın kamu, özel ve sivil sektörde ki aktörler dahil edilerek oluşturulması gereklidir.
- Halkın kentsel dönüşüm sürecinde kendi yerel inisiyatiflerini oluşturmasına olanak tanınmalıdır.
- Kentsel dönüşüm süreci içerisinde alandaki kullanıcıların mekânsal değişiklik yapması söz konusu olduğunda; bireylerin nereye gideceği ve geride kalanların değişime nasıl uyum sağlayacağı düşünülmelidir.

Kentlerin ekonomik dönüşümünde; kentsel alana yönelik stratejik eylem planı kapsamında dönüşüm alanı içerisindeki ekonomik dinamikler kentin bütüncül ekonomik eğilimleri ile örtüşecek biçimde değerlendirilerek, yerel halkın istihdam olanaklarına yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Bir diğer yandan yerel halka yönelik iş becerilerini artırıcı ve kapasite gelişimlerine destek verecek eğitim olanakları sağlanarak; işe alınabilme oranının artırılması da sağlanmalıdır. Kentsel kalkınmanın temelinde ekonomik dinamiklerin harekete geçilerek kent içerisinde üretim ve tüketim anlamında bir hareketlenmenin sağlanması yatmaktadır. Bu noktadan hareketle kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yerel halk, özel sektör ve kamu sektörü arasında yapılan ortaklıkların sürdürülebilir bir ekonomik gelişmeye destek verme amacıyla da kente yönelik belli müdahalelerde bulunulması gerekmektedir.

2.3.2 Kültürel Boyut

Kentsel dönüşüm sürecinin en önemli boyutu kentsel alanda yaşayan yerel topluluklardır. Kentsel dönüşüm alanındaki sosyal yapının tanımlanması; yerel toplulukların geldiği yer, kültürel ve sosyal alışkanlıkları, eğitim durumları, ekonomik durumları, siyasi eğilimleri, örgütlenebilme becerileri, kentsel alanda ne kadar süredir yaşadıkları ile şekillenmektedir. Kentsel dönüşüm alanı içerisinde gerçekleştirilecek olan ortaklıkların, alanda yapılacak dönüşümün niteliği yine yerel toplulukların ve alandaki sivil aktörlerin nitelikleri ile de doğrudan ilintilidir.

Kentsel dönüşümün başarısı ve alanda yapılacak olan değişimin sürdürülebilirliği, sivil-yerel aktörlerin sürece dâhil edilerek etkin bir rol oynaması ve yerinde dönüşüm stratejilerini geliştirmesi ile de ilişkilidir. Bu noktada yerel toplulukların tanımlanarak ihtiyaçlarının belirlenmesi, oluşturulan ortaklıklar çerçevesinde yetkilendirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm süreci içerisinde yerel toplulukların yaşadığı sorunları dile getirmesi, beklentilerinin alınması sorun tespiti yapılırken önemli bir noktadır. Bu bağlamda izlenmesi gereken stratejiler ileriki bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır. Yerel toplulukların kültürel altyapıları ve bilgi düzeyleri göz önünde bulundurularak belli stratejiler çerçevesinde karar alma sürecine etkin katılım göstermeleri için kapasitelerinin ve çevresel sorunlara yönelik duyarlılıklarının artırılması sağlanmalıdır.

2.4 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI

Kent içerisinde belli nedenlerden ötürü köhneyen, çöküntüye uğrayan, terk edilen alanların dönüşümünün en temel amacı; kente yeniden bir geri kazanımın sağlanmasıdır. Bu noktada kentsel dönüşümün temel olarak aldığı dinamikler ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutlarıyla kentsel alanın özellikleridir. Bu bölümde uygulama alanı içerisinde dönüşüm alanının kullanıcılarına tekrardan kazandırılması amacıyla yenilikçi bir yaklaşım olan yerinde kentsel dönüşüm kavramı ve genel ilkeleri üzerinde durulacaktır.

Kentsel alanlarda yaşanan sorunların farklı toplumlarda farklı yansımaları bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinin ortaya çıkmasında hızlı kentleşme ile doğrudan orantılı olan plansız büyüme, çarpık kentleşmenin getirisi olan gecekondulaşma, toplumsal yapı içerisindeki sosyo-kültürel dönüşümler, ekonomik yaşantıdaki çalkantılar gibi birçok neden sıralanabilir. Bir diğer yandan kentsel dönüşüm sürecini hükümetlerin kentsel yönetim politikaları kapsamında ele alış biçimleri uygulamaya yönelik yasal-yönetimsel çerçevelerde dönüşüm süreçlerinin farklılaşmasını sağlamaktadır. Dönüşümün gerçekleşeceği alanın sosyal ve ekonomik yapısı, mekânsal dinamikleri de yasal-yönetimsel çerçeve kadar kentsel dönüşüm uygulamalarının değişim göstermesine ve her bir alanda farklı bir deneyimin yaşanmasına neden olmaktadır.

Sanayileşme farklı ülkelerde farklı şekillerde kentsel sorunların meydana gelmesine neden olmaktadır. Özellikle kent merkezlerinde gelişmekte olan sanayinin desantralizasyonu ile kente göç eden nüfus kent merkezi içerisinde yer edinemeyince kentin dış çeperlerinde ya da kentin terk edilen noktalarında konumlanmaya ve kendilerine bir yaşam alanı oluşturmaya başlamışlardır. Böylelikle Kıray’ında belirttiği gibi iç göçün hızlı devinimi ile kent içerisinde küçük alt kentler oluşmuş ve kendi düşük standartlı konutunu yapıp yerleşme meydana gelmiştir. Kent içerisinde alt kentlerin doğması ile kentin sosyal yapısı içerisinde de sınıfsal ve mekânsal tabakalaşma meydana gelmiştir. Bir diğer yandan bu “alt kentler” kamu arazilerinin işgali ile doğmuş kentsel alanlar olarak kentin gelişimiyle birlikte kentle bütünleşmiştir (Kıray, 1982).

Bir diğer önemli olgu da küreselleşmedir. Sermayenin kent içerisindeki hareketlenmeleri birçok kentsel sorununun da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Diğer yandan sermayenin kent için bir potansiyel ekonomik değer olarak görülmesi ve taleplerinin karar vericiler tarafından esnek bir yapı içerisinde karşılanarak kentte kalmaları yönünde teşvik edilmesi de önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Eraydın, 1999). Kentin ekonomik anlamda büyümesi hedeflenirken diğer yandan sermayenin yoğunlaştığı alanlarda toplumsal çatışmaların, fiziki-mekâna yansıyan kutuplaşmaların doğmasına neden olmuştur. Kapitalist kentlerde var olan eşitsiz gelişme kuramını irdeleyen Smith; küreselleşme ile kentlerde doğan yoksulluğun ve mekânsal çöküntülerin, kentsel dönüşümle birlikte bilerek bir rant sağlama vasıtasına dönüştürüldüğünü ve eskiden burada yaşamakta olan alt gelir grubundan insanların kentin iyileştirilmesi, soylulaştırılması söylemi ile bu alanlardan dışlandıklarını vurgulamaktadır.

Türkiye’de özellikle İstanbul’da kentsel dönüşümüne yönelik uygulamalarda birçok sorunun yaşandığı görülmektedir. Son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte kentsel dönüşüm uygulamalarında kentsel alanda yaşayanların dahil edilmesinin de büyük önem taşıdığı fark edilmiştir. Hızla artan kentleşme eğilimleri ve sürdürülebilirlik çerçevesinde devletin ulusal, bölgesel ve metropoliten ölçekte de rolü değişmektedir. Yerinde dönüşüm de kentsel alan içerisinde en küçük birim olan mahallelerdeki sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi ve bu bağlamda sosyal sermayenin de geliştirilmesi yerinde dönüşüm uygulamalarının en önemli noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının bir yandan yönetim bir diğer yandan sivil aktörlerin katılma ya da katılmama sorunları içerisinde başarı oranı da düşmektedir. Geçmişten günümüze özellikle 1950 ile 1990 arasındaki dönem içerisinde büyük oranda yasa dışı gelişen bir kentleşme sürecinin sonucu olarak karmaşık mülkiyet yapısı sorunu ortaya çıkmıştır. Yaşanan göç sorunu ile de özellikle 1990’lardan sonra kentlerdeki mevcut gecekondular alanlarında sosyal ve mekânsal anlamda yaşanan çöküntü ile azalan sosyal sermaye dönüşümüne ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Kentsel dönüşümüne ilişkin düzenleme ve uygulamalar uzun süre, mevcut mevzuat ve yasal düzenlemeler çerçevesinde yürütülmüştür. Bu nedenle batıdaki örneklerinde olduğu gibi çok yönlü, kapsamlı politika, teknik ve yöntemlerden, kurumsal ve finansal yapıdan ziyade, yönetim sistemi içinde farklı birimlerin, sorunlar ortaya çıktıkça geliştirmeye çalıştıkları birbirlerinden kopuk ve geçici düzenlemeler ve uygulamalar söz konusu olmuştur (Eraydın, 1999). Kentsel alanlarda yaşanan bu değişim özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde yerinde

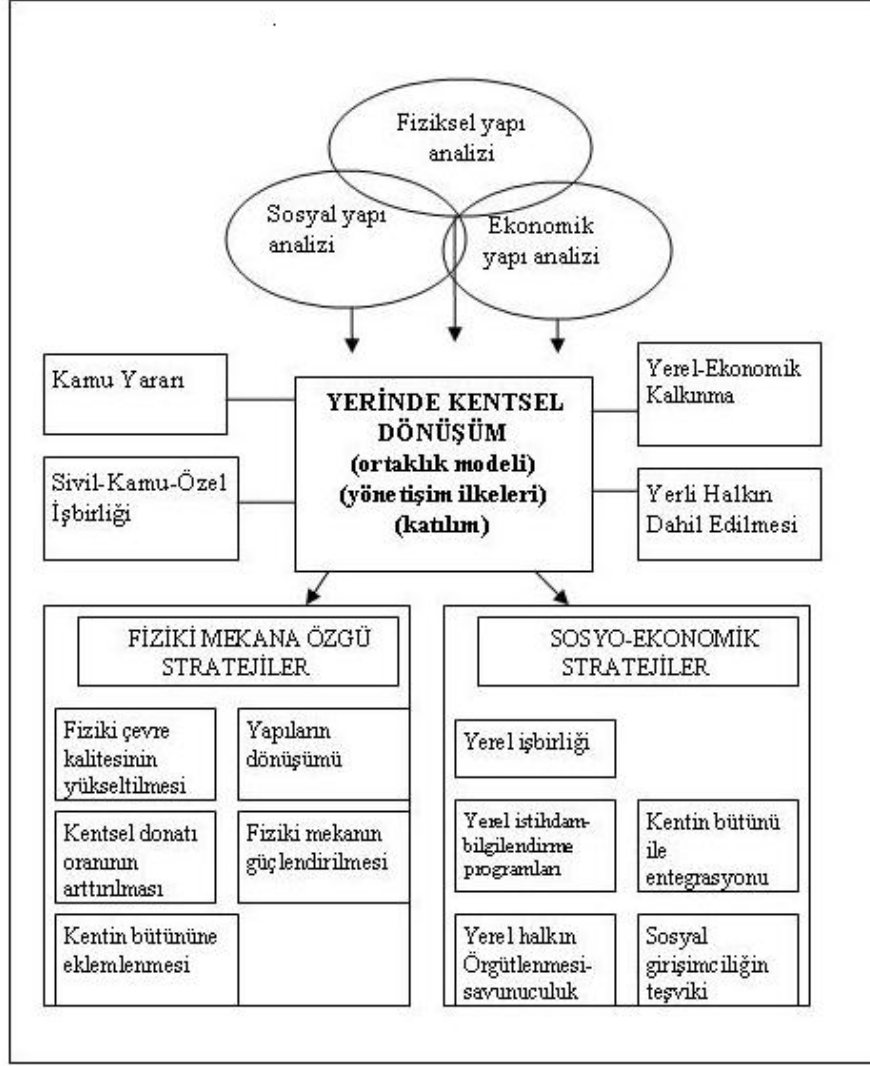
dönüşüm uygulamasının geliştirilmesini ve uygulamasını da kaçınılmaz kılmaktadır. Ülkemizde kentsel alanların dönüşüm sürecine ve özellikle sivil-yerel aktörlerin sürece dahil edilmesi ile ilgili olarak 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve Kentsel Dönüşüm Yasası Taslağındaki bazı maddelerde mahalle de bir örgütlenmeye yönelik vurgular bulunmaktadır. Bununla birlikte yurtdışındaki örneklerde de görüldüğü üzere sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesiyle dönüşüm sürecine dahil edilmesine yönelik yenilikçi yöntemler henüz geliştirilmemektedir. Ülkemizde yasal çerçevede kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında geliştirilen politikaların ve yasaların konutlaşma stratejileri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu noktada konut tiplerinin ayrılması ve kentleşme sürecinin konut tipolojileri üzerinden okunması üzerine olan yasal düzenlemelerin sosyal yapıya dair çok az elementler içerdiği görülmektedir. Kentsel alan analizlerinde mekânsal yapının incelenmesinin yanı sıra sosyal ve ekonomik göstergeler üzerinden de dönüşüm alanı incelenerek bir sistem oluşturulmalıdır.

Sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi ve kentsel alanda yerinde bir dönüşüm uygulamasının mekânsal, sosyal ve ekonomik yapı analizi içerisinde sistematik bir program çerçevesinde yürütülmesine odaklanan bu tez çalışması; uygulamalardaki tıkanmalar ve vizyon eksikliklerinden hareketle ortaya çıkmıştır. Ülkemizde ki yasal yönetsel çerçeve içerisinde 3194 sayılı İmar kanunu özellikle kentsel alanlarda mekânsal ve sosyal sorunların çözümüne dair uygulamaya yönelik müdahaleler hakkında belli açıklamaları içerisinde bulunduran önemli bir kanundur. Bakıldığında; özellikle kentsel yenilemeye dair belli tanımlamaların bulunduğu görülmektedir. Fakat bununla birlikte yüzeysel açıklamalar ve yoruma açık maddeler ile çok fazla eksiği bulunmaktadır. Bir diğer yandan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması hakkında kanuna bakıldığında özellikle eski ve tarihi kentsel alanlara yönelik yapılacak müdahalelerde fiziki müdahalelere yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Genel olarak yasal düzenleme de müdahale gerektiren kentsel alanlarda yapılacak kentsel dönüşümün hangi kriterler üzerinden ilan edileceğine dair net tanımlamalar, katılım mekanizmasına dair ya da sosyal yapının güçlendirilmesine dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Kent içerisinde sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan sorunlu alanların kente kazandırılması ve kentin bütüncül bir noktada planlanması gerekmektedir. Günümüzde var olan bütüncül planlama çabaları fiziksel mekana özgü kararların yanında sosyo-ekonomik yapıya dair kentsel mekanlar özelinde hiçbir bilimsel analiz yapılmadan genel kararların sıralandığı gerçek dışı eylem haritaları olarak kalmaktadır. Ekonomik değerler yaratmak toplum adına toplum için ve toplumla çabanın önüne geçmektedir. Bu noktada katılım illüzyonist bir yaklaşım, dikta rejimin yansıması şeklinde sadece görsel bir eylem olarak görülmektedir.

Dönüşüme yönelik sosyal ve ekonomik göstergelerin belirlenmesi ve fiziki müdahalelerin bu göstergeleri iyileştirmeye yönelik olması gerektiğini vurgulayan Yalçın, ancak bu şekilde yaşayanların tamamının olan ve tamamına hizmet eden, yaşayanlarının gelişimine paralel gelişen, dolayısıyla geri dönülemez bir gelişme eğilimine giren bir kentten bahsetmenin mümkün olabileceğini belirtmektedir (Yalçın, 2007).

Bu noktada kentsel dönüşüm yapılan alanlarda yaşayan halkın yerinden edilerek değil; sosyal, ekonomik ve mekânsal ihtiyaçlarının giderilerek toplumsal bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Kentsel dönüşümde yerinde dönüşüm kavramı bu noktada devreye girmektedir. Yerinde dönüşüm; kentsel düzen içerisinde gelişme dinamiklerine ve gereksinimlerine cevap veremeyen kent parçalarının belirli bir stratejik eylem planı içerisinde yönetim bağlamında katılım ilkeleri göz önünde bulundurularak; kullanıcılarının beklenti ve ihtiyaçlarına göre yeniden işlev kazandırılarak güçlendirilmesi ve kente kazandırılmasıdır. Bu noktada konut mülkiyeti sorununun çözülmesi, yerinde dönüşümün gerçekleştiği alanın ıslah edilmesi ve hiçbir fiziksel, sosyal güçlendirme programı ile geri kazanımı mümkün olmayan alanlar içinse yerli halka sağlıklı bir yaşam çevresinin sunulacağı, talepleri alınarak ve sürece dahil edilerek kentin başka bir alanına yönlendirilmesi gerekmektedir.

Şekil 2.3 Yerinde Kentsel Dönüşüm 3

Yerinde kentsel dönüşümün gerçekleşebilmesi için müdahale gereken kentsel alanın sosyo-ekonomik ve fiziki yapısının uygun olması gerekmektedir. Kentsel alanın fiziki, sosyal ya da ekonomik anlamda kentin bütününe olan katkısı ve özgünlüğü göz önünde bulundurulmalıdır. Koruma ilkesi temel alınarak sosyal, kültürel, fiziksel ya da ekonomik anlamda kente değer katacak herhangi bir yapısal özelliğin himaye altına alınması ve kentsel kalitenin bu ilkedan yola çıkarak artırılması yerinde kentsel dönüşümün en temel ilkelerinden biri olmalıdır. Türkiye’de konutlaşma stratejileri çerçevesinde ele alınarak özellikle yerel toplumların ve sivil aktörlerin süreç dışında bırakılarak geliştirilen projeler de belli tıkanmaların olduğu

³ Şekil 2.2. Yerinde Kentsel Dönüşüm tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

gözelemlenmektedir. Kentsel dönüşüm belli bir kentsel alandaki soruna yönelik çözüm önerisi geliştirme adına sistemler bütünü olarak tanımlanıyorsa çözüm geliştirmenin yerinde gerçekleştirilmesi mecburi kılınmalıdır. Çünkü en doğru sorun analizi yerel toplulukların ve mevcut sivil aktörlerin dile getirdiği sorunlar üzerinden elde edilebilir. Bununla birlikte kentsel alanın karakteristiğinin kaybolmayarak kente sosyal, ekonomik ve mekânsal anlamda güçlendirilerek entegre edilmesi en önemli noktalardan biridir. Şekil 2.2. de belirtildiği üzere kentin bütününe olan katkısı ve kentle entegrasyonu, fiziksel kalitesinin arttırılması yerinde kentsel dönüşüm çerçevesinde fiziki mekana özgü belirlenecek stratejiler altında yer almalıdır. Yerinde kentsel dönüşümün kentsel dönüşüm programlarından ayrılan noktası sosyo-ekonomik yapının göz ardı edilmemesi ve ortaklık tipolojisi, yönetim modeli içerisinde yerel toplulukların da sürece dahil edilmesi olarak sıralanabilir. Bu noktadan hareketle sosyo-ekonomik alana özgü belirlenen stratejilerin tamamı yerel topluluklarla işbirliği, haklarının savunuculuğunu yapma becerisi, istihdam gücünün arttırılması ve sosyal açıdan kentin bütününe entegre olması üzerine odaklanmaktadır. Her kentsel alana özgü yerinde kentsel dönüşüm için belirlenecek stratejiler farklı olduğu gibi her müdahale gerektiren kentsel alanda da yerinde kentsel dönüşüm uygulanamamaktadır.

Yerinde kentsel dönüşüm kentsel yaşam kalitesi hiçbir fiziksel, sosyo-ekonomik, kültürel yapıya özgü müdahale ile arttırılamayacak olan alanlarda uygulanamamaktadır. Örneğin sanayi alanlarında ya da zemin olarak sağlam olmayan (su havzaları, maden ocakları yanı vb. gibi) kentsel alanlarda hiçbir şekilde yerinde kentsel dönüşüm uygulaması gerçekleştirilemez. Bunun yanı sıra içerisinde sabit bir kullanıcı profili olmayan (bekar evlerinin çoğunlukta bulunduğu, suç oranı yüksek kentsel alanlar gibi) heterojenik bir sosyal yapıya sahip kentsel alanlarda da yerinde kentsel dönüşüm uygulanamamaktadır.

2.5 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN DAYANDIĞI İLKELER

Kentsel dönüşüm bağlamında yerinde dönüşüm yapılacak alanlarda fiziksel yapının dönüşümü kadar sosyal yapının dönüşümü de çok önemli bir etkidir. Tez çalışmasının amaç kısmında da belirtildiği üzere yerinde dönüşüm alanlarında sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi için öncelikle yerinde dönüşüm uygulamalarının

sosyal yapıya dair geliştirilecek stratejiler bağlamında ilkeler ve analiz çerçevesinin belirlenmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda Jacobs ve Dutton'un (2000) kentsel dönüşüm alanlarına yönelik geliştirdikleri yerel programlar uygulamasında dikkate alınması gereken konu başlıklarını; toplumun tanımlanması, yerel halkın gereksinmelerinin ve bu gereksinmelerini karşılayacak faktörlerin belirlenmesi, ekonomik ve sosyal şartların iyileştirilmesine yönelik ortak amaçların geliştirilmesi, toplum içinde temsilcilerin seçilmesi, toplumsal girişimler, etkin toplumsal ortaklıklar olarak belirlemiştir. Bu sınıflandırma da yerinde dönüşüm uygulamalarının gerçekleşeceği alanın sosyo-ekonomik düzeyde hangi veriler üzerinden bir değerlendirme yapılmasına dair noktalar bulunmaktadır. Bununla birlikte özellikle yerel toplulukların farkındalık düzeyinin artırılarak yaşadıkları kentsel çevredeki sorunlara yönelik çözüm önerisi sunabilme becerilerinin geliştirilmesi ve bunu örgütlenerek yapabilmelerini sağlamak adına hangi noktalardan yola çıkarak stratejiler geliştirilebileceğine dair de veriler sunmaktadır. Kentsel alana yönelik yerinde dönüşümün gerçekleştirilmesi için alınacak kararlar yerel topluluklar ve kentte yaşayanlar arasındaki ilişkilerin iyice belirlenmesi ile de ilintilidir. Dutton ve Jacobs'un yaklaşımından yola çıkılarak tez çalışması kapsamında yerinde dönüşüm alanlarında verilerin belirlenmesi ve bu verilere dayanarak stratejilerin ne şekilde oluşturulabileceğini ortaya koyma amacıyla bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma aşağıdaki gibidir:

A-Yerinde Dönüşüm Alanındaki Sivil-Yerel Aktörlere Dair Veriler

Yerinde kentsel dönüşümün en önemli aktörlerinden biri sivil-yerel aktörlerdir. Yerel toplulukların iyi analiz edilmesi, yerinde yapılacak dönüşüm uygulamalarında alanın özgünlüğünün korunarak sorunlara dair çözüm geliştirilmesi ve ortaklıklar altında sivil-yerel aktörlerin sürece dahil edilmesi açısından kolaylıklar sağlamaktadır. Bu anlamda yerinde dönüşüm alanında yapılacak analiz kapsamında toplumsal veriler genel bir grupta yapılarak aşağıdaki gibi sıralanabilir:

➤ Gelinek Yer, Kültürel Özellikler, Gelenek ve Görenekler, Eğitim

Yerinde kentsel dönüşümün en önemli noktası özellikle yerel toplulukların geldiği yerin ve buna bağlı edindiği alışkanlıkların, kültürel değerlerin analiz edilerek iletişim stratejilerinin belirlenmesidir. Kültürel özellikler davranış biçimlerini ve ihtiyaçları belirlemede önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerinde

dönüşüm alanlarındaki yerel toplulukların geldikleri yerlerin genellikle aynı olmasının altında aynı alana yerleşme eğilimi yatmaktadır. Sonuç olarak gelenek ve göreneklerdeki benzeşmelerin kentsel alana dair uygulama noktasındaki taleplerde de benzer olduğu görülmektedir. Farklı yörelerden insanların yerleştiği alanlarda ise kozmopolit bir yapı içerisinde farklı özelliklere rastlanmaktadır. Bir diğer yandan dönüşüm alanında yaşayan yerel toplulukların yaşadıkları alana bağlılıkları ve memnuniyetleri de yerinde dönüşüm sürecinin farklı bir yönde ilerlemesini sağlamaktadır. Bu noktada yerel topluluklar bir irade sergileyeceği gibi diğer aktörlerle kurulacak ortaklık tipolojisi ve alana dair geliştirilecek uygulama stratejileri de değişim gösterebilmektedir.

Yerel toplulukların eğitim oranları ve bilinçlilik düzeyleri de yine önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerinde dönüşüm alanındaki sivil aktörlerin bu anlamda yerel toplulukların bilinçlenmesinde ne derece etkin olduğu da önemlidir.

Dutton'a ve Jacobs'a göre alanda yaşayan toplulukların uzun yıllardır yaşadıkları yerde gerçekleşecek olan uygulamalara karşı çıkması, şüpheyle yaklaşması doğal bir tepki olarak karşılanmalıdır bununla birlikte bu durumu aşmanın yolunu; ikna etmek ve uygulama hakkında bilinçlendirerek projeyi sahiplenmelerini sağlamak olarak vurgulamaktadırlar. Bu yaklaşım yerel toplulukların doğal bir tepki göstermesi noktasında doğru olsa da yerel toplulukların projeyi sahiplenmeleri için etkin ve eşitlikçi bir ortaklık yapısının oluşturularak sürecin başından sonuna kadar katılımlarının sağlanması da çok önemli bir noktadır. Yerinde dönüşümün en temel ilkesi bu anlamda proje hakkında yerel toplulukları ikna yoluna gitmek değil, projeyi yerel toplulukların da etkin katılımı ile şekillendirmektir.

➤ *Dönüşüm Alanındaki Mülkiyet Durumu Analizi*

Yerinde dönüşüm alanı içerisinde yapı ve arsaların yer durumları, uygulamanın gerçekleşmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Dönüşüm uygulamalarındaki en büyük çıkmazlar ve çatışmalar karmaşık mülkiyet sorununun çözülememesinden kaynaklanmaktadır. Alanın büyük kısmı kamunun elinde ise uygulamanın yasal boyutunu çözümlmek daha kolay olabilmektedir. Özel mülkiyetin yüksek oluşu, yasal sorunları çözümlmede sıkıntı yaratabilmektedir. Kiracı ya da mal sahibi oranlarının birinin yüksek olması da kentsel alanda yapılacak dönüşüm stratejilerinin

farklı yaklaşımlarla oluşturulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yerinde dönüşüm uygulamalarında önemli bir ilke de öncelikli olarak kamu yararı göz önünde bulundurularak mülkiyet durumu analizinin belirlenmesidir. Bazı uygulamalarda dönüşüm alanı içerisinde yaşamayan kitlelerin de dönüşüm projelerinde önemli değişimler yarattığı özellikle Türkiye'deki uygulama deneyimlerinde görülmektedir. Bu anlamda mülkiyet durumu analizi bir noktada yerel toplulukların doğrudan ya da dolaylı etkilenenler içerisinde ne şekilde konumlanacağı ve süreci etkileyebilme güçlerini de belirleyen önemli bir parametredir.

➤ *Ekonomik Durum Analizi*

Yerinde dönüşüm alanında yaşayan ve yaşamayan fakat arsa ya da mülk sahibi olanların ekonomik koşulları da bir diğer önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel sektör ve kamu işbirliği ile dönüşüm maliyetini düşürmek, yerel topluluklara uygun olanaklar sağlamak, ucuz ve kaliteli malzeme desteği vermek, alanda faaliyet gösteren küçük işletmelerin katılımını sağlamak ekonomik koşulların sağlanmasına olanak tanımaktadır. Bir diğer yandan alanın ekonomik durum analizinin çıkartılması potansiyelleri üzerinde durulması ve ekonomik altyapısının güçlendirilmesine dair stratejilerin geliştirilmesi de yerinde dönüşümün uygulanma ilkelerinden olmalıdır. Ekonomik yapının güçlendirilmesi bir noktada yerel toplulukların dönüşüm süreci maliyetini ve ekonomik dezavantajı engelini de ortadan kaldıran önemli bir noktadır.

➤ *Aktör Analizi*

Yerinde dönüşümün en önemli noktası uzlaşmacı bir stratejiye sahip olma ilkesidir. Uzlaşmacı bir ortamın yaratılması için dönüşüm uygulamasını doğrudan ve dolaylı etkileyen, etkilenen aktörlerin analiz edilmesi de önemli bir noktadır. Yerel toplulukların yerinde dönüşüm uygulamalarında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte sivil aktörlerin tanımlanması bu anlamda sivil toplum örgütleri, mahalle inisiyatifleri ve düşüncü kuruluşlarının (think-tank) dönüşüm uygulamasındaki etkinlik derecesine ve katkılarına göre tespit edilerek süreci kolaylaştırma adına katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

B- Verilere Dayalı Sivil-Yerel Aktörlere Yönelik Geliştirilebilecek Stratejiler

➤ *Sivil-Yerel Aktörlerin Tanınması ve İhtiyaçlarının Belirlenmesi*

Yerinde dönüşüm sürecinde veri toplama adına yapılacak analiz sürecinin ardından sivil-yerel aktörlerin karakteristiği ve yapısı ortaya konarak özellikle yerel

toplulukların zayıf ve güçlü yanları, potansiyelleri tespit edilerek zayıf yönlerini güçlendirme adına iyileştirme ve güçlendirme programları geliştirilmelidir. Bir diğer yandan sivil-yerel aktörlerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve uygulamaya yönelik somut müdahalelerle ihtiyaçların giderilmesi de önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplulukların ihtiyaçlarının tespit edilmesi bir noktada yaşam kalitelerinin de yükseltilmesine olanak tanımaktadır.

➤ *Sivil-Yerel Aktörlerin İhtiyaçlarını Karşılacak Araçların Belirlenmesi*

Kentsel alanlardaki çöküntülerin oluşmasında bir neden de sivil-yerel aktörlerin gereksinimlerinin karşılanamaması ile ilişkilidir. Bunun için gereksinimleri karşılayacak araçların saptanması önemlidir. Bu araçlar, toplumsal özellikler ve noksanlıklara bağlı olarak değişiklik gösterebilirler; ancak temel araçların başında planlamayı saymak kuşkusuz ki doğru olacaktır.

➤ *Yerel Temsilcilerin Seçilmesi*

Kentsel dönüşüm uygulamalarının başarıya ulaşmasında bir diğer önemli etken de toplumun içinden yerel temsilciler seçmek suretiyle, yerel sorunları yerel toplulukları temsil edenlerden dinlemek ve birlikte çözüm üretmektir. Bu nedenle temsilcilerin seçilerek karar mekanizmasına katılımlarının sağlanması önemlidir.

➤ *Toplumun Teşvik Edilmesi*

Yerel temsilciler yerelde yaşayan yerli toplulukların üyelerinden seçileceği için toplumun örgütlenmesine de büyük katkılar sağlayacaktır. Ayrıca toplulukların kendi yaşam alanlarına yönelik olarak kararları almasına ve etkin bir katılım göstermesine olanak sağlayacaktır. Yerel yönetimler ve özel sektör; topluma kendi geleceklerine dair kararlar almada yardımcı olabilecek ve seçenekler sunabilecekleri bir ortamın yaratılması misyonu taşımaktadır. Bu anlamda etkin ve güçlü bir birliktelik sağlayabilen, ortak bir akıl üretebilen toplumlar sürece katılım göstererek uygulamanın başarıya ulaşmasında önemli aktörlerdir.

➤ *Etkin Dönüşüm Ortaklıkları*

Toplumsal stratejileri oluşturmanın bir diğer yolu da etkin ortaklıkların kurulmasıdır. Ortaklık ne derece uyumlu ve etkin ise alınacak verim de o derece yüksek olacaktır. Ortaklıklar; topluluk temelli bir dönüşümün ve toplumsal teşvikin örgütsel araçlarıdır.

➤ *Sosyal Yapının İyileştirilmesi*

Sosyal yapı kentsel dönüşüm alanında yerinde dönüşüm için uygun değilse, fakat bir takım güçlendirme stratejileri ile iyileştirileceği bilimsel olarak saptanırsa; öncelikli olarak güçlendirme programları uygulanmalıdır. Sosyal yapının iyileştirilmesi; devletin de desteği ile özel sektör ve üçüncü sektör(gönüllü sektör-sivil toplum) işbirliği içerisinde yapılmalıdır. Yerel topluluklara iş olanakları sağlamak, eğitimler düzenlemek, meslek sahibi yapmak, böylelikle genç nüfusun gelişimine katkı sağlamak sosyal yapının güçlendirilmesi açısından önemlidir.

➤ *Sosyal Yapının Tümüyle Değiştirilmesi*

Kentsel dönüşümde yerinde dönüşüm yapılacak alan içerisinde sosyal yapı büyük bir deformasyona uğramış, alanda büyük oranda bir toplumsal çöküntü mevcut durumdaysa, alanın eski kullanıcıları gitmiş ve onların yerine alanı bakımsızlığa, köhnemeye terk etmiş bir nüfus yerleşmiş ve bu alandaki nüfusu koruyarak yerinde dönüşüm yapmak olanaksızlaşmış tüm bunların yanında alanın potansiyel toprak rantı da yüksekse sosyal yapının tümüyle değiştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada devletin üstleneceği rol çok büyüktür. Alandan uzaklaştırılan nüfusun bir başka alana yerleştirilmesi için gerekli arsanın üretimi, sosyal konutların inşası, mülkiyetten kaynaklanan sorunların çözümü, kamulaştırma ve satın alma maliyetleri büyük ölçüde devlet yardımıyla gerçekleştirilebilecek konulardır.

Sonuç olarak yerinde dönüşüm için kentsel yönetim birimine yönelik ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Kamu yararı ilkesi göz önünde bulundurularak merkez ile yerel arasındaki ilişkilerin tekrardan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yönetim sürecinde etkin katılım ilkesinin göz ardı edilmemesi.
- Dönüşümün yapıldığı kentsel alanda uygulanacak projenin her safhasına yerli halkın, uzman akademisyenlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer ilgili aktörlerin dahil edilmesi
- Yerinde dönüşümün gerçekleşmesi için alandaki yapılaşma ve fiziksel düzenlemenin kentin bütününe ilişkin ihtiyaç ve donatı eksikliği göz önünde bulundurularak hazırlanması

- Yerinde dönüşüm yapılacak alanda ekonomik yapının güçlendirilmesine yönelik olarak belli ticari kullanımların özendirilmesi ve işlevlerin kazandırılarak düşük gelir seviyesindeki yerli halkın öncelikli olarak istihdam edilmesine olanak tanınması
- Planlama mevzuatındaki yasal açıklıkların giderilmesi ve kaynaklanan sorunların giderilmesi
- Halka yönelik yerinde dönüşüm ile ilgili proje başlamadan ön bilgilendirmenin ve eğitim programlarının gerçekleştirilmesi
- Yerel yönetimlerin; yerinde dönüşüm alanlarındaki yatırımcılar ve ortaklar içinde yer alan yerel aktörlerce ve siyasi kesimlerce de tanınmasının sağlanması bu noktada şeffaflık ve özgüven ortamının sağlanması
- Yerinde dönüşümün temel amaçlarının net bir şekilde belirlenmesi
- Yerinde dönüşüm yapılacak olan alanın yönetimine ilişkin bir sistemin kurulması, denetleme ve takip mekanizmasının işlerliğinin kazandırılması
- Alan içerisinde farklı danışma ve bilgilendirme noktalarının kurulması

2.6 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDEKİ AKTÖRLER VE ORTAKLIKLAR

Bu bölümde yerinde kentsel dönüşüm alanlarındaki aktörler tanımlanacaktır. Bununla birlikte yerinde dönüşüm alanlarındaki ortaklık tipolojileri üzerinde durulacaktır.

2.6.1 Yerinde Kentsel Dönüşüm Sürecindeki Aktörler

Yerinde kentsel dönüşüm uzun bir süreç olarak alandaki sorunlara dair ayrı ayrı stratejiler geliştirmeyi ve bunları eş güdümlü olarak gerçekleştirmeyi gerektiren bir sistemler bütünüdür. Dönüşüm sürecinde sorunların çözümüne dair çok farklı alanlardan aktörlerin bir araya gelerek farklı bakış açılarını tek bir çözüm yöntemi oluşturma adına birleştirmesi en zorlu noktalarından biridir. Dönüşümün ihtiyaç duyulduğu alanda sorun analizinden, çözüm geliştirme ve uygulama sürecine kadar çok farklı evreler bulunmaktadır. Bir alanda kentsel dönüşüm uygulaması başlatma kararı ile yapılacak müdahalelerle doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen aktörler bulunmaktadır.

Günümüzde kentler çıkar gruplarının kendi aralarında bir mücadeleye girdiği çatışma alanlarına dönüşmektedir. Bu noktada özellikle kentsel rant ve güç önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentlerdeki çatışma alanları farklı aktörlerin mücadelelerine ev sahipliği yaparken aktörler arası toplumsal güç ilişkileri de göze çarpmaktadır. Bu noktada Lefebvre'nin kentsel alandaki mücadele ve güç ilişkisine dair yaklaşımının özellikle toplumsal iktidar mücadelesi içerisinde her aktörün kendi iç denetim mekanizmasını kurma çabası üzerine odaklandığı görülmektedir (Lefebvre, 1979). Bu noktadan hareketle kentsel dönüşüm alanlarındaki aktörlerin arasındaki güç dağılımının ve yetki ilişkisinin de sorgulanması süreç açısından önemli bir noktadır.

Müdahale gereken yerinde kentsel dönüşüm alanlarında doğrudan ve dolaylı, etkileyen ve etkilenen aktörler mevcuttur. Genel olarak bakıldığında doğrudan etkileyen aktörlerle doğrudan etkilenen aktörler arasında kazanan-kaybeden ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bu noktada kentsel rant, kent yönetimi içindeki ilişki ağı ve kentsel alanda yaşayan yerel toplulukların ne şekilde becerilere ve imkanlara sahip olduğu da kazanan-kaybeden ilişkisinin ne yönde ilerleyeceğine dair belli parametreleri içerisinde barındırmaktadır.

Smith'in de belirttiği gibi kentsel mekânlardaki çatışma ortamı içerisinde aktörlerin farkındalığının artması yapısal ve toplumsal eylem bakış açılarını değiştirmiştir. Yine de kent çalışmaları alanında bu farkındalık oranı yeteri kadar yayılmış değildir (Smith, 1984). Dolayısıyla kentsel mücadele alanı içerisindeki aktörlerin belli bir farkındalık kazanması ve birbirlerine karşı duyarlılıklarının artırılması gerekmektedir. Yerinde kentsel dönüşüm sürecindeki en büyük tıkanma noktalarından biri aktörlerin birbirlerinin ihtiyaç ve gereksinimlerine karşı farkındalıklarının artırılmasında yaşanan zorluklardır. Her bir kentsel dönüşüm alanında yerinde bir uygulamanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla kentsel alana yönelik bütüncül politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada aktörlerin birbirlerini anlamaları çok önemlidir. Genel olarak bakıldığında Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarında ki en büyük eksikliğin aktörlerin birbirleri üzerinde hiyerarşi kurarak dönüşüm sürecini kazanan-kaybeden ilişkisine dönüştürmeleri olduğu görülmektedir. Aktörler birbirlerinin farkına varmadan beklentilerini kendi bakış açıları ve çıkarlarına uygun olarak algılaması kentsel uygulama alanının bir mücadele alanına dönüşmesini sağlamaktadır.

Kentsel dönüşümün genel anlamda tarihçesine bakıldığında özellikle Avrupa'da 1960'lardan sonra sadece fiziki mekanın değişimi ve köhneleşen alanlara yönelik müdahale olarak yorumlandığı görülmektedir. Günümüzde özellikle Türkiye'de; Yalçın ve Çavuşoğlu'nun da (2009) belirttiği gibi bir dönem Avrupa'da denenmiş ve başarısız sonuçlar elde edilmiş, sosyal yapı içerisinde tahribatlara sebep olmuş modeller üzerinden kentlerin canlandırılması, ekonominin iyileştirilmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi düşünülmemelidir.

Yerinde kentsel dönüşüm genel olarak kentin olumlu yönde değişimini ve çatışma ortamlarındaki sorunlara müdahale edilecek kentsel alan içerisinde çözüm bulmaya yönelik ise aktörlerin de çoğulcu bir yaklaşımla dahil edilmesi önemlidir. Kentsel dönüşüm sürecine dâhil olan yerel ve sivil aktörler; sürecin işleyişi, kentsel alanın büyüklüğü ve etki alanı içerisindeki potansiyeli, yerinde kentsel dönüşüm programı kapsamında belirlenen ilkeler ve stratejilere bağlı olarak değişim göstermektedir. Aktörlerin birbirleri ile olan ilişkileri, belli ortaklık modelleri çerçevesinde yerinde kentsel dönüşüm süreci içerisinde yer almasına olanak tanımaktadır. Kentsel dönüşüm de yerinde dönüşümün gerçekleşmesi için aktörlerin süreç içerisinde kendilerini ifade edecek, yer edinecek meşru bir karar mekanizması bulması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Council of European Municipalities'in yerinde kentsel dönüşüm süreci içerisinde belirlediği söz sahipleri gruplamasına vurgu yapmak yararlı olacaktır. Bu çalışma aktörler belirlenirken bir diğer yandan etki dereceleri ortaya konmaya çalışılmıştır (Council of European Municipalities and Regions, 1992).

1- *Yönetsel Anlamda Söz Sahibi Aktörler:* Belediye örgütleri ve alt birimleri, ilçe ve taşra örgütleri, ulusal idare birimleri, bölge meclisleri

2- *Finansal Anlamda Söz Sahibi Aktörler:* Yatırım şirketleri, bankalar, kentsel gelişim konusunda uzman şirketler, bankalar, kentsel gelişim konusundan uzmanlaşmış firmalar, mülk sahipleri, kooperatifler, mimarlık firmaları, müteahhitler ve inşaat firmaları

3- *İdeolojik Anlamda Söz Sahibi Aktörler:* Siyasi partiler, eylem grupları, sivil toplum ve odaların ayrıca bağımsız olan çalışma grupları

4- *Sosyal Açıdan Söz Sahibi Aktörler*: Kiracılar, kendi mülkünde oturan ev sahipleri, kent ve bölge meclisleri, sosyal alanda çalışanlar, konut ve rekreasyon sektöründe çalışanlar yani dolaylı söz sahipleri

5- *Profesyonel Açıdan Söz Sahibi Aktörler*: Katılım süreci içerisinde danışmanlık yapmak ve destek vermek amacıyla dışarıdan ya da dahili olarak uzmanlık hizmeti veren kişi yada gruplar, üniversite

Yukarıdaki belirtilen aktörlerin tamamına bakıldığında çok geniş bir perspektifte ele alındığı görülmektedir. Sadece belli yetkilere sahip olan karar vericiler değil, dolaylı olarak etkilenen aktörler de geniş bir yelpaze içerisinde ele alınmaktadır. Bununla birlikte sınıflandırmanın yerinde kentsel dönüşüm uygulamaları açısından sınırlayıcı bir yönü de bulunmaktadır. Aktörler belli başlıklar altında toplanarak sınırlandırılmıştır. Örneğin yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarında süreç içerisinde çok önemli bir aktör olan mahalle inisiyatifleri ya da genel olarak sivil toplum ve odalar ideolojik anlamda söz sahibi aktörler altında belirtilmiştir. Mahalle inisiyatifleri dönüşüm sürecinde ideolojik bir çabanın yanı sıra sosyal açıdan söz sahibi olan aktörler arasında da yer alabilmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki sınıflandırma bu noktadan bakıldığında aktörlerin belli başlıklar altında toplanarak etkinlik derecelerinin sınırlandırılmayacağı sonucunu doğurmaktadır.

Bu noktadan hareketle tez çalışması kapsamında yerinde kentsel dönüşüm alanlarındaki aktörler genel olarak aşağıdaki gibi sıralanmış, bu sıralama içerisinde hangi açıdan etkin oldukları göz önünde bulundurulmamıştır:⁴

- Merkezi Yönetim
- Yerel Yönetim
- Özel Sektör
- Sivil Toplum Örgütleri
- Yerel Topluluklar
- Mahalle Örgütlenmeleri (Mahalle inisiyatifleri, dernekler)

⁴ Kentsel dönüşüm uygulamalarında ki çok aktörlü yapıyı vurgulama adına sıralanan aktörler farklı kentsel alanlarda farklı grup, örgüt ya da kurumların etkisi altında ise çeşitlendirilebilir. Tez çalışması kapsamında sıralanan aktörler dönüşüm sürecini, uygulama sırasında alınan kararları doğrudan etkileme gücü olabilecekler belirlenerek sıralanmıştır.

- Medya
- Siyasi Gruplar, Partiler
- Üniversiteler

Değişen dünya düzeni ve kapitalizmin ülkemizdeki yansımaları ile 1980'lerden sonra özellikle ulusal ya da uluslar arası ölçekteki etkin sivil toplum örgütleri, uluslar arası yatırımları destekleyen özel sektör yatırımcıları ya da yerel sermayenin temsilcileri, mahallede yaşayan yerel topluluklar ve şahıslar, dönüşüm uygulamalarının da çehresini değiştirmiştir. Merkezi ve yerel yönetim kentsel alanlarda bir mücadele ve güç yarışına girmişlerdir. Özellikle 1980'lerden sonra benimsenen katılımcı anlayış sonrası kentsel dönüşüm projelerinde merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör sürece birlikte dahil olmuşlardır. Süreç içerisinde yer alan aktörler farklı ortaklık tiyolojileri altında kimi zaman etkili kimi zaman etkisiz bir konumda yer almışlardır. Merkezi hükümetin kentlere yönelik değişen planlama politikaları ile gerçekleştirilen uygulamalar esnasındaki ortaklıklar gibi formel katılımcılığı öngören ve etkin paydaşlığa izin vermeyen yapılanmaların oluştuğunu göstermektedir. Bu yapılanma biçimleri ne yazık ki toplulukların kendi amaçlarına ulaşabilmelerine ve herkesçe kabul edilen çözüm önerilerinin geliştirilmesine engel teşkil etmektedir. Yoğun bir denetim kültürüne maruz bırakılmayan ve yasal dayatmalar, sözde katılım ilkeleri ile geliştirilen programlar; kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyo-ekonomik boyutlara yönelik sorunların yüzeysel olarak çözülmesine neden olmaktadır. Walzer'e göre böyle bir atmosfer de doğal olarak program geliştirme de bir tek tiplilik yaratmakta ve topluluk örgütlenmelerinin, sivil toplumun sıra dışı katkılarda bulunmalarını engellemektedir (Walzer, 1995).

Yerinde kentsel dönüşüm kentte yaşayanlar için uygulanıyorsa en etkili aktörlerin başında yerel toplulukların bulunması gerekmektedir. Yerel toplulukların ortaya koyduğu irade, örgütlenme becerisi, isteklerini dile getirme biçimleri sürecin çok farklı bir yönde ilerlemesine sebep olabilmektedir. Kentsel alanlardaki yerel topluluklar mahalle örgütlenmeleri içerisinde kendi sosyal ve kültürel yapılarını koruma, barınma haklarını sonuna kadar savunma ve kendileri için en iyi yaşam koşullarının karar vericiler tarafından sunulması için büyük bir iradeyi ortaya koymak amacıyla oluşmaktadırlar. Mahalle örgütlenmelerinin temelinde yerel toplulukların ortak bir dil yaratma çabası yatmaktadır. Ortak bir dil yaratılarak

yerinde kentsel dönüşüm sürecinde etkin bir aktör olma isteği mahalle örgütlenmelerinin oluşum amaçları arasındadır.

Yerel toplulukların bu çabası Türkiye’de özellikle son yıllarda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının salt yeni konut üretimi ve rant artırımını amacıyla kent üzerinde ki değişimine karşı gösterilmektedir. Mahallelerdeki yaşam; toplulukların hem tarihsel köklerini koruyan hem de kültürel ve sosyal ağlarını yaşatan bir olgu olarak barınma anlayışlarının merkezine oturmaktadır. Bu noktada kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştiği alanlardaki mahalle örgütlenmelerini barınma ve kültürel yapılarını koruma hakkını elde etme çabası olarak yorumlamak mümkündür (Akkan ve Kayhan, 2008).

Yerel topluluklar kentsel dönüşüm uygulamalarındaki başarısızlıklar ve yerinden edilme politikaları karşısında; yerinde özgün bir dönüşüm hedef alındığı takdirde katkısını ortaya koyma düşüncesine ve sorumluluk alabileceklerine inanmaktadırlar. Fakat yürürlükteki yasal düzenlemeler bu türde bir katılımı imkânsızlaştırmaktadır ve büyük oranda, birkaç kurum ve aktör tarafından oluşturulmuş paradigmayı yansıtan dikey bir örgütlenme tarzını takip etmektedir. 5366 sayılı yasada özellikle yenileme alanı ilan edilen kentsel alanlarda yaşayanların süreç hakkında bilgilendirilmesine dair genel bir maddeden başka bir madde bulunmamaktadır. Bu noktada yerel toplulukların etkin bir aktör olma adına diğer aktörler altında sıralanan sivil toplum, üniversite ve medya gibi aktörlerin desteğini alarak güçlendirilmesi ve böylelikle de bilgilendirilip, farkındalık kazanması gerekmektedir. Demokrasinin olmazsa olmaz şartı durumundaki kurumsal kültürü zenginleştirme becerisi kazanımı yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarının kent içerisinde eşitlikçi bir politika ile yürütülmesine yardımcı olacaktır.

Yerinde kentsel dönüşüm sürecindeki kurumsal kültürü zenginleştirme adına bir diğer önemli aktör sivil toplumdur.⁵ Sivil toplumun var olma nedeni ile kentsel

⁵ Sivil toplum kavramının kökeni oldukça eskidir. İlk olarak Aristo tarafından kullanılan kavram ‘*politike koinonia*’ (siyasal birlik/ politik düzen), yurttaşların oluşturduğu politik düzeni ifade ediyor ve siyasal toplumla sivil toplum ayrımı yapılmıyordu. Kavram 18. yy.’a kadar siyasal toplum ve/veya medeni toplum anlamını içerecek şekilde kullanıldı (Çaha, 2000: 28- 29 ve 42- 44). Hegel’le birlikte, sivil toplum kavramı radikal bir dönüşüme uğradı; Hegel sivil toplumu, aile ile devlet arasında farklılaşan bir aşama olarak tanımlayarak, sivil toplum alanıyla siyasal toplum alanını birbirinden ayırdı (Hegel, 1991: 159 vd). Sonraki dönemde gerek liberal gerekse Marksist gelenekçe benimsenen bu ayırımıda sivil toplum, devletin ve ailenin dışında kalan geniş bir alanı kapsamakta, gönüllü örgütlenmelerden üretime ya da tüketime dönük birlikteliklere, ticari kuruluşlara kadar bir çok şey kavramın kapsamına girmektedir.

dönüşüm sürecindeki aktörlerin özellikle güç-irade dengesinin eşitlikçi bir ortaklık modeli içerisinde oluşturulma çabası benzeşmektedir. Demokratik bir perspektif içerisinde kararların alınması amacıyla sivil toplum arada dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Sivil toplum Arslan'a göre "birey özgürlüklerinin ve temel haklarının korunduğu gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi" olarak ifade edilmektedir (Arslan, 2001). Bu noktadan bakıldığında kamu sektörü olarak yerel yönetim ve merkezi yönetimin devlet politikalarını uygulama çabalarında yerel topluluklar ve kamu sektörü arasında dengeleyici bir rol edinmektedir.

Günümüzde hala sivil toplum kavramı ve sivil toplumun misyonu tartışılmaktadır. Sivil toplumun geçmişten günümüze değişen tanımı ile de tek bir yaklaşım üzerinden kavramı tanımlamak yanlış olacaktır. Kavramlar belli bir süre yaşayan sonra dönüşüm geçiren canlı varlıklar gibidir. Bu nedenle sivil toplum geçmişten günümüze birçok anlam farklılaşmalarına uğramış ve uğramaya da devam edecektir. Sivil toplumun devletle olan ilişkisi bu nokta üzerinden kentsel dönüşüm çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır. Sivil toplumun, kamusal alan-özel alan bağlamında yerine ilişkin olarak farklı birçok görüş bulunmaktadır. Bir noktada sivil toplum kavramı ve diğer kavramlarla olan ilişkisinin sınırlarından da kaynaklanmaktadır. Ayrıca toplumun siyasal ve sosyal yapılanmalarındaki farklılıklar da sivil topluma yönelik farklı bakış açılarının gelişmesine sebep olmaktadır. Sivil topluma yönelik görüşlerden bazıları toplumu üç basit bileşene bölmektedir (Atack, 1999). Devlet, özel girişim ve sivil toplum. Bu durum hükümetin yönetsel gücü temsil ettiği, şirketlerin ekonomik gücü yansıttığı ve yurttaşın ise ulusun gücünü somutlaştırdığı metafor ile anlatılmaktadır.

Kamusal alan ifadesi bir yandan siyasal iktidara vurgu yapıldığında siyasal kararların alınarak kamu gücüne dayalı olarak bunların uygulandığı yer bakımından kullanılabilirken diğer yandan toplumun devlet karşısında kazanımlarının ifade edildiği ve siyasal güçle organik bir ilişkide olmadığı yer anlamında da kullanılabilir. İkinci anlam vurgusunda yurttaşlarına başta anayasa olmak

üzere, yasalarla sağladığı ve güvence altına aldığı hak ve özgürlükler toplamını ifade etmektedir (Öztekin, 2001). Bu yaklaşım bir noktada sivil toplumun, bir devlet karşısında kendisini ifade edebilmesi ve onu kendisine karşı sorumlu tutarak dönüştürebilme özelliğine sahip olabilmesi özelliğini taşımaktadır. Diğer yandan devlete karşı bu iradeyi gösteren sivil toplumun kendi içyapısı içerisindeki demokratikleşme süreci ve edindiği ilkelerin şeffaflığı da büyük önem arz etmektedir. Ortaya konulan iradenin ve hakların savunuculuğunu yapma misyonunun bir kenara konularak rantsal kavgaların ve çatışmaların içerisinde amacından sapma ya da saptırılma oyununa gelmemesi önemlidir. Sivil toplum sosyal girişimciliğin temelidir (Giddens, 1998). Bu noktada toplulukların yanında, onları yönlendirebilecek çok büyük bir güce sahiptir. Bu gücün doğru kullanımı; kentsel alanlarda verilen mücadelelerin sonuçlarında çok büyük bir rol oynamaktadır.

Yerinde kentsel dönüşüm sürecinde çoğulculuk ilkesinden hareketle ne kadar çok aktör bulunur, ne kadar farklılıkları bir arada bulundurarak farklı görüşlerin dile getirilmesine olanak tanınırsa ve aktörlerin birbirleri üzerinde hegemonya kurmaksızın süreç içerisinde uygulama yapılırsa; o kadar çok demokratik bir uygulamadan söz edilebilir. Bu noktada yerinde kentsel dönüşüm süreci içerisinde farklı yaklaşımları dile getirmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinde mahalle örgütlenmelerine, kamu sektörüne destek vermesi amacıyla tarafsız, sadece bilimsel çıkarımları ile üniversitelerin etkin bir şekilde yer alması da gerekmektedir.

Yerinde kentsel dönüşüm uygulamaları temel olarak deformasyona uğrayan alanın çok yönlü ve bütüncül bir stratejik plan çerçevesinde müdahale edilerek özgünlüğünün korunması ile ilgilidir. Tespit edilen ve acil uygulama gerektiren alanların içinde bulunduğu kentin bir parçası olarak yaşayacağı dönüşüm ile kentin bütününe yönelik olarak bir etki yaratacaktır. Bu noktada yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarının kentsel alanın dışındaki karar vericiler ve kentlilerce de bilinmesi önem taşımaktadır. Medyanın rolü sosyal yaşantı içerisinde ki iletişimsizliğin giderilmesi ise medyanın özellikle kentsel dönüşüm sürecinin duyurulması, yerinde kentsel dönüşüm alanlarındaki yerel toplulukların doğru bir şekilde bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi noktasında bir misyonu bulunmalıdır.

2.6.2 Yerinde Kentsel Dönüşüm Sürecindeki Ortaklıklar

Yerinde kentsel dönüşüm sürecinde aktörlerin belirlenmesinin yanı sıra uygulamanın sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilmesi için ortaklık modelinin de müdahale edilecek alandaki sosyal, ekonomik ve siyasal potansiyel göz önünde bulundurularak oluşturulması gerekmektedir. Ülkemizde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi kanununa bakıldığında da büyükşehir belediyelerinin yatırım plan ve programları yapmak amacıyla ortak finansman ve yatırımı gerektiren hizmetleri sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Özellikle kanunun 69. ve 73. Maddelerinde Arsa ve Konut Üretimi ile Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı başlıklarını taşımaktadır. Belediyelerin bu maddelere göre; imarlı arsalar üretmek, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak ve bu konularla ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarla ve bankalarla işbirliği yapmak ve gerektiğinde onlarla projeler gerçekleştirmek yetkilerine sahip olduğu görülmektedir. Yerinde kentsel dönüşüm süreci içerisinde ortakların çok büyük bir önemi bulunmakla birlikte yasal düzenlemelerle de dönüşüm sürecinde ortaklıklara olanak tanınmaktadır. Bir diğer açıdan yasal mevzuatta kentteki sosyal ve sivil aktörlerle oluşturulacak işbirliği ve ortaklıkların ne şekilde gerçekleştirilebileceğine dair net ifadeler bulunmamaktadır. Ülkemizde dönüşüm alanlarında yaşanan tıkanmaların başında sağlıklı ortaklıkların ve işbirliklerinin kurulamaması olduğu görülmektedir. Bu noktada yasal düzenlemelere de bakıldığında kentsel dönüşümün çok büyük ölçüde konut alanlarında yapılan müdahaleler üzerinden algılandığı görülmektedir. Bu noktada bir hizmet sunumu vurgulanmakta bununla birlikte sivil ve yerel aktörlerin katılımı dahası ortaklıkların kurulması adına bir açık ifade yer almamaktadır.

Yerinde kentsel dönüşüm sürecinde ortaklıkların çok büyük bir önemi bulunmaktadır. Her kentsel alanda etkin ve ilgili paydaşlar değişim gösterebilmektedir. Bununla birlikte kentsel alanın mekânsal ölçüde olduğu kadar sosyo-ekonomik göstergeleri de karar alma modellerinin ne şekilde oluşturulacağına dair bilgi sunmaktadır. Karar alma modelinin oluşturulması sürece aktörlerin etkin bir şekilde dahil edilmesini kolaylaştırmaktadır

Yerinde kentsel dönüşüm sürecinde aktörlerin birbirleri ile olan ilişkisini ve sorumluluk dağılımını net bir şekilde tanımlamak adına ortaklık modellerinin her uygulama alanı için ayrı ayrı oluşturulması önemlidir. Bu noktada aktörlerin

yetkinlik dereceleri ve bir önceki bölümde de belirtilen farkındalık düzeyi ortaklık tipolojisinin şekillenmesinde önemli noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Işıkkaya'nın kategorizasyonu üzerinden karar alma modellerinin yapısal özelliklerine bakıldığında aktörlerin yönetim sistemi içerisindeki konum ve güçlerini ne şekilde kullandıkları ile ilişkili merkezi bir karar alma modelinin oluştuğu görülmektedir. Bir diğer yandan aktörlerin dönüşüm alanında hiyerarşik güç ilişkilerinin yanı sıra bireylerin öne çıktığı ve özgürlükçü bir yapıyı içinde barındırmaktadır (Işıkkaya, 2008).

Buna bağlı olarak kentsel dönüşüm sürecinde ki ortaklık ve örgütlenme biçimlerini dört farklı biçimde sıralamak mümkündür (Gürsel, 2005):

➤ *Kamu Sektörü Yönetimli Liderlik Modeli:*

Hükümet ve yerel yönetim içindeki politik aktörler aynı zamanda etkin siyasi grup temsilcileri ve planlama alanındaki profesyonellerden oluşmaktadır. Otoriter bir çerçevede kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştiği bir ortaklık modelidir. Bu örgütlenme modeli içerisinde kamunun iktidarı söz konusudur. Kamu sektörü yönetimli liderlik modelinde planlama profesyonelleri elit koalisyonlar oluşturarak sürece özgü ekonomik stratejiler üretirler.

➤ *Kamu / Özel Sektör Ortaklıkları Modeli:*

Her iki sektörden aktörler ile yarı kamusal temsilcilerden oluşmaktadır. Kentsel alanların yeniden dönüşümünde en etkin, verimli ve dengeli ortaklık modeli olduğu söylenmektedir. Dönüşüm uygulaması kapsamında hem organizasyonel, hem de mekânsal düzeyde müdahaleler esas alınmaktadır. Bu tip ortaklık modelinde, aktörler sektörel ortaklık koalisyonları oluşturarak sürece özgü yeniden yapılandırma stratejileri üretmektedirler.

➤ *Özel Sektör Yönetimli Liderlik Modeli:*

Özel sektörden yatırımcılar, mülk sahipleri ve/veya yarı-kamusal temsilcilerden oluşmaktadır. Hem organizasyonel hem de mekânsal düzeyde en liberal tipte özgül stratejilerin üretildiği ortaklık modelidir. Bu ortaklık modelinde denetimci- danışman liderlik ve bütçe destekli liderlik olmak üzere iki alt grup bulunmaktadır. Denetimci-danışman liderlik modelinde kentsel dönüşüme yönelik alınan kararlar kentsel politikalara ve yasal yönetsel çerçeveye bağımlıdır. Bütçe destekli liderlik modelinde ise aktiviteler finansal destek ile sınırlanmaktadır.

➤ *Çok Aktörlü Ortaklık Modeli:*⁶

Kamu sektörü ve özel sektörden temsilcilerin yanı sıra yarı-kamusal alandan da temsilciler bulunmaktadır. Ortaklık modeli çerçevesinde hem organizasyonel hem de mekânsal düzeyde müdahaleler temel alınmaktadır. Aktörler, çok sektörlü koalisyonlar kurarak kentsel dönüşüm sürecine özgü yeniden canlandırma stratejileri geliştirmektedir. Bu örgütlenme modeli içerisinde birçok farklı aktör yer almaktadır. Bunlar; çeşitli yerel yönetim örgütleri (kent konseyleri), kadın örgütleri, gençlik örgütleri, meslek odaları, yerel topluluklar, zanaat kuruluşları olarak sayılabilir.

KENTSEL YENİDEN-ÜRETİM SÜRECİ AKTÖRLERİN / TEMSİLCİLERİN TİPLERİ		
KAMU SEKTÖRÜ AKTÖRLERİ	YARI-KAMUSAL TEMSİLCİLER	ÖZEL SEKTÖR AKTÖRLERİ
* MERKEZİ YÖNETİM OTORİTESİ	* ULUSAL ve/veya ULUSLARARASI KURUMLAR	* TİCARİ / ENDÜSTRİ SEKTÖRLERİ
* YEREL YÖNETİM OTORİTESİ	* MESLEK ODALARI, * SEKTÖREL SENDİKALAR * ÜNİVERSİTELER * VAKIFLAR * YEREL GRUPLAR - NGOs	* EMLAK ŞİRKETLERİ, * ARAZİ GELİŞTİRME KURUMLARI * PLANLAMA ve TASARIM PROFESYONELLERİ * MÜLK SAHİPLERİ, * ÖZEL YATIRIMCILAR
KATEGORİK GRUPLAR		

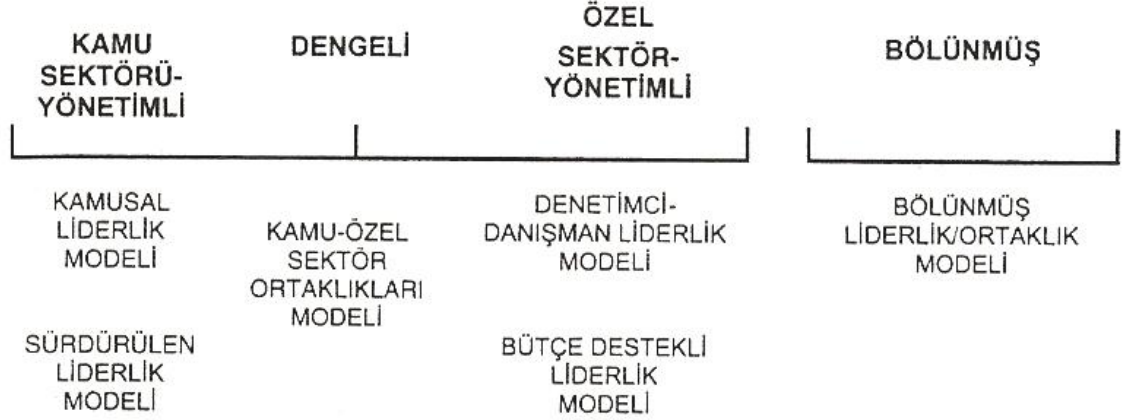
Şekil 2.4 Kentsel Yeniden Üretim Sürecinde Aktör ve Temsilci Tipleri

Kaynak: Gürsel, Y., 2005.

Gürsel (2005) yukarıdaki şekilde dönüşüm alanı içerisindeki aktörleri tekrardan belirleyerek üç kategori altında ele almıştır. Bu noktada kamu sektörünün altında yerel ve merkezi yönetim birimini koymuştur. Yarı-kamusal temsilcilikler altında sivil toplum örgütleri, vakıf ya da üniversiteler, ulusal yada uluslar arası organizasyonları sıralamıştır. Genel olarak bakıldığında üniversite dışında bu başlık altında sıralananların tamamı sivil toplum alanındaki aktörlerdir. Sivil toplum bu noktada yarı kamusal temsilcilikleri temsil etmemektedir. Sivil toplum bir önceki bölümde de bahsedilen kamusal alanla ayrılmış bir alandır. Gürsel son olarak özel

⁶ Gürsel (2005) çalışmasında bu ortaklık modelini “bölünmüş ortaklık modeli” olarak adlandırıp sert bir dille eleştirmektedir. Kentsel yeniden üretim sürecinde en pasif, elverişsiz ve vasat ortaklık modeli olarak tanımlanmaktadır. Tez çalışması kapsamında kentsel dönüşüm sürecinde çok aktörlü bir yapı savunulmasından ötürü bu ortaklık tipi “çok aktörlü ortaklık modeli” olarak yorumlanarak değiştirilmiştir.

sektör aktörlerini belli bir sınıflandırma içerisinde sadece alana yönelik yatırım yapan, dönüşüm projesini çizen aktörleri değil, yerinde dönüşüm alanındaki mülk sahiplerini de ele almıştır (Gürsel, 2005).

Şekil 2.5 Kentsel Yeniden Üretim Sürecinde Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları

Kaynak: Gürsel, Y., 2005

Müdahale gerektiren kentsel alanların dönüştürülerek yeniden üretim sürecinde kamu-özel sektör ortaklıkları yukarıdaki gibi ele alınmıştır (Gürsel, 2005). Gürsel'in bu kategorizasyonun da yerel toplulukların ve süreç içerisinde etkin bir aktör olan mahalle inisiyatiflerinin dahil edilmediği görülmektedir. Yerinde kentsel dönüşüm alanlarında mahalle inisiyatifleri, sivil toplum kuruluşları ve yerel topluluklar ortaklık modeli içerisinde yer alması ve etkin olabilmesi için güçlendirilmelidir. Tez çalışması kapsamında yukarıda ortaya konan ortaklık modellerinin toplumsal bir bakış açısıyla tekrardan değerlendirilip yerinde kentsel dönüşüm alanı içerisinde bir ortaklık tipolojisinin ortaya konması hedeflenmektedir.

2.7 BÖLÜM SONUCU

Geçmişten günümüze siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki değişimler kentlerin de gelişim göstermesine bir yandan da farklılaşan sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde kentlerin değişen ihtiyaç ve sorunlarına yönelik olarak farklılaşan yöntemlerle müdahale edildiği görülmektedir.

1950'lerde özellikle savaş döneminin ardından kentlerin yeniden inşası ile başlayan bu süreç, kent çeperlerinin gelişimini sağlarken, kamusal yatırımları da zorunlu

kılmıştır. Yaşam standartların gelişmeye başladığı yeniden inşa dönemi özel sektör yatırımlarının devreye girmesiyle bölgesel müdahalelere yönelik stratejilerin geliştirilme ve kentlerin yeniden canlandırılma sürecini başlatmıştır. 1970'lere doğru kentlerin yenilenmesi ve köhneleşen kentsel alanlara yönelik müdahalelerin geliştirilmesi temel alınmıştır. Bu bağlamda kent merkezlerinin yenilenerek çeperlerdeki gelişimin devam ettirilmesi ve yerel yönetimlerin bu noktada sorumluluklarının artırılması gibi politikalar ile uygulamaya geçilmiştir. 1980'lerden sonra başlayan kentsel geliştirme stratejileri, ortaklıkların kentsel müdahalelerde olmazsa olmaz bir koşul olmasını sağlamıştır. Bu dönemden sonra ortaklık yapıları biçim değiştirmeye ve aktörler gittikçe artarak daha yatay bir yapılanma oluşturulmaya başlanmıştır. 1990'lardan günümüze kentsel dönüşüm kavramı da değişen müdahale biçimleriyle birlikte farklılaşmıştır.

Sonuç olarak günümüzde kentsel dönüşüm kavramı; kentsel alanların sosyal, ekonomik ve mekansal alandaki sorunlarının tespit edilerek, bütüncül bir politik çerçeve içerisinde kentin sürdürülebilirliği noktası üzerinden müdahale edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde kentsel dönüşüm kavramı yerinde uygulamaların gerçekleştirilmesini ve bu noktada yerel-sivil aktörlerin tespit edilerek süreç içerisinde yer almasının sağlanmasını mecburi kılmaktadır. Değişen dünya düzeni içerisinde 1950'lerde yeniden inşa dönemi ile başlayan kentsel alanlara yönelik müdahaleler, 2000'li yıllardan sonra yerinde kentsel dönüşüm dönemi ile farklılaşan bir sistem içerisine girmiştir. Yerinde kentsel dönüşüm kavramı özellikle son on yıllık dönem içerisinde kentsel rantın artırılması amacıyla gerçekleştirilen dönüşüm uygulamalarının biçim değiştirmesine yönelik kavramsal bir iradeyi ortaya koymaktadır. Bir yandan kapitalist düzen içerisinde rantsal kaygılarla kentsel dönüşüm müdahaleleri bir diğer yandan biçim değiştiren yönetim modelleri ve buna bağlı olarak sürekli gelişen demokrasi, kentli hakları, yönetişim vb. gibi kavramlar ile farklılaşması da kaçınılmaz olmaya başlamıştır. Yerinde kentsel dönüşüm kavramı özellikle 1980'lerden sonra başlayan ortaklık modelleri içerisinde yerel toplulukların ve sivil aktörlerin en temel aktörler olarak kapsayıcı yöntemlerle sürece dahil edilmesini savunmaktadır. Devlet politikalarından ve özel sektörün rant kaygılarından tamamıyla ayrılmış bir biçimde üst ölçek plan kararları gözetilerek topluluk temelli planlama yaklaşımını temel almaktadır. Toplum odaklı planlama yaklaşımı olan yerinde kentsel dönüşüm müdahaleleri için kentsel alanda yapılacak

analizler ve kurulacak ortaklık yapılanmaları büyük önem taşımaktadır. Müdahale gereken kentsel alanlarda yerinde dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi amacıyla toplulukların sürece dahil olması amacıyla ve gerekli analizlerin yapılarak öncelikle dönüşümün toplumsal fayda gözetilerek neden gerekli olduğu, ne tür müdahalelerin yapılması gerektiği gibi konularda güçlendirme stratejilerinin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak bütüncül bir çerçevede planlamanın geliştirilmesi amacıyla üç farklı alanda analiz çalışmasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle mekansal analizin gerçekleştirilerek kentsel fiziki kalitenin ölçülmesi, kaynaklarının tespiti, müdahale alanının kentin bütünüyle eklemlenen ve ayrışan noktalarının tespit edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan sosyal analizin gerçekleştirilerek alandaki sivil-yerel aktörlerin tanımlanarak sosyal yapısının analiz edilmesi, toplumsal düzen ve gereksinimlerinin tespit edilmesi önemli bir noktadır. Yerel ekonomik kalkınma amacıyla ekonomik yapının analizi de gerçekleştirilmelidir. Kentsel dönüşüm alanında istihdam ve gelir akışının analiz edilmesi, yerel ekonomik potansiyellerin belirlenmesi gerekmektedir. Yapılan bütün bu analizler bir araya getirilerek belli bir ortaklık yapılanması içerisinde değerlendirilerek kente dair kolektif kararların alınması yerinde kentsel dönüşüm kavramının uygulaması amacıyla önemli noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMDE YÖNETEN-YÖNETİLEN İLİŞKİSİ

Bu bölümde yerinde dönüşümün gerçekleşebilmesi için gerekli yönetsel çerçevenin ne şekilde olması gerektiği bu bağlamda yöneten-yönetilen ilişkisi detaylı bir şekilde incelenecektir. Yöneten-yönetilen ilişkisinin de toplulukların karar mekanizmasına dahil edilmesi için katılım kavramı ve yönetim kavramı irdelenecek, sosyal sermaye kavramı ışığında sivil-yerel aktörlerin yöneten-yönetilen ilişkisi içerisindeki konumu üzerinden bir sorgulamaya gidilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Genel anlamda değinilen bu kavramlar güçlendirmenin var olması için gerekli bir zemini oluşturma adına kavramsal bir çerçevenin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Bu noktada yöneten-yönetilen ilişkisi üzerinden güçlendirmenin önemine değinilecektir.

3.1 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜME YÖNELİK YÖNETEN-YÖNETİLEN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

Planlama sürecinde yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin yatay bir yapılanma içerisinde taleplerin ve beklentilerin ortaya çıkması adına oluşturulması çok önemlidir. 1960’larda savunucu planlama söylemini ortaya atan Paul Davidoff bu durumun önemini “planlama sürecine yurttaş katılımının sağlanması ve ihtiyaçların ortaya çıkarılması demokrasinin işlerliğini arttırmaktadır” şeklinde ortaya koymaktadır. Çoğulcu bir anlayış ile siyasi ortamın yaratılması bir noktada toplulukların kendilerine yer edinmesi plancıya bu politik ortam içerisinde kente değer kazandırma noktasında temel hedefleri pratiğe dökme şansı da vermektedir (Davidoff, 1965). Davidoff savunucu planlama söylemi içerisinde plancıları teknisyen olarak değil, değerleriyle ve ilkeleriyle hareket eden kişiler olarak tanımlamaktadır. Bu ilkeler ve değerler doğrultusunda çoğulcu bir yaklaşımla kentli katılımını da öngörerek teşvik edici yapılanmaların oluşturulması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Özellikle yerel toplulukların ve resmi planlara direnmek üzere kurulan mahalle derneklerinin kendi planlarını hazırlamaya hakları olduğunu savunmaktadır.

Yerinde dönüşüm yaklaşımı tamamıyla kamusal ihtiyaçların yine kamunun yararına bilimsel temellere oturtularak siyasal anlamda demokratik bir yapılanma içerisinde gerçekleşmesi gerekliliğini savunmaktadır. Bu noktadan hareketle Harlem Mimarlar

Yenileme Komitesi'nin (ARCH) kurucularından Hatch; ezilenlerin güce ihtiyacı olduğunu ve bu gücü elde etmeden yapılan planların “yurttaş katılımı” boyutunda hiçbir anlam ifade etmediğini vurgulamaktadır. Planlama disiplininde yönetenler ile yönetilenler arasındaki güç ve iktidar ilişkisinin analiz edilmeden planlamanın yapılamayacağından ve insanların kararları etkileme gücüne sahip olması gerektiğinden bahsetmiştir (Hatch, 1970).

Bu bölümde; karar vericilerin topluluklarla olan ilişkisindeki dönüşümlerin ortaya konarak yerinde kentsel dönüşüm sürecinde yönetim mekanizmasının nasıl ve ne şekilde olması gerektiği vurgulanacaktır. Değişen düzen içerisinde gelenekselleşmiş yönetim sistemleri de kentler gibi dönüşüme ihtiyaç duymaktadır. Yöneten yönetilen ilişkisinin yanı sıra yönetilenlerin kendi içlerinde örgütlenebilme becerileri ve ortaya koymaya çalıştıkları irade ve savunuculuk söylemlerinin etkin bir biçimde karar mekanizmalarını etkilemesi üzerinde de durulacaktır.

3.1.1 Demokratikleşme Sürecinde Dönüşüm: Katılımcı Demokrasi Anlayışı

Geçmişten günümüze demokrasi toplumların, siyasal ve sosyal kültür mozaiği içerisinde şekillenen ve her geçen gün sistemin gelişmesi için biçim değiştiren dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan demokrasi anlayışının günümüzde biçim değiştirmesi ve toplulukların temsiliyeti ve erkler ayrılığı ilkesi üzerinden dahil olması içerisinde katılımcı demokrasiye dönüşüm de kaçınılmaz olmuştur. Yukarıdan aşağıya doğru Yerinde dönüşüm yaklaşımı tamamıyla kamusal ihtiyaçların yine kamunun yararına bilimsel temellere oturtularak siyasal anlamda demokratik bir yapılanma içerisinde gerçekleşmesi gerekliliğini savunmaktadır. Örneğin Sulukule platformunun⁷ dönüşüm uygulamasına karşı yöneticiler ve kamuoyunda baskı kurucu eylemler yapması, öneriler geliştirmesi demokratik düzen içerisinde bireysel hak ve özgürlüklerin dönüşüm alanlarında savunuculuğunun ne kadar önemli olduğuna dair bir örnektir. Bu örnek üzerinden katılımcı demokrasi dönüşüm uygulamaları çerçevesinde ele alındığında en temel engelin sivil-yerel aktörlerin yerel yönetim kademelenmesi içerisinde yer edinme sorununun olduğu görülmektedir. Katılımcı demokrasinin temelinde yatan karar alma mekanizmasında çoğulcu bir ortamın oluşturulması ilkesinden hareketle özellikle

⁷ Yerel topluluklar, mahalle dernekleri, sivil toplum öncüleri, akademisyen ve birçok farklı disiplinden insanın bir araya gelerek Sulukule’de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamasına karşı mücadele verdiği platform.

birçok Avrupa ülkesinde yerel yöneticilerin yerel toplulukların ihtiyaçlarını tespit etmek ve önceliklerini belirlemek amacıyla STK'larla, yerel topluluklarla işbirliği kurduğu görülmektedir. Özellikle İngiltere'deki dönüşüm deneyimlerinde katılımcı demokrasinin çok önemli bir ilke olarak benimsendiği görülmektedir.

AB'nin 2004 yılında yayınladığı Budapeşte Deklarasyonu'nda bu durum; *“Toplum gelişimi sosyal, ekonomik ve çevresel politikada toplulukların eylemlerine ve bakış açlarına öncelik vererek sivil toplumu güçlendirmenin bir yoludur. Coğrafi topluluklar, çıkar veya kimlik toplulukları veya belirli bir tema ya da politika alanı etrafında örgütlenen topluluklar olmak üzere tüm yerel toplulukların güçlendirilmesi için çaba göstermektedir. Bireylerin kapasitelerini, kendi topluluklarındaki değişimleri belirleyen ve biçimlendiren aktif kentliler olmaları için güçlendirmektedir. Dezavantajlı ve kırılğan toplulukların özerk seslerini teşvik ederek aktif demokratik yaşamın desteklenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.”* şeklinde açıklanmaktadır (EU, 2004).

Demokratikleşme sürecinde toplulukların özgürleştirilmesi ve güçlendirilmesi planlama sürecinin de etkin olarak gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Yeni toplumsal, ekonomik ve siyasi düzenlemelerle bireyin kamusal özne olma talebi, planlamayı dolayısıyla bir noktada dönüşüm uygulamalarını “oluşacak yeni kentli haklarının tanımlanması ve pratiğe aktarılma projesi” haline getirmektedir. Dolayısıyla, planlama disiplini genel anlamda “insan haklarını genişleten bir demokrasi projesi” olarak da görülebilmektedir. Bu noktadan hareketle yerinde dönüşüm uygulamaları çatışma ortamının yaratılmasından çok uzlaşma kültürünün gelişmesi ve işbirliğinin sağlanmasına olanak tanınmalıdır. Katılımcı demokrasi bağlamında işbirliği bu anlamda genişletilmiş haklarıyla bireylerin kamusal alan içerisinde karşılıklı öğrenme ortamında talepler doğrultusunda oйдаşmalarla ortaya çıkmaktadır.

Demokrasinin olmazsa olmazı olan uzlaşma kültürü işbirliğinin temelinde yatan ilkelereindir. İşbirliğinin eşitlikçi bir tavırla gerçekleştirilmesi ve demokrasinin gerekliliğinin yerine getirilebilmesi için yöneten ve yönetilenlerin adalet duygusunun pekişmiş olması gerekmektedir. Eşitlikçi bir ortamın yaratılması adına gerçekleştirilecek olan çaba da adalet ilkesi en önemli ilkelere biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yerinde dönüşüm uygulamalarının neden ve kim için yapıldığı sorusunun adalet ilkesinden hareketle cevabının sorgulanması

önemlidir. Bu noktada bireylerin kendi içlerinde kurumların ve toplulukların üstlendikleri misyon çerçevesinde adalet anlayışlarını değerlendirmeleri gerekmektedir. Rawls “adalet” kavramı konusunda toplumda düşünce farklılıkları olmasının ve kişisel çıkarların çatışmasının olağan bir durum olarak karşılanması gerektiğinin bu noktada çözümün yasaların ve kurumların adaletli bir sistem içerisinde işleyişlerini sürdürmesi gerektiği takdirde iptal edilip, değiştirilmesi üzerinde durmaktadır. Bu anlamda sosyal adalet kavramı Rawls’a göre; toplumun temel kurumlarının hak ve ödevlerini saptamada yol göstericidir ve toplumsal birliktelik için kar ve zararların uygun şekilde dağıtımının nasıl olacağını tanımlar bu yüzden temel hak ve ödevleri belirlerken, kişiler arasında ayırım yapılmaksızın, tüm toplum yararına yarışan-çelişen anlayışları uygun biçimde dengeleyen kurallar tanımlanmalıdır (Rawls, 1971).

Friedman sosyal adalet ortamının oluşturularak toplulukların planlama sürecine katılım göstermeye başlaması ve böylelikle katılımcı demokrasinin işlerliğinin artması için öncelikle planlamanın içinde bulunduğu krizden çıkması gerektiğini savunmaktadır. Bunun için üç yol bulunmaktadır. Bunlar:

- siyasal gücün yeniden sivil toplumda merkezileşmesi
- siyasal alanın devletten talep edilmesi
- disiplinin içindeki “mühendislik” köklerinden kurtulması şeklindedir.

Müdahale gereken kentsel alanlardaki dönüşüm projelerinin demokratik değerler üzerine temellendirilen bir sistemle uygulanması için demokrasinin içselleştirilmesi, çoğulculuğun desteklenmesi ve sosyo-kültürel yapı göz ardı edilmeden çok aktörlü bir sisteme sahip olması gerekmektedir. Bu noktada özellikle kentlerdeki tüketim yarışının öz-üretime dönüşümünün sağlanması, demokratikleşme sürecinin hızlandırılarak yaş/cinsiyet gibi ayrımlardan kurtulmak suretiyle karar alma süreçlerinin genişletilmesi, toplulukların güçlendirilerek zaman, mekan, bilgi ve organizasyon becerilerinin arttırılması ve sivil toplum içinde diğer sivil toplumlarla uyum içerisinde yeni vizyonlar oluşturulması gerekmektedir (Crenson, 1983).

3.1.2 Yönetişim Kavramı

Toplumsal, ekonomik ve teknolojik anlamda yaşanan değişimler özellikle siyasal sistem ve yönetim anlayışı üzerinde etkili olmakla birlikte yönetimin de köklü

biçimde dönüşümüne neden olmuştur. Sosyal ve siyasal boyutuyla küreselleşme, birçok noktada birbirinden bağımsız yaşayan toplulukların yakınlaşmasını, haberdar olmasını ve yönetimin şeffaf, hesap verebilir olmasını da sağlamıştır.

Günümüzde yönetimin tek yanlı ya da egemen aktör olarak kendi isteklerini topluma empoze ederek karar alma süreci, zorunlu olarak toplumsal aktörlerin de içine dahil olduğu ve interaktif ilişkileri içeren bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle klasik yönetim anlayışının emretme ve denetleme araçları yerini birlikte çözüm üretme, etki etme gibi mekanizmalara bırakmaktadır. (Kooiman, 1993; Peters and Pierre 1998: 223) Küreselleşme süreciyle birlikte kamu politikalarının oluşumunda ulusal hükümetlerin karar mekanizması içerisinde temel aktör rolü birçok nedenden ötürü değişim göstermektedir. Bunun öncelikli nedenleri arasında ekonomik ve yönetsel uluslararası çevrenin (çok uluslu şirketler ve ulus-üstü örgütler) artan önemiyle birlikte hükümetlerin kendi toplumlarını ve ekonomilerini küresel baskılardan koruyamamaları sonrasında sarsılmaya başlaması sıralanabilir. Dolayısıyla bu dönüşüm bir yandan sivil toplumun yani üçüncü sektörün sürece dahil olmasını sağlarken diğer yandan kent yönetiminin ve kentlerin öneminin artmasına neden olmuştur (Peters and Pierre, 1998: 223). Peters ve Pierre'in küreselleşme bağlamında yönetimde söz sahibi aktörlerin dahil olmasına yönelik bu yaklaşımı üzerinden dönüşüm uygulamaları değerlendirildiğinde kentsel dönüşümün tarihsel süreçteki gelişimi üzerinden de belli çıkarımlar yapılabilmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarındaki ortaklık tipolojilerinin yönetim ilkesinden hareketle ortaya çıktığı görülmektedir. Bu anlamda sadece özel sektörün önemli bir role sahip olması değil üçüncü sektör olarak sivil toplumun yer alması kentsel alandaki dönüşüm uygulamalarının ne şekilde bir sistem içerisinde şekillendirilmesi gerektiğine dair önemli ipuçlarına işaret etmektedir. Kentin kentlilerce şekillenmesi küreselleşme bağlamında yönetimin yönetişime doğru seyreden değişiminin bir sonucu ise yerel toplulukların karar mekanizmasında etkin olması ve yönetim kademelenmesinde yer edinerek yaşadıkları kentsel alana dair söz sahibi olması da bu değişimin yansıması olarak bir gereklilik haline gelmektedir.

Küreselleşmenin etkilerinin yanı sıra yerel yönetim anlayışında değişim yaratan bir diğer önemli unsur da devletin çekildiği alanlara yönelik olarak devlet dışı bir alternatif mekanizmanın oluşturulmasıdır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren özelleştirme ve benzeri yollarla yerel yönetimler yerlerini özel sektöre bırakmaya

başlamıştır. Devletin yerini belli noktalarda sermayeye bırakması sonucu oluşan tepkilere alternatif olarak kent yönetimi içerisinde üçüncü sektör de yer edinmeye başlamıştır. Böylelikle de özel sektör-kamu sektörü ve üçüncü sektörün oluşturduğu yeni bir kent yönetimi kombinasyonu doğmuştur. Yerel yönetim anlayışının bu oluşumu kapsayamaması karşısında bu yeni yapılanmaya verilen isim ise yönetim olmuştur. Kısaca tanımlamak gerekirse, yönetim kavramı ile çoklu aktörlerin rol aldığı ve hiyerarşilerin yerine karşılıklı etkileşimin belirlendiği bir yönetim süreci kastedilmektedir. Devletin bu süreçteki işlevi ise büyük ölçüde düzenleyicilik ve çoklu aktörlerin birbirlerini bastırmadan iletişimde olabilmelerinin şartlarını hazırlamaktır. Yönetim merkezle yerel arasında bir hiyerarşi varsaymamaktadır. Bu nedenle yerel düzeyde de benzer bir yönetim modeli önerilmekte, yerel siyasetin de giderek çoklu aktör modeline kayması önerilmektedir (Şengül, 2009). Yerel siyasetin en çıkmazla dolu uygulama örneklerinden biri olarak kentsel dönüşüm uygulamaları örnek gösterilebilir. Devletin düzenleyicilik rolünün dönüşüm uygulamaları kapsamında en önemli katkısı özellikle sivil-yerel aktörlerin etkin olabilmesine yönelik yasal düzenlemeleri gerçekleştirmesi olarak gösterilebilir. Bu anlamda özellikle sivil-yerel aktörlere yerinde dönüşüm uygulamalarında etkin ve karar verici haklar veren yasal düzenlemeler yönetim ilkesi bağlamında çoklu aktörlerin birbirlerini bastırmadan iletişime geçmelerine de olanak tanıyacaktır. Bu noktada özellikle farklı öncelikler, sistemler ve çıkarılara sahip olan özel sektör-kamu sektörü-üçüncü sektör arasındaki ilişkinin en eşitlikçi biçimde oluşturulmasına yönelik bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Yerinde dönüşüm uygulamalarında üç farklı sektörün de farklı sistemleri ve bakış açıları bulunmaktadır. Bu bir noktada dönüşüm alanında çatışmaların ortaya çıkmasının ana nedenleri arasında da sayılabilmektedir. Çatışma ortamlarının ortadan kaldırılması ve uzlaşmacı bir kimliğe bürünebilmesi için devletin herkese eşit mesafe de katılımcı demokrasi anlayışını göz ardı etmeden düzenleyicilik rolünü yerine getirmesi gerekmektedir.

Dönüşüm uygulamalarında özellikle kamu sektörü-özel sektör ve üçüncü sektörün benzer amaçları da olabilmektedir. Amaçları ortak amaçlara dönüşen ve bu noktada rolleri kesişen aktörler çoğunlukla kamu sektörü-özel sektör olmaktadır. Ülkemizde çoğunlukla üçüncü sektörü dışına bırakarak özel sektör-kamu sektörü işbirlikleri üzerinden kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesinin bir nedeni de bu olarak gösterilmektedir. Küreselleşme bağlamında kentlerde sermayenin hareketlilik

kazanması ve üçüncü sektör içerisinde kentlerdeki bu değişime özgü bir irade ortaya koyma adına uluslar arası örgütlerin ortaya çıkmasıyla küresel ekonomi üzerinde de değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Küresel ekonomi de ki bu değişim dolayısıyla kentsel rant yaratımında kentlerde ilk olarak dönüşüm alanlarını etkilemiştir. Kentte rekabetin artmasıyla sermayenin daha fazla pay alma amacı da özellikle dönüşüm uygulamalarında kentsel rantın artırılarak arsa değerinin kent içerisinde artması üzerine kurulu projelerin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Bu noktada yönetimin çoklu bir yapıya bürünmesi ve işbirliğinin kurulması en çok özel sektörün kendi adına etkin haklar kazanmasına olanak tanımıştır. Bunun sonucu olarak da kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyal yapının güçlendirilmesi göz ardı edilmiştir ve üçüncü sektörün dahil edilmesi ilkesi yüzeysel kalmak zorunda bırakılmıştır.

Ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki bu değişim günümüzde tek başına ele alınmamakta, bu alanların birbirlerini yoğun biçimde etkilediği ve iç içe geçtiği kabul edilmektedir. Bu değişim yönetim sistemi üzerinde etkili olmakla birlikte devlet-toplum ilişkilerini de değişime zorlamaktadır. Kamunun özel sektörle olan yaklaşmasının yanı sıra kamu ve özel, sivil aktörlerin birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olması sorumlulukların, risklerin ve yetkilerin paylaşıldığı bir ortaklığa dönüşümü de kaçınılmaz kılmaktadır. Bu dönüşümün sonucu olarak kentlerde özellikle yönetişim, en genel anlamda toplumsal/ yönetsel sorunların çözümüne yönelik yeni ilişki biçimlerini ortaya koyan bir çözüm sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetişim devletin, özel sektörün ve STK'ların gelişmesinin sağlanmasına, kendi potansiyelini ortaya koymasına imkan verebilecek bir ortamın yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda UNDP "Sürdürülebilir İnsani Kalkınma için Yönetişim" adlı raporunda üç temel alandaki aktörlerin her birinin diğerine göre avantajları ve dezavantajları bulunduğunu belirtip, bunlar arasında etkileşime imkan verecek yapıların önemine dikkat çekmektedir ve buna yönelik girişimlere destek vereceğini belirtmektedir (UNDP, 1997).

Yönetişim, yönetim sistemlerindeki dönüşüme işaret etmektedir. Yönetişimi; yönetimde değişime yol açan gelişmelerin bir sonucu olarak yönetsel, ekonomik ve toplumsal aktörlerin etkileşimi, ortaklık veya koordinasyon süreci olarak tanımlamak mümkündür. Diğer bir ifadeyle yönetişim, yönetimin önceki dönemde tek başına yapmaya çalıştığı şeyin, farklı aktörlerin de sürece dahil olmasıyla kolektif bir tarza bürünmesiyle ilgilenmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2001 yılında yayınlanan

Beyaz Kitap’ında yönetişime dair son zamanlarda sıkça vurgulanan üç temel ilkedен söz edilmektedir. Bunlardan birincisi özellikle kamu kurumlarının işlemlerinde ve karar alınımındaki şeffaflık ve toplum tarafından anlaşılır olması ilkesidir. Bir diğer önemli ilke kamusal politikaların oluşumu ve karar alma sürecinin, ilgili tüm aktörlerin katılımına açık olması ilkesidir. Üçüncüsü de hesap vermedir, yani kamusal gücü ellerinde bulunduranların yaptıklarından sorumlu olmaları ve kendilerinden bu amaçla hesap sorulabilmesidir (CEC, 2001).

Kooiman’a göre yönetişimi doğuran şey aktörler arasındaki etkileşimdir ve aktörler arasındaki işbölümü ve sorumlulukların paylaşımı da yönetim sürecinin temel parçalarıdır. Bu etkileşimi ve toplumsal açıdan yönetişimin nasıl bir düzeni amaçlaması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır: (Kooiman, 2000)

“toplumların düzene ihtiyacı vardır, fakat dinamik olmaksızın değişim gerçekleşemez. Toplumlar iletişimde bulunabilmek için benzerliklere, fakat yeni fikirler, anlayışlar kazanmak için de çeşitliliğe ihtiyaç duyarlar. Toplumlar bilinemezliği ve riski azaltmak için standartlara, fakat fırsatlar yaratmak ve problemleri çözmek için de giriftliğe ihtiyaç duyarlar... Bu nedenle yönetim teorisi, çeşitli fakat tutarlı, girift fakat zarif, dinamik fakat düzenli” bir modeli ortaya koymayı amaçlamalıdır.”

Yönetişim; birlikte yönetimi ifade etmektedir. Yönetişim, yönetim ve karar alma süreçlerinin tüm paydaşların işbirliği ve katılımı ile yapılmakta olduğunu, yöneticilerin uzlaşmacı, saydam, hesap verebilir, etkin ve sorumlu bir yönetim anlayışı içerisinde davrandıklarını ifade etmektedir. Yani, yönetimin salt seçilmişler tarafından değil; başta yerel topluluklar olmak üzere STK’lar, odalar, meslek grupları, özel sektör kuruluşları, üniversiteler gibi çeşitli grupları da süreçlere dahil ederek gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktadan hareketle yönetim kavramı içerisinde, yönetenlerin aldıkları kararları halka açık bir şekilde almaları, tüm ilgili paydaşları sürece katmaları ve bilgiye dayalı, uzlaşmacı bir yönetim anlayışı sergilemeleri gerekmektedir. (TESEV, 2008)

Devlet Planlama Teşkilatı’nın Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre ise yönetişim; “... merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum

kuruluşlarını ön plana çıkararak, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve yerindenliği (subsidiarity) esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır.” (DPT, 2007).

Geleneksel yönetim anlayışının özellikleri ile yönetim anlayışının özellikleri arasındaki fark aşağıdaki çizelgede detaylı bir şekilde açıklanmıştır

Çizelge 3.1 Yönetimden Demokratik Dönüşüme Giden Süreç

Yönetimden Demokratik Yönetişime

Demokrasinin Gelişimi	Doğrudan Demokrasi	Temsili Demokrasi	İyi Yönetişim	Demokratik Yönetişim
Yetkinin Dayanağı	Toprak Halk	Seçim	Katılım	Uzlaşma
Hak	Doğrudan	Oylama	Katılım	İletişim/Bilgi Paylaşımı
Yetki	Halkın	Seçilmiş Temsilcilerin (Tam Yetki)	Saydam	Paylaşılmış
Birey	Etkin (Tam Anlamıyla)	Edilgin	Etkin(Kurumlar Aracılığıyla)	Etkin(Müzakere Yoluyla)
Çatışma	Çözülür	Sürdürülür	Görüşülür	Dönüştürülür
Sorun Tanımı	Vatandaşa	Vatandaşın Dışında	Ortak	Ortak
Karar Alma	Basit Çoğunluk	Seçilmişe Münhasır	Çıkar grupları Tarafından Etkilenerek	Anlaşma, Razi Etme, Oybirliği Sağlama Yoluyla
Temsil	Bireysel	Siyasi Gruplar	Paydaşlar	Paydaşlar
Bilgi Paylaşımı	Yeterli	Sınırlı	Gelişmiş	Tam
Katılım	Doğal	Çevresel	Kapsayıcı	Dönüştürücü/Uzlaştırıcı
İletişim	Açık	Tek Yönlü	İyileştirilmiş Tek Yönlü	Çok Yönlü

Uygulama	Halk Tarafından	Kurumlar Tarafından	Kurumlar Tarafından(Sistem Halka Açık)	Kurumlar Tarafından(Sistem Halk Tarafından Tasarlanmış)
----------	-----------------	---------------------	--	---

Kaynak: TESEV, 2008.

Genel olarak bakıldığında kent yönetiminin yönetişime doğru değişimi kentsel dönüşüm uygulamalarında ki bazı problemlerin de ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Bunun için en temel ihtiyaç öncelikli olarak yönetimin yukarıdaki çizelgede de belirtilen saydam bir yapı içerisinde yetkisini, paydaş katılımını ve şeffaflık ilkesini benimseyen çok aktörlü bir yapıya devretmesidir. Özellikle dönüşüm uygulamalarına yansıtacak en önemli etkisi sivil-yerel aktörlerin kendilerine karar mekanizmalarında yer bulma ya da yer verilse dahi yüzeysel olarak dahil olması üzerine kurulu yönetim sisteminin bir şekilde yönetişimle gelen işbirliği ve halka açık sistemler şeklinde değişmesine olanak tanımaktadır.

3.1.3 Sosyal Sermaye

Yerel toplulukların özellikle kent yönetimi bağlamında yapılan planlama çalışmalarına yönelik olarak güçlendirilmesine dair girişimler toplumun siyasal ve sivil boyutta gelişimine olanak tanımaktadır. Kent yönetiminin yönetişime kayması ile topluluklar ile kent yönetimi birimleri arasındaki etkileşimin kalitesi güçlendirme politikalarının geliştirilmesini de mecbur kılmaktadır. Toplulukların kendi potansiyelini keşfetmesi ve bütün sorumlulukları yönetim birimlerine yüklemek yerine paylaşmasına vurgu yapmaktadır. Habitat II’de de bu nokta devlete çeşitli görevleri yapmayı değil, ancak toplumun, bunları yapabilmesinin önündeki engelleri kaldırmayı ve toplumsal aktörlerin kapasitelerinin geliştirilmesi şeklinde vurgulanmaktadır (Habitat II Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996). Bu yönelim bir yandan özellikle bazı görevlerin kent yönetimleri tarafından yapılmayıp belli bir yönlendirme ile toplumsal aktörlerin üstlenmesine işaret ederken diğer yandan özellikle yönetim birimlerinin toplumla bütünleşmesi gerekliliğinin de altını çizmektedir.

Yönetişim kavramının özellikle öne çıkardığı ve yönetim kademelenmesinde belli sorumlulukları üstlenmesi gereken yerel ve sivil topluluklara bu noktada çok büyük görevler düşmektedir. Bu noktada yönetimin evrim geçirmesi ile öne çıkan ve değinilmesi gereken bir diğer önemli kavram da sosyal sermaye kavramıdır.

Putnam'ın öne sürdüğü sosyal sermaye kavramına ilişkin yaptığı çalışmalarda altını çizdiği temel nokta özellikle kent yönetim birimlerinin aynı yetki ve sorumluluklara sahip olmasına rağmen etkinlik derecelerinin neden farklılık gösterdiğidir. Bu soruya yönelik özellikle İtalya üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda yönetim birimlerinin performansı ile kentli bağlılığı (civic engagement) arasında bir korelasyon olduğunu ve başarının kişisel tecrübelerle bağlı olmadığı sonucuna varmıştır. Kentli bağlılığının kent yönetiminin başarıya ulaşmasında güçlü bir etkisi vardır ve varlığı ile yokluğu yönetimin niteliğini etkilemektedir.⁸ Bu noktadan hareketle sosyal sermaye kavramını: “ bir toplumsal örgütlenmenin, koordinasyonu ve karşılıklı yarara dayalı işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi özellikleri” şeklinde tanımlamaktadır (Putnam, 1995). Putnam'ın bu yaklaşımı üzerinden sosyal sermaye kavramı değerlendirildiğinde sosyal sermayenin, sadece yönetim performansını arttırmakla sınırlı kalmadığı aynı zamanda toplumun kendisine de fayda sağladığı sonucu çıkmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik etkileşim ağlarının yoğun olduğu toplumlarda toplulukların yaşam şartlarının da iyileştiği gözlenmektedir.

Fukuyama ise sosyal sermayeyi “iki ya da daha çok bireyin arasındaki işbirliğini teşvik edici birbirlerini tartma gereği duyurmayan enformel norm” olarak tanımlar. Bu norm, iki ya da daha fazla kişi arasında karşılıklı ilişki normudur. Diğer taraftan kişiler arası güven veya topluma ya da kurumlara güven, sivil toplum örgütlenmeleri (ya da dernekleşme) vb.leri sosyal sermayeyi oluşturan şeyler değil, sosyal sermayenin sonucudur, ürünleridir (Fukuyama, 1999). Putnam sosyal sermayeyi yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve kent yönetiminin performansının yükseltilmesi üzerinden toplumsal yapı içerisindeki etkileşimleri değerlendirirken, Fukuyama sosyal sermayeyi belli bir güven ortamında karşılıklı enformel normların varlığı üzerinden tanımlamaktadır. Bu noktada STK'ların varlığını kişiler arası güvenin bir sonucu olarak gören Fukuyama'nın aksine Putnam etkileşimin var olabilmesi için bir araç olarak görmektedir. Bu noktada iki farklı yaklaşımdan da farklı ortak noktalarda benzeşme yaşayan Harvey''in yaklaşımına değinmek yerinde olacaktır. Harvey sosyal sermayenin “dışlanmış mahalleler”deki kanıtı olarak

⁸ Sosyal sermaye kavramı 1960'lı yıllardan bu yana kullanılmaktadır. Ancak 20. yüzyılın sonlarından itibaren yeniden yoğun biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Putnam, sosyal sermaye kavramıyla ilgili önemli kimi literatürlere dikkat çeker. Diğer taraftan sosyal sermayeyle ilgili daha farklı yaklaşımlar için bkz. Mohan and Stokke, 2000: 255- 258.

yüksek ölçüde toplumsal kaynaşma, kimlik, aidiyet, güven ve amaç duygusunu; insan kaynaklarını, kapasite ve liderlik yaratılmasını; yerel, bölgesel ve ulusal yönetim sistemlerinin artan güveni ve kolektif eylemlerdeki artışını göstermektedir (Harvey, 2006). Bu noktada Fukuyama ile benzer noktalara sahip olduğu görülmektedir. Sosyal sermayenin temelinde yatan güven duygusu Harvey'in de yaklaşımının temelinde yatmaktadır.

Sonuç olarak kent yönetiminin rolü, özel sektör ve üçüncü sektörün birbirleriyle olan ilişki ağı içerisinde toplulukların da değişen rolü üzerine birçok farklı görüş ve kuramsal yenilenme mevcuttur. Yerinde dönüşümün sürecinde çalışmaların kentsel alanın olumlu değerlerini değerlendirmek ve onlardan faydalanmak üzerine odaklanması gerekmektedir. Alan içerisindeki yerel ve sivil aktörlerin yaşadıkları alana yönelik olarak aidiyet duygusu ve alana sosyo-kültürel boyutta kazandırdıkları kimlik göz önünde bulundurulmalıdır. Yerinde kentsel dönüşüm alanının kolektif bir bilinç üzerinden değerlendirilmesi için yerel ve sivil aktörlerin birbirleri ile etkileşimleri ve ilişki ağı ortaya çıkarılmalıdır. Yerinde kentsel dönüşüm sürecinde sosyal sermayenin analizi yerel ve sivil aktörlerin ihtiyaçlarının ve alanla kurdukları ilişkinin anlaşılabilirliği bir diğer yandan yerel yönetimin sağlıklı bir duruş sergileyebilmesi ve yönetim performansını artırılabilirliği açısından önemlidir.

3.1.4 Toplumsal Dışlanma

Geçmişten günümüze kentsel alanlardaki çöküntü, küresel sermayenin kentte yarattığı hakimiyet ile oluşan kent içi hareketlenmeler ile kent içerisinde sosyal tabakalaşmalarda meydana gelmeye başlamıştır. Konutların kötüleşen durumları, eğitim ve toplumsal hizmetlerinin yetersizliği, işsizliğin artması ile kentsel yoksunluğun da artması kaçınılmaz olmuştur. Birbirini tetikleyen ve arttıran bu sorunlar kentsel yoksunluk kavramını özellikle kentsel dönüşüm uygulamalarında çözüm arayışı gerektiren öncelikli konularından biri haline gelmiştir. Toplumsal dışlama kentsel yoksunluğun yoğun olarak yaşandığı alanlarda meydana gelmektedir. Levitas' göre bu kavram; toplumun azınlıkta kalan bir bölümünün toplumun büyük bölümü gibi topluma tam olarak katılmaktan yoksulluk, ayrımcılık ve fırsat yoksunluğu gibi sebepler nedeniyle dışlanması süreçleriyle ilgilidir. Bir diğer yandan toplumsal dışlanma kavramı, insanları istihdama erişimde yardımcı ağlardan dışlayan süreçler gibi, yoksunluğun kapsadığından daha çeşitli sorunları içine almaktadır.

(Levitas, 1998). Tespit edilen sorunlara yönelik geliştirilen politik programlar ve eylem planları toplumsal dışlanmanın azaltılması ve daha çok sosyal anlamda dahil etmeyi (social inclusion) içermektedir.

Kentte yaşayan dışlanmış topluluklar yaşadıkları alanın da kentten dışlanmasına ve ayrışmasına neden olmaktadır. Mekanın topluluklar ile ilişkisi bu noktada mutualist bir bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. Mekanın salt çevresel kalitesinin yükseltilmesi de bu noktada yeterli değildir. Toplulukların sosyo-kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının belirlenmesi, becerilerinin güçlendirilmesi, çevresel kalitenin artırılması yerinde dönüşüm uygulamaları içerisinde yapıldığı takdirde amacına ulaşacaktır. Bir diğer noktada kentin homojen bir yapıda olmaması ve diğer bölümlerde de ifade edildiği üzere sürekli değişim gösteren canlı organizmalara benzemesinden ötürü kentte yaşayan toplulukların hepsinde de kentsel yoksunluk mevcut değildir. Dolayısıyla kentsel yoğunluğun yüksek ölçüde yaşandığı dışlanmış mahallelerde yaşayan toplulukların hepsi yoksun değildir. Bu noktadan hareketle kentsel dönüşüm uygulamalarının kentin tamamına özgü tek bir stratejik yöntemle uygulanması, kentsel yoksunluğun yaşandığı her bir alana özgü yerinde dönüşümün uygulanması önemli bir noktadır. Yerel topluluklar içindeki bu çeşitliliğin yerinde dönüşüm uygulamaları için önemi farklı ihtiyaçların farklı yeniden iskan fırsatlarını veya konut rehabilitasyonu için farklı düzeylerde finansal destek gerektirdiğidir. Bu durumun çağdaş karşılığı Keyder'in 'yeni yoksulluk' kavramının ortaya çıkışını ortaya koyan çalışmasında detaylı olarak yer almaktadır (Keyder, 2005).

3.2 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMDE SİVİL-YEREL AKTÖRLERİN KATILIMI: TANIMI VE YÖNTEMLER

Katılım; yerinde dönüşümün gerçekleşebilmesi ve toplulukların sürece dahil edilmesi için olmazsa olmaz koşullardan bir tanesidir. Bu noktadan hareketle katılım kavramı ve planlama süreci içerisinde toplulukların hangi yöntemler çerçevesinde katılım gösterebileceği üzerinde durulacaktır.

3.2.1 Katılım Kavramı

Katılım kavramının günümüzde önemli bir içerik kazanmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Kent yönetiminden yönetişime doğru değişim gösteren yönetim anlayışı içerisinde katılım yeni bir bakış açısıyla önem kazanmıştır. Geçmişten

günümüze dünya konjonktüründe özellikle 1960'lardan sonra katılımcı yöntemler dile getirilmeye başlanmıştır. Tekeli'ye göre planlama pratiği içerisinde katılımın önem kazanmasının başlıca nedenlerinden bir tanesi toplulukların beklentilerinden uzak teknik olarak değerlendirilen mekanın plancılar tarafından hiçbir sosyo-ekonomik ve kültürel boyut ele alınmadan planlanmasıdır. Sonuç olarak tek yönlü bilgi akışıyla hazırlanan projelerin gerçekten uzak ve uygulamada ortaya çıkan sorunlar yüzünden dönüşüme uğraması kaçınılmaz olmuştur. Katılımın önem kazanmasındaki bir diğer önemli neden ise planlama boyutu içerisinde plancının doğrudan bilgi kaynağı olarak kentsel mekân da yaşayan toplulukları bir kaynak olarak görme eğilimi yatmaktadır. Plancının karar vericiler ve topluluklar arasında beklentileri ve alınan kararları sentezleyerek kamu yararını gözetme misyonu ile değişen toplumsal dinamiklerle birlikte de biçim değiştirmiştir. Katılımın boyutlarının 1960'lardan günümüze gösterdiği değişimler, toplulukların katılımı ile olumlu ve olumsuz ortaya çıkan sonuçlar ışığında anlamı ve tanımlamaları da değişmiştir. 1980'lerden itibaren devletin toplumla ve özel sektörle olan ilişkisindeki rolü değişim göstermeye başlamıştır. Bu noktada kent içerisinde kamusal hizmet anlayışı ve planlama da boyut değiştirmiştir. Alada'ya göre kamu hizmeti anlayışı içinde sermaye, verilen hizmetlere yönelik katkısı ve rolü ile önemli bir konuma gelmeye başlamıştır (Alada,2005). 1990'lardan itibaren kentsel mekanın yeniden düzenlenmesinde stratejik planlama yaklaşımlarının gündeme gelmesi ile planlama çok aktörlü bir yapıya bürünmüştür. Bu noktada geleneksel planlama yaklaşımları bir kenara bırakılarak çok aktörlü bir yapı içerisinde paydaş analizlerine ve paydaş katılımına yer verilmeye başlanmıştır. Avrupa Komisyonu bu bağlamda katılımı bir süreç ve yöntem olarak görmektedir ve bir konuda konsept oluşturmaktan o işi uygulamaya kadar olan sürecin, katılımcı ve tüm paydaşlara açık bir yöntemle oluşturulması gerekliliğinin altını çizmektedir (CEC, 2001).

Yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarında paydaşlar arasında yerel topluluklar en etkili ve en önemli paydaşların başında gelmektedir. Atkinson (2004) eşitlikçi bir ortaklık modelinin oluşturulması için yerel toplulukların katılım kapasitesine sahip olması gerekliliğini savunmaktadır. Atkinson'a göre yerel toplulukların kentsel dönüşüm sürecine katılımı *“kaynakların daha iyi kullanımını, daha uygun hedeflerin benimsenmesini, daha sorunsuz bir gelişim sürecini ve yerel grupların kendi kendine yetme, güçlendirilme ve demokratik katılım kapasitelerinin geliştirilmesini”*

sağlayabilir. Bu noktada yerel topluluklarının kendi taleplerini dile getirme becerisi kazanması ve katılımın eşit bir seviye içerisinde gerçekleşerek, dezavantajın ortadan kalkmasına yardımcı olacağını vurgulamaktadır. Katılımdan bahsederken bu noktada; bireylerin kişisel tercih ve isteklerinin toplu bir seçim ve eyleme dönüşümüne, karar mekanizmasına dahil edilmesine ve karar vericilerle etkileşim içinde uzlaşmacı bir tavır ile etki etmesine yönelik bir süreçten bahsedilmektedir. Yerel toplulukların katılımı karmaşık ve zaman alıcı bir süreçtir.

Erkin elinde bulunan gücün dağılımını zorunlu kılan katılım, toplulukların belli bir bilinçle ve ortak paydada hareket etmesiyle anlam kazanan zorlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Erki elinde bulunduran aktörlerin yetki paylaşımına yönelik eşitlikçi bir yaklaşımla hareket etmeleri bazı noktalarda zorunlu, bazı noktalarda ise yüzeysel kalmaktadır. Geçmişten günümüze yaşanan deneyimler ışığında katılımın zorlu süreci içerisinde her bir aktörün süreci kolaylaştıran ve zorlaştıran yanları da ortaya çıkmaktadır. Erk sahiplerinin isteksizliği ya da görünürde eşitlikçi yaklaşımlarının yanı sıra toplulukların katılım becerileri de önemli bir boyuttur. Değişik katılım boyutları içerisinde yerel toplulukların da katılıma yönelik eğilimlerinin değerlendirilmesi önemlidir. Yerel topluluklar bilgi yoksunluğu ve yönetenlere yönelik olarak duydukları güvensizlik ile temsili ve sorumlu bir halk örgütlenmesine giderek çözüm oluşturmada zorluklar yaşamaktadırlar. Bir diğer açıdan mahalle örgütlenmeleri yerel de dönüşüm sürecine yönelik bir etki ve mücadele sürecine girmektedirler. Mahalle örgütlenmelerinin içerisindeki bireylerin sürdürülebilir katılımı ve ortak karar alma becerisi etkin katılım sergileyebilme ya da sergileyememe durumunun belirlenmesinde önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılım kavramının ve karar sürecine toplulukların dahil edilmesine ilişkin tartışmaların ortaya çıkması ile başlatılan çabalarda yerel toplulukların katılımı beklentilerin altında seyretmiştir. Toplulukların katılımını nesnel ve öznel olarak sınırlayan nedenler bulunmaktadır. Nesnel nedenlerin başında katılımı örgütleyen kurumların toplumdaki meşruiyetinin ya da güvenilirliğinin ne derece olduğu sıralanabilir. Bu noktada Tekeli'ye göre yerel toplulukların katılım sürecine dahil olması için gerekli siyasal ortamın yaratılması, toplulukların yasal haklara sahip olması gerekmektedir (Tekeli, 2004).

Günümüzdeki özellikle Türkiye’de yasal yönetsel mevzuattaki yüzeysel verilen hakların bu noktada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu anlamda toplulukların bilinçli ve farkında birey olma noktasından hareketle iradelerini ortaya koymaları için siyasal bir ortamın var olma zorunluluğu katılım gösterme için önemli fakat olmazsa olmaz koşullardan biri değildir. Yerinde dönüşüm alanlarında her uygulama alanının farklı özelliklere ve yapılara sahip olmasından ötürü kendi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir diğer açıdan katılım kavramı söz söyleyebilme hakkını hiçbir yasal düzenlemeye dayandırmayan dinamik ve bireylerin istekleri ile eyleme geçmelerini destekleyecek bir kavramdır. Burada önemli olan yerel toplulukların katılım gösterme ve çözüm arayışında etkin olma isteği ile öneri geliştirme becerisinin ve isteğinin var olmasıdır.

Yerinde dönüşüm uygulamalarında etkin rol oynayan ve sürecin gelişimine destek veren aktörlerden biri de yerel topluluklardır. Yerel topluluklar bu anlamda sosyal açıdan söz sahibi olan aktörler arasında fakat kendi haklarına dair savunucu faaliyetler gösterdiğinde ideolojik anlamdaki söz sahibi aktörler arasında da yer alabilmektedir. Katılım uzun bir süreci kapsayan bir kavramdır. Katılım süreci uzadıkça aktörlerin etkin olması ve devamlılığı zorlaşmaktadır. Bununla birlikte sürecin başlangıcından itibaren katılım eyleminin çabaları ölçütünde süreç içerisinde bir değişime katkı sağladığını aktörlerin görmesi motivasyonlarının korunmasında önemli bir ölçüttür.

Topluluklara mensup bireylerin öznel nedenleri de katılımın önünde belli noktalarda engel teşkil edebilmektedir. Bunların başında yetersiz bilgi, özgüven eksikliği ve taleplerinin savunuculuğunu yapma becerisinden yoksunluk sıralanabilir. Bir diğer önemli nokta ise iletişimsizlik ve uzlaşmacı tavrıdan uzak durma eğilimidir. Katılım gösteren yerel toplulukların süreç içerisinde kararlı durmaları topluluk bilinciyle hareket edebilme yetisi ile de doğru orantılıdır. Yerel topluluklar içerisinde ki bireylerin belli bir bilinç düzeyinde olması bu noktada büyük önem arz etmektedir. Arnstein’in katılıma yönelik sekiz kademeli merdiveninde de bilgilendirme ile birlikte katılımın tokenistik bir tavır içinde de olsa başladığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle etkin bir katılımın gerçekleşebilmesi için yerel toplulukların öznel nedenlerinin ve güçsüz yanlarının tespit edilmesi, güçlendirme stratejilerinin belirlenmesi ve stratejik bir planlama çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir.

Katılımın kentsel yaşantı içerisinde özellikle yerel topluluklar üzerinde birçok önemli gelişime yönelik katkısı bulunmaktadır. Katılım yerinde dönüşüm süreci içerisindeki aktörlerin belli kazanımlar elde etmesine olanak tanımaktadır. Sosyal yapı içerisinde eşitlikçi bir düzende bireylerin kazanımları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Buck, Gordon, Harding, Turok, 2005).

- Siyasi süreç dışında katılımcıların ihtiyaç ve beklentilerini yansıtmayı mümkün kılmaktadır.
- Siyasi süreç içerisindeki aktörler; güçsüz grupların da karar mekanizmasında haklarının temsili için çalışmaktadır. Siyasi katılımın dışında sosyal ve sivil katılım örnekleri beklenti ve isteklerin sürece dahil edilme noktasında önem arz etmektedir.
- Katılım, kişisel gelişimi teşvik etmektedir.
- Bilginin ve güvenin artmasını sağlarken yaşam kalitesinin(yerel yönetim performansının) güçlendirilmesini hedef almaktadır.
- Katılım, vatandaşlık hakkı olarak sosyal eşitsizliğin dışlanmasına olanak tanımaktadır.

Sosyal eşitsizliklerin yani fırsat eşitliğinin cinsiyet, ırk, eğitim durumu, gelir dağılımı, toplumdaki konum göz ardı edilerek herkese sağlanması ve toplumsal dönüşümde bireylerin dışlanmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Katılımın temelinde bireyin hak ve özgürlüklerini kullanmasından öte; toplumsal kalkınmaya bireyin destek vererek kişisel gelişiminin artırılması yatmaktadır.

Yerel toplulukların katılımı; yaygın olarak iyi bir yönetim ve planlamanın en temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. AICP (American Institute of Certified Planners) tarafından mesleki ilkeler arasında planlama sürecine yerel toplulukların katılımı ve kolektif seçimlerin de dahil edilmesi yer almaktadır. Planlama literatüründe “yerel toplulukların katılımı” plancılar ve karar vericilerle etkileşim içerisinde bulunarak demokratik süreç içerisinde oy kullanma ve parti politikaları dışında yer edinme olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Hopkins katılımı şu şekilde değerlendirmektedir (Hopkins 2001);

“ kentsel alan içerisinde bir projeye yönelik düzenlenen herkese açık bir toplantıya katılım; halkın katılımına örnek olarak gösterilirken; seçimlerde oy kullanma, bir siyasi aday için çalışma katılım olarak adlandırılmamalıdır.”

Yerel toplulukların katılımı denildiğinde; kolektif bir seçimin ve topluluk içerisinde yer alanların tercihlerinin bir arada bulunması önemli bir noktadır. Bireysel katılım örneklerinin dışında yerel toplulukların katılımında toplu bir irade söz konusudur. Dünya Bankası bu noktada katılım kavramını; paydaşların etkilediği, kalkınma inisiyatiflerinin kontrolünün paylaşılarak kararların etkilendiği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Paydaşların ortaya koyduğu iradenin olumlu ya da olumsuz etkilediğini de belirtmektedir (Dünya Bankası, 1996). Yerinde dönüşüm alanları için doğrudan ve dolaylı etkilenen ve etkileyen paydaşların bir noktada kentsel alanda yaratılacak değişimin ve en doğru uygulamanın gerçekleşmesi amacıyla katkılarını koymalıdır. Dolayısıyla yerinde dönüşüm alanında geliştirilecek kararlar kolektif bir bilinçle ve kararlarla geliştirilmelidir.

Hobart ise katılımın özellikle belli bir durum içerisinde yerele ait farklı açılardan “yerel bilgi” elde etmeye yarayan bir mekanizma olarak tanımlamaktadır. Sürece etki edebilmek için temel olanın yerele ait bilgiye yerelden ulaşmaya çalışmak olduğunu ve bu noktada yerel toplulukların sürece katılımının önemli bir boyut olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Bu noktada Hobart’a göre bütün kentsel alanların ve yerel toplulukların karakteristikleri birbirinden farklı olduğu için farklı öğrenme ve bilgiyi yayma yöntemleri de ortaya çıkmaktadır.(Hobart; 1993) Yerel toplulukların ve sivil aktörlerin yerinde dönüşüm uygulamalarında önemli bir aktör olmasının en temel nedeni de yerel bilgi kaynağının ana merkezi olmalarıdır. Dönüşümün var olma nedeni bir noktada kentsel alanda yaşayanların kaliteli ve sağlıklı bir çevrede yaşam koşullarını iyileştirmesi ise sivil-yerel aktörlerin sürece etkin katılımı içerisinde alandaki sorunları dile getirmesi sürece en önemli katkılardan biri olarak sayılabilmektedir.

Katılım için beş temel sav bulunmaktadır:

- Daha fazla insanın katılımı ve insanların farklılığı plan sürecinde grup kapasitesinin artmasını sağlamaktadır.
- Karar vericilerin katılımı planların uygulanma oranını daha çok arttırmaktadır.

- Seçmenlerin katılımı eylemlere karşı bir direncin sergilenmesini engellemektedir.
- Demokratik süreç dışında katılım farklı insanlara ulaşmaya ve onların temsiliyetinin de sağlanmasına olanak tanımaktadır.
- Demokrasinin işleminde farklı bireylerin ihtiyaçlarının dile getirilmesi katılımın deneyimlenmesine yardımcı olmaktadır.

Daha fazla insanın katılımı kentsel dönüşüm sürecinde sosyal boyutun güçlenmesine yardımcı olduğu gibi; toplumsal kapasitenin artarak kolektif seçim ve tercihlerin de çeşitlenmesini sağlamaktadır. Karar vericiler mutlak suretle kentsel dönüşüm sürecinde yerinde dönüşüm için yerel toplulukların katılım gösterdiği ve fikirlerini beyan ettiği noktalarda bulunmalıdırlar. Genel yaklaşım; özel sektör, üçüncü sektör ve kamu sektörü temsilcilerinin katılım gösterdiği noktalarda sürecin daha hızlı işlemeye başladığıdır. Kentsel kalkınmanın sağlanmasında planlama önemli bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılım planlama sürecinin temelinde yatan ilkelerden bir tanesidir. Çünkü planlama bireylerin ihtiyaç ve taleplerini en doğru şekilde kamu yararı gözeterek gidermek için yapılan eylemlerin bütünüdür. Eylemler bireyler için vardır. Katılım kavramı; vatandaşlık bilincinin yaratılmasında, bireylerin tartışma ve uzlaşma kültürünü öğrenmelerinde, toplum içinde ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması için birbirleri ile iletişim ve ortaklık içinde bulunma becerisinin oluşmasında ve örgütlenmiş bir yapı içerisinde demokratik süreç içerisinde etkin bir aktör olarak yer almalarında bir yol ve yöntemler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akademik ortamlarda katılım kavramı ve boyutları hala bir tartışma konusudur. Toplulukların katılım eğilimleri ve katılım kavramının temelinde yatan unsurlar kültürel, sosyal, ekonomik ve mekânsal ölçütlere bağlı olarak değişim göstermektedir. Yöneten- yönetilen arasındaki ilişki bağlamında iyi yönetim ilkelerinin temelinde yatan katılımın; yasal yönetsel çerçeve içerisinde karar vericiler tarafından yerelde topluluklar için nasıl bir ortam yarattığı ya da yaratması gerektiği de ayrı bir sorunsal olarak tartışmaya açıktır. Dışlanmış birçok yerel topluluğun; kentsel dönüşüm sürecinde dahil edilmesi ve aktörlerden biri olarak karar mekanizması içerisinde fikirlerini beyan edebilmeleri demokratik süreç içerisinde en olağan noktalardan biri olarak görülmektedir.

3.2.2 Sivil-Yerel Aktörlerin Katılım Biçimlerine Dair Yöntemler ve Geliştirilen Sistemler

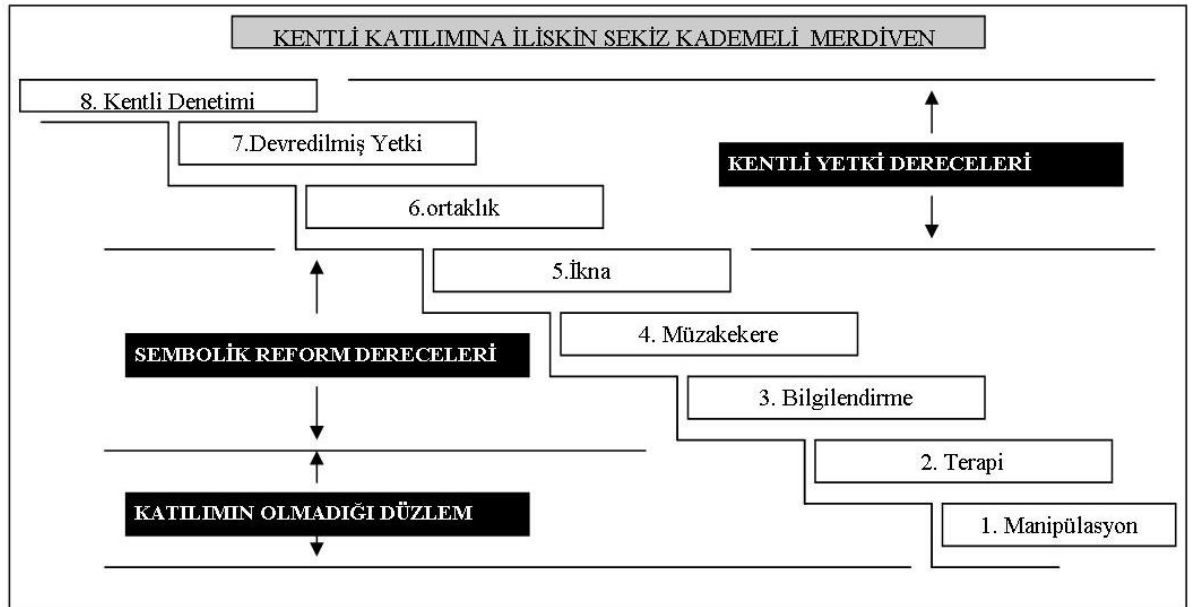
Yerinde dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi amacıyla sivil-yerel aktörlerin alan için geliştirilen politikalara etkin katılımının sağlanmasının önemi önceki bölümlerde vurgulanmıştır. Yerel toplulukların sürece katılım göstermesi dönüşüm ihtiyacı duyulan kentsel alanın kentle bütünleşmesinin sağlanmasına ve mahalle kimliğinin dönüşüm sürecinde korunmasına ve iyileştirilmesine büyük katkılar sağlayabilmektedirler. Tespit edilen dönüşüm alanında mekânsal, sosyal ve ekonomik anlamda ne şekilde bir dönüşüm gerçekleştirilebileceğine dair verilerin toparlanması ve karar sürecinde sivil-yerel aktörlerin katılımı sürecin sağlıklı bir biçimde ilerlemesi açısından önem kazanmaktadır. Bu noktada yerinde dönüşüm uygulamalarında alanda yaşayan yerel toplulukların kentin bütünü ile olan ilişkisinin sağlanması ve yaşadıkları alanla olan sosyal ilişki analizi mutlaka yapılmalıdır. Özellikle Avrupa’da kentte yaşayanların planlama sürecine katılımı ve özellikle alt hedef gruplarına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ilkesi üzerinden farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Tez çalışması kapsamında yerinde dönüşüm alanlarında özellikle güçlendirilerek dönüşüm sürecine katılımının sağlanması hedeflenen yerel topluluklar, hedef kitle olarak tanımlanmaktadır. Hedeflenen kitle bu anlamda yaşadıkları kentsel alana yönelik aidiyet duygusu yüksek, eğitim düzeyi düşük ve ekonomik anlamda yetersiz topluluklar olarak tanımlanabilir. Yaşadıkları mahallenin dönüşüm sürecinde etkin olmak isteyen fakat diğer aktörlerle eşit ölçüde süreci bilmeyen bununla birlikte alanın sorunsal açıdan değerlendirilmesinde en gerçekçi bilgiye sahip olan kitlelerdir. Bu anlamda Avrupa’da yapılan çalışmalara bakıldığında yerel yönetim düzeyinde destek programlarının geliştirildiği görülmektedir. Yerel destek programları sayesinde yerel toplulukların katılımının sağlanmasına yönelik mahalle özelinde stratejiler geliştirilmektedir.

Kamusal (ya da toplumsal) katılımı anlamaya ilişkin ilk ve hala etkili girişimlerden biri Amerikalı plancı Arnstein’in (1969) çalışmalarında bulunmaktadır. Arnstein’a göre toplum katılımı; bütünüyle “yönetimde görev alanlara” bağlıdır. Buradaki iddia şu şekilde açıklanmaktadır (Arnstein, 1969).

“... Kentli katılımı kentli erkine karşılık gelen kategorik bir terimdir. Bugün politik ve ekonomik süreçlerden dışlanmış yoksun kentlilerin (‘have not citizens) gelecekte bu süreçlerde bilinçli olarak kabul görmelerini sağlayan erkin yeniden dağılımıdır.

Toplum katılımı basitçe halkın gücünü (yetkisini) kategorize eden bir kavramdır. Mevcut durumda politik ve ekonomik süreçlerden dışlanan, toplumun güce sahip olmayan gruplarının gelecekte sosyal olarak bütünleşmesini sağlayan gücün yeniden dağıtılmasıdır. Bilginin nasıl paylaşılacağı, amaçların ve politikaların nasıl belirleneceği, vergi gelirlerinin nasıl tahsis edileceği, programların nasıl yürütüleceği ve anlaşmaların ve patronaj ilişkileri gibi faydaların nasıl dağıtılacağı konularına gücü olmayanların katılımını sağlayan bir stratejidir (Arnstein, 1971, s.176).”

Arnstein’in kentli katılımına ilişkin yaygın olarak refere edilen sekiz kademeli merdiven önerisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3.1 Kentli Katılımına İlişkin Sekiz Kademeli Merdiven

Kaynak: Arnstein, S.R., 1969.

Arnstein ‘katılım merdiveni’ kavramsal modellemesini ABD’de 1960’ların sonlarında ortaya oluşturulmuş ve yerel ölçekte örgütlenmeyi hedef alan “Model Kentler Programı” üzerinden toplum katılımını değerlendirmek amacıyla kullanmıştır. Merdivenin basamaklarının anlamları aşağıdaki gibi özetlenmektedir.

➤ Manipulasyon (Yönlendirme)

Merdivenin en alt basamağı olarak çoğunlukla katılımı yerel sakinlerin sınırlı işlevleri olan ve neredeyse hiç yetkileri olmayan danışma kurullarına ve komitelerine seçilmeleri üzerinden tanımlamaktadır. Bu basamakta katılım sadece yereldeki kişilerin dolaylı bir katılım olmakla birlikte yetkililer tarafından hazırlanan plan ve

programlara olan gereksinimi kabul etmek üzere yerel halkı ‘eğitmek’ üzerinde odaklanmaktadır. Katılımın sadece görsel olarak anlamlandırıldığı bu basamakta yerel halkın dahil edilmesine rağmen planlar üzerinde halkın hiçbir etkisi bulunmamaktadır.

➤ Terapi

Konutların iyileştirilmesi yerine özellikle kiracıların konut alanlarından çıkarılması amacıyla başlatılan kampanyalar bu aşamaya örnek olarak gösterilebilir. Özellikle yerelde mahallelerin uygun şekilde bakımı için yöneticilerin yeterli kaynakları aktarmamasından doğan karmaşa içerisinde kiracıların uyum içerisinde davranışlarını beklentiler yönünde değiştirmesi üzerine odaklanmıştır. Genellikle provokasyon ve karşıt görüşü dile getirmeyi bastırma ve tedavi etmeyi amaçlamaktadır. Arnstein terapi basamağını da “katılmama” olarak adlandırmaktadır.

➤ Bilgilendirme

Yerel toplulukların hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmesi demokratik bir sistem içerisinde katılıma yönelik atılan ilk anlamlı adım olarak sayılmaktadır. Bununla beraber bu süreç genel olarak toplumsal ihtiyaçların ve önceliklerin dile getirilmesi noktasında görsel bir etkinlik olarak yetkililer tarafından sınırlandırılması yüzünden tek taraflı kalmaktadır. Belli kitlesel iletişim araçları (haber, broşür, afiş, el ilanı, anket) ile toplulukların bilgilendirilmesine ve tepkilerin alınmasına dayanmaktadır.

➤ Müzakere

Bilgilendirmeye benzer olarak tam katılım yönünde atılan önemli bir adım olarak adlandırılmaktadır. Müzakere özellikle toplulukların sürece dahil olduğunu göstermektedir fakat diğer yandan toplulukların önerilerinin ve çıktılarının direk olarak süreci etkileyeceğine dair bir kesinlik içermemektedir. Yine de Arnstein bazı durumlarda müzakere sürecinin plancılara mahallelerin öncelikleriyle ilgili yeni bilgiler sağlaması nedeniyle planların ciddi biçimde değişebildiğini ortaya koymaktadır.

➤ İkna etme

Yerel topluluklara gücün verildiği basamaktır. Toplulukların ikna edilmesi iki önemli noktaya dayanmaktadır. Birincisi taleplerini dile getirirken aldıkları teknik bilgi ve

desteğin kalitesi, ikincisi ise yerel sivil inisiyatiflerin ve örgütlerin taleplerinin yerine getirilmesi için yetkililere baskı yapmadaki başarılarıdır. Arnstein yenilikçi Model Kentler Programı üzerinden yaptığı değerlendirme de özellikle belediye başkanlarının çoğunun toplulukların dahil edilmesi sürecini geleneksel tavsiye verici bir role indirgemeye çalıştığını vurgulamaktadır. Program kapsamında oluşturulan Kent Uygulama Birimleri'nin çoğunun mahalle gruplarının temsilcileriyle değil gerçekte yükselen işçi sınıfı gruplarıyla çalıştığını ve yerel toplulukların resmi planlarla ilgili yeterli bilgi ve teknik yardıma ulaşamadığını belirtmektedir. Bu noktada yeterli “bilgilendirme”nin yapılmaması ve eğitimlerin verilmemiş olması da sembolik olarak katılımın gerçekleştiğini göstermektedir.

➤ Ortaklık

Arnstein'a göre toplulukların katılımı bu basamakta başlamaktadır çünkü kentte yaşayanlar ve yetki sahipleri arasında görüşmeler yoluyla yetki bu basamaktan sonra dağıtılmaktadır. Çalışma komiteleri, karşıt görüşlerin temsilini üstlenen mekanizmalar ile planlama ve karar verme sorumlulukları paylaşılmaktadır. Bir noktada yerel toplulukların yetki mekanizmaları ile pazarlığa oturduğu evredir. Bu noktada özellikle planlama süreci tek taraflı bir bakış açısı üzerinden oluşturulması engellenmektedir. Bu aşamada başarılı olmak için gerekli bileşenler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- o Toplum liderlerinin hesap vermek zorunda olduğu güçlü toplum örgütleri,
- o Liderlerine harcadıkları zamanı telafi edecek bir ücret ödeyebilecek finansal kaynaklara sahip yerel gruplar,
- o Grupların kendi plancılarını, avukatlarını ve toplum organizatörlerini işe almak veya işten çıkarmak için kaynaklarının bulunması.

Bu bileşenler yerel gruplara planın sonuçları üzerinde gerçek bir pazarlık etkisi sağlamaktadır. Arnstein “yetki sahipleri normalde yetkiyi bırakmak istemedikleri için tarihte hiçbir zaman yetkisizlere yetki sahiplerince yetki önerilmediğini, onun yerine her zaman yetki için savaşmak zorunda kalmış olduklarını” gözlemlemiştir (Arnstein, 1969).

➤ Devredilmiş Yetki

Bu basamak özellikle yerel toplulukların mahalle ölçeğinde planlara yönelik karar verme yetkisinin olduğu düzeydir. Merdivenin bu noktasına bir düzineden az Model Kentler Programı uygulamasında gelinmiştir. Bu uygulamalarda Mahalle Ortaklıkları (Neighbourhood Corporations) kendilerinin işe aldığı planlama ekibi ile planları hazırlamak için devredilmiş yetkiye sahiptir ve çoğunluğu yerel sakinlerden oluşan Kent Uygulama Birimleri'ne karşı sorumludur.

➤ Kentli Denetimi

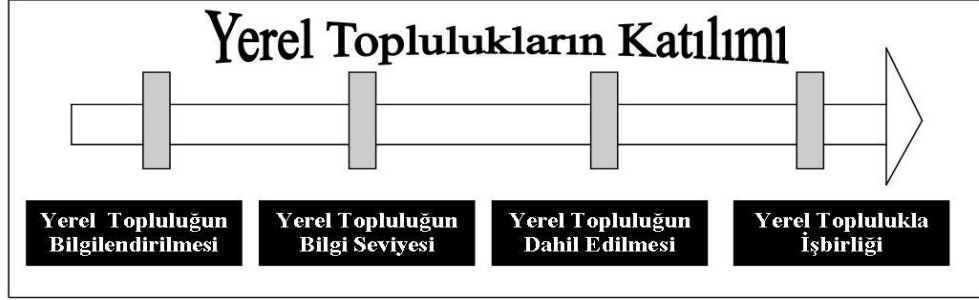
Arnstein kentli denetimini “ toplumun veya katılımcıların bir programı veya kurumu yönetebildiği, politika ve idari yönlerden tam kontrole sahip olduğu, ‘dışarıdakilerin’ planı değiştirebilecekleri koşullarla ilgili pazarlık edebildikleri ‘yetki derecesi’” olarak tanımlanmaktadır. (Arnstein, 1969)

Atkinson, Arnstein'in sekiz kademeli merdivenini desteklemekle birlikte eleştirilerini de ortaya koymaktadır. Atkinson'a göre yukarıdaki kademelenme içerisinde terapi ve manipülasyon basamaklarında katılımdan söz edilemez, çünkü planlamaya katılım yada programları yönetmek anlamında kişilerin yapabilir olması için üçüncü basamakta yer alan bilgilendirme sürecine dahil olmaları gerekmektedir. Erk sahiplerinin bu noktada özellikle yerel toplulukları “eğitmeleri” ve müzakere sürecine girerek “ikna etmeleri” önemli bir noktadır. Bu çaba kentli katılımı içerisinde sembolik (tokenistik) olarak reform derecelerini temsil etmektedir. Belli bir bilgi düzeyine erişmiş yerel toplulukların kentli katılımına ilişkin ortaklıklar içerisinde yer bulması ve yetki kazanması ile katılımın varlığından söz edilebileceği ve kararların, uygulamaların denetimi ile de kentli yetki dereceleri aşamasının varlığına vurgu yapmaktadır. Atkinson bu kademelenmeye yönelik olarak sembolik bir yetki derecesinden söz edilebileceğini vurgulamakta ve şu şekilde açıklamaktadır:

“kentliler pekala duyabilirler ve duyulabilirler de; ama görüşlerinin erki elinde bulunduranlar tarafından önemsenip dinleneceğinden emin olma gücünden yoksundurlar. En üst aşamada kentli denetimi, devredilmiş yetki ve ortaklık karar-verme hedefinin giderek artan derecelerini içeren kentli erki düzeyleridir.”

Yerel toplulukların katılım göstermesi için sürecin başından itibaren bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması, bir araya gelerek ne derecede bir bilgi seviyesine sahip olduğunun belirlenmesi ve karar mekânizmasına dahil edilmesi gerekmektedir. Bütün bu aşamalar bilgilendirme, yaratıcılığın farkındalığı, dahil

etme ve işbirliği kurma ile gerçekleşebilmektedir. Bu noktada “Rural Poverty Reduction and Local Government Support Programme” (RPRLGSP) kapsamında yerel toplulukların katılım aşamaları Arnstein’in yaklaşımı dışında şu şekilde belirlenmiştir:

Şekil 3.2 Yerel Toplulukların Katılım Aşamaları⁹

Kaynak: RPRLGSP, 2009

Yerel toplulukların yerinde dönüşüme yönelik olarak katkıları dönüşüm projelerinin kalitesinin yükseltilmesi ve gerçekçiliğinin artırılması açısından önem taşımaktadır. Toplulukların dahil edilmesine yönelik bir katılım kademelenmesinin öneminden bu noktada bahsedilmelidir. (JRF, 1996)

Katılım kademelenmesi aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

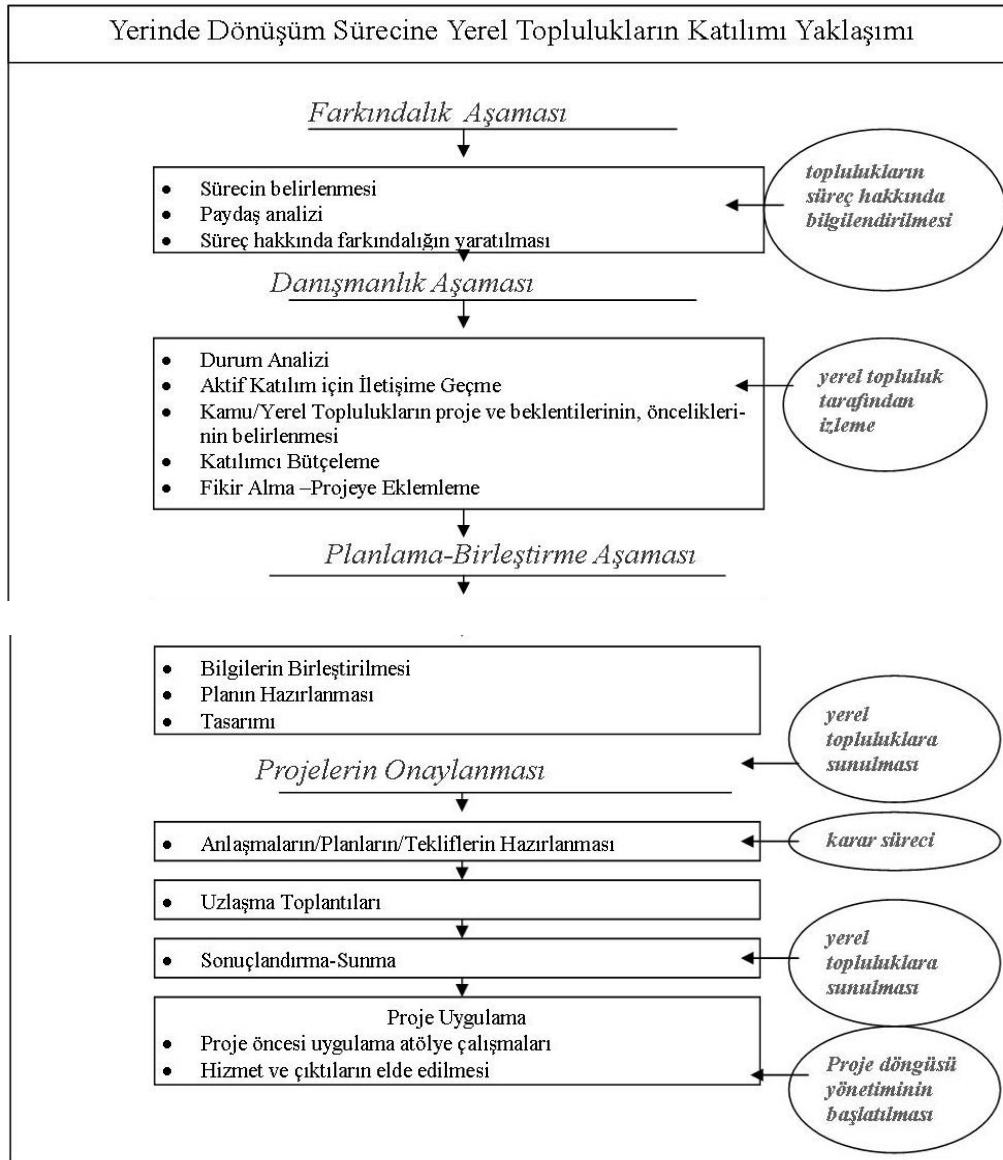
- *Bilgilendirme*: Yerel toplulukların kentsel dönüşüm sürecinden haberdar edilmesi
- *Danışma*: Geri beslemelerin dinlenmesi, fikirlerin alınması
- *Karar verme*: Alınan fikirlerin sürece dahil edilerek bir karar mekanizmasının oluşturulması
- *Beraber Eyleme Geçme*: Toplulukların sadece eyleme geçmesi değil oluşturulan ortaklıklarda iş bölümüne gidilmesi ve süreç içerisinde sorumluluk alması

⁹ RPRLGSP -Rural Poverty Reduction and Local Government Support Programme, “Guidelines on Effective Community Participation –Manual Community Participation” adlı kitapçıktan derlenerek hazırlanmıştır.

- *Topluluk İhtiyaçlarını ve Beklentilerini Destekleme:* Yerel toplulukların kentsel alandaki sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile örgütlenme becerisi kazanmasına destek verilmesi

Genel olarak bakıldığında Arnstein'in katılım kademelenmesinin kavramsal zemini ile örtüşen noktaları bulunduğu görülmektedir. İki farklı sistemin aşamaları değerlendirildiğinde toplulukların ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve beklentilerinin alınarak desteklenmesi aşamasının katılımın var olması açısından çok önemli bir nokta olduğu görülmektedir. Arnstein bu bilgilendirmeyi kitlesel iletişim araçları ile yüzeysel olarak ele almıştır. Bir diğer açıdan yukarıdaki kademelenme de kast edilen yerel toplulukların örgütlenebilme becerisi kazanması ve haklarını savunması adına ihtiyaç duydukları konu ya da konular hakkında bilgilendirilmesidir. Bu bir açıdan güçlendirmenin hangi noktalarda yapılması gerektiğine dair de veriler sunan önemli bir aşamadır.

Katılım süreci içerisinde paydaş analizinin önemi daha önceki bölümde vurgulanmıştır. Paydaş analizinin yanı sıra yerinde kentsel dönüşümün gerçekleşmesi için belli aşamaların dönüşümün gerçekleşmesine karar verildiği noktadan itibaren başlatılması gerekmektedir. Buna dair katılım aşamaları yaklaşımı aşağıdaki gibi şekillendirilebilir:

Şekil 3.3 Katılım Yaklaşımı¹⁰

Yukarıdaki şekilde özellikle yerel toplumların katılımının hangi şekilde ve aşama aşama nasıl bir ilerleme kaydederek geliştirilebileceğine dair noktalar bulunmaktadır. Yerel ve sivil aktörlere yerinde dönüşüm alanlarında karar mekanizmalarının da yer

¹⁰ Rural Poverty Reduction and Local Government Support Programme “Guidelines on Effective Community Participation –Manual Community Participation” adlı kitapçıktan derlenerek tez kapsamında hazırlanmıştır.

verilebilmesi için öncelikle süreç hakkında farkındalıklarının uyandırılması ve bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu sadece Arnstein'in belirttiği tokenistik bir tavırla gerçekleştirilmemelidir. Sivil ve yerel aktörleri bilgilendirme ve farkındalık kazandırma aşaması kentsel alanın sorunlarının ve ihtiyaçlarının tespit edildiği durum analizi aşamasında danışmanlık boyutunda bir işleve sahip olabilmesi açısından önem kazanmaktadır. Danışmanlık aşaması yerinde kentsel dönüşüm bağlamında bütün planların ve projelerin hazırlandığı bu noktada izleme ve değerlendirme işlevine sahip olan sivil –aktörlerin süreci etkileyebilme becerisiyle de şekillenen bir aşamadır. Bu noktada denetlemenin var olabilmesi için yerinde kentsel dönüşüm alanlarındaki yerel ve sivil aktörlerin projeyi izleyebilme ve yönetme bilgisine sahip olması bu noktadan hareketle de aşamaları takip edip, değerlendirme yapması sürecin sağlıklı işlenmesi, katılımın var olabilmesi açısından önemlidir.

Dünya Bankasının özellikle az gelişmiş ülkelerde kullandığı katılıma dair yenilikçi yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemlerin geneline bakıldığında özellikle yerinde kentsel dönüşüme ihtiyaç duyulan mekânsal, ekonomik ve sosyal açıdan acil müdahale gerektiren alanlarda katılımın artırılması için gerekli uygulama adımlarını içerdiği görülmektedir. Yerinde dönüşüm uygulamalarında da aktörler belirlenerek etkin anlamda katılımlarının sağlanması adına bir paydaş analizinin yapılması önemlidir. Katılımın sağlanması, dinamik bir yapı içerisinde sürecin hızlı ve uygulamanın en doğru şekilde ilerlemesi için yöntemlerin geliştirilmesi, paydaşların kendilerine yer edinecek, fikirlerini dile getirebilecek iletişim kanallarını oluşturmak gerekmektedir. Dünya Bankası katılıma dair geliştirdiği yöntemleri sınıflandırmıştır. Tez çalışmasının amacı ile ilişkili olarak bu yöntemler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

1. Atölye Çalışmaları Odaklı Yöntemler

Atölye çalışmaları merkez alınarak kullanılan yöntemler işbirliği içerisinde kararların alınması üzerine odaklanmaktadır. Bu anlamda üç farklı sistem içerisinde atölye odaklı yöntemler geliştirilmektedir. İnteraktif anlamda sosyal bir öğrenme ortamı yaratılarak projelerin sahiplenilmesinin sağlanması en güçlü yanı olarak görülmektedir. Atölye çalışmaları odaklı yöntemler yerinde dönüşüm uygulamaları sürecinde sivil-yerel aktörlerin dönüşüm alanındaki sorunlarının tespitini ve uygulama proje adımlarına yönelik fikirlerini dile getirebilecek platformlar oluşturma yöntemlerini içerisinde barındırmaktadır. Bu yöntemler sivil-yerel aktörlerin sürece dahil edilmesinde ilk adım şeklinde de algılanabilmektedir.

Atölye odaklı geliştirilecek yöntemler belli koşullar altında farklılıklar gösterebilmektedir. Yerinde dönüşüm alanı ile ilgili paydaşlar sosyal, politik ve kültürel faktörleri göz önünde bulundurarak mekânsal ve ekonomik sorunlar hakkında çözüm önerileri geliştirebilecekleri ortamların yaratıldığı atölye çalışmaları üzerine kurulu yöntemler uygulanabilmektedir. Yapılan bütün aktiviteler güven ortamı oluşturma, paydaşların birbirini takdir etme becerisi kazanması ve fikirlerin birbirinden etkilenecek ortak bir payda da kontrol mekanizmasının oluşturulması üzerine kuruludur. Bir diğer açıdan dönüşüm alanındaki aktörlerin birbirlerini tanıması ve önyargılarını kırması adına da atölye çalışmaları önem kazanmaktadır. Genel olarak bakıldığında Türkiye’deki dönüşüm uygulamalarında ilgili aktörlerin bir arada bulunabileceği, fikirlerini paylaşabileceği en önemlisi birbirlerini tanıyabileceği ortamlar bulunmamaktadır. Atölye çalışmaları bu kapsamda büyük bir önem taşımaktadır.

Atölye çalışmaları paydaşların birbirlerini tanıyabilecekleri özellikle sivil-yerel aktörlerin isteklerini dile getirebilecekleri ve ortak çözümler üretebilecekleri platformlar oluşturma adına yerinde dönüşüm uygulamalarında önemli bir nokta olarak görülmektedir. Bununla birlikte sivil-yerel aktörlerin proje oluşum sürecinde dönüşüm hedeflerinin belirlenmesinde ve uygulama sürecinin değerlendirilmesinde de katılımlarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Dünya Bankası’nın üçüncü dünya ülkelerindeki sosyal kalkınma programlarında yerel toplulukların katılım göstermesi amacıyla atölye çalışmaları yöntemi sıkça uygulanmaktadır.¹¹ İzleme ve değerlendirme sürecinde her aktörün temsil edildiği bir grubun kurulması süreç hakkında bilginin takip edilmesi ve aktörlerin katılımının sürekliliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

2. Topluluk Odaklı Yöntemler

Yerel toplulukların yerinde dönüşüm uygulamalarında katılım gösterebilmeleri için bilgi seviyelerinin arttırılmasına yönelik olarak stratejiler geliştirilmektedir. Topluluk odaklı yöntemler en kalıcı katılımcı yöntemler olarak görülmektedir. Chambers yerel

¹¹ Daha detaylı bilgi için “World Bank Participation Handbook” a bakınız.

toplulukların katılımının arttırılmasına yönelik olarak geliştirilen topluluk odaklı yöntemleri şu şekilde tanımlamaktadır (Chambers, 1994).

“Topluluk odaklı yöntemler yapabilme gücü bulunmayan insanların kendi yaşamları ve içinde buldukları koşulları paylaşması, geliştirmesi, analiz etmesi ve bununla birlikte planlamaya başlayıp eyleme dökmesidir.”

Yerel toplulukların yerel bilgisi ve yapabilme becerisi üzerine odaklanarak değerlendirme, analiz etme ve planlaması topluluk odaklı yöntemlerin ana öncelikleri arasında yer almaktadır. Paydaşlarla birlikte grup çalışmaları, simülatif yöntemler üzerinden bilgiye erişmeye yönelik araçlar kullanılmaktadır.

Dünya Bankası topluluk odaklı yöntemler kapsamında birçok ülkede “SARAR Yöntemi” olarak adlandırdığı bir yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntem sivil-yerel aktörlerin dönüşüm alanında belli konularda farkındalık kazanması üzerine kuruludur. Yöntem kapsamında yerel topluluklar içerisinden alt gruplar oluşturularak eğitimlik ve kolaylaştırıcılık eğitimleri organize edilerek yerele ait bilginin yerelden bir insanın desteği ile elde edilmesi sağlanmaktadır (Dünya Bankası, 1996). Düzenlenen bu eğitimler de Freire'nin ilk kavramsal çerçevesini oluşturduğu deneyimleyerek öğrenme üzerine kurulu yaygın eğitim yöntemleri kullanılarak toplulukların öz yeterlilik, ortak edici güçler, beceriklilik, eylem planı ve sorumluluk konularında bilgilendirilmesi sağlanmaktadır.

3. Paydaş Danışmanlığı için Yöntemler

Yerinde dönüşüm uygulamalarında tüm aktörlerin konuya hakim olması ve proje kapsamında teknik bir altyapıya dayanan fikirler geliştirmesi zor olabilmektedir. Bir diğer yandan her aktör kendi içinde bulunduğu koşullar içerisinde durum analizi yapma becerisine sahiptir. Çok farklı açılardan dile getirilen sorunlar dönüşüm müdahalesi getirilecek olan bir kentsel alanın kapsamlı bir şekilde planlanması amacıyla hizmet etmektedir. Bu noktada yerinde dönüşüm uygulaması kapsamında aktörler belirlendikten sonraki süreçte bir paydaş analizi yapılmalıdır. Yapılan paydaş analizi sonrasında ise paydaş danışmanlığı için yöntemler geliştirilerek katılımları maksimize edilmelidir. Paydaş danışmanlığı için yöntemlerin temelinde dönüşüm projesinin oluşum sürecinde paydaşların algısının bir şekilde irdelenerek kaygılarını duyurması, geliştirilecek politikaların formülasyonuna yardımcı olması hedeflenmektedir.

Bu yöntem ile doğrudan ve dolaylı tüm paydaşların, sermaye aktörlerinin tercih ve beklentilerini dile getirecekleri katılım sistemleri oluşturulmaktadır. Bu noktada birçok farklı araç kullanılmaktadır. Daha çok fikirlerin dile getirildiği, uzun dönemli atölye çalışmalarını kapsayan bu yöntemde finansal anlamda projeyi üstlenen kuruluşların beklentilerinin bütün paydaşlarla paylaşılması ve proje tasarım sürecinin şekillenmesine destek vermesi de hedeflenmektedir.

4.Sosyal Analiz için Yöntemler

Yerinde dönüşüm uygulamalarının temelinde sivil-yerel aktörlerin katılımları ve özellikle kamu sektörü ve özel sektör aktörleri ile ortaklıkların kurulması yatmaktadır. Bu noktadan hareketle sivil-yerel aktörlerin katılımlarının tanımlanması için belirli sosyal analiz yöntemleri kullanılarak katılımlarının hangi boyutta olacağı belirlenmektedir. Belirlenen ölçütler çerçevesinde bir katılım sistemi oluşturulmaktadır. Diğer yandan bütün yararlanıcılar için proje amaçlarının uygun ve kabul edilebilir olup olmadığını kontrol eden bir mekanizma yaratmaktadır ve risk analizini de gerçekleştirmektedir.

Yerel toplulukların yerinde dönüşüm uygulamalarına katılım göstermeleri için geliştirilen sosyal analiz yöntemlerinde katılım sistemi özellikle sivil-yerel paydaşların beklentileri ve yapabilecekleri üzerinden birlikte hazırlanır. Zaman aralığı, aktivitelere katılımları sonucu elde edecekleri kazanımlar, yapabilme becerileri gibi kriterler belirlendikten sonra katılım sistemi hazırlanarak hangi aşamalarda yerel toplulukların maksimum oranda etkin olacağı da hesaplanmaktadır. Katılım sistemi bu noktada katılımın var olabilmesi için temel olan güçlendirme stratejilerine de bir alt yapı oluşturmaktadır.

3.3 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANLARINDA GÜÇLENDİRME KAVRAMI

Küresel düzende siyasal, sosyal ve ekonomik dengelerdeki değişim ile yönetimin boyut değiştiren yapılması günümüzde yerel toplulukların kentin şekillenmesinde önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Liberal demokrasinin toplumca kabul gören her türlü siyasi görüşü bir çatı altında uzlaşarak genel anlamda toplumsal çıkarlar için gereken her türlü yönde esneyebilen bir yönetim politikası modeli olması yerel toplulukların güçlendirilerek özgürleştirilmesine de olanak

tanılmaktadır. Liberal demokrat söylem de bireylerin temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu, siyasal iktidarın sınırlı olup hukuk devletinin geçerli olduğu bir sisteme karşılık gelmesi bireylerin haklarının farkında olma sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir (Heywood, 2006)¹². Diğer yandan liberal demokrasinin seçimi etkin bir araç olarak, demokrasinin yeterli koşulu olarak kabul etmesi eleştirilen bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Tez çalışması kapsamında sivil-yerel aktörlerin yerinde dönüşüm uygulamaları içerisinde özgürleştirilerek süreci etkileyebilmesi amacıyla güçlendirme stratejilerinin önemi vurgulanmaya çalışılmaktadır. Bu noktada yerel ve sivil aktörlerin özellikle yerinde kentsel dönüşüm uygulama alanlarındaki politikalarda etkin birer aktör olması, temel hak ve özgürlüklerini kullanarak sürecin işleyişine etki etmesi için gerekli kavramsal altyapı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Liberal demokrasi; uzlaşmacı bir tavır üzerinden bireyseli yaklaşımı ile temel hak ve özgürlüklere önem vermektedir. Yönetim sistemi içerisinde eşitlikçi düzeni de bu şekilde ortaya koymaya çalışmaktadır.

Dönüşüm alanlarında özellikle yerel toplulukların özgürleştirilmesi yönünde etkin bir çalışma olarak Freire'nin bankacılık modeli üzerinden Marksist bir söylem içerisinde siyasal sistemi eleştirdiği "Ezilenlerin Pedagojisi" adlı yapıtı bu noktada karşıt bir görüşü temsil eden bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Freire'ye göre; sistem içerisinde uzlaşmacı tavır kesinlikle edinilemez. Uzlaşma için gerekli olan araç aktörler arasında kurulan diyalogdur. Diyalog; insanlar arasındaki yüzleşmedir ve dünyayı adlandırmak için dünya aracılığı ile yaşanması gerekmektedir. Bu nedenle kendi sözleri elinden alınmış ezilen topluluklarla bu hakları ellerinden alanlar arasında diyalog oluşamaz. Hakları elinden alınan topluluklar üstün bir çaba göstererek öncelikle bu insan dışılaştırıcı ihlalin sürmesini önlemelidirler (Freire, 1982). Dolayısıyla bu çabanın gerçekleşmesinde uzlaşmadan söz edilemez. Çünkü var olan sistemin işlevine karşı bir hareketin simgesi olan bu çabanın ve sistemin yeniden yaratılması için gerekli ortamın oluşmasında öncelikle toplulukların dünyayı yeniden algılama becerisi kazanmaları ve farkındalık sürecine girmeleri gerekmektedir. Yerel toplulukların özgürleştirilmesinde sistemin tamamen yıkılarak

¹²Schumpeter bu noktada **demokrasi** modelini, halkın oyunu almak için yapılan rekabetçi bir mücadele aracılığıyla bireylerin karar verme iktidarına kavuştuğu, siyasi karar almaya ilişkin kurumsal düzenlemeleri ifade eden demokratik metod kavrayışı üzerine temellendirmiştir(Akt. Heywood 2006:115)

ideal düzenin ortaya konmasını destekleyen görüş ile sistemin ideal düzene ulaşması için toplulukların hak ve özgürlüklerini edinerek eşitlikçi bir düzene erişmeleri arasında ince bir ortak çizgi bulunmaktadır.

Freire bankacılık modeli ile ezenlerin ezilenler üzerinde eğitim sisteminde tek tipleştirmeye giderek bir hegomanya kurmaya çalıştığını belirtmektedir. Böylelikle insanların özgür düşünme yetisini kaybederek, sistemin bir parçası haline gelmesi ve ezilen psikolojisi altında bütün dayatmaları kabullendiğini varsaymaktadır. Bu noktada özgürleştirici bir eğitim modeli ile insanların güçlendirilmesi ve öğretmen-öğrenci ilişkisinden sıyrılarak farkındalık sürecine girerek bilgiyi yeniden edinmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada özgürleşmeyi *“insanların üzerinde yaşadıkları dünyayı dönüştürmek için düşünmesi ve eyleme geçmesi”* olarak tanımlayan Freire; özgürleştirici eğitim modelinde kimsenin kimseye ders veremeyeceğini sadece düşünme ve gerçeklik üzerine eylemde bulunmaya teşvik edilebileceklerini vurgulamaktadır. Dolayısıyla güçlendirme Freire'nin bu yaklaşımına göre belli bir bilince erişmek için toplulukların öncelikle değişim için özgürleşmeyi kabul etmesi ile bağlayacağını vurgulamaktadır. Bu noktada bilginin bilinç ile arasındaki ilişkinin altını çizmektedir.

Kentlerin dönüşümünde sürecin dışında kalan ezilen yerel toplulukların kendi iradelerini ortaya koymak için gerekli örgütlenebilme becerisine sahip olamayışı ve haklarını kullanarak süreci doğrudan etkileyen bir aktör olamaması güçlendirmenin temel bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmasındaki başlıca nedenlerden biridir. Kentteki küresel baskı ile dönüşüm alanı ilan edilen kentsel alanlarda yaşayan yerel ve sivil aktörlerin konumu ancak kendi varlıklarını ortaya koymaları ile belirlenebilmektedir. Yöneten-yönetilen arasındaki çatışma ortamı bu noktada iradenin ortaya konabilmesi ile de ilişkilidir. Güçlendirme bir noktada yerinde dönüşüm alanlarında eşitlikçi ve özgürlükçü bir ortamda sivil-yerel aktörlerin haklarını etkin bir şekilde kullanarak; göz ardı edilmeden politikaların gerçekleştirilmesi için gerekli hesaplaşmayı yapabilme becerisi kazanmaları için gerekmektedir.

Kentsel alanların yerinde dönüşümünde yerel toplulukların planlama sürecine etkin bir şekilde dahil olması için en önemli adımlardan bir tanesi bilgi, bilinç ve etkinliklerinin arttırılması için güçlendirmenin yapılmasıdır. Tvedt demokrasi kavramını “devletin rollerinin azaltılması ve sivil toplumun güçlendirilmesiyle eşitlenmesi ” olarak tanımlamaktadır (Tvedt, 1998). Bu noktada güçlendirme bir

bağlamda demokratikleşme süreci içerisinde sivil-yerel aktörlerin etkinliğinin artırılması için kaçınılmazdır.

Güçlendirme kavramına yönelik birçok farklı görüş bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu “White Paper” adlı yayınında güçlendirmeyi “demokratik sistem içerisinde bütün pratik uygun araçlarla daha fazla siyasi gücü daha fazla bireye aktarmak” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım bireyleri ve toplulukları karar alma süreçlerine bağlamakta ve böylelikle de katılımcı demokrasiyi desteklemektedir. (CEC, 2001) Yerinde dönüşüm uygulamalarında sivil-yerel aktörlerin karar mekanizmasına katılım göstermesi ve fikirlerini diğer aktörlerle eşit bir şekilde dile getirebilmesi için güçlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Katılımcı demokrasi kavramının destek verdiği çoğulcu yapı içerisinde aktörler birbirlerinden öğrenme sürecine de gireceklerdir. Fakat bununla birlikte sivil-yerel aktörlere yönelik olarak özelleştirilmiş güçlendirme programlarının geliştirilerek yerel toplulukların kapasitesinin artırılması ve daha fazla insanın süreç içerisinde aktif olması sağlanmalıdır.

Güçlendirme insanların, özellikle de ezilenlerin, yaşamlarını daha fazla kontrol altına alabilmesi, kendi başlarına yaşanabilir bir çevre de daha iyi korunmalarını ve bunun için gerekli çabayı gösterebilmelerini anlatan bir kavramdır. (Chambers, 1996) Dönüşüm uygulamalarında özellikle mücadele gerektiren durumlarda yerel toplulukların kentsel alanda farklı uzmanların katılımı ile oluşan platformlar ve STK’lar aracılığı ile sürece dolaylı olarak dahil oldukları ve kontrol altına almaya çalıştıkları görülmektedir. Yerel toplulukların süreçte etkin olması, yaşamlarını baştan sona değiştirecek bir uygulama karşısında fikirlerini dile getirme ve direkt olarak karar mekanizmasında yer alması özellikle Chambers’ın da belirttiği gibi ezilen insanların yaşamında büyük değişimler yaratacaktır. Yerinde dönüşüm uygulamaları farklı aracı oluşumlarla değil direkt olarak yerel toplulukların süreci kontrol etmesi ve sürecin ortak politikalar üzerinden yürütmesine destek vermesi ve fikirlerinin de bu politikaları değiştirebildiğini yerel topluluklara göstermeyi hedefleyen bir dönüşüm sistemidir. Bu anlamda yerel toplulukların güçlendirilerek Freire’nin de belirttiği gibi kendi yaşamlarına dair söz söyleme hakkını elde etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

UNESCO’ya göre güçlendirme, bireylerin/toplulukların yaratarak, kabul ederek ve bilgilerini paylaşarak öğrenme sürecine dahil olmaları, sosyal yapı içerisinde hem

bireysel hem de toplumsal yaşantılarının kalitesinin artırılması için yöntem ve araçların kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır. Güçlendirme süreci içerisinde, bireyler/topluluklar sadece değişime adapte olmamalı aynı zamanda yönetilmesine ve geliştirilmesine de dahil olarak yaşamlarında ve yaşam alanlarında bir değişimi sağlamalıdır. (UNESCO, 1998). Dolayısıyla güçlendirmenin var olduğu yerde geri dönülemez bir değişim ve gelişim mevcuttur.

Zimmermann ve Rappaport ise güçlendirmeyi sosyal sorunlar ve çözümleri üzerine özelleştirilmiş bir bakış açısı edinerek insanların, grupların ve organizasyonların güç kazanması olarak tanımlamaktadır. Güçlendirmeyi bir süreç olarak ele alan teorisyenler başlangıç noktasının birey (dahil olduğu sosyal grup ile ilişkili olarak) değişim olduğunu ileri sürmektedirler. Sürece katılanların problemleri tanımlaması, çözüm önermesi ve süreci kendiliğinden geliştirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla güçlendirme hazır ve herkese uygulanabilir belli metotları içermemektedir ve parçacıl olarak sorunları belirleyerek toplumsal sorunlar hakkında toplumun bakış açısını kullanabilme yetisi ile çözüm arayışına gidilmesidir (Zimmerman, Rappaport, 1988). Dolayısıyla uygulamaya geçecek güçlendirme politikalarının sosyal yapıya yönelik analiz yöntemleri üzerinden elde edilecek olan bilgiler ve tespit edilen eksiklikler üzerinden belli hedef gruplarına yönelik olarak özelleştirilmiş şekilde planlanması gerekmektedir.

Güçlendirmenin temelinde bireye ulaşmak ve bireyi farkındalık sürecine sürükleyecek gerekli donanımı ona sunmak ve birlikte bir bilgi keşfine çıkmak yatmaktadır. Bu noktadan hareketle yerel toplulukların ihtiyaçları ve problemleri tanımlanmalı ve buna bağlı olarak toplumsal bir bakış açısı edinmelerini sağlayacak bütüncül bir güçlendirme uygulama stratejisinin hazırlanması gerekmektedir. Yerinde kentsel dönüşüm alanlarında yerel toplulukların verilen mücadelede ortak hareket edebilme ve farklı açılardan olayları değerlendirme becerisi kazanmaları sürecin işleyişinin değişimini de sağlamaktadır. Yerel ve sivil aktörlerin bilgiye erişmeleri dönüşüm sürecinin sağlanmasına da neden olacaktır. Kentsel alanın sorunlarını tespit edip, ihtiyaçlarını en iyi şekilde dile getirebilme yeteneği yerel toplulukların yaşadığı bir alanda yerel yönetim ve özel sektör ile kurulacak ilişkilerinin de daha sağlıklı bir zemin üzerine oturmasına destek olmaktadır.

3.3.1 Güçlendirme için Yerel Karar Mekanizması

Farklı hedef kitlelerin uygun araçlar ve yöntemler kullanılarak ihtiyaçlarını ve fikirlerini anlamak en az toplulukların anlaşılması kadar önemli bir noktadır. Bunun için yerel sivil aktörlerin anlaşılması amacıyla farklı mekanizmalar geliştirilmektedir. Beyaz Kitap (Communities In Control: Real People, Real Power) adlı raporda temel olarak güçlendirmenin kolaylaştırılması ve yerel karar mekanizmasının şekillendirilmesi amacıyla 6 farklı mekanizmadan söz edilmektedir (White Paper, 2008).

➤ Aktif Değer Aktarımı

Yönetim ve/veya sosyal girişimcilik ve değerlerin sahiplenilmesini ifade etmektedir. Kentsel alan içerisinde yerel toplulukların kendi yaşadıkları alana dair hizmet ve kaynakların gelişiminde pozitif yönde etki edebilmesi için güçlendirilmesi anlamına gelmektedir. Yerel otoriteler ile sivil-yerel toplulukların birbirlerine güvenmeleri büyük önem taşımaktadır. Bunun için güven ortamının yaratılması sürecinin iyi bir şekilde yönetilmesi ve yerel topluluklar için belli güçlendirme eğitimlerinin düzenlenerek gelişimi desteklenmektedir. Bir diğer açıdan sivil-yerel aktörlerin tamamına yönelik olarak belli aktivitelerin düzenlenmesi ve yönetim kademelenmesi içerisindeki beceri ve bilginin aktarımının yapılması amacıyla güçlendirme stratejisinin belirlenmesi aktif değer aktarımı noktasında öncelikli sayılmaktadır (Thake, 2006).

➤ Yönetişim

Güçlendirme kavramı üzerinden yönetişim ilkeleri değerlendirildiğinde yerel topluluk temsilcilerinin ortaklıklarla temsiliyeti ve kent politikalarına yönelik olarak oluşturulan karar mekanizmasında yer alması için gerekli stratejilerin belirlenmesi önem kazanmaktadır. Yönetişim bir çeşit sivil aktivite biçimi olarak politika oluşturmada esnek bir yapının oluşmasına karşılık gelmektedir. Bu noktada yerel topluluklara yerinde kentsel dönüşüm sürecine sürdürülebilir bir katkıda bulunması ve anlamlı bir başarıya ulaşması için gerekli desteğin belli ölçülerde sağlanması gerekmektedir (Furbey, Macey 2005).

Sivil-yerel aktörlerin yönetimde yer almasına ve kararlara etkin katılımı için belli bir yönetim sistematığının oluşturulmasına ve bu noktada yerel aktörlerin bilgi seviyesinin artırılmasına yönelik eğitim, forum toplantıların düzenlenmesi öncelikli

adımlar arasında yer almaktadır. Yerel toplulukların temsiliyeti için kendi içlerinde bir mahalle temsilcisinin seçilmesi bunun yanında bütün topluluğun güçlendirilmesi genel anlamda tercih edilen yöntemler arasında sayılmaktadır (Osborne, 2006).

➤ e-Katılım

Terim olarak e-katılım ya da elektronik katılım kentsel alana ve kentsel alanda yaşayan yerel topluluklar ile ilgili sivil aktörlere ulaşma açısından çok geniş bir perspektifte yönetime katılımı fırsat tanımaktadır. Bir diğer açıdan farklı araçlarla da katılımın sağlanabileceğine ve bilgilendirmenin yapılabileceğine dair yenilikçi bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplulukların ve ilgili aktörlerin oluşturulan politikalar ve hizmetlere yönelik olarak fikirlerini rahatça dile getirebileceği ve etki edebileceği bir ortam yaratılmasına da destek vermektedir. Bireysel olarak güçlendirmenin yapılabilmesi için e-katılım en önemli araçlardan biri olarak sayılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iki önemli noktası bulunmaktadır. Birincisi moderasyondur. Özellikle elektronik ortamda oluşturulan e-forumlar, e-başvuru (imza toplama, dilekçe sunma, itiraz ya da talepte bulunma vb. gibi)larda kalitenin artırılması için moderasyon önemlidir. İkincisi ise aynı kişilerin çoğunlukta yer edinmesi ve fikirlerini dile getirmesidir. Topluluk güçlendirmesinin olduğu yerde, moderasyon karar verme ve tartışma alanlarını birleştirme bu kombinasyon doğrultusunda da değişimi hedef alma olmalıdır (CoE, 2000).

Yerel toplulukların elektronik platformlarda kendilerini ifade edip, haklarının savunuculuğunu gerçekleştirebilmesi için öncelikle e-katılımın gerçekten karar mekanizmasına etki edebilecek sistemin oluşturulması ve bu sistemin herkesçe anlaşılır olması için eğitimlerinin tüm sivil-yerel aktörlere verilmesi gerekmektedir.

➤ Katılımcı Bütçeleme

Müzakereci demokratik sistemin bir biçimi olarak kamusal hizmetlerin bütçelendirilmesinde karar mekanizmasına toplulukların dahil olması anlamına gelmektedir. Katılımcı bütçeleme bir güçlendirme aracı olarak dönüşümsel bir değişimi ve karar mekanizmasının yenilenmesine işaret ettiği gibi yönetimin şeffaflık ilkesi üzerinden çalışmalarını yürütmesine ve yerel topluluklar tarafından denetlenmesine olanak tanımaktadır. Güçlendirmenin uygulanması ve yerel toplulukların gelişimi ile gerçekleşebilecek katılımcı bütçeleme de gelişmiş bir toplum ve açık karar mekanizması için açık bir toplumun, güçlü bir politik

yapılanmanın, paydaş katılımına büyük önem verilmesinin ve ulusal politik destek çerçevesinin oluşturulmasının gerekliliği bulunmaktadır (Wampler, 2007). Bir diğer açıdan güçlendirme aracı olarak yerel toplulukların belli bir sorumluluk ve yaşadıkları kentsel alana yönelik karar verme yetisinde bulunması açısından katılımcı bütçeleme önemli bir araçtır. Bu noktada beklentilerin belli bir sistematikte ve isteklerin belli bir süzgeçten geçirilerek dahil edici bir tavırla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

➤ Talep Etme

Toplulukların ve sivil aktörlerin kaygılarını ya da fikirlerini kamu otoritelerine iletebileceği ya da dile getirebildiği mekanizmadır. Talep etme bireylerin güçlendirilme potansiyelini içerisinde barındırmaktadır. Dile getirilen istek ve dileklerin yanıt alma hakkı ile birleşmesi topluluk katılımında motivasyonu arttırmaktadır. Talepleri dile getirmenin çok çeşitli varyasyonları bulunmaktadır. Bunlar; dilekçe yazma, imza toplama, fikir beyan etme, soru sorma, bilgi alma vb. Bir diğer açıdan yerel toplulukların taleplerini ve fikirlerini yerel yöneticilere çeşitli yollarla iletmesi ile yönetenlerin ya da seçilmişlerin toplumdaki liderlik rolünü ve ortaklıkları önemsemesini sağlayacak etkileri de bulunmaktadır.

➤ Düzeltme

Sivil-yerel aktörlerin şikayetlerinin kayda geçerek yanıtlarının iletilmesi mekanizmasıdır. Şikayet ve düzeltme sistemi kentsel hizmet kalitesinin artması açısından önemlidir. Kamusal hizmetlerin ve demokratik enstitülerin belli bir güven oluşturması için bu tarz mekanizmaların işlerliğinin artırılması ve yerel toplulukların bu noktada güçlendirilerek belli bir bilinç kazanmasının sağlanması gerekmektedir. Bir diğer açıdan düzeltme mekanizması etkin bir dahil etme yöntemi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yerel toplulukların fikirlerini ve şikayetlerini dile getirme becerisinin yanı sıra bunların giderilmesi için çaba harcanması ve yanıtlarının verilmesi de karşılıklı bir iletişim ağının sağlandığına işaret etmektedir.

3.3.2 Güçlendirme de Süreç Mekanizması ve Aktörler Üzerindeki Etkileri

Güçlendirme bir süreci temsil etmektedir ve farklı mekanizmaları içerisinde barındırmaktadır. Yerel ve sivil aktörler içerisinde alt hedef gruplar (kadınlar, gençler, mülk sahipleri vb.) oluşturularak güçlendirme uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Uygulanan güçlendirme programları her hedef kitle için aynı

etkiyi yaratmamaktadır. Bu da güçlendirme programının bütüncül bir çerçeve de gerçekleştirilmesinde en zor noktalardan biridir. Güçlendirme politikalarını uygulayanların hızlı müdahale şansı bulabilmesi ve görünür etkilerini değerlendirme adına bir süreç mekanizmasını bu noktada işletmesi büyük önem taşımaktadır. Genel olarak bakıldığında süreç mekanizması bütün güçlendirme uygulamalarında yürütülmektedir. İngiltere Topluluklar ve Yerel Hükümet Departmanına göre bu mekanizma üç farklı kitle üzerinde görünür etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler aşağıdaki gibidir: (UK, Department for Communities and Local Government, 2007)

Güçlendirme sürecine dahil olan bireyler üzerindeki görünür etki

Güçlendirmenin yerel topluluklar içerisindeki bireyler üzerinde görünür bir etki sağlaması önemlidir. Kişisel güvenin artırılması, kapasitelerinin gelişimi, sosyal ilişki ağının genişletilmesi, bilgi seviyesinin artırılması, uzmanlık kazanmaları gibi fark edilebilir ölçüde bir değişimin yaşanması amaçlanmaktadır. Ayrıca bireylerin kente dair politikaları ve planlama sürecini etkileyebilme gücünü kazanmalarına da yardımcı olmaktadır.

Güçlendirme sürecine dahil olan yerel topluluklar üzerindeki görünür etki

Yerel toplulukların güçlendirilmesi toplulukların özellikle kentsel hizmet kalitesinin artırılmasına ve politikalara etki edebileceklerine dair bir inanç kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Kararlara etki edebilme becerisi kazanmaları haklarının bilincine vardıkları gibi kentsel gelişim süreci içerisinde de sorumluluk almalarını gerektirmektedir.

Güçlendirme sürecine dahil olan karar vericiler üzerindeki görünür etki

Güçlendirme ile karar vericiler üzerinde sürece dahil olan bağımsız bireyler ve yerel topluluklar tarafından bir baskı oluşturulmaktadır. Bunun nedeni yerel toplulukların belli bir bilinç seviyesine erişerek kararlara etki edebilme becerisi kazanmalarıdır.

Yukarıda sıralananlar üzerinden bakıldığında sivil ve yerel toplulukların güçlendirilmesi kamu kurumlarının yaptığı eylemleri ve politikaları etkilemek, katkıda bulunmak amacıyla güven, beceri, bilgi kazandırılması olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda güçlendirme; yönetim mekanizmaları ve sivil-yerel topluluklarla ilgili bir kavram olarak, toplumda bireylerin karar mekanizmasında daha etkin olması, kentteki sorunlara yönelik daha fazla sorumluluk alması için topluluk içindeki bireylerin beceri, bilgi ve farkındalıklarının

arttırılmasıdır. Küreselleşme bağlamında karar mekanizmasında ki aktörler ve yetki alanları değişmektedir. Günümüzde merkezi ve yerel yönetim birimleri; ulusal, yerel ölçekteki her sorunu çözememektedir. Bu noktada yerel toplulukların bilinçlendirilerek; yönetim mekanizmasında işleyişe yönelik bazı eylemlerin, görevlerin bireylerce yerine getirilmesi önemlidir. (UK, Communities and Local Government, 2007)

Yerel toplulukların güçlendirilmesinin yerel yönetimler tarafından hem bir değer hem de etkin karar alımında önemli bir araç olduğunun farkına varılması bunun yanı sıra beceri, destek ve yerele ait verilerin güçlendirme sürecine her daim beklentiler alınarak dahil edilmesi gerekmektedir. Yerinde dönüşüm için yerel topluluklar çözüm önerileri bulma, paylaşma amacıyla gerekli araçlara sahip olmalıdır bu noktada da yerel yöneticilerin bu desteği sağlaması gerekmektedir. Yerel toplulukların kente yönelik alınan kararlara ve verilen hizmetlere yönelik bir kontrol mekanizması içerisinde yer alarak, yaşam alanlarını iyileştirme sürecine dahil edilmeleri temel amaçlardan biridir. Bu noktada kente yönelik stratejik bir planlama çerçevesinde hizmetin en verimli şekilde sunulması amacıyla yerel topluluklarla birlikte çalışılmalı, işlev içerisinde sorumluluklar verilmelidir (Pratchett, Durose, 2009).

Avrupa'daki çalışmalara bakıldığında geliştirilen en etkili güçlendirme programları ve yerinde kentsel dönüşüm örneklerinin İngiltere'de olduğu görülmektedir. Tez çalışması kapsamında örnekler detaylı olarak incelenmeyecektir. Fakat İngiltere "Topluluklar ve Yerel Hükümet Departmanı"nın hazırlamış olduğu uygulama raporlarında güçlendirme politikaları sürecinin hedef kitle üzerinde beklenen etkilerinin ve çıktılarının neler olacağına dair belirttiği temel ilkelere değinilecektir. Buna göre yerinde kentsel dönüşüm alanlarında sivil ve yerel toplulukların güçlendirilmesi; hizmetlerin kişisel biçimlendirilmesinde etkili ve kentsel programların şekillenmesinde hedef olup; aşağıdaki çeşitli çıktıları sağlamalıdır:

- Kentsel Hizmet Kalitesinin, Projelerin ve Programların İlerletilmesi; daha iyi ve sorumlu hizmet bilinci
- Bütünleşmiş Kentsel Topluluklar ve Dahil Etme; sosyal sermaye seviyesinin yükseltilmesi ve dönüşüm ihtiyacı olan kentsel alanlara yönelik daha iyi şartların, örgütlenme modellerinin geliştirilmesi

- Demokrasi: aktif vatandaşlık bilincinin kentte yaşayan topluluklarca anlaşılması amacıyla sivil toplum örgütlerinin daha fazla imkana sahip olarak demokratik meşruluğun artırılması,
- Toplum Kapasitesinin Arttırılması; bireysel becerilerin, toplum kapasitenin, kamunun kentlilerin beklentilerine yönelik bilgi seviyesinin arttırılması

Yerelde üçüncü sektör olarak sivil toplumun; toplum kapasitesinin arttırılmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Değişen dünya düzeni içerisinde günümüzde siyasi karar mekanizması içerisinde planların oluşum ve uygulama sürecinde üçüncü sektör; kentsel alanların katılımcı bir planlama anlayışı ile sağlıklılaştırılmasında güçlü, aktif, toplumun ihtiyaçlarını karşılayıcı bir kurumsal yapıda ve sıkı bir ilişki içerisinde olan bir misyon üstlenmektedir.

Yerel toplulukların güçlendirilmesi bir noktada toplumsal ve siyasal yaşantı içerisinde yerel karar alma mekanizmalarına karşı toplulukların bir güç elde ederek demokratik yaşantı içerisinde yönetimde söz sahibi olmasına da olanak tanımaktadır. Bir diğer yandan sadece yerel toplulukların güçlendirilmesi de toplumsal anlamda sorunların çözümünü sağlamaz. Dolayısıyla bu noktada sivil topluma, yerel yönetime ve yerel topluluklara birçok görev düşmektedir. Özellikle İngiltere’de hükümetin kent yönetiminde karar mekanizmasına etkin katılımı için yerel toplulukların güçlendirilmesine dair geliştirdiği programlar, hükümetlerinde buna önem vermesi gerekliliğini gösteren önemli bir örnektir.¹³ Yerinde dönüşüm alanlarında sürdürülebilir bir planlama uygulamasının çoğulcu bir yaklaşımla gerçekleşebilmesi için özellikle kentsel müdahale alanında ki sivil-yerel aktörlerin güçlendirilerek bilgi ve beceri kazanması kuracağı ortaklıklar büyük önem taşımaktadır.

3.4 SİVİL-YEREL AKTÖRLERİN GÜÇLENDİRİLMESİNDE YENİLİKÇİ YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR

Yerinde kentsel dönüşüm alanında yaşayan yerel toplulukların algıları ve sürece dahil olma biçimleri yaşadıkları mekana, kültür yapılarına ve mekanla kurdukları ilişkiye bağlı olarak değişim göstermektedir. Sivil-yerel aktörlerin sürece entegre

¹³ İngiltere’deki örnekler ve daha detaylı bilgi için lütfen <http://www.communities.gov.uk> web adresine bakınız.

edilmesi kentsel alan yönetimi mekanizmasının ne şekilde kurulduğu ile de birebir ilintilidir. Bu noktada iki önemli yol önerilmektedir (Osborne, 2006).

- Kentsel alana yönelik yapılacak müdahalede önceliklerin belirlenerek bireylerin bu sürece dahil edilmesi ve hedef kitlenin de bir aktör olarak eylem planında yer alması
- Güçlü ilişkiler ve yerel aktörlerle katılımcı çalışmalar gerçekleştirerek; kentsel alanda yaşayan toplulukların güvenliği ve yaşam standartlarının yükseltilmesi

Güçlendirme stratejileri belirlenirken yenilikçi yöntemlerin hedef kitle olarak belirlenen sivil-yerel aktörlerin ihtiyaçlarının analiz edilerek belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

3.4.1 Yaygın Öğrenme Yaklaşımı Üzerinden Yaygın Eğitim Yöntemleri

Yerinde kentsel dönüşüm alanlarında yerel toplulukların güçlendirilmesinde ki en önemli başlangıç noktasının farkındalık uyandırma ve bilgilendirme olduğu bilinmektedir. Güçlendirmenin temelinde yerel toplulukların bilgi düzeyinin, farkındalıklarının arttırılarak sürece etki edebilme becerisi kazanması yatmaktadır. Bu noktada farklı öğrenme yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir. Birçok araştırmacı ve teorisyen öğrenme kavramına yönelik farklı yaklaşımları ortaya koyarak ciddi tartışmalarda bulunmuşlardır. Bilginin aktarımının ne şekilde olabileceği, bilginin korunması ve karşıdaki alıcıya aktarımında en doğru yöntem üzerine odaklanan bu tartışmalar öğrenme teoreminin de gelişimine katkıda bulunmuştur.

Beceri, bilgi, değer, davranış, anlama, tavır gibi noktalardaki kazanımların nasıl bir süreç içerisinde elde edildiğinin ortaya konması için çalışan Sfard, düşünce zinciri içerisinde belli formların zihinde oluşmasının belli bir zamanla gerçekleşeceği üzerinde durmaktadır (Sfard, 1998). Sfard öğrenme sürecinin kavramsal olarak değerlendirmesini iki temel metafor üzerine kurgulamaktadır. İlk olarak öğrenmenin zaman ve kazanımlar dengesine dayalı olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte ikinci temel metafor baskın bir şekilde katılımcı öğrenme üzerine odaklanmaktadır. Lave ve Wnger ise davranışlarda bir değişim yaratmanın öğrenmenin ön koşulu olduğunu fakat toplulukların pratik yapma şansı üzerine de kurulu olduğunu tartışmaktadırlar. Tartışmalarına göre öğrenme; her şeyiyle bir üyesi olmaya başlama

süreci olarak meşru bir periferel katılım kavramıdır. Bu yaklaşıma göre bir şeyin parçası olmadan öğrenme gerçekleşemez ve öğrenme pratikleri, değerler, kurallar ve içinde bulunulan toplulukların anlaşılması olmadan da bir şeylerin parçası olma durumu yoktur (Lave, Wenger, 1991). Sfard bu noktada tartışma yönünden kavramsal bir ayrışmaya girmektedir ve sadece öğrenmenin karmaşık yapılanmasının ortaya çıkarılması üzerinde durmaktadır. Bütün bu görüşler güçlendirme hakkında yapılan tartışmalarla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Genel olarak örgün öğrenmenin yetersizliği üzerine yapılan tartışmalar ezilen, marjinal topluluklardan kişilere ulaşmayı, bilgi vermeyi ve onların bağımsız olarak yeteneklerinin farkına vararak sosyal ağ içerisinde yer bulmasının önemi üzerine odaklanmaktadır.

Örgün, enformel ve yaygın öğrenme son yıllarda yapılan araştırmalar sonucunda çok farklı bir noktada ele alınmaya başlanmıştır. İngiltere’de yetişkin eğitiminin fonlanması için yapılan yasal düzenlemeler, enformel ve yaygın öğrenme faaliyetlerinin de artmasına yardımcı olmaktadır.¹⁴ Avrupa Birliği; özellikle çalışma alanları ve sosyal anlamda müdahale gerektiren alanlara odaklanarak güçlendirmenin gerçekleştirilmesi ve enformel öğrenmeye kolay ulaşımının sağlanması için “hayat boyu öğrenme” (lifelong learning) üzerine politikalar geliştirmektedir (EC, 2001). Politika yapıcılar öğrenme sürecine katılımı geniş bir perspektifte değerlendirerek, alternatif öğrenme yollarının oluşturulması üzerine çalışmalar başlatmışlardır.

Genel olarak bakıldığında üç farklı öğrenme biçiminin ortak noktasının birey olduğu görülmektedir. Bununla birlikte birbirlerinden farklı mantıksal çerçeve içerisinde, teorik yapılanma ve pratik modelleri açısından farklı karakteristik özelliklere sahiptirler. Tez kapsamında güçlendirme bağlamında sivil-yerel aktörlerin bilgilendirilmesi, farkındalık uyandırılması ve bilinçlendirilmesi amacıyla bir öğrenme biçimi olan “yaygın eğitim” metodolojisi üzerinde durulacaktır. Yaygın eğitim Freire’nin bankacılık modeli olarak eleştirdiği ve bireylerin belli kalıplar içerisinde tek tipleştirildiğini eleştirdiği örgün eğitim modelinin çok dışında bir eğitim metodolojisidir. Yaygın eğitim günümüzde Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, Dünya Bankası, UNESCO gibi birçok farklı topluluğun temel olarak kabul

¹⁴ Öğrenmenin sınıfsal ayrımında” formal learning” dilimize örgün öğrenme, “non-formal learning” yaygın öğrenme olarak çevrilmiştir. “Informal learning” kavramının Türkçe tam çevirisi hala bir tartışma konusu olduğu için hala tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Tez çalışması kapsamında “informel learning” resmi olmayan, dolaylı biçimde öğrenme anlamını taşıması için enformel öğrenme olarak çevrilererek kullanılacaktır.

ettiği bir eğitim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kavramsal yapılanmasında Freire'nin çalışmalarının da çok büyük katkıları bulunmuştur. Yaygın eğitimin kavramsal altyapısının oluşmasında farklı yaklaşımlar ve ideolojik çatışmaların olduğu da ayrıca görülmektedir.

Genel olarak uluslararası organizasyonlar yaygın eğitimi bir araç olarak ele almaktadır. Bu noktada UNESCO'nun proje uygulamalarına ve raporlarına bakıldığında yaygın eğitimi aşağıdaki gibi tanımladığı görülmektedir:

“... örgün eğitim tanımına karşılık gelmeyen, sürdürülebilir eğitimsel aktiviteleri içinde barındıran ve her yaştan, farklı kesimden insanın yer alabileceği bir eğitim yöntemidir. Yaygın eğitim insanların ihtiyaç duydukları konularda farkındalık kazanarak öğrenmeye başladığı, mecburi olmayan, öğrenmenin sonucunda bir sertifikasyonu bulunmayan bir öğrenme sistemidir. Yaygın öğrenme ortamında insanlar belli bir basamak eğitim sisteminin parçası değildirler (UNESCO, 1997).”

Avrupa Komisyonu 'na göre ise yaygın öğrenme temel hedefler doğrultusunda belli bir zamanı içeren, hiçbir zorunluluğu bulunmayan ve yerel toplulukların kendilerini keşfederek öğrenme sürecini yaşadıkları bunun için farklı yöntemlerin sürekli olarak geliştirilmesi gerektiği bir metodolojidir (EC, 2001). Bu noktada Avrupa Konseyi yaygın öğrenmenin temel göstergelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır (COE, 2008):

- Bir arada varoluş ve öğrenmenin bilişsel, etkili ve pratik ölçülerinin etkileşiminin dengesinin kurulması
- Yerel toplulukların ihtiyaç duyduğu sosyal öğrenme ortamı içerisinde ortaklık odaklı ve simetrik öğrenme / öğretme ilişkilerinin belirlenmesi
- Katılımcı ve öğrenen merkezli olması
- Bütünsel ve süreç odaklı olması
- Gerçek yaşantının kaygıları, deneyimler ve oryantasyonu için yapabilmeye becerisi kazanma, farklılıklara yönelik öğrenme araçlarının kullanılabilirliği
- Gönüllü ve herkese açık/ulaşılabilir olması
- Demokratik yaşamın becerilerin kazanılması ve değerlerin deneyimlenmesi, bunun için etkili araçların temin edilmesi

Avrupa Konseyi yerel toplulukların demokratik yaşantı içerisinde etkin olabilmesi adına yaygın eğitimi bir araç olarak kabul etmektedir. Sosyal öğrenme ortamının oluşturularak okul dışında da bir öğrenme ortamının kendiliğinden oluşması için farklı politikalar gerçekleştirmektedir. Yaygın öğrenme toplumsal yaşantıda belli değişimlerin başlamasında önemli bir başlangıç noktasıdır. Çünkü yerel toplulukların farkındalık düzeyini arttırarak çevrelerinde gelişen olayları, tanımları, davranışları kendi bakış açıları üzerinden bir değerlendirme yaparak sonuca ulaşabilme becerisini kazandırmaktadır.¹⁵ Yaygın eğitim metodolojisi yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarında yerel toplulukların güçlendirilmesinde yenilikçi bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında Aga Khan Vakfı'nın Afganistan Kabil'de gerçekleştirdiği rehabilitasyon projesinde yerel toplulukların katılımını sağlamak için kullandığı yöntemler, Avrupa Komisyonu Hayat Boyu Öğrenme Programlarında (Lifelong Learning Programme) kullanılmak üzere geliştirdiği interaktif yöntemler, tematik kitaplar ve yetişkin eğitiminde ihtiyaç duyulan her konuda güçlendirilme stratejileri geliştirmesi, Dünya Bankasının özellikle üçüncü dünya ülkelerinde sosyal içerikli programlarında kullandığı temel katılımcı yöntemler yaygın eğitimin kabul edilmiş ve herkesçe uygulanan yenilikçi bir eğitim yöntemi olduğunu göstermektedir. Günümüzde farklı topluluklara (yaş, cinsiyet dağılımı, eğitim düzeyi, içinde bulunduğu coğrafya, kültürel dinamikler) yönelik olarak geliştirilen çok farklı yöntemleri içinde barındıran güçlendirme programları uygulanmaktadır. Yaygın eğitim metodolojisi kapsamında öğrenme ve öğretme amacıyla kullanılan yöntemler hedef kitle ile ilişkili olarak değişim göstermektedir. Avrupa Konseyi bu yöntemleri dört kategoriye ayırmaktadır. Bu sınıflandırma mekan, zaman, konu ve kitle kriterleri üzerinden öğrenme ortamının ne şekilde oluşturulacağı ve hedef kitlenin temel olarak kazanımının ne olacağı noktasından hareketle oluşturulmuştur. Bu yöntemler aşağıdaki gibidir:

➤ İletişim Temelli Yöntemler: Etkileşim, Diyalog, Mediasyon

Yerinde dönüşüm uygulamaları kapsamında sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesine yönelik olarak en öncelikli kullanılacak yöntem iletişim temelli yöntemlerdir.

¹⁵ Örneğin Avrupa Konseyi'nin Avrupa ölçeğine birçok farklı ülkede insan hakları, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi konularda başlattığı "All Equal, All Different" projesi ile birçok farklı hedef kitlesine ulaşarak yaygın eğitim metotları üzerinden bilgilendirme ve farkındalık eylemlerinde bulunulmuştur. All Equall All Different projesi ile ilgili daha detaylı bilgi için bakınız:<http://www.youthforum.org/en/node/163>

İletişim temelli yöntemler özellikle uzlaşma gerektiren, tartışılması kaçınılmaz konularla ilgili olarak kullanılmaktadır. Hedef kitle olan yerel toplulukların birbirini tanıması ve diyalog ortamının yaratılması temel amaçtır. İletişim temelli metotlar uygulandığında topluluk içerisinde fikirsel çatışmalar meydana gelebilmektedir. Bunun için de mediasyon teknikleri uygulanmaktadır. İletişim temelli metotlarda çoğunlukla belli konular üzerinden örnek olay incelemesi (case study) çalışması yapılarak benzer bir konu hakkında fikirlerin paylaşılacağı bir ortam yaratılmaktadır.

➤ Aktivite Temelli Yöntemler: Tecrübe, Pratik, Deneyim

Galileo “insanlara hiç bir şeyin öğretilmeyeceğini sadece öğrenmesine yardımcı olunabileceğini” söylemiştir. Aktivite temelli yöntemlerin temelinde de insanların önce tecrübelerinden öğrenmesi yatmaktadır. Lave ve Wnger’a göre topluluklar tecrübeleri ile öğrendikleri konuları sorgulamadan kabul etme eğiliminde bulunmaktadırlar. Dolayısıyla, aktivite temelli yöntemlerde belirlenen konu hakkında pratik yaparak tecrübelerin değerlendirilmesi ve edinilen deneyim sonrasında bilginin kazanımı amaçlanmaktadır (Lave, Wenger, 1991).

➤ Sosyal Odaklı Yöntemler Ortaklık, Takım Çalışması, Networking

Sosyal odaklı yöntemlerin temel amacı kurulacak ortaklıkların sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi için farklı aktörlerin birbirlerini tanıma ve birlikte çalışma becerisi kazanmasıdır. Bu noktada sosyal odaklı yöntemler kapsamında aktörlerin birbirlerini tanıyabileceği ve birlikte bir şeyleri üretmeleri gereken belli çıktıları olan takım çalışmaları kullanılmaktadır.

➤ Birey Odaklı Yöntemler: Yaratıcılık, Keşfetme, Sorumluluk

Yaygın eğitim bir öğrenme ortamı oluşturularak bireylerin öğretmen-öğrenci ilişkisi olmadan bilgiyi kazanması üzerine odaklanmaktadır. Bu noktada öğretmen konumundaki kişi sadece kolaylaştırıcı rolündedir. Birey odaklı yöntemler bireyin kendisini keşfetmesi üzerine odaklanmaktadır. Toplumsal yaşantıda bir duruş sergileyebilme ve belli konularda fikirlerini dile getirebilme adına birey odaklı yöntemler önemlidir. Yaygın eğitim kendini farkındalıklar yaşayarak keşfetme deneyimi olarak da tanımlanabilmektedir. Bu noktada birey odaklı yöntemler kapsamında daha çok kişisel yol haritaları, simülasyon çalışmaları gibi yöntemler kullanılmaktadır.

3.4.2 C. L. E. A. R Yöntemi

Kentsel alanların bütününde aynı yöntemlerle sivil-yerel toplulukların güçlendirilmesi gerçekleştirilememektedir. Uygulanacak yöntem ve yaklaşımların belli bir içerik içerisinde sivil-yerel aktörlerin ihtiyaçları belirlenerek ve yeteneklerini birleştirip yerinde dönüşüm politikalarına etki edecek şekilde planlama geliştirilmektedir.

Güçlendirme programına başlanabilmesi için kentsel alanda yaşayan yerel toplulukların demografik ve sosyoekonomik özelliklerinin anlaşılması ve tanımlanan bu yapı içerisinde güçlendirme mekanizmasına ne şekilde dahil olabilecekleri üzerinden stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bir diğer yandan yerinde kentsel dönüşümün uygulanacağı alan içerisinde aktif olan sivil aktörlerin tanımlanması, misyonları doğrultusunda ne tür bir organizasyonel yapı içerisinde buldukları ve yerel toplulukla olan ilişkileri ve sosyal sermaye incelenmelidir. Sosyal sermayenin anlaşılması bir noktada kentsel alan içerisindeki ilişki ağının ortaya çıkarılması ve stratejilerin belirlenip ortaklıkların yaratılarak kentsel güçlendirmenin sağlanmasında anahtar bir çözüm aracıdır (Putnam, 2000).

Güçlendirme kavramına bu açıdan bakıldığında üç noktanın temel alt kavramları olduğu görülmektedir. Bunlar farkındalık, bilgilendirme ve bilinçlendirme olarak sıralanabilir. Farkındalık özellikle ilk aşama da sivil-yerel aktörlerin yaşadıkları kentsel alanın sorunlarını keşfetme ve çözüm isteğini uyandırma adına önemli bir adımdır. Bilgilendirme farkındalık faaliyetleri ile kentsel alana dair fikir sahibi olan yerel toplulukların önerilerini dile getirmeleri, çözüm arayışına girmeleri, etkin paydaşlardan biri olmak için ihtiyaç duydukları bilgiyi edinmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Yerel toplulukların bilgilendirilmesinde özellikle yerinde dönüşüm alanında varlık gösteren baskı gruplarının (STK'lar, üniversiteler, odalar, medya vb.) önemli bir rolü bulunmaktadır. Yerel toplulukların özellikle bilgilendirilmesi aşaması güçlendirme stratejileri içerisinde olmazlardan bir tanesidir. Bu noktada deneyimleyerek öğrenme yani yaygın öğrenme yöntemlerini kullanmak etkili olacaktır. Belli bir farkındalık düzeyine erişmiş, bilgi açısından gerekli bir donanıma sahip yerel topluluklar toplumsal bir irade gösterebilme bilincini elde etmektedirler. Böylelikle de karar mekanizmasında yaşadıklarına kentsel alana dair uzlaşmacı ve çözüm geliştiren, bilinçli topluluklar olarak yerinde dönüşüm

karar düzleminde yatay bir karar mekanizması yapılanmasının oluşması sağlanmaktadır.

Faklı açılardan yerel toplulukların ve kentsel alandaki sivil aktörlerin analiz edilmesi bir diğer önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yerel topluluklar üzerinde bir değişimin yaratılması için diyagnostik bir yöntem olan CLEAR yönteminin uygulanması önerilmektedir. Bu yöntem güçlendirmenin önündeki engelleri ortaya çıkardığı gibi, yerinde dönüşüm için üretilen politikalara yönelik olarak belli bir değerlendirmenin ve toplulukların kendilerini ve politikalara yönelik düşüncelerini yansıtmalarını sağlayacak bir yöntemdir. İngiltere’de özellikle mahalle ölçeğinde hükümetin uyguladığı ve toplulukların kendi yaşam çevrelerine dair somut fikirler üreterek sürece dahil olması için geliştirdiği güçlendirme politikalarında uygulanan ve belli tematik konular üzerine katılım boyutunda çalışmaların gerçekleştirildiği bir yöntemdir. (Lowndes, V., L. Pratchett, et al., 2006) Geliştirilen bu yöntem toplulukların katılım göstermesi için gerekli en temel beş faktörü ortaya koymaktadır:

Y apabilmek (Can) – Katılım için kaynaklar ve bilginin var olması

H oşlanmak (Like) – Katılımı desteklemek için anlamının ve duyarlılığın var olması

E debilmek (Enabled) – Katılım için belli fırsatların sunulması

S ormak (Asked) - Sivil aktörler ve kamusal birimler aracılığı ile hareketliliğin sağlanması

Y anıtlamak (Responded) – Fikirlerin önemsendiğinin gösterilmesi

CLEAR’ın bir diğer amacı da yerel otoritelerin, kamusal organların ve sivil toplum kuruluşları gibi sivil aktörlerin katılım ve güçlendirme arasındaki ilişkiyi, kendi uygulama ve yaklaşımlarını değerlendirdiği bir yöntem olmasıdır. Katılımın var olması için güçlendirme kaçınılmazdır. Çünkü güçlendirme özellikle yerel toplulukların karar mekanizmasına etkin bir şekilde katılımı için gerekli bilgi, bilinç ve farkındalık seviyesine ulaşması ile ilgili bir süreci temsil etmektedir. (Verba, Schlozman, et al. 1995). Dolayısıyla güçlendirme var olmadan etkin katılımdan söz edilemez. CLEAR yöntemi bir noktada yerel toplulukların, sivil aktörlerin, yönetim organlarının zayıf ve güçlü yanlarını ortaya koymaktadır. Katılım için ihtiyaç duyulan gereksinimleri ortaya koyarak güçlendirme stratejilerinin ne şekilde belirlenmesi gerektiğine dair bilgiyi sunan bir diyagnostik yöntemdir. Kentsel alanda

gelişim stratejilerinin belirlenmesi için bütüncül bir eylem planı hazırlanmasında temel verileri ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ideal bir sistemi önermez, ideal bir sistem için gerekli olan ihtiyaçların tespit edilmesine yardımcı olmaktadır. (Lowndes, V., L. Pratchett, et al. 2006b).

Çizelge 3.2 CLEAR Diyagnostik Yöntem

Faktör	Uygulama Biçimi	Politika Hedefleri
Yapabilmek (Can)	İnsanların harekete geçmesini ve organize olmasını mecbur bırakan bireysel kaynakların kullanımı (konuşma, yazma ve teknik beceriler)	Kapasite artırımı, eğitim ve gönüllü desteği, izleme, liderlik yönetimi
Hoşlanmak (Like)	Kamunun yer alması için katılım ihtiyaçlarının tanımlanması ve taleplerin dile getirilmesi	Sivil yenilenme, aktif vatandaşlık, toplulukların kalkınması, topluluk uyumu, mahalle çalışmaları, sosyal sermaye
Edebilmek (Enabled)	Yerel sivil aktörlerin kentsel alanda değişim yaratmak için altyapısının oluşturulması çünkü katılımın imkan olarak sunulmasında engel ya da yardımcı olan yapılardır.	Sivil-yerel aktörler arasındaki ilişki ağının ortaya çıkarılması, sivil yapılanma için altyapının oluşturulması, iletişim kanallarının güçlendirilmesi
Sormak (Asked)	İnsanların katkılarının çok büyük değişimler yaratacağını dile getirerek katılım için hareketlenmelerini sağlamak	Çeşitli ve esnek kamu katılımı şemasının oluşturulması
Yanıtlamak (Responded)	Eğer dinleniyorlarsa ve cevap alabiliyorlarsa yerel topluluklar katılım gösterirler	Geri besleme, öğrenme ve özel çıktılar üzerinden bir yanıt alabilecekleri bir kamu politikası sisteminin oluşturulması

Kaynak: Communities and Local Government, 2009.

3.5 BÖLÜM SONUCU

Yerinde kentsel dönüşümün uygulanma sürecinde en karmaşık olan nokta, yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişki ağının analiz edilerek çıkar çatışmalarıyla doğan anlaşmazlıkların giderilmesine dair uzlaşmacı platformların oluşturulmasıdır. Genel olarak ülkemizdeki kentsel dönüşüm deneyimlerine bakıldığında dayatmacı politikalarla gerçekleştirilen uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu noktada alanda

yaşayan yerel toplulukların, sivil aktörlerin dayatmacı bir dönüşüm yapılanmasına karşı çıkması da kaçınılmaz olmaktadır. Böylelikle de özellikle ülkemizde uygulanan dönüşüm uygulamaları kentlerin sağlıklı ve herkesçe yaşanabilir bir alan olması amacıyla saptmaya başlamaktadır. Alanda yaşayanların isteklerinin göz ardı edilerek sosyo-ekonomik ve mekansal yapısının tamamen değiştirilmesi 1950'lerdeki dönüşüm uygulamalarının günümüzde rant elde etme kaygıları ile de tekrarlanmasını sağlamaktadır.

Günümüzde toplumsal, ekonomik ve teknolojik anlamda yaşanan değişimler özellikle siyasal sistem ve yönetim anlayışı üzerinde etkili olmakla birlikte yönetimin de köklü biçimde dönüşümüne neden olmaktadır. Dünyada var olan değişimler ulusal ölçekten yerele ülkemizi de etkileyen birçok noktanın doğmasını sağlamaktadır. Bunlardan öncelikli olanı küreselleşme süreciyle birlikte kamu politikalarının oluşumunda ulusal hükümetlerin karar mekanizması içerisinde temel aktör rolünün birçok nedenden ötürü değişim göstermesidir. Özel sektörün ekonomik, yönetsel açıdan söz sahibi olmasını ve bu değişimle birlikte sivil toplumun da toplumsal düzen ve kalkınma açısından önem kazanan bir aktör olarak yer almasını sağlamıştır. Böylelikle de kent yönetimi ve kentlerde yapılan müdahaleler yönetsel açıdan değişim göstermektedir. Devletin yerini belli noktalarda sermayeye bırakması sonucu kent yönetimi içerisinde alternatif olarak sivil toplum da yer edinmeye başlamıştır. Böylelikle de özel sektör-kamu sektörü ve üçüncü sektör olarak sivil toplumun oluşturduğu yeni bir kent yönetimi kombinasyonu doğmuştur.

Dünyada var olan gelişmelerin yanı sıra planlama alanındaki tartışmalar ve uygulamaya yönelik yenilikçi yaklaşımlar da dönüşüm uygulamalarının biçim değiştirmesi açısından önemli parametreler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru yerinde dönüşüm yaklaşımı tamamıyla kamusal ihtiyaçların yine kamunun yararına bilimsel temellere oturtularak siyasal anlamda demokratik bir yapılanma içerisinde gerçekleşmesi gerekliliğini savunmaktadır. Dönüşüm uygulamaları üzerinden savunucu planlama söylemi değerlendirildiğinde plancıların etkin bir şekilde dönüşüm projelerini şekillendirmesi için kolektif bir bilgi akışının ve etkin bir katılımın gerçekleşmesi ile sağlıklı bir şekilde oluşabilmektedir.

Günümüzde artık karar vericilerin sahip olduğu yetkilerle aldıkları kararlar doğrultusunda yaşam alanlarını dönüştürme süreci değişmiştir. Yerinde dönüşüm yaklaşımı bu değişimi temsil eden dönüşüm yaklaşımları içerisinde yenilikçi fikirleri

ortaya koymaktadır. Yönetim anlayışının değişimi ve karar vericilerin yetki devrini kentsel alanlardaki sivil-yerel aktörlerle paylaşması yönetim anlayışının temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle sosyal, ekonomik ve mekânsal politikalara yönelik fikirlerin etkin çözümler için bilgi kaynağı oluşturması adına güçlendirme kaçınılmaz olmuştur. Genel olarak bakıldığında kentlerdeki toplumsal yaşantıdaki sorunlar, ihtiyaçlar mekânsal açıdan sorunlarla da ilintili olarak değişim göstermektedir. Kentsel alanlarda yerel toplulukların ihtiyaçlarının ve gereksinimlerinin arttığı noktalarda mekânsal sorunların da arttığı gözlemlenmektedir. Bu noktadan bakıldığında toplumsal ve mekânsal ayrışma da oluşmaktadır. Bu da sonuç olarak planlama disiplini karmaşık ilişkiler örüntüsü içerisinde farklı yöntemler kullanılarak her alana özgü farklı stratejilerin gelişmesi sağlanarak uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Geçmişten günümüze süregelen geleneksel yöntemler, değişen dinamikler içerisinde dönüşüme yönelik sistemlerin de geliştirilmesini mecburi kılmaktadır. Yönetişim bu noktada yöneten ve yönetilen arasındaki hiyerarşik düzeni ortadan kaldıran bir yaklaşım olarak sistemin gelişmesinin yolunu açmaktadır. Özellikle yerinde kentsel dönüşüm alanlarında kentsel alanda güven ve uzlaşma ortamının yaratılarak, toplumsal örgütlenmenin, koordinasyonunun, toplumsal fayda temel alınarak işbirliğini kolaylaştıran normların ve güven ortamının yaratılması yönetim anlayışı içerisinde sosyal sermaye kavramı üzerinden gerekçelendirilmektedir. Tüm bu gerekçelendirmeler yerinde dönüşüm alanlarındaki uygulamaların sağlıklı ve adaletli bir biçimde ilerlemesi amacıyla sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi için gerekli altyapının oluşturulmasında bazı temel noktaları ortaya çıkarmaktadır. Bu bölümde değinildiği üzere güçlendirme katılımının var olması için gerekli bir koşuldur. Güçlendirmenin olması yönetim yaklaşımı içerisinde dönüşüm alanlarının yerinde planlanmasında ve yerel-sivil aktörlerin etkin katılımının sağlanmasında gerekli bilgi, bilinç ve farkındalık ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmektedir. Yerinde dönüşüm alanında tespit edilen sorunlar mekânsal, sosyal ve ekonomik açıdan analiz edilerek özellikle alanda yaşayanların güçlendirme programları ve geliştirilen stratejik eylem planları doğrultusunda süreç içerisinde yer alması, destek vermesi sağlanmalıdır. Özellikle yerel toplulukların sosyo-ekonomik ve mekânsal ihtiyaçlarının belirlenerek, becerilerinin güçlendirilerek, çevresel kalitenin artırılması yerinde dönüşüm uygulamalarının temel amaçlarından biridir. Her alanın

farklı özelliklere ve yapıya sahip olmasından ötürü geliştirilecek stratejilerin yerinde uygulanması ve kentsel alana özgü yöntemler üzerinden planlama sürecinin yürütülmesi gerekmektedir.

Bu bölümde sonuç olarak güçlendirme kavramının neden gerektiğine ve hangi kavramsal altyapı üzerinden gerekçelendirildiğine değinilerek temel yaklaşımlar, yöntemler üzerinden tematik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarında sivil-yerel aktörlerin birbirleri olan ilişkilerinde bu bağlamda yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkilerinde birebir tek yönlü bir iletişim ağının oluşması adına gerekli analiz ve güçlendirmeye dair uygulama yöntemleri ele alınmaya çalışılmıştır. Güçlendirmeye dair günümüzde en temel metodolojilerden biri sayılan deneyimleyerek öğrenme yöntemi olan yaygın öğrenme biçimleri ve İngiltere’de uygulanan CLEAR yöntemi ele alınmıştır.

Sonuç olarak dönüşümün yapılacağı alandaki sivil-yerel aktörlerin yaşadıkları alana dair kararların alınımında karar mekanizması yapılanması içerisinde etkin bir paydaş olabilmesi adına güçlendirilerek bilginin ışığında bir değişim yaşamasının önemine değinilmiştir. Güçlendirme yaşadıkları kentsel alanlardan dışlanan ve toplumsal açıdan yoksunluğa terk edilenlerin bilinçlendirilerek örgütlenebilme becerilerini ve söz söyleyebilme haklarını en etkin şekilde kullanmalarını sağlayarak, iradelerini ortaya koymalarını sağlamaktadır. Bu noktada tez çalışmasında temel alınan uzlaşmacı yaklaşım ve güçlendirilmiş sivil-yerle aktörlerin edindiği beceriler ile bu iradeyi karar mekanizmasında önemli bir paydaş olarak koyması desteklenmektedir.

4 YERİNDE DÖNÜŞÜM ALANI OLARAK FENER - BALAT KENTSEL ALANININ İNCELENMESİ

İlk üç bölümde kavramsal çerçevesi ortaya konmaya çalışılan yerinde kentsel dönüşüm alanlarında güçlendirmenin yerel ve sivil aktörler için uygulanabilirliği hipotezi İstanbul ölçeğinde tez kapsamında belirlenen Fener-Balat kentsel alanı üzerinden incelenecektir. Bu bölümde Fener-Balat kentsel alanının genel özelliklerine değinilecektir. Fener ve Balat semtlerinin tarihsel gelişimi irdelenecektir. Bununla birlikte mekânsal ve sosyo-ekonomik dinamikleri incelenerek yerinde kentsel dönüşüm alanı olarak neden Fener-Balat kentsel alanının seçildiği analitik verileriyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.1 ÇALIŞMA ALANININ GEREKÇELENDİRİLMESİ

Küresel dinamiklerin, kentlerin dünya kentleri arasında yer edinmesi için geliştirilen projeler ve politikalar üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda İstanbul ölçeğinde Fatih ilçesinde yer alan Haliç kente yüklenen misyon üzerinden tarihsel kimliği, potansiyelleri ve konumu ile en özellikli alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Haliç, İstanbul'un mekânsal, sosyal ve ekonomik değişimi içinde Bizans'tan bugüne dek her dönemde yönetimlerin ilgi odağı olmuştur. Coğrafi konumu, korunaklı bir liman oluşu, üst üste birçok dönemin izlerini taşıyor olması, sahip olduğu kültürel ve etnik çeşitlilik ve tüm bu kriterler içinde belki de en önemlisi olan İstanbul kentinin merkezinde yer alıyor olması ve Galata ile Tarihi Yarımada gibi iki önemli tarihi merkezi birbirine bağlar konumda olması Haliç'in stratejik önemini artırmaktadır (Erbey, 2004)

Haliç'e kıyısı bulunan ve tarihi yarımada içerisinde tarihsel birikimi ile önemli bir konuma sahip olan Fener-Balat'ın çalışma alanı olarak seçiminde özgün bir kentsel dokuya sahip ve planlama bağlamında birçok farklı dinamik üzerinden hareketli, değişim gösteren bir alan olması önemli bir nokta olarak değerlendirilmiştir. Semtler mekânsal kalitesi açısından değerlendirildiğinde; çok yüksek olmayan yapılar, birbiriyle uyumlu cepheler, stil ve mimari özelliklere sahip yapıları ile mekânsal açıdan özgün bir kimliğe sahiptir. Çalışma alanı olarak Fener-Balat'ın sosyal ve

ekonomik yapısı tarihten günümüze birçok değişim yaşamıştır. Sosyo-ekonomik yapısı açısından çok sıkı ilişkilere sahip bir mahalle kültürünün varlığından söz edilebilir bununla birlikte küçük ekonomik işletmelerde hayat bulan bir ekonomisi vardır. Sosyal ve ekonomik yapının kentin gelişimi ile değişen çehresi alanın kent içerisinde özgün bir kimlik kazanmasına neden olmuştur. Bir diğer yandan özgün mimari öğelere sahip olmasının yanı sıra, mekânsal ve sosyo-ekonomik anlamda birçok soruna da sahip olan bir kentsel alandır. Fener-Balat semtleri bir yandan her açıdan sahip olduğu özgün yapısını korumaya karşı direnirken bir diğer yandan kentin değişen çehresi karşısında büyüyen ve gün geçtikçe artan sorunları ile tam da tez kapsamında ele alınarak incelenmek istenen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Fener-Balat sahip olduğu dinamikler ve sorunları ile üst ölçekli bir planlama çalışmasından alansal projelere kadar detaylı olarak ele alınması gereken bir alandır.

UNESCO, Avrupa Birliği ve Fatih Belediyesinin kentsel koruma bağlamında İstanbul kentinde gerçekleştirdiği uygulama projesi “Fener-Balat Rehabilitasyon Programı”nın tez kapsamında incelenen “yerinde kentsel dönüşümde sivil yerel aktörlerin güçlendirilmesi” amacı ile örtüşen noktaları bulunmaktadır. Bununla birlikte Fatih Belediyesi tarafından Fener-Balat alanının “yenileme alanı” ilan edilmesi de Fener-Balat’ın çalışma alanı olarak seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Son dönemde İstanbul’da yenileme alanı ilan edilen kentsel alanlar arasında Fener-Balat sosyal ve ekonomik yapısı açısından diğer alanlara göre daha farklı özelliklere sahiptir. Öncelikle yaşayanların yenileme alanı ilanı öncesinde Fener-Balat Rehabilitasyon Programı Projesini deneyimlemiş olmaları ve proje kapsamında gerçekleştirilen sosyo-ekonomik projeleri deneyimlemiş olmaları yenileme sürecini etkileyebilecek faktörler arasında yer alabilir. Fener-Balat’ta yaşayanların birçoğunun mülk sahibi olması da bu süreci etkileyebilmektedir.

Sonuç olarak tez kapsamında ortaya konmaya çalışılan yerinde kentsel dönüşüm yaklaşımı yeni yenileme alanı ilan edilmiş, zengin ve özgün kentsel dinamiklere sahip Fener-Balat alanı üzerinden incelenmesi, dönüşüm sürecini tamamlamış bir kentsel alana göre çok daha iyi olacağı düşüncesi ile çalışma alanı olarak seçilmiştir.

4.2 ÇALIŞMA ALANININ TANIMLANMASI

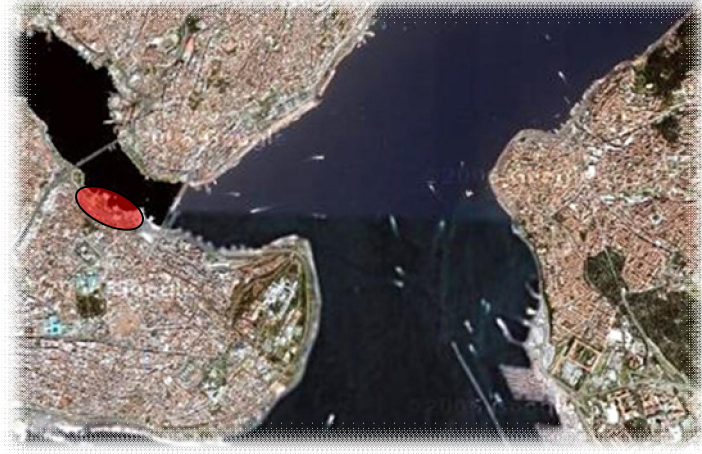
Bu bölümde Fener-Balat'ın İstanbul içerisindeki konumu ve tarihsel gelişimi üzerinden hangi süreçleri yaşadığı detaylı olarak incelenecektir.

4.2.1 Alanın Genel Özellikleri

Tarihi yarımada içerisinde bulunan iki ilçe arasında Fatih ilçesi TÜİK 2009 nüfus sayımına göre 433.796 kişilik nüfusu ile en kalabalık olanıdır.¹⁶ Kent ölçeğinde sur içindeki tarihi merkezin 13,2 km²'lik alanıyla yine büyük bir bölümünü kaplamaktadır (Fatih Belediyesi, 1998). Fatih ilçesinin konumuna bakıldığında Bizans kara surları, kuzeyde Haliç ve güneyde Marmara denizi ile sınırlanmakta olduğu görülmektedir.

Fatih ilçesi içerisinde bulunan Fener, Haliç'in güney kıyısında Balat ve Ayakapı arasında; Balat ise Haliç'in güney kıyısında Fener ve Ayvansaray arasında yer almaktadır. Tarihi Yarımada'nın kuzeybatısında bulunan bölge; Haliç'in batısında Ayvansaray semtinin bulunduğu kara ve deniz surlarının bulunduğu yerden, güneydoğuda Yavuz Selim Caddesi'nin sınırladığı alana kadar uzanmaktadır. Alan, kıyı surları ve çevresel yamaçlar arasına sıkışmıştır. Fener-Balat önemli bir semtler arası merkez olup, 2. derece çekim merkezidir. Fatih ilçesi sınırları içerisinde yer alan Fener-Balat, sekiz mahallesi ve bu mahallelerin yönetim organı olan muhtarlıklarıyla beraber Fatih Kaymakamlığı'na bağlıdır. Fener semti; Tahta Minare Mahallesi, Abdi Subaşı Mahallesi, Tevkii Cafer Mahallesi, Hatip Musluhittin Mahallesi'nin bir bölümü ve Hızır Çavuş Mahallesi'nden oluşmaktadır. Ayvansaray semti ile Fener semti arasında kalan Balat semtinde ise; Molla Aşkı, Balat Karabaş ve Kasım Günani Mahalleleri bulunmaktadır.

¹⁶ Tarihi merkez içerisinde iki ilçe bulunmaktadır. Bunlardan en büyük olan Fatih'tir. İkinci ilçe Beyoğlu'dur. TÜİK 2009 nüfus sayımına göre nüfusu 244.516'dır.

Şekil 4.1 Fener-Balat'ın Kent İçindeki Konumu

Kaynak: www.google.com

Coğrafi konumu, tarihsel özellikleri ve demografik yapısı itibariyle Tarihi Yarımada içinde önemli bir yeri olan Fener ve Balat, Bizans'tan günümüze kozmopolit yapısı ile dikkat çekmektedir

4.2.2 Fener-Balat Tarihsel Gelişimi

Fener-Balat Semtleri Bizans Dönemi'nde önemli nüfus değişimlerine uğramıştır. Özellikle IV. Haçlı seferi sırasındaki Latin istilasında, bir kısmı istenilerek çıkarılan yangınlar sonucunda Fener-Balat bölgesinde birçok ev yanmış, buradaki halk Adalara ve Anadolu'ya göçmüştür. Bir kısmı da devlet büyükleriyle beraber İznik'e gitmiştir (Brehier, 1967-1950).

Şekil 4.2 Tarihi Yarımada

Kaynak: İstanbul Ansiklopedisi, 1960.

1261 yılında Palaeologoslar döneminin başlamasıyla İstanbul genelindeki imar faaliyetlerinden Fener semti de yararlanmışır. Kaynaklara göre Balat ve Fener Mahalleleri, İstanbul’da oluşan ilk Türk mahalleleri arasında geçmektedir (Ortaylı, 1995). Fener ve Balat’ın tarihsel sürecinde farklı kırılma noktaları ve benzer tarihsel dönüşümler yaşadığı incelenirken görülmüştür. Bu bölümde semtlerin tarihsel sürecine detaylı olarak değinilecektir.

4.2.2.1 Fener Tarihsel Gelişimi

Fener adı Yunancadaki Fanarion (fener) kelimesinden gelmektedir. Balat semtinin adının ise Rumca saray anlamına gelen “palatyon”dan geldiği bilinmektedir (Sakaoğlu, 2003). Fener Bizans döneminden itibaren Rumların yoğun olarak yaşadığı bir semt olmuştur. Rum Patrikhanesi ve Ortodoks Kilisesi ile önem kazanmıştır. Osmanlı döneminde Ortodoks Rumların yanı sıra birkaç Musevi ailesi de Fener’e gelip yerleşmişlerdir. 17. Yüzyılda kesme taştan evleri ve zengin süslemeli bina cepheleri ile seçkinlerin ve kentin burjuvazi sınıfının rezidansları olmuştur. Fener’de oturan bu sosyal sınıf iyi eğitim görmüş, birkaç dil bilen ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında devlet memuru olarak çalışan kişilerden oluşmaktadır. Fener Rumları Avrupa ülkeleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerde çok önemli roller üstlenmişlerdir (Mantran, 1990).

Fener 18. ve 19 yüzyılda aristokrat ailelerin evlerini Patrikhane’nin etrafında yaptırmaya başlaması ile mekânsal bir değişim sürecine girmiştir. Fener Rum Patrikhane’si Ortodoks mezhebinin Fener semtinde merkezi olmasını sağlamış, bölge dini önem kazanmıştır. Patrikhanenin yapım tarihi 12. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1602 yılında bugünkü binasına taşınmış, 1720 tarihinde yeniden yapılmıştır. Patrikhanenin idari binaları 1941’de çıkan bir yangınla yok olmuş, 1991’deki restorasyonlarda yeniden yapılmıştır. Dünyada sayıları on-on beş olan taşınabilir mozaik ikonlardan üç tanesi ve İsa’nın gerildiğine inanılan çarmıh burada bulunmaktadır (Sakaoğlu, 2003).

19. yy da burada yaşayan Rumlar boğaz kıyılarına göç etmişlerdir. 1955 yılındaki 6-7 Eylül olayları ile Fener- Balat’ta kalan Rumlar da Yunanistan’a göç etmişlerdir. Göçler sonucu boşalan konutlara Kastamonu, Giresun çoğunlukta olmak üzere, Karadeniz’den gelen nüfus yerleşmiştir. 1984-1987 yılları arasında dönemin belediye başkanı Bedrettin Dalan tarafından Fener- Balat’taki camiler, Oma-Ham Musevi

Hastanesi bırakılarak geniş ölçekli kamulaştırmalarla tarihi yapılar yıktırılmıştır. Bu alana kentin ve yeşil alanların özellikleri dikkate alınmadan kamunun kullanımına açık park ve bahçe yapılmıştır. O dönem içerisinde iki yoğun trafiğin hızla aktığı caddenin ortasında sıkışıp kalan bu alanlar halk tarafından kullanılabilen yeşil alanlar olarak görülmeyip işlevsiz kalmıştır (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu 1998).¹⁷

Sonuç olarak; 19. yy sonlarında başlayan göç hareketleri sonucu nüfusun yapısında önemli değişimler olmuş, fakat 1960'lı yıllara kadar Fener bir Rum yerleşmesi olarak kalmıştır. 1960'lardan sonra Fener'in sosyal yapısı büyük değişimler yaşayarak farklı bir semt kimliği kazanmasını sağlamıştır. Bir diğer yandan özgün kentsel dokusu yanlış müdahaleler sonucu ve koruma alanı içerisinde olmasından ötürü korumaya yönelik iyi bir eğitime ve orta gelir düzeyindeki halk tarafından korunamamıştır. Kentsel doku gün geçtikçe köhnemeye ve özgün mimari doku yıpranmaya başlamıştır.

4.2.2.2 *Balat Tarihsel Gelişimi*

Balat semtinin adının ise, Rumca saray anlamına gelen “palatyon”dan geldiği bilinmektedir (Sakaoğlu 2003). Balat'ın tarihi, özellikle Musevi mahallesi olarak Bizanslılara kadar dayanmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra kente getirilen Makedonya Musevileri ile 1492 yılından itibaren İspanya'dan göç edenler ve II.Beyazıd'ın daveti üzerine Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine yerleşen Sefarad Musevileri Balat bölgesine yerleştirilmiştir. Osmanlılar döneminde de Yahudi yerleşmesi olan Balat; mimari yapısı, içinde bulunan kilise ve sinagogları, esnafı, hamamı ve çarşısıyla sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan İstanbul'un yaşayan semtlerinin başında gelmiştir. 1492'de İspanya'dan, 1497'de Portekiz'den ve İtalya'dan Balat semtine gelen Museviler; Geruş, Neve Şalom, Messina ve Montias Sinagogları'nı kurmuşlardır. 1599'da Rodos'tan gelenlerin bir kısmının yine Balat'a yerleştikleri görülmüştür. 1660'taki büyük yangına kadar Eminönü bölgesinde Bahçekapı, Tahtakale ve Yemiş İskelesi'nde oturdukları bilinen Museviler de bu

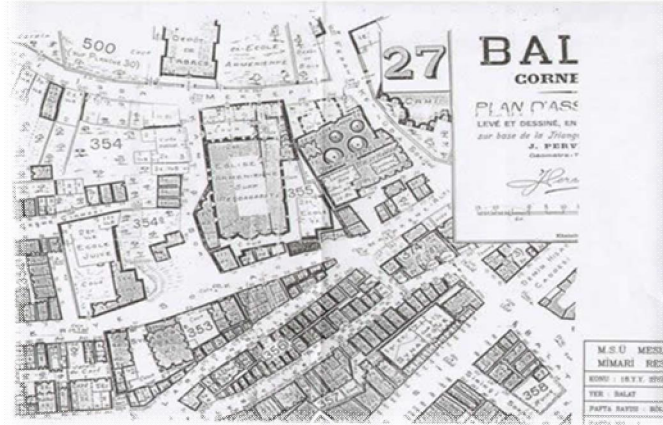
¹⁷ Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu; Fatih Belediyesinin, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsünün ve UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu) ortaklığında hazırlanan yapılabirlik etüdü Remi Stuguart önderliğinde bir grup uzman tarafından 1997-1998 yılları arasında hazırlanmıştır. Bu çalışma Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiş, UNESCO Dünya Mirası Merkezi tarafından yürütülmüştür.

yangından sonra Balat'a yerleştirilmişlerdir. Böylece 17. yüzyıldan itibaren, daha önceleri Bizans Musevisi Romaniyotların ağırlıkta oldukları Balat'ta, diğer Musevi grupların da katılmasıyla etkin bir cemaat oluşmuş ve zaman içinde cemaatler birbirine karışmıştır. Balat, Fatih devri sonrası kayıtlarda mescitsiz bir mahalle olarak bilinir. 16. yüzyılda mahalle adı semt ismine dönüşüp Karabaş ve Molla Aşki Mahalleleri'ni de içine almıştır (Eyice, 1998).

Bizans döneminde Venedikliler, Cenevizliler, Ermeniler yaşamıştır. 1894 yılında yaşanan deprem ve yangınların ardından Museviler Galata'ya göç etmişlerdir.

Luigi Stanori 19. yy (1897) da yangınların ardından Balat'ta tipolojiye aykırı, ızgara tipi plan yapmıştır. Günümüzdeki kentsel yapıların büyük bölümü bu dönemde inşa edilmiştir. 1933 Henri Prost planı ile Haliç ve çevresine yönelik alınan plan kararları Balat'ı oldukça fazla etkilemiştir. Bu plan kararları doğrultusunda; antrepolar, fabrikalar ve depolar yapılmıştır. Semt merkezi ile deniz kıyısı arasındaki bağlantı kesilmiş, atıklar Haliç'e atılmıştır (Gürpınar, 1996).

(18. Yüzyıl Balat Çarşısı)

Şekil 4.3 Balat Çarşısı

20. yüzyılda, özellikle İsrail devletinin kurulmasından sonra Balat nüfusunun yaklaşık dörtte biri Balat'tan ayrılmıştır. Bu dönemden sonra Balat'taki Musevi cemaat azınlık durumuna düşmüş, Karadeniz Bölgesi ve özellikle Kastamonu'dan gelen yeni göç dalgası semtin çehresini büyük ölçüde değiştirmiştir. Zamanla artan Müslüman nüfusla birlikte; camiler, mescitler, tekkeler kurulmuştur (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu 1998).

1960'lı yıllardan sonra semtin Musevi sakinleri ekonomik durumlarının iyileşmesiyle birlikte Şişli'ye taşınmışlardır. İş olanakları ve düşük kiralardan semte çektiği işçi

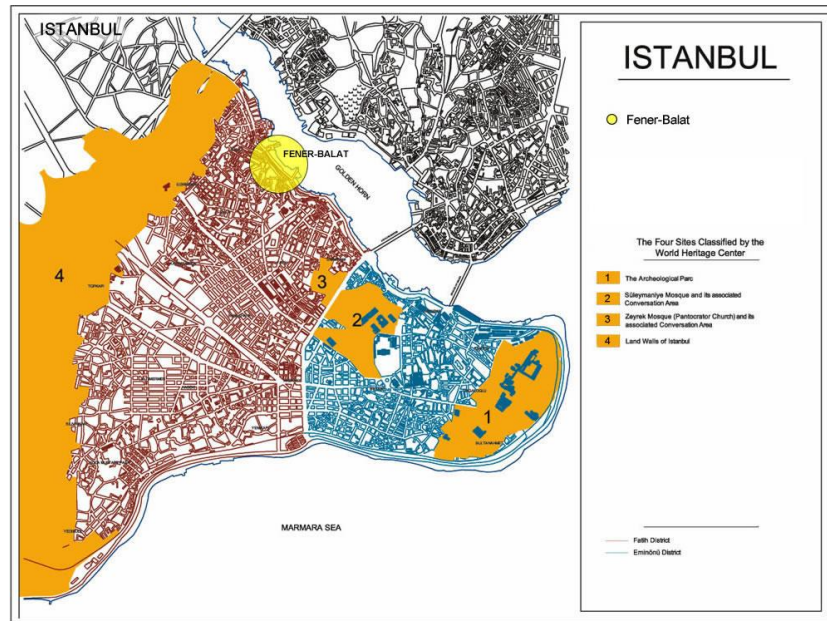
nüfusu Balat'ın sosyal yapısını değiştirmiştir. Balat'ın en parlak dönemi 17. yüzyıldır. Semt 18. ve 19. yüzyıllarda giderek önemini yitirmiştir.

4.2.3 Alanın Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Dinamikleri

Fener-Balat'ın tarihsel gelişimine bakıldığında İstanbul'un gelişiminden çok etkilenen semtler olduğu ve kentin dönüşümü ile birlikte bir dönüşüm sürecine girdikleri görülmektedir. Semtlerin yaşadığı bu dönüşüm mekânsal ve sosyo-ekonomik yapılarında da birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu bölümde alana dair veriler Bölüm-1 'de ortaya konmaya çalışılan yerinde kentsel dönüşüm alanlarında verilerin belirlenmesi ve bu verilere dayanarak stratejilerin ne şekilde gerçekleştirilebileceği üzerine geliştirilen sınıflandırma üzerinden yapılacaktır (Bknz. Bölüm 2.6).

4.2.3.1 *Mekânsal Analizi ve Dinamikleri*

Balat ve Fener mekânsal olarak kuzeydeki Bizans dönemine ait kıyı suru ile diğer yönlerden bölgeyi çevreleyen yamaçlar arasında sıkışmıştır.

Şekil 4.4 Tarihi Yarımada Koruma Bölgeleri

Kaynak: www.fenerbalat.org

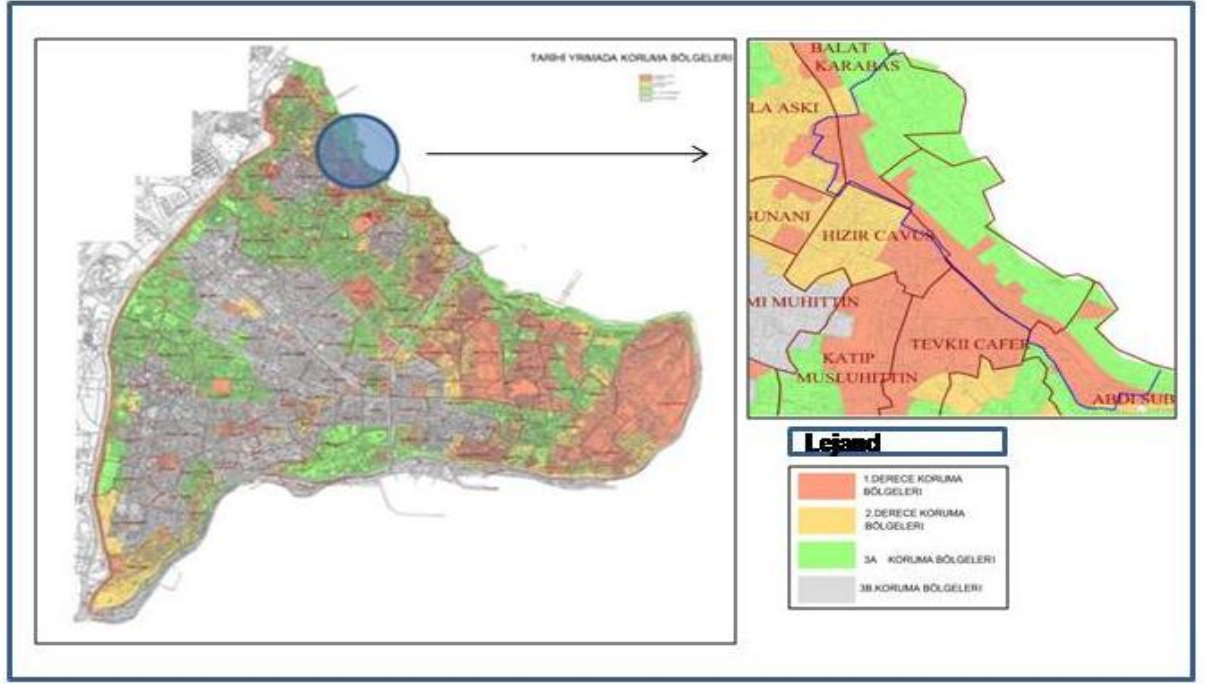
Fener ve Balat'ın mekânsal analizi ve sahip olduğu dinamikleri belli başlıklar altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Yapılan analiz çalışmaları ve incelemeler aşağıdaki gibidir:

➤ Kentsel Alan ve Yapı Analizi

Fener ve Balat kentsel alanının kent içerisindeki konumu ve ulaşılabilirliği kentsel alan analizinde önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Fener-Balat Haliç kıyısında ve kentin en yoğun nüfusa sahip olduğu ilçelerinden birinde bulunmasına rağmen ulaşılabilirlik açısından sahip olduğu potansiyeller çok fazla kullanılmamaktadır. Genel olarak bakıldığında Haliç kıyısını izleyen ve çevre yoluna bağlanan transit yol sayesinde semte doğru tarafından ulaşım daha kolay gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra ara yolların darlığı, toplu taşıma alternatiflerinin yetersizliği, otopark sorunu semtin ulaşılabilirliğini sınırlayan ölçütlerdir. Semtler arası bağlantı yollarına bakıldığında düzenli ve birbirini dik kesen ızgara tipi yol planlarına göre düzenlendiği görülmektedir. Kıyıdan iç kesimlere doğru gidildiğinde yaya yollarının ve yeşil alanların azaldığı görülmektedir.

Tarihi yarımada içerisinde önemli bir konuma sahip olan Fener- Balat kentsel alanı kıyı kesimi ile birlikte 3A koruma bölgesi içindedir.¹⁸ Konutların yoğun olarak bulunduğu alan ise 1. derece koruma bölgesi içinde yer almaktadır. Kentsel fiziki doku incelendiğinde sivil mimari yapıların nitelikli olup, dönemsel mimari tarzlarını yansıttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra mekan üzerinden tarihsel süreçteki olayların kentin fiziki yapısı üzerinde bıraktığı izleri okuyabilmek mümkündür.

¹⁸ Fener ve Balat semtlerinin kıyı kesimi ve Hızır Çavuş, Tevkii Cafer mahallelerinin bir kısmı Fener ve Balat kentsel çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Kentsel alan belirlenirken birinci etken rehabilitasyon programı ikinci etken ise yenileme alanı sınırları olmuştur.

Şekil 4.5 Fener-Balat Koruma Bölgeleri

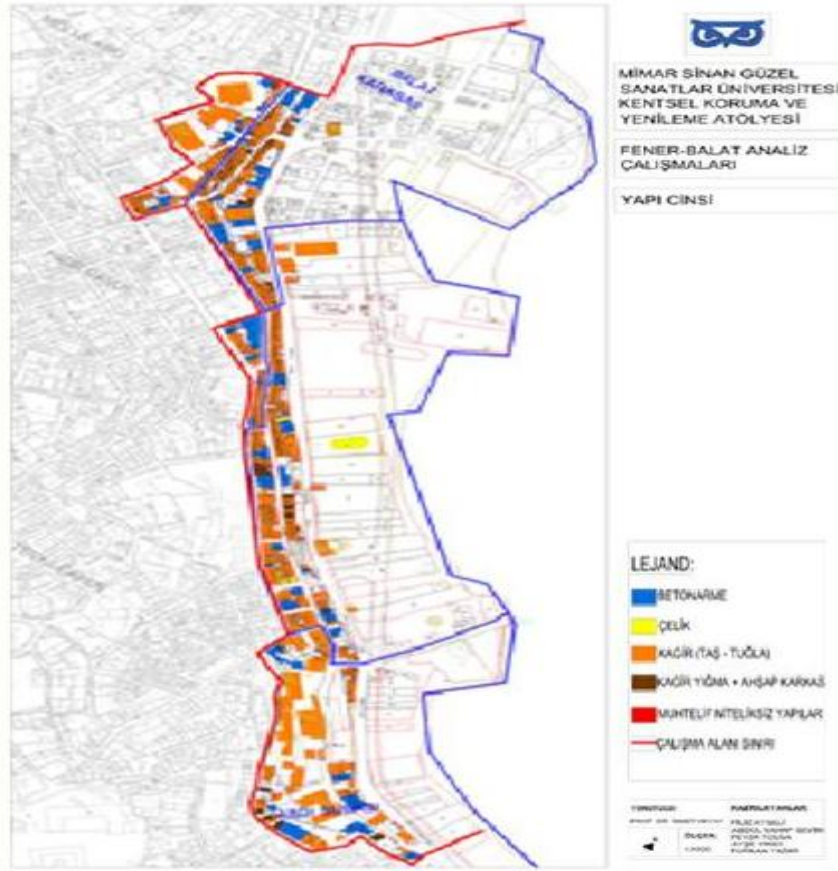
Kaynak: İMP, 2008.

Özgün mimari ve kentsel dokusu, tarihsel süreçteki önemi, sosyal ve ekonomik yapısından kent kimliğinin şekillenmesindeki katkıları ile Fener-Balat koruma altına alınmış ve koruma adına acil müdahale gerektiren, İstanbul içerisinde nitelikli alanlardan biri haline gelmiştir.

Fener ve Balat, kent içerisindeki konumu ve tarihsel süreçte kentin ekonomik, sosyal yapısında üstlendiği rol ile (Balat çarşısı, Fener rezidansları vb.) önemli bir semtler arası merkez oluşturmaktadır. Bununla birlikte kentsel alanın yapısı 19. yy sonrası meydana gelen yangınlar ile büyük ölçekte değişmiştir. Yangınları önlemek amacıyla zorunlu olarak kullanılan yeni inşaat malzemeleri ile yeni yapılar inşa edilmiştir. Yeni bina türleri Osmanlı dönemi ile bağlarını radikal biçimde koparan ve afetlere karşı bir güvenlik gereksinimlerine daha iyi cevap veren yeni bir konut şekli yaygınlık kazanmıştır (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu, 1998).

Bu alandaki kentsel yapıların özelliklerine bakıldığında alanda çok sayıda sivil mimarlık eserinin yanı sıra tescilli anıt eser olan kiliseler, hamamlar, külliyeler ve camilerin bulunduğu görülmektedir (MSÜ,2008). Özellikle ana taşıt yoluna cephesi olan yapıların birçoğunun cephe rehabilitasyonunun yapılması gerekmektedir. Cephe rehabilitasyonlarıyla birlikte, alan içerisinde kapsamlı restorasyon çalışmasına

Yapıların cinsine bakıldığında özellikle Ermenilerin ve Rumların taş, Türklerin ise ahşap yapıları tercih ettiği tarihsel süreç analizinde görülmektedir. Yaşanan göçler, alanın geçirdiği sosyal değişimler, kullanıcıların düşük gelir seviyesine sahip olmaları ve yaşanan yangınlar nedeniyle yapılar korunamamış, yıkılmış ya da içinde oturulamayacak duruma gelmiştir. Böylece alandaki yapıların cinsinde de büyük değişimler yaşanmıştır. Cumbalı, ahşap, özgün mimariler (kemerli girişler, seramik ile tamamlanan dekorasyonlar, sıvalardaki geometrik bezemeler ile klasik tarz) bulunmaktadır.

Şekil 4.7 Yapı Cinsi

Kaynak: MSÜ,2008.

Fener-Balat kentsel alanındaki yapı cinslerine bakıldığında kâgir yapıların ve son dönemde yoğun olarak inşa edilmiş betonarme yapıların olduğu görülmektedir. Alanda bir tane çelik yapı bulunmaktadır. Bu yapı Bulgar Ortodoks Kilisesi olarak işlevini sürdürmektedir. Bunun dışında kâgir yığma-ahşap karkas cinsinde yapılar da yer yer alan içerisinde gezildiğinde görülmektedir. Yaklaşık olarak 240'tan fazla parselin üzerinde harap durumda evler bulunmaktadır. Bu durum binaların % 20'si ortalama olarak kötü durumda olduğunu göstermektedir. Fener-Balat çalışma

alanında bulunan binaların çoğu konut olarak kullanılmaktadır (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu 1998).

➤ Mülkiyet Durumu ve Emlak Piyasası Analizi

Fener-Balat semtlerindeki yapıların mülkiyetlerinin ortak olması ve adaların yaklaşık olarak tüm alanının kullanılmasından dolayı çok sıkışık ve yoğun bir kentsel alan ortaya çıkmaktadır. Genel olarak bakıldığında yolların max. 8.5 m eni bulunmaktadır ve Fener-Balat'ta yaşayan yerel topluluklar için açık alanlar çok sınırlıdır. Açık alanlar yalnızca dar sokaklardan ibarettir. Bu da sokaklarda ayrı bir yaşam kültürünün oluşmasına neden olmuştur. Yeni parselasyonların yapısı geleneksel konut dokusu ile bir çelişki yaratmaktadır. (MSÜ, 2008). Semtte çok az boş alan bulunmaktadır ve parsellerin % 90'ı 100 m²'den küçüktür. Yapıların sonradan eklenen tuvalet ve banyolar ile bir yapının üçe bölünerek kullanılması ve kişilerin kendi arasında bir sözleşme ile üçe ayrılan tapu hakkı, mülkiyet durumunu karmaşıklştırmıştır. Karmaşık bir kat ittifakı ilişkisi alanda mevcuttur. Mülkiyet dağılımını % 60 kiracı, % 40 mal sahibi olarak belirlemiştir. % 40 mal sahibi oranının % 43'ünde mülkiyet durumuna bakıldığında iki mal sahibi üzerinden hisseli mülkiyet yapısının olduğu görülmektedir (TÜİK, 1990).

Yasal düzenlemelere göre ortak mülkiyette bulunan binalara müdahale etmek için, mal sahiplerinin her birinin noter onaylı rızasını almak gerekmektedir. Koruma alanlarındaki mülkiyet durumuna yönelik olarak 2862 sayılı doğal ve kültürel mirasın korunması ile ilgili yasanın 15. Maddesi uyarınca Kültür Bakanlığı, taşınmaz kültür varlıklarının ve koruma alanlarının kamulaştırılması konusunda yetki sahibidir. Bu yetki imar planında görünen kayıtlı ve kültürel amaçlara uygun yapılar, kültürel amaçlar veya kamu yararı gözetilerek yeniden düzenlenmeleri ve tamir edilmeleri kaydıyla Koruma Kurulu ve Kültür Bakanlığı'nın onayıyla belediyeler tarafından istimlak edilebilirler. Bu noktada Kültür Bakanlığı istimlak yetkisini ilgili belediyeye verirken içerikte parsellerin ada, pafta ve parsel numarası bulunmak zorundadır.

Fener-Balat'taki emlakçılar hem kiralama hem de alım satım işlemlerindeki idari formaliteler için sağladıkları kolaylıklar açısından emlak piyasası değerlendirilirken önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaya'ya (1998) göre alandaki emlak piyasasına dair üç tür alıcı bulunmaktadır (Balat ve Fener Rehabilitasyonu, 1998).

- Elindeki sermayeyi enflasyona karşı korumak amacıyla 6 aylığına ya da 1 yıllığına yatırım yapanlardır. Bu yatırım emlak piyasasında çok hızlı bir el değiştirmenin varlığını sağlamaktadır ve bu tip yatırımcılar binalara yatırım yapmadıklarından ötürü fiziksel olarak herhangi bir iyileştirme gerçekleştirilmez.
- Daha ucuz olduğu için eski binaları tercih eden, genellikle sınırlı mali kaynakları bulunan ve sahibi olduğu binada oturan mal sahipleridir.
- Mülkünü kiraya vererek ek gelir yaratan mal sahipleridir.

Alandaki emlak piyasasının sınırlı olduğu ve son dönemde yenileme alanı ilan edilmesiyle birlikte bir hareketlilik kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte alanın koruma alanı içerisinde yer alması da emlak piyasasının sınırlı kalmasında çok önemli bir etkidir. Genel olarak mekânsal analizi üzerinden emlak piyasası değerlendirildiğinde geçen yüzyıla ait parselasyonunun büyük ölçüde parçalanması ve dar olması sebebiyle emlak spekülasyonunun var olmadığı ve kapsamlı bir emlak politikası için engel oluşturduğu sonucuna varılmaktadır.

4.2.3.2 *Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Dinamikleri*

İstanbul'un tarihsel gelişimine bakıldığında Fatih ilçesinde özellikle Haliç'in ilk yerleşim yeri olduğu ve kent nüfusu arttıkça kent merkezinin yerleşim yeri olan Fatih'ten Boğaz'ın ötesine doğru yayılmaya başladığı görülmektedir. Bu yönelim merkezdeki semtler üzerinde mekânsal boyutta büyük etkiler yaratarak orta sınıf tarafından Haliç'in yavaş yavaş terk edilmesine ve kıyı semtlere yerleşen kesimin giderek daha geçici, kalıcı bir yerleşiklikten uzaklaşmasına sebep olmuştur (Balat ve Fener Rehabilitasyonu 1998). Mekânsal ölçekteki bu genişleme ve sosyal yapının değişimi kıyı semtlerin kozmopolit yapısında da değişim yaratarak sosyo-ekonomik yapıda bir dönüşümü sağlamıştır. Bu bölümde Fener-Balat kentsel alanının sosyo-ekonomik yapısı ve dinamikleri irdelenecektir.

- Gelinek Yer, Kültürel Özellikler, Gelenek ve Görenekler, Eğitim Durumu Analizi

Fatih Belediyesi'nin alanda yaptığı çalışma sonucu ortalama olarak 12000 kişinin Fener-Balat kentsel alanda yaşadığı tespit edilmiştir. Belediyenin yayınlamış olduğu "Fener-Balat Area Protection Project Report" a göre ortalama hane halkı büyüklüğü 4.50'dur (Fatih Belediyesi, 1996).

Fener-Balat Rehabilitasyon Programı kapsamında Fener-Balat kentsel alanı içerisinde yapılan anket çalışmasının sonuçlarına göre; semtte yaşayan yerel toplulukların yarısı Karadeniz Bölgesi kökenlidir. Genel olarak Karadeniz'in güneyinden Kastamonu ilinden çok göç alan semtte ikinci önemli grup ise Marmara Bölgesinden (İstanbul, Bursa, Edirne ve Tekirdağ) gelenler oluşturmaktadır. Üçüncü önemli grup ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelenleri kapsamaktadır. Semtte yaşayan yerel toplulukların içerisinde en az 20, genellikle de 30 veya 40 yıl önce gelmiş olanların semte bağlılığının çok yüksek olduğu görülmektedir.²⁰ Fener-Balat çalışma alanında yapılan alan gezileri ve bugüne dek farklı kurumların yaptığı çalışmalar da ortak bir kabul olarak buradaki komşuluk ilişkilerinin çok sıkı olduğu tespit edilmiştir. Farklı bölgelerden gelen ve alanda barınma süreleri (en azı 10 yıl olarak genel de çalışmalarda belirtilmiştir.) içerisinde burada yaşayan yerel toplulukların birbirleri ile ilişkilerinin bu kadar sağlam olması dayanışmanın varlık göstermesini sağlamaktadır.

Fener-Balat'ta yaşayanların büyük bir bölümü düşük eğitim düzeyine sahiptir. Yapılan anket çalışması ile TÜİK 1990 nüfus sayımı verileri karşılaştırılarak alanda yaşayan yerel toplulukların eğitim durumuna yönelik veriler şu şekilde değerlendirilmektedir.²¹

- Aile reislerinin % 11 'i okur-yazar değildir.
- Aile reislerinin % 5'i kendi kendini yetiştirmiştir.
- Aile reislerinin % 66'sı ilkokula gitmiştir.

Yapılan çalışma bağlamında yerel topluluklar içerisinde kadınların erkeklere oranla okur-yazarlık oranının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Okur-yazarlık oranlarında elbette ki 1996'dan günümüze değişimler gerçekleşmiştir. Fakat alandaki son yıllardaki dönüşümler değerlendirildiğinde bu oranların çok fazla bir değişim

²⁰ Avrupa Komisyonu, Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu), 1997-1998 yıllarında Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyonu için, semtteki Fener ve Balat Derneklerinin katılımıyla bir fizibilite çalışması gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda 1998 yılında örnekleme olarak her beş binadan bir tanesi tesadüfi(random) olarak seçilerek toplamda 3143 binada anket çalışması uygulanmıştır. Bu anketlerin 2578'i kullanılabilir durumda sayılarak bir döküm gerçekleştirilmiştir. Fener-Balat alanında yapılan en kapsamlı sosyo-ekonomik alan çalışması olduğu için tez çalışmasında kaynak olarak kullanılmıştır.

²¹ Alanda yapılan anket çalışması sonuçları TÜİK (o dönem de DİE) 1990 sonuçları ile karşılaştırılarak Güzin Kaya tarafından değerlendirilmiştir.

gösterdiği sonucuna varılamamaktadır. Bununla birlikte son dönemde özellikle Fener-Balat Rehabilitasyon Programının tamamlanmasıyla semte entelektüel kesimin (gazeteci, tiyatrocü, akademisyen vb.) yerleştiği gözlemlenmektedir.

Alandaki yerel topluluklar içerisinde gençler ve çocuklar da önemli hedef kitleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak gelir seviyesi düşük ailelerin yaşadığı bu semtte çocuklar (özellikle kız çocukları) ilköğretim seviyesine kadar eğitim almaktadırlar. İlköğretimin zorunlu olması ile birlikte bu yaş ortalaması artsa da çocukların öncelikli olarak eğitim sorunu daha sonrasında da boş zamanlarını etkin olarak kullanabilecekleri alanların ya da fırsatların olmaması sosyal yapı içerisinde önemli bir sorun tespiti olarak yapılan alan çalışmaları kapsamında gözlemlenmiştir. Bununla birlikte gençlerin çoğu zaman sokakta vakit geçirdiği, ülkenin genelindeki işsizlik döngüsü içerisinde yer almalarından ötürü zamanlarını etkin kullanabilecekleri faaliyetlerde bulunacak imkânlarla sahip olmadıkları da gözlenmiştir. Potansiyel bir iş gücü olan gençlerden çalışanların ise uzmanlık gerektirmeyen işlerde sağlıksız şartlarda çalıştığı önemli bir sorun olarak tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yoğun bir nüfusa sahip Fener-Balat kentsel alanında farklı bölgelerden, gelenek ve göreneklerden gelmiş sıkı ilişkilere ve bağlara sahip, alt gelir seviyesinde ve eğitim düzeyi ortalamasının altında olan heterojen bir sosyal yapı mevcuttur.

➤ Ekonomik Durum Analizi

Fener-Balat kentsel alanında küçük ticari işletmeler çoğunlukla bulunmaktadır. Ekonomik yapısına bakıldığında ticaret odaklı işletmelerin yer aldığı gözlemlenmektedir. Fatih Belediyesi tarafından rehabilitasyon programı öncesinde yapılan anket çalışması kapsamında alanda hizmet ve ticaret sektörüne yönelik olarak 338 işyeri tespit edilmiştir. İşyerlerinin 55'i zanaatkârlıkla ilgili faaliyetlerde (tekstil, demircilik, terzilik, hırdavatçılık, tamircilik, marangozluk, kunduracılık vb.) bulunmaktadır. Zanaatkârlık faaliyetleri en çok Lapçinler Sokak ve Lebleciler Sokak adlı iki sokakta yoğunlaşmaktadır. 111 işyerinde ise hizmete yönelik faaliyetler (kahvehaneler, kafeler, berberler, kuaförler vb.) mevcuttur. Ticari yönden hizmete yönelik faaliyetlerin en yoğun olduğu caddeler Ayan ve Vodina Caddeleridir. İşyerlerinin 172'si ise ticarethane olarak faaliyette (mağazalar, eczaneler, elektrik malzemesi ve ev aletleri satan dükkânlar vb.) bulunmaktadırlar

(Balat ve Fener Rehabilitasyonu 1998). Yaklaşık olarak on yıl öncesinde yapılan bu çalışma ve belirlenen bu oranlar günümüzde de aşağı yukarı ekonomik yapı içerisinde devam etmektedir. Alanda yapılan gözlem çalışmaları kapsamında küçük ticari işletmelerin yoğunlaştığı ve Fener-Balat Rehabilitasyon Programından sonra özellikle hizmete yönelik faaliyet gösteren küçük ticari işletmelerin farklılaşarak arttığı tespit edilmiştir. Deneysel mutfak atölyeleri, sanat galerileri özellikle Fener bölgesine yoğunlaşarak arttırmıştır.

Genel olarak bakıldığında Fener-Balat'ta kemikleşen küçük ticari işletmeler ve esnaf yaşamı hala mevcuttur. 1980'lerden sonra İstanbul kent merkezlerindeki sanayi alanlarının desantralizasyonu ile Haliç kıyısındaki özellikle gemi yapım ve sanayi tesisleri kapanmıştır. Bu sebepten ötürü çalışma alanı içerisinde sanayi ekonomik yapı içerisinde etkin değildir. Sanayinin desantralizasyonu üst ölçekte bir plan kararı olmasına karşın Fener-Balat kentsel alanında çok önemli ölçüde sosyo-ekonomik yapısında bir değişim yaratmıştır. Orta gelir seviyesinde olan ve çoğunlukla sanayi işletmelerinde çalışan sınıflar, sanayi işletmelerinin kapanması ile semtten ayrılmışlardır. Bu da semtte daha düşük gelirli kişilerin gelerek yerleşmesine hem sosyal hem de ekonomik anlamda büyük bir dönüşüm yaşamasına sebep olmuştur.

4.3 BÖLÜM SONUCU

Tez çalışması kapsamında yerinde kentsel dönüşüm alanında sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesine yönelik alan seçiminde bazı kriterler göz önünde bulundurularak İstanbul ölçeğindeki dönüşüm alanları değerlendirilmiştir. Fener-Balat'ın tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilmesine dair gerekçelendirme Bölüm 4.1 de detaylı olarak belirtilmiştir. Genel olarak özgün bir kentsel dokuya sahip olması, sosyo-ekonomik yapısı açısından korunması ve sürdürülmesi gereken, sosyal açıdan alanda yaşayanların öğrenme sürecine açık olması ve bu bağlamda güçlendirme uygulamalarının gerçekleştirilebileceği bir alan olması göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışma alanı olarak Fener-Balat'ın tez kapsamında ortaya konmaya çalışılan kavramsal çerçeve temel alınarak potansiyelleri; tarihsel süreci, mekansal ve sosyo-ekonomik yapısı üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre; Fener-Balat kentsel alanı Tarihi yarımada'nın kuzeybatısında bulunmaktadır. Fatih ilçesine bağlı kentsel alan, yarımada içerisinde 433.796 kişilik nüfusla en yüksek orana da sahiptir. Fener ve

Balat semtleri ayrı ayrı değerlendirildiğinde her iki semtin de kent ölçeğinde çok önemli mekansal ve sosyo-ekonomik dinamiklere sahip olduğu görülmektedir.

Fener; tarihsel süreç içerisinde kentin eğitim düzeyi yüksek, bürokrat yada elçilerden oluşan burjuvazi kesimini barındırmıştır. Çoğunlukla Rumların yaşadığı Fener'deki koruma altında bulunan mimari dokunun temel özelliklerini oluşturan kesme taştan evler ve süslemeli bina cepheleri bu dönem içerisinde yapılmıştır. Balat ise tarihsel süreç içerisinde ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı, kentteki Musevi topluluklarının yaşadığı bir alan olmuştur. 1933 Henri Prost planı ile kentin bütünü ile eklenmesi açısından büyük bir kırılma noktası yaşamıştır. Haliç kıyısı ile bağlantı arterleri kesilmiş, sanayi fonksiyonu alana yüklenmiştir.

Çalışma alanının mekansal ve sosyo-ekonomik dinamikleri Fatih Belediyesi'nin UNESCO ve Avrupa Komisyonu ile ortak olarak gerçekleştirdiği "Fener-Balat Rehabilitasyon Programı" kapsamında yaptığı anket çalışmaları sonuçları ve MSGSÜ KEGELYA Atölyesi kapsamında Fener-Balat'ta yapılan alan çalışmaları üzerinden elde edilen veriler değerlendirilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Fener-Balat kentsel alanın mekansal dinamiklerine bakıldığında; kıyı kesimi ile birlikte 3A koruma bölgesi içerisinde yer aldığı görülmektedir. Alanda çok sayıda sivil mimarlık eserinin yanı sıra tescilli anıt eser olan kiliseler, hamamlar, külliye ve camilerin bulunduğu görülmektedir. Alandaki yapıların mülkiyet durumuna yönelik kapsamlı bir araştırma bugüne dek yapılmamıştır. Fakat yapıların sonradan eklenen tuvalet ve banyolar ile bir yapının üçe bölünerek kullanılması ve kişilerin kendi arasında bir sözleşme ile üçe ayrılan tapu hakkı ile kat ittifakı sorununun olduğu bilinmektedir.

Fener-Balat'ın sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında ise; Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelenlerin göç ederek alana yerleştiği ve en az 20 yıldır burada yaşayanların bulunduğu tespit edilmiştir. Son dönem gerçekleştirilen rehabilitasyon programı ile alana entelektüel kesimin de iç göçle yerleşerek sosyal yapısının değişmesini sağladığı görülmektedir. Yerinde kentsel dönüşüm uygulamasında çok önemli bir nokta olan alanda yaşayanların birbirileri ile olan ilişkileri kriteri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında; canlı bir mahalle kültürünün varlığından söz edilebilir. Alandaki yerel toplulukları arasında güvene dayalı bir ilişki mevcuttur. İşsizlik ülke genelinde olduğu gibi alanda yaşayanlar arasında da önemli bir sorundur. Eğitim düzeyi düşüktür. Çalışma alanının ekonomik durumu değerlendirildiğinde zanaatkarlıkla hizmet sektörü ve ticaret üzerine

odaklanmaktadır. Balat çarşısı ekonomik yaşantı içerisinde çok önemli bir nirengi noktasıdır.

Sonuç olarak yerinde kentsel dönüşüm uygulaması için güçlendirme stratejilerinin oluşturulması aşamasında alanda yaşayan yerel toplulukların ve sivil aktörlerin nitelikleri önem taşımaktadır. Fener-Balat kentsel alanı özgün kimliğine sadık kalan, yaşayan bir alan olmasını sağlayacak bütüncül bir planlama çalışmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada alana yönelik yapılan analizler yerinde kentsel dönüşüm uygulaması bağlamında öneri niteliğinde oluşturulacak güçlendirme programının genel çerçevesi için kaynak oluşturmaktadır.

5 YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM BAĞLAMINDA FENER-BALAT'TA GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELERİN İNCELENMESİ

Fener-Balat kentsel alanına özgü gerçekleştirilen projeler bu bölümde yerinde kentsel dönüşümün uygulanabilirliği ve bu noktada sivil-yerel aktörlere dair geliştirilebilecek güçlendirme stratejileri üzerinden incelenecektir. Bu noktada 2003-2007 yılları arasında uygulanan “Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı” adlı proje ile Fatih Belediyesi tarafından yeni ilan edilen Fener-Balat yenileme alanı avan projeleri incelenecektir.

5.1 “FENER ve BALAT SEMTLERİNİN REHABİLİTASYON PROGRAMI” PROJESİ

İstanbul’un 1985 yılında UNESCO’nun Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi çerçevesine dahil edilmesi ile yapılan ilk çalışma Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyon projesidir. Bu proje Avrupa Komisyonu MEDA Programları kapsamında finanse edilmiştir. Fatih Belediyesi’nin, Barcelona Belediyesi’nin kısmen sahip olduğu bir yapım şirketi olan FOMENT Ciutat Vella SA liderliğinde IMC Danışmanlık Şirketi (İngiltere), GRET (Fransa) ve Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (Türkiye) dahil olmak kurduğu bir konsorsiyum ile imzalanan hizmet sözleşmesi kapsamında uzmanlardan oluşan bir Teknik Destek Ekibi ile uygulanmıştır. Dört yıl olarak belirlenen Programın uygulama süreci, 6 Ocak 2003 tarihinde başlamış, Haziran 2007 tarihinde bitmiştir. Projenin toplam bütçesi 7 milyon Avro’dur. Bu proje Türkiye’de semt sakinlerinin aktif katılımını öngören sosyal rehabilitasyon programları için pilot uygulama olarak başlatılmıştır.²²

Projenin önem kazanmasının bir nedeni de içerik olarak sadece fiziki iyileştirme değil sosyo-ekonomik yapının güçlendirilmesine dair de uygulamaların yer almasıdır. Bu bölümde projenin genel hedefleri ve uygulama stratejileri detaylı olarak incelenerek proje çıktıları üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

²² Daha detaylı bilgi için bakınız <http://www.fenerbalat.org>

5.1.1 Projenin Tanımlanması

Bu bölümde projenin amacına bağlı olarak gerçekleştirilen müdahaleler ve süreç içerisindeki aktörler, uygulama kapsamındaki kurumsal yapısı ve güçlendirme stratejilerine bağlı olarak katılım boyutu incelenecektir.

5.1.1.1 *Projenin Amacı ve Müdahale Öncelikleri*

Fener ve Balat semtlerinin rehabilitasyonu 16,2 hektarlık, 1401 parselden oluşan bir alan içerisinde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu 1998). Projenin genel amacı korunması gereken bir kentsel alan olan Fener-Balat'ta salt fiziki sorunlar değil sosyo-ekonomik sorunlara yönelik olarak sürdürülebilir ve katılımcı bir proje ile çözüm bulmaktır.

Şekil 5.1 Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu Programı Alan Sınırı

Kaynak: www.googleearth.com

Alanda yapılan çalışma kapsamında Fener-Balat proje alanı içerisinde anket yapılan mahalle sakinlerinin dile getirdikleri sorunları ve istekleri doğrultusunda tespit edilen ihtiyaçlar aşağıdaki gibidir:

- Konut koşullarının iyileştirilmesi (binanın rehabilite edilerek ortak olarak kullanılan tuvalet ve banyoların ayrılması, bina cephelerinin boyanması, doğalgazın bağlanması, merdiven ve çatı onarımları, mutfak ve tesisatının yenilenmesi, sıhhi koşulların ve ısı yalıtımı sorunlarının iyileştirilmesi vb.)
- Sağlık tesislerinin yetersizliği

- Gereksinimleri karşılamayan kamusal alanların tekrardan gözden geçirilerek sosyal donatı eksikliğinin giderilmesi
- Okulda başarısızlık, istihdam ve mesleki eğitim eksikliğinin giderilmesi
- Eğlence ya da dinlenme mekânlarının yokluğu
- Ulaşım ağının iyileştirilmesi

Fener-Balat uygulama alanı içerisinde yapılan analizler sonucunda tespit edilen ihtiyaçlar üzerinden yapılacak faaliyetler planlanmıştır ve proje kapsamında birbirinden bağımsız dört ana başlık altında müdahale stratejileri belirlenmiştir (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu 1998).

A- Konutların İyileştirilmesi

Fener-Balat proje alanında rehabilitasyon ihtiyacı olan 902 bina içerisinde en az 225 binanın kentsel ve mimari özelliklerini koruyarak iyileştirilmesi ve projeden ortalama her binada 12 ile 15 arası kişinin yaşadığı var sayılarak 2700 ile 3300 kişinin yararlanması hedef alınmıştır. Konutların rehabilitasyonuna yönelik olarak belirlenen çalışmalar; çatıların onarımı, bina cephelerinin restorasyonu, dahili elemanlar (kapı, merdivenler, tavanlar) tamiri, tuvalet-banyo ve mutfakların asgari standartlara uygun hale getirilmesi, kolektif merkezi ısıtma için doğal gaz tesisatının bağlanması, elektrik şebekesinin güvenlik standartlarına uygun hale getirilmesi şeklindedir. Belirlenen binalar yapı sorunları olmayanlar için hafif rehabilitasyon, sağlam fakat müdahale gerektirenler için ortak ölçekte rehabilitasyon, yapı sorunları olanlar için ağır rehabilitasyon şeklinde üç kategori altında gerçekleştirilmiştir.

Yapılacak olan müdahalelere yönelik olarak öncelikler aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Çalışma Raporu pp.62, 1998).

MÜDAHALE ÖNCELİKLERİ

- Konutların iyileştirilmesinin, esas olarak kiracı ve mal sahipleri nezdinde yürütülen, teşvik edici bina rehabilitasyonu faaliyetleri yoluyla, semt sakinlerinin katılımıyla yürütülmesi(çalışmaların kredi ve sübvansiyonlar arasında dağılması); ayrıca eski binaların rehabilitasyonu için, semt sakinlerinin kısa eğitim programları (su tesisatçılığı, marangozluk, elektrik, çatı işleri eğitimi) yoluyla uygulamaya da katılması, bunun için mesleki eğitim enstitülerinden destek alınması
- Kentsel bütünleşmeye yönelik mimari çözümler ve mimari mirasın değerlendirilmesi ve korunması temelinde kentsel manzaranın değiştirilmesi; binaların rehabilitasyonu, bazı anıtsal yapıların (surlar, sinagoglar) restorasyonu ve en ilginç binaların çevrelerinin değerlendirilmesi yoluyla mahallenin görüntüsünün değiştirilmesi
- Belediye tarafından yürütülen çalışmaları tamamlayacak ek altyapı (içme suyu, yağmur sularının tahliyesi, temizlik, gaz, elektrik, telefon, yolların aydınlatılması...) ıslah çalışmalarının yürütülmesi için bir faaliyet programı
- İhtiyaçların saptanması ve bir yerleştirme stratejisi ile bölgedeki sosyal donatıların artırılması (kültür, eğitim, sağlık, spor, eğlence). Anıtların ve tescilli yapıların restorasyonu ciddi maliyetleri gerektirdiği için, bunlar donatılarla birlikte düşünülebilir.
- Bölgedeki ticari alanların daha görünür kılınmaları ve fiziki durumlarının iyileştirilmesi yoluyla ekonomik dokunun (temel olarak ticaret ve zanaat) yeniden canlandırılması. Özellikle İstanbullular için turistik faaliyetlerin geliştirilmesi bu yeniden canlandırma çabalarına katkıda bulunacaktır.

Müdahale öncelikleri doğrultusunda belirlenen stratejiler kapsamında binaların rehabilitasyonu sürecinde yerel toplulukların dahil edilerek etkin rol oynamaları açısından çalışmalarda belli mesleki eğitimlerden geçerek yer alması amacı, katılımcı bir planlama çalışması için pilot bir uygulama projesi hedefine yönelik eyleme geçtiğini gösteren önemli bir ölçüttür. Bu noktada yerel toplulukların bilgi seviyelerinin arttırılarak güçlendirilmesine yönelik müdahale öncelikleri içerisinde belli stratejiler yer almaktadır. Güçlendirme bağlamında hayat boyu öğrenme ve yetişkin eğitimlerinin önemine (Bknz. Bölüm 3.3) daha önceki bölümlerde değinilmiştir. Planlama çalışması kapsamında sürece yönelik yerel toplulukların

bilgilendirilmesi ve yaşam biçiminde olumlu bir değişimi sağlayan mesleki eğitimler önemli güçlendirme müdahalelerinden sayılmaktadır.

A-1 Semt İçin Bir Dizi Donatının Temin Edilmesi

İlköğretimin zorunlu olmasıyla birlikte çocukların eğitimlerini destekleyecek faaliyetler, sağlık tesisleri(dispanser, bakım merkezleri vb.), kadınların eğitimine (aile planlaması, çocuk koruma merkezleri, ev içi üretimlerini organizasyonu vb) ve kentsel alanın sosyal yaşantısının canlandırılması, toplumsal sorunların çözümüne yönelik destek verecek merkezlerin açılması planlanmıştır.

Bu kapsamda belirlenen müdahale stratejileri ve alanda açılması planlanan merkezler aşağıdaki gibidir:

➤ Okul Sonrası Eğitim Merkezleri

Eğitim merkezlerinin temel amacı özellikle evde çalışma alanına sahip olmayan çocukların ve gençlerin okul dışında ödevlerini yapabilecekleri ve evlerindeki bu yetersizliğin bu şekilde giderilebileceği alanlar yaratmaktır. Bu merkezlerde çocukların ve gençlerin bilgisayar, donanımlı bir kütüphaneden de yararlanma şansı bulunmaktadır. Proje kapsamında bir tanesi Fener Yıldırım Caddesi ya da Camcı Çeşme Yokuşu sokağında diğeri de Balat Hızır Çavuş Köprüsü Sokağında yer alması planlanmıştır.

➤ Anne ve Çocuk Eğitimi ve Sağlığı Merkezi

Fener-Balat'ta yaşayan kadınların eğitim düzeyleri erkeklere göre çok daha düşüktür. Bu sebeple eğitim desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Kurulacak bu merkezin amacı; çok yönlü bir faaliyet çerçevesinde kadınların ana amaç anne ve çocuk sağlığına yönelik destek eğitimlerinin verilmesidir. Bununla birlikte farklı konularda da (temel okuma yazma kursları, emek piyasasına girmeleri ve sivil topluma uyum sağlamalarının kolaylaştırılmasına yönelik bilinçlendirme programları, gelirlerini arttırmaya yönelik ev içi üretim programları vb.) destek faaliyetleri hedeflenmiştir. Hacı İbrahim sokağında açılması planlanmıştır.

- Dispanser
- Balat'ta açılması planlanmıştır.
- Uyuşturucu Bağımlılarını Topluma Kazandırma Merkezi

Fener-Balat'ın yalnızca kendi içerisindeki sorunlara yönelik olarak değil toplumsal sorunların çözümüne destek verecek faaliyetler gerçekleştirmesi ve merkezleri barındırması amacıyla planlanmıştır. Fener'de Vodina Caddesindeki bir parsel üzerine kurulması planlanmıştır.

➤ *Semt Atölyesi*

Sosyal faaliyetlerin gerçekleştirileceği ve program süresince yaşayanların gelip teknik anlamda sorularını sorup bilgi alabilecekleri semt atölyesi Çilingir Sokak ya da Toptancı Sokakta bulunması planlanmıştır.

➤ *Semt Sakinleri Evi ve Kooperatifi*

Fener-Balat hakkında bir dokümantasyon merkezi olan bu ev aynı zamanda mahalleye bir hareketlilik ve canlılık katmak amacıyla da planlanmıştır. İçerisinde kooperatif barındırması, kütüphane, sergi ve seminerler için çok işlevli bir salon bulunması planlanmıştır. Bir diğer açıdan bu ev, alanda yaşayan yerel toplulukların süreç hakkında (gerçekleştirilecek projeler, mimari ilkelerin belirlenmesi, gerçekleştirilen projelerin muhasebesi vb.) konularda bilgi alması ve katılım göstermesi amacıyla iletişim araçlarının kullanıldığı (sürelili yayınlar, broşürler, danışmanlık hizmeti) bir yer olması hedeflenmiştir. Vodina Caddesi, Ayan Caddesi ya da Lebleciler Sokağında kurulması planlanmıştır.

B - Bir İstihdam ve Mesleki Eğitim Faaliyeti Oluşturmak

Semtin rehabilitasyonuna bağlı olarak yerel toplulukların (yetişkinler, gençler, kadınlar gibi hedef kitleler için) mesleki eğitim ve öğrenim merkezlerinin oluşturulması hedeflenmiştir.

➤ *Tekstil Teknik Enstitüsü*

Tekstil sektörüne yönelik olarak özellikle gençlere verilecek iki yıllık bir eğitimle ara eleman yetiştirmek amacıyla eğitimler verilecek olan merkezin Fener'de kurulması planlanmıştır.

➤ *Zanaatkâr Evi*

Eski evlerin rehabilitasyon sürecinde destek elemanı yetiştirmek amacıyla eğitimler verecek olan zanaatkar evi, öncelikli olarak proje kapsamındaki eleman ihtiyacını karşılaması hedeflenmiştir. Bu kapsamda; marangoz ve dülger atölyesi, baca, fayans ve duvarcılık atölyesi, alçı ve beyaz çimento atölyesi, boya atölyesi, su tesisatı

atölyesi ve elektrik atölyesi açılması düşünülmüştür. Bu merkezin Fatih Belediyesi, Koruma Kurulu, Kooperatif ve yapılanların denetimini yürütmekle yükümlü Semt Atölyesinin işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu ev için Mürsel Paşa Caddesi üzerindeki eski sinagog, Hacı İbrahim Sokağındaki depo, Tavukçu Çıkmaızı sokağındaki tamirhane düşünülmüştür.

C - Altyapının ve Kamu Hizmetlerinin İyileştirilmesi, Kentsel Çevrenin Elden Geçirilmesi, Ticaret ve Zanaatın Yeniden Canlandırılması Yoluyla Mahallenin Oturulur Hale Getirilmesi

Tarihi kentsel mirasın korunmasına dair bir politika oluşturulması ve altyapının iyileştirilmesine yönelik olarak müdahaleler planlanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde yukarıda sıralanan dört ana başlık altındaki müdahalelerin birçoğunun özellikle yerel ve sivil aktörlerin güçlendirilmesine ve bu noktada rehabilitasyon projesinin daha sağlıklı bir süreç içerisinde yürütülmesinin amaçlandığı görülmektedir. Sürece yerel toplulukların etkin bir şekilde katılım göstermesi için kullanılan yöntemler güçlendirme bağlamında değerlendirildiğinde üç temel ilke olan bilgilendirme, bilinçlendirme ve farkındalık düzeyinin artırılması yönünde bir çabanın varlığından söz etmek mümkündür.

Güçlendirme stratejilerine yönelik olarak alanda yaşayanların süreç içerisinde bilgisinin artırılarak yer alması amacıyla kurulması planlanan zanaatkâr evi ve semt evi stratejileri bu anlamda başarılı adımlar olarak sayılabilir. Yerinde dönüşüm müdahalesi çerçevesinde yerel toplulukların güçlendirilmesinin temel amacı olan yaşadıkları alana dair söz hakkı edinmesi noktasında semt evinin işlevsiz kaldığı gözlemlenmektedir. Sonuç olarak rehabilitasyon projesi öncesinde sadece alanın ihtiyaçları alanı en iyi bilen yerel topluluklardan edinilen bilgilere göre belirlenmiştir. Fakat bununla birlikte süreç içerisinde etkin olmaları ve kendi fikirlerini, eleştirilerini dile getirebilecekleri güçlendirme ilkelerinin yer almadığı görülmektedir. Güçlendirme stratejileri içerisinde yerel toplulukların yalnızca eğitim ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik müdahalelerin planlanması yetersiz kalmaktadır. Yerel toplulukların rehabilitasyon sürecinde etkin rol alması, ortaklıkların kurulması ve kendi sözlerini söyleyebilme ve isteklerini savunabilme becerisi kazanmaları için örgütlenebilme ve bu yönde bilinçlenmeye yönelik stratejilerin de geliştirilmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada bu noktaya yönelik olarak yerel topluluklar içerisinde yalnızca kadınların sivil topluma katılım

ve haklarını savunmaya yönelik destek programlarının yürütülmesi stratejisinin yer aldığı görülmektedir.

5.1.1.2 Aktörlerin Tanımlanması ve Kurumsal Yapılanması

Fener-Balat rehabilitasyon projesinin uygulanma sürecinde birçok farklı sektörden aktör bulunmaktadır. Proje sürecinde yer alan aktörler ve üstlendikleri roller aşağıdaki gibidir (Çalışma Raporu, 1998).

A-Uluslar Arası Kuruluşlar

➤ Avrupa Birliği:

Avrupa Birliği MEDA(Avrupa Birliği-Akdeniz Ülkeleri Ortaklığı) Programları kapsamında toplumsal ve mesleki eğitim programları, proje alanının rehabilitasyonu için gerekli araç ve hizmetlerin oluşturulması ve sübvansiyonunun sağlanması konusunda finans desteği sağlayacak önemli bir aktör olarak proje de yer almıştır.

➤ UNESCO Dünya Mirası Merkezi:

Kültür Bakanlığı ve tarihi kentsel mirasın korunmasından sorumlu ilgili makamlarla işbirliği içerisinde denetim, uzmanlık desteği ve danışmanlık fonksiyonu içerisinde yer almıştır. Bu noktada yasal düzenlemelerin rehabilitasyon sürecini engellememesi adına desteği ve uzmanlık gerektiren noktalarda danışmanlık hizmeti ile projedeki başlıca önemli aktörlerden biri olmuştur.

B- Kamu Sektörü

➤ Fatih Belediyesi:

Fatih Belediyesi Avrupa Birliği'nden hibeyi alan proje yüklenicisi kurum olarak bölgedeki faaliyetlerin ve hedeflerin birebir gerçekleşmesi için koordinatörlük rolünü üstlenmiştir. Bu noktada farklı alanlardaki uzmanlardan oluşturduğu danışmanlık ekibi ile proje kapsamında hedeflenen programların yürütülmesi, tesislerin açılması, altyapının güçlendirilmesi ile ilgili adımları uygulamak ve bakanlık nezdindeki ilişkileri sürdürmekle yükümlüdür. Bu noktada merkezi bir role sahip olmuştur.

➤ İstanbul Büyükşehir Belediyesi:

Fener-Balat proje alanının Haliç kıyısına bakan açık alanları ile ilgili sportif tesislerin ve yeşil alanların düzenlenmesinden, atık ve içme suyu şebekelerinin proje de ön

görüldüğü şekilde iyileştirilmesinden ve doğal gaz şebekesinin bağlanmasından sorumlu olmuştur.

➤ TOKİ:

Tarihi yapıların restorasyonuna yönelik ciddi bir finansman desteği sağlayabilecek tek kamu kuruluşu olarak TOKİ, mali bir destek (çok düşük faizli krediler) programı ile projenin uygulanabilirliğine yönelik ciddi bir destek sağlamıştır.

➤ Kültür Bakanlığı:

Koruma Kurulları aracılığı ile sivil bir aktör olan Semt Atölyesiyle işbirliği içerisinde proje alanındaki kültürel mirasın korunmasına ve yeniden değerlendirilerek gerekli tesislerin kurulmasına dair anıtların restorasyonunu kolaylaştıran bir rolü bulunmaktadır. Bu noktada Fatih Belediyesi ile proje süresince geçerli olan bir protokol imzalamıştır. (Bknz EK.1)

➤ Semt Atölyesi:

Belediyeye bağlı bir birim olarak teknik anlamda uzmanları bir araya getiren bu noktada mimarlardan, mühendislerden ve inşaat iktisatçılarından oluşan kadrosuyla teknik etüdlerin gerçekleşmesini, gayrimenkul piyasasını canlandırma görevlerini üstlenmiştir.

C- Sivil Toplum Sektörü

➤ Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA):

IFEA'nın projedeki temel rolü, proje sürecine bilimsel bir destek vermek olmuştur. Özellikle araştırma ve uygulama öncesi aşamalar da danışmanlık desteği vermiş ve Fransa ile olan ilişkilerin koordinasyonunu üstlenmiştir.

➤ Kooperatif:

Fener-Balat projesinde sivil anlamda bir itici güç olarak önemli bir konuma sahip olmuştur. Semt Atölyesinin uygulama sorumluluğu altında rehabilitasyon uygulamalarının yerel topluluklar tarafından denetlenmesini sağlamış ve projenin yerel anlam da denetim mekanizmasındaki aktörlerinden biri haline gelmiştir.

➤ Dernekler:

Proje kapsamında yerel toplulukların katılımlarının sağlanması ve sosyo-ekonomik alanda belirlenen stratejilerin uygulanmasında önemli bir aktör olmuştur. Dernekler

proje alanında yaşayanlarla kurumlar arasında bağlantı sağlayan talepleri artırmak için gerekli iletişim stratejileri üstlenmiştir.

D – Yerel Topluluklar

➤ Mal Sahipleri:

Projenin hedef kitlesi olarak alanda mülkü bulunan kişiler yani mal sahipleri temel aktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mal sahipleri proje yüklenicileri tarafından sunulan değişik teşviklerle (sübvansiyonlar, krediler) rehabilitasyon programının hayata geçirilmesinde önemli aktörlerdir.

➤ Fener-Balat'ta Yaşayanlar:

Fener-Balat kentsel alanında yaşayanlar ister mülk sahibi ister kiracı olsunlar, özelleştirilmiş hedef gruplar (kadınlar, gençler, yetişkinler, çocuklar vb.) olarak sosyo-ekonomik alanda belirlenen stratejilerde hedef kitle olarak karşımıza çıkmaktadır. Proje kapsamındaki tek rolleri uygulanacak programlara tam katılım sağlamaları olmuştur.

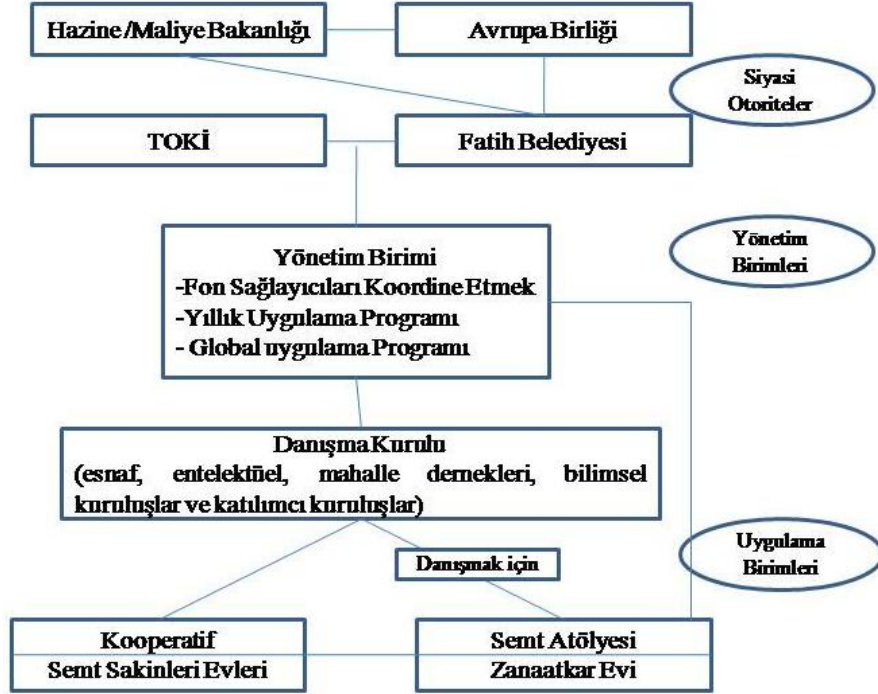
E- Özel Sektör

Fener-Balat'ta yaratılmak istenen mekânsal, soyo-ekonomik dönüşüm içerisinde özel sektörün toplumsal ve eğitsel merkezlerin açılması, inşaatların gerçekleştirilmesi noktasında Fatih Belediyesi ile işbirliği içerisinde yatırım yapılacak bir alan olarak görmeleri ve finansal açıdan destek vermeleri beklenmiştir.

Proje sürecinde farklı işlev ve role sahip olan aktörler belli bir kurumsal yapı içerisinde konumlandırılarak faaliyetlerini yürütmüşler. Bu noktada projenin uygulama yapısı içerisinde idari organları aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Çalışma Raporu pp.75, 1998):

1. İdari Birim: Projenin uygulanması ile ilgili bu organ yatırımları ve hedefler kapsamında büyük kararları ana hatları içerisinde yönlendirmekle yükümlü olmuştur.
2. Semt Atölyesi: Teknik ekip olarak projenin uygulanması safhasından tamamlanmasına kadar araştırmaları yürütmek, yıllık tahsisat sınırları içerisinde kriterleri belirlemekle yükümlü olmuştur.

3. Kooperatif: Proje alanındaki iyileştirme çalışmalarının hedef kitle olan mal sahipleri tarafından öğrenilmesi ve yararlanacaklarla iletişim kurarak gerekli bilgilendirmenin yapılmasından sorumlu olmuştur.

Şekil 5.4 Kurumsal Yapı Şeması

Kaynak: Fatih Belediyesi, pp.76, 1998.

Genel olarak Fener-Balat projesindeki aktörler ve birbirleri ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde Avrupa Konseyi'nin yaptığı sınıflandırma içerisinde yönetsel, finansal ve sosyal açıdan söz sahibi aktörlerin süreç içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu noktada profesyonel aktörlerin yönetsel aktörlerin altında yer aldığı bir aktör şemasına sahiptir (Bknz. Bölüm 2.6). Farklı alanlardan aktörlerin bir arada bulunduğu projenin ortaklık tipolojisi değerlendirildiğinde çok aktörlü ortaklık modeli içerisinde bölünmüş liderlik-ortaklık yapısına sahip olduğu gözlemlenmektedir (Bknz. Şekil 2.3).

Bölünmüş liderlik- ortaklık yapısı içerisinde yatay bir yapılanma çerçevesinde oluşturulan karar mekanizmasında sivil-yerel aktörlerin birer paydaş olarak dahil edildiği ve belli rollerinin bulunduğu bahsedilebilir. Kurumsal yapı şemasında da görüldüğü üzere yerel toplulukların katılım gösterebileceği bir danışmanlık kurulunun bulunması, sivil-yerel aktörlerin karar mekanizmasında etkin olabilecekleri bir konuma sahip olması açısından önemli bir nokta olarak

görülmektedir. Aktörlerin süreç içerisinde ki rolleri ve birbirlerini denetleme hakları yine bu proje de yüzeysel kalmıştır ve kurumsal şemada denetim kuruluna yer verilmemiştir. Bununla birlikte danışma kurulu içerisinde yer alan sivil-yerel aktörlerin fikirlerinin ne ölçüde kararları etkileyebildiği de önemli ve değerlendirilmesi gereken bir noktadır.

5.1.1.3 Katılım Boyutu ve Güçlendirme Stratejileri

Fener-Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı katılım odaklı bir kentsel yenileme projesi olmasından ötürü pilot bir uygulama olması temel hedeflerden biri olarak proje kapsamında belirtilmiştir (Balat ve Fener Rehabilitasyonu Analiz ve Düzenleme Önerileri Raporu 1998). Bu noktada uluslar arası kuruluşların deneyimlerinden ve danışmanlığından yararlanılarak Fener-Balat özelinde katılımcı bir model üzerinden rehabilitasyon ve sosyo-ekonomik güçlendirme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada proje kapsamında “Topluluk Katılımı Forumu” adı verilen bir örgütlenme modeli üzerinden proje alanındaki sivil-yerel aktörlerin kararlara ve uygulamaya etkin katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Forum’un, semt örgütleri ile işbirliği içinde, bireylerin Semt Gönüllüleri çalışmaları, düzenli toplantılar ve Danışma Komitesi aracılığı sözlerini söyleyebilme hakkı elde etmesi amaçlanmıştır (Çalışma Raporu, 1998).

Şekil 5.5 Topluluk Katılımı Toplantıları

Kaynak: <http://www.fenerbalat.org>

Topluluk Katılımı Forumu’nun temel amacı; toplumun tüm üyelerinin bir araya gelip bir dizi sosyal etkinlikler aracılığıyla Teknik Destek Ekibi ile karşılıklı görüş alışverişinde bulunabileceği, sorularına cevap alabileceği, semtin sorunlarını ve ihtiyaçlarını dile getirip çözüm önerileri arayacakları bir ortam hazırlamaktır. Bu

anlamda Topluluk Katılımı Forumu'nun alt hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (www.fenerbalat.org):

- Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu Programının yerel sesi olarak hareket etmek ve karar alma sürecinde yerel toplulukların ortak görüşlerinin yansımaları sağlamak,
- Program faaliyetlerinin daha etkin olabilmesi için yeni fikirler geliştirilmesini desteklemek,
- Yerel toplulukların projeyi benimsemesini sağlamak amacıyla projenin tanıtımını yapmak,
- Yerel toplulukların proje ve daha başka konular hakkında görüşlerini dile getirmesine destek vermek
- Yerel toplulukların güçlendirilerek; Belediye, Teknik Destek Ekip ve diğer aktörlerle arasında verimli ve yapıcı bir işbirliğini geliştirmek.
- Yerel demokrasiyi güçlendirerek Fener ve Balat'ta yaşayan yerel toplulukların yaşam kalitesini yükseltmek

Yerel topluluklar içerisinde projeye doğrudan katkıda bulunacak erkek ve kadın gönüllüler seçerek, "Semt Gönüllüleri" adı verilen bir grup oluşturmayı amaçlanmıştır.. Bu Gönüllüler, tüm topluluğun güvenini kazanmış ve herhangi bir gruba bağlı olmayanlar arasından dikkatle seçilecek, Program bileşenlerine katkıda bulunmalarını sağlamak üzere özenle yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

Genel olarak projenin katılımçılık boyutu değerlendirildiğinde; güçlendirmenin katılım için olmazsa olmaz bir unsur olduğu, Fener-Balat'ta yaşayan yerel toplulukların süreç içerisinde etkin rol alması için ihtiyaç duydukları güçlendirme zemininin öncesinde yaratılması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Proje kapsamında geliştirilen güçlendirme stratejileri White Paper (Bakınız. Bölüm 3.3.1) de güçlendirmenin yerel karar mekanizmasının şekillendirilmesinde ortaya çıkan farklı mekanizmaları üzerinden değerlendirildiğinde; danışmanlık kurulu ve topluluk katılımı forumu yapılarının yerel topluluklar üzerinde yaşadıkları alana dair geliştirilen stratejilere pozitif etki edebileceği hissini veren ve aktif değer artırımını gerçekleştiren bu noktada da güven ortamının yaratılmasını sağlayan bir noktası olduğu sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla oluşturulan bu güven ortamı içerisinde

sivil aktivite biçimleri içerisinde politika oluşturma da esnek bir yönetim mekanizmasının varlığından söz edilebilmektedir. Bir diğer açıdan yönetimin aktörler arası etkileşimle gerçekleştirilmesinde yerel toplulukların karar verebilme ve politika geliştirebilme, fikirlerini dile getirme becerisi kazanması noktasında güçlendirmeye dair destek programlarının yeterli ölçüde olmadığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik anlamda iş becerisi kazandırma ve belli konularda (anne ve çocuk sağlığı vb.) eğitimlerin verilmesi aslolan karar mekanizmasında yer alarak etkin olma becerilerini arttıracak stratejiler olarak bu değerlendirme ışığında kabul edilememektedir.

Bir diğer yandan mal sahiplerinin ve mahallede yaşayan yerel toplulukların bina bilgi fişi altında bütçesinden uygulama müdahalesine kadar her türlü bilgiye kolaylıkla erişebilme imkanı bir yandan yerel toplulukları dışarıda bırakmayan ve bütçelendirmeye yönelik olarak müzakereci demokratik bir sistem biçiminin uygulanmaya çalışıldığının işaretleri olarak görülmektedir.

Proje kapsamında yerel toplulukların güçlendirilmesi hedefi üzerinden süreç mekanizması değerlendirildiğinde yerel toplulukların belli bir bilinç kazanması ve bu noktada her türlü bilgiye erişiminde semt evi aracılığıyla kolaylıkların sağlanmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte alanda yaşayan yerel toplulukların birbirileri ile çok sıkı bağlarla bağlı olmaları da süreç içerisinde güçlendirme programlarına katılım boyutunda olumlu ve olumsuz etkiler doğurmaktadır. Bireysel becerilerin arttırılarak topluluk kapasitesinin ve kentli bilincinin gelişimine katkı sağlayan belli stratejileri ile proje bazı noktalarda başarılı ilke ve uygulama stratejilerine sahiptir. Proje kapsamında geliştirilen güçlendirme stratejilerinin Avrupa'da uzun yıllardır deneyimlenen stratejiler olarak çok fazla uluslar arası kuruluşların yönlendirmesi ile gerçekleştiği sonucuna varılmaktadır. Türkiye'deki dönüşüm deneyimleri içerisinde uluslararası organizasyonların ortaklık sürecinde yer almadığı projeler değerlendirildiğinde katılım ve güçlendirme boyutunun çok yüzeysel olarak ele alındığı gözlemlenmektedir.

5.1.2 Program Sonuçları ve Değerlendirmesi

Fener Balat Rehabilitasyon Programı kapsamında program öncesine planlanan hedefler dört kategori altında sadeleştirilerek uygulamaya geçme kararı alınmıştır. Bu noktada alanda yapılan analiz çalışmaları ve belirlenen tüm stratejiler göz önünde

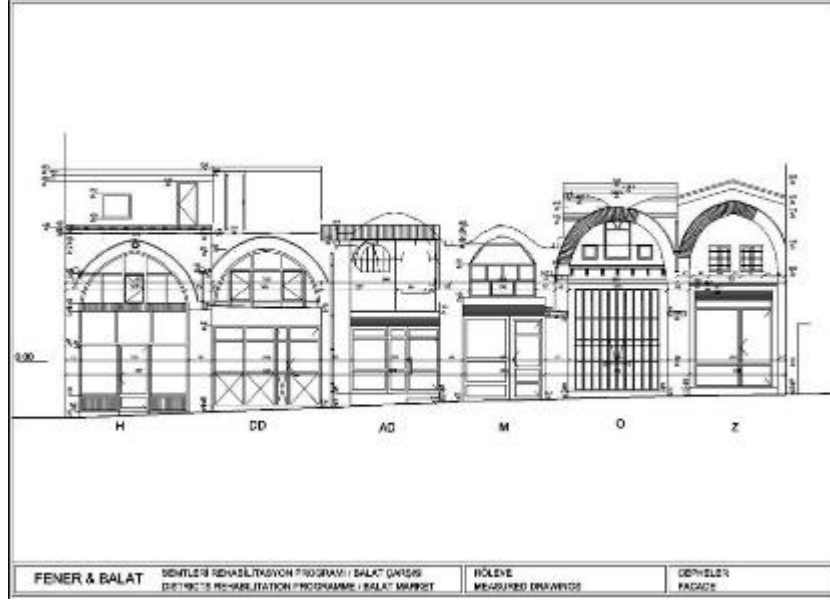
bulundurulmuştur. Program kapsamında belirlenen dört farklı konu başlığı; evlerin restore edilmesi, sosyal merkez, Balat Çarşısı'nın yenilenmesi ve katı atık yönetimi şeklinde olmuştur. Bu bölümde projenin uygulama hedeflerine ulaşip ulaşmadığı ile ilgili bilgiler aşağıdaki gibi sınıflandırılarak açıklanmıştır.²³

Restorasyon Sürecine Dair Gerçekleştirilen Hedefler

Projenin uygulanmasına yönelik olarak 2004 yılında tespit edilen binaların restorasyonu ile ilgili ihale açılmıştır. İhaleyi Pekerler İnşaat ihaleyi almıştır. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonunda Fatih Belediyesinin katılımıyla yapılan ihale ile ilk grup 26 evin restorasyon ihalesini kazanan Pekerler İnşaat ve Sanayi Limited Şirketi bölgedeki çalışmalarını Eylül 2005'de tamamladı. Binaların rehabilitasyon süreci 2008 yılına kadar sürmüştür ve bu süreçte 121 bina restore edilmiştir. Programın başında hedeflenen 225 sayısına bütçe sıkıntılarının ötürü ulaşamamıştır. Restorasyon çalışmaları kapsamında müdahalede bulunulan binaların çatı ve cephe onarımları yapılarak, dış kapı ve pencereler yenilenmiştir. Sonradan yapılan ve yapının özgünlüğünü bozan eklemeler ise kaldırılmıştır. Müteahhit tarafından gerçekleştirilen restorasyon işlerinin denetimi ve kabulü Fatih Belediyesi işbirliği içinde Teknik Destek Ekibi ile beraber yapılmıştır.

Proje kapsamında Fener-Balat'ta yapılan bir diğer önemli müdahale de Balat çarşısının rehabilitasyonudur. Balat çarşısındaki dükkanların fiziksel durumlarının geliştirilmesini, altyapının iyileştirilmesini ve kent bütünü ile bağlantılarının oluşturulması amaçlanmıştır.

²³ Bu bölümde projenin sonuçlarına dair belirtilen bilgiler Fatih Belediyesi ile yapılan görüşmeler sonucunda derlenmiştir.

Şekil 5.6 Balat Çarşısı'nın Rehabilitasyonu

Kaynak: www.fatih.bel.tr

Balat çarşısındaki 36 dükkan sahibi ile işbirliğine gidilerek hafif rehabilitasyon ve orta ölçekli rehabilitasyon yapılmıştır. Yapıların rehabilitasyonu için gerekli yasal düzenlemeler hazırlanmıştır. İhale dosyası Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonuna 2005 Ekim ayı itibariyle gönderilmiş, 2008 senesi içerisinde bölgeye yönelik projede öngörülen restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır (Fatih Belediyesi, 2009).

Genel olarak restorasyonu tamamlanan binalar değerlendirildiğinde daha çok cephe iyileştirilmesine gidildiği, program öncesinde planlanan hafif, ortak ölçekte, ağır rehabilitasyon şeklindeki kategorizasyon içerisinde daha çok yapısı sağlam binaların öncelikli olarak alındığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri bütçe de yaşanan sıkıntılar olmuştur. Bir diğer yandan Fener-Balat'ta ki birçok yapının fiziksel sorunlarının yüzeysel olarak çözülmesine de neden olmuştur.

Sosyo-Ekonomik Yapının Güçlendirilmesine Dair Gerçekleştirilenler

Proje kapsamında, Fener-Balat'taki bazı harap durumdaki binalar, ya kiralama ya da kamulaştırma yoluyla kullanıma alınması ve sosyal donatı merkezlerine dönüştürülmesi hedefine ulaşamamıştır. Bu noktada program planında bulunan Semt Sakinleri Evi, Zanaatkar Evi, Anne ve Çocuk Sağlığı Merkezi, Uyuşturucu Bağımlılığı Tedavi Merkezi, Dispanser ve Tekstil Teknik Enstitüsü gibi eğitim, sağlık ve sosyal amaçlı merkezler açılmamıştır. Zanaatkar Evi'nin meslek edindirme

fonksiyonunun dışında proje için gerekli işgücünü de karşılamaya dair işlevi ve gençlere yönelik teorik ve uygulamalı atölye çalışmaları hiçbir zaman gerçekleştirilmemiştir. Program süresince belirlenen sokaklardaki yapılar ise müdahale edilmediği için yıkılmışlardır ya da kullanılamaz hale gelmişlerdir.

Program süresince yapılanlara bakıldığında sadece iki sosyal merkezin açıldığı ve bu merkezlerinde stratejiler çerçevesinde belirlenen hedeflerin tamamını kapsayacak faaliyette bulunmadığı görülmüştür. Bunlardan birincisi Çilingir Sokak'ta bulunmaktadır. Bu merkezde bir çocuk bakım ünitesi açılmıştır. 154 okul çocuk bilgisayar, matematik ve İngilizce okul sonrası destek kurslarından yararlanmıştır. Ayrıca; toplam 118 kadın sağlık, beslenme, çocuk bakımı ve ahşap boyama gibi konularda merkezde düzenlenen eğitim ve seminer programlarına katılmıştır. Açılan bu merkezde gerçekleştirilen faaliyetler sivil toplum kuruluşlarının desteği ile yürütülmüştür. Bu noktada Kadın Emegini Güçlendirme Vakfı alandaki kadınlara yönelik bir anket çalışması gerçekleştirmiş ve bir rapor yayınlamıştır. Bir diğer yandan Sosyal merkezi işletmek üzere "İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı" IKGV Eylül 2005 başlarında resmi olarak çalışmalarına başlamıştır.

Bir diğer sosyal merkez olarak Dimitri Kantemir Evi restore edilerek açılmıştır. Dimtri Kantemir evi iki katlı olup ikinci katı müze olarak düzenlenmiştir. İlk katı ise toplantılar ve seminerler için kullanılmak üzere planlanmıştır.

Şekil 5.7 Dimitri Kantemir Evi

Kaynak: www.fatih.bel.tr

Program kapsamında ki bir diğerk başlık olan katı atık yönetimine dair Fatih Belediyesi bazı çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmaların ana amacı Fener-Balat'ta yaşayanların çevre bilincinin arttırılarak, semtlerin daha temiz olmasını sağlamaktır. Amaca yönelik olarak Fener ve Balat semtleri için katı atık yönetimi stratejisi geliştirilmiştir. Alanda yaşayan yerel toplulukların katılım gösterdiği toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar sonucunda alınan kararlara yönelik olarak, katı atıkların her eve dağıtılan plastik kutularda biriktirilerek toplanması ya da sokaklara konulacak geri dönüşüm kutularına atılması kararı alınmıştır. Bu kapsamda Fener ve Balat semtlerinde 2 bin 500 haneye katı atıkları biriktirmek üzere 46 litrelik şeffaf plastik kutular dağıtılmıştır. Fatih Belediyesi ile işbirliği içinde çalışan Teknik Destek Ekibi tarafından 2005 Şubat ayı içerisinde ilköğretim okullarında katı atık / geri kazanım bilinçlendirme seminerleri yapılmıştır. Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği işbirliği ile üç ilköğretim okulunda öğrenim görmekte olan yaklaşık 1250 öğrenciye çevre sorunları, değerlendirilebilir atıklar ve geri kazanım konularında sunumlar yapılmış, afiş ve broşürler dağıtılmıştır.

Şekil 5.8 Katı Atık Yönetimi Eğitimlerinden Bir Görüntü

Kaynak: www.fatih.bel.tr

Sonuç olarak yerel toplulukların güçlendirilmesi ve sosyo-ekonomik yapıya dair destek programları çok küçük ölçeklerde de olsa gerçekleştirilmiştir. Bu noktada bütçe sıkıntıları büyük bir engel teşkil etmektedir. Proje süresince yerel toplulukların kararlara ve uygulamalara etkin katılımı için hedeflenen bazı stratejiler uygulamaya geçirilmiştir. Kararlara etkin katılım göstermesi açısından atölye çalışmaları, toplantılar düzenlenmiştir. Fakat alandaki sosyo-ekonomik güçlendirmeye dair başta hedeflenildiği ölçüde bir değişim yaratılamamıştır. Bir diğerk açıdan Fener-Balat'ta

yaşayan, özellikle program kapsamındaki faaliyetlere katılanlar açısından bir farkındalık yaratıldığı söylenebilir.

5.2 FENER AYVASARAY ARASI VE SAHİL KESİMİ YENİLEME PROJESİ

Bu bölümde yenileme alanı ilan edilen ve süreci devam eden Fener-Ayvansaray Arası ve Sahil Kesimi Yenileme Projesi, yerinde dönüşüm de sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi bağlamında ele alınarak detaylı olarak incelenecektir. 24

5.2.1 Proje Alanının Tanımlanması

Fener, Balat ve Ayvansaray kentsel alanı Fatih ilçesi sınırları içerisinde Haliç'in batı yakasında yer almaktadır. Fener, Balat ve Ayvansaray'ın kent içerisindeki konumuna bakıldığında Fener iskelesinden kara surları ile Haliç deniz surlarının kesiştiği bölgeye kadar uzanan bir alanı kapsadığı görülmektedir. Fener, Balat ve Ayvansaray kent içerisinde önemli bir konuma sahiptir. İstanbul içerisinde deniz ticari yollarının ilişkisinin kurulduğu önemli sur kapılarını ve iskeleleri içerisinde barındırmaktadır.

Yenileme alanının tarihsel sürecini incelerken de görüldüğü üzere anıtsal ve tarihi değerleri olan yapılarıyla, dini ve kültürel önemi olan yapılarıyla ve sivil mimari örnekleriyle İstanbul konut alanları içinde özgün bir karaktere sahiptir.

Fener iskelesinden Ayvansaray'a kadar olan kentsel alan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve ilgili yönetmeliğe dayanarak 2006 yılında yenileme alanı ilan edilmiştir.²⁵ 18.04.2007 tarihinde açılan ihale ile Fatih Belediyesi yüklenici firma olarak ihaleyi GAP İnşaat'a vererek 30.04.2007 yılında sözleşme imzalamıştır.

²⁴ Bu bölümde yer alan bilgiler Fatih Belediyesi'nin yenileme alanı ile ilgili hazırladığı rapordan yararlanılarak yazılmıştır.

²⁵ Alan; 19.10.2005 tarih, 109 sayılı, 09.06.2006 tarih 70 sayılı Fatih Belediye Meclis Kararları; 09.01.2006 tarih, 26 sayılı, 13.07.2006 tarih 1327 sayılı İBB Meclis Kararları; 03.04.2006 tarih 2006/10299 sayılı, 13.09.2006 tarih 10961 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Bu karar 22.04.2006 tarih, 26147 sayılı, 13.10.2006 tarih 26318 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak kesinleşmiş ve yürürlüğe girmiştir.

Fener Ayvasaray Arası ve Sahil Kesimi yenileme alanı; kara surlarının alt ve üst tarafından Ayvansaray ve Mürselpaşa Caddeleri ile Haliç kıyısına kadar olan alanı kapsamaktadır. İstanbul Tarihi Yarımada içerisinde ve Haliç kıyısında yer almakta olan alan eski Atikmustafapaşa, Mollaaşkı, Balatkarabaş, Tahtaminare, yeni Ayvansaray ve Balat mahallelerinin bir kısmını kapsamaktadır. Yenileme alanı içerisinde toplam 59 yapı adası, 909 adet parsel bulunmaktadır.

Şekil 5.9 Yenileme Alanı Sınırları

Kaynak: www.googleearth.com.

Bu alanlar, surun üst tarafında brüt yaklaşık 79.335,00 m².’lik ve surun alt tarafında ise brüt yaklaşık 200010,00 m² olmak üzere toplam 279345,00 m² lik bir alanı kapsamaktadır. Uygulama yapılacak alan içerisinde 310 parselde tescilli bina bulunmaktadır.

5.2.2 Projenin Alanındaki Diğer Planlarla Olan İlişkisi

Genel olarak yenileme alanlarının bütüncül bir planlama çalışması olmadan ilan edilip proje süreçlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Bu kapsamda tarihi yarımada içerisinde yer alan Fener-Ayvansaray arası ve sahil kesimini de kapsayan koruma amaçlı imar planı, UNESCO raporu incelenecektir.

2005 yılında uygun bulunmuş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 30.04.2005 tarihinde onaylanmıştır.

1/5000 Koruma Amaçlı İmar Planı kararlarına bakıldığında yapılaşma hakları ve yoğunluk arttırıcı nitelikte konutlaşmayı ön gördüğü görülmektedir. Tarihi Yarımada'daki tescilli yapıların yoğun bulunduğu alanlarda geleneksel sokak dokusunu koruyacak planlama ilkeleri bulunmamaktadır. Bununla birlikte Tarihi Yarımada içerisinde yer alan Fener-Balat semtlerine yönelik olarak da plan genelinde sahil ulaşım aksındaki trafiğin yoğunluğunun azaltılması gibi bir karar bulunmaktadır. Ayrıca mevcut durumdaki ticaret-imalat ve konut kullanımları plan kararları ile zemin kat ticaret, Fener bölgesi dışında butik konaklama ve konut ağırlıklı yapılanma önerilmektedir.

Fener-Balat yenileme avan proje ile karşılaştırıldığında; 1/5000 plan kararlarında yer alan yoğun konutlaşma ve tarihi dokunun özgün yapısının korunmamasına yönelik müdahale kararlarının avan projelere de yansıdığı görülmektedir.

5.2.2.2 UNESCO

UNESCO, Dünya Mirası Komitesi tarafından 8-16 Haziran 2006 tarihinde yayınlanan raporunun 73. bölümü İstanbul'daki tarihi alanlar ile ilgilidir. Bu raporda önemle vurgulanan ve sadece mevcut yapılanmanın korunduğu, yeni yapılaşmaya izin verilmemesi gereken, Sur Koruma bandı, Koruma Amaçlı İmar Planında, proje alanı sınırının dışında kalmaktadır.

2009 UNESCO raporunda da projemiz ile ilgili doğrudan bir kaygı ya da eleştiri bulunmamaktadır. Heyet, 2006 ve 2008 heyetlerinin tavsiyelerini tekrarlayarak, bu türden tüm projelerin, yeniden inşa etmek veya yeni bina yapmak yerine mevcut tarihi yapıların korunmasına saygı göstermesi gerektiğini belirtmektedir. Heyet raporunda 5366 Sayılı Yasa'nın, koruma değil aksine yıkımlara ve tarihi değerlerin yok edilmesine yol açtığı açıkça belirtilmekte ve daha önceki raporlarda olduğu gibi bu yasanın değiştirilmesi tavsiye edilmektedir (UNESCO, pp.11, 2009).

UNESCO'nun Tarihi Yarımada içerisinde korunması gereken yapılara dair planlama çalışmalarına yönelik olarak, "... yapıların korunmasına yönelik herhangi bütünlüklü bir koruma planı ya da rehabilitasyon programı bulunmamaktadır. Hükümet'i bu yönde uyarıyoruz." şeklinde bir açıklama yer almaktadır (UNESCO, pp.12, 2009).

UNESCO'nun belirtmiş olduğu alanlar içerisinde Fener-Balat kentsel yenileme alanı da bulunmaktadır. 5366 sayılı yasa gereğince yenileme alanı ilan edilen alanda UNESCO'nun yaklaşımıyla bütünlüklü bir koruma planı ile yenilemenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

5.2.2.3 *“Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı” Projesi*

Fener-Balat Rehabilitasyon Programı kapsamında restore edilen yapılar yenileme alanı içerisinde yer almaktadır. Fatih Belediyesi 26.02.2007 tarihinde UNESCO'ya bilgilendirme yazısında Fener Balat rehabilitasyon programı ile Belediyenin ilan ettiğı kentsel yenileme alanının kesiştiğı bölgeler ve bu bölgelerde UNESCO'nun müdahale ettiğı binalar olduğunu belirtmiştir (Fatih Belediyesi, 2010). Belediye ile yapılan görüşme de bu yapıların rehabilitasyon programı kapsamında bütçe yetersizliğı nedeni ile hafif rehabilite edilmiş olan ve müdahale gerektiren yapıları dahil ettiklerini belirtmişlerdir.

Bununla birlikte yenileme projesi kapsamında UNESCO Rehabilitasyon Projesi tarafından onarılan ve müdahale gerektirmeyen hiç bir yapıya müdahale edilmeyeceğini de belirtmişlerdir.

5.2.3 Projenin Amaç, Kapsam ve Süreci

Fatih Belediyesi yenileme alanında geliştirilen projenin amacını; “kültürel ve tarihsel mirası korumayı ve gelecek kuşaklara aktarmayı hedefleyen bir anlayışla, alanın fiziki yapısının yenilenmesi, çevresel şartların iyileştirilmesi ve alanın potansiyeline uygun biçimde kent ile entegrasyonunun sağlanması” şeklinde tanımlamaktadır (Fatih Belediyesi, 2010). Fener-Balat kentsel alanı kent ölçeğinde tarihi dokusu, sosyal ve ekonomik yapısı ile özgün bir kimliğe sahiptir. Bu noktada erişilebilir, sağlıklı bir yaşam alanı içerisinde özgün yapısı korunarak ve karakteristik dokusuna uygun olarak projenin geliştirilmesi önemli bir noktadır.

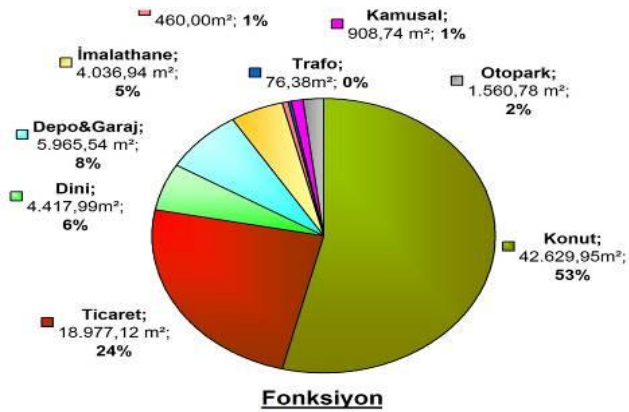
Fatih Belediyesi kentsel yenileme projesinin alt hedeflerini aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- Fener-Ayvansaray arası kentsel alandaki tarihi, kültürel değere sahip yapıların ve anıt eserlerin korunarak, yaşanabilir ve yaşatılabilirliğinin sağlanması,
- Fiziki yapının iyileştirilmesi ve yenilenmesi,

- Alanın kültürel değerlerinin korunması ve ortaya çıkarılması,
- Stratejik konumdaki alanın çevre ile entegrasyonunun güçlendirilmesi, erişilebilirliğin sağlanması,
- İşlevsel çeşitlilik enjeksiyonu ile alanın canlandırılması, nitelikli yaşam alanları yaratılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Alanda yaşayanların yaşam koşullarını iyileştirmek için kapsamlı sosyal politikaların, yenileme ile eşgüdümlü olarak uygulanmasının sağlanması

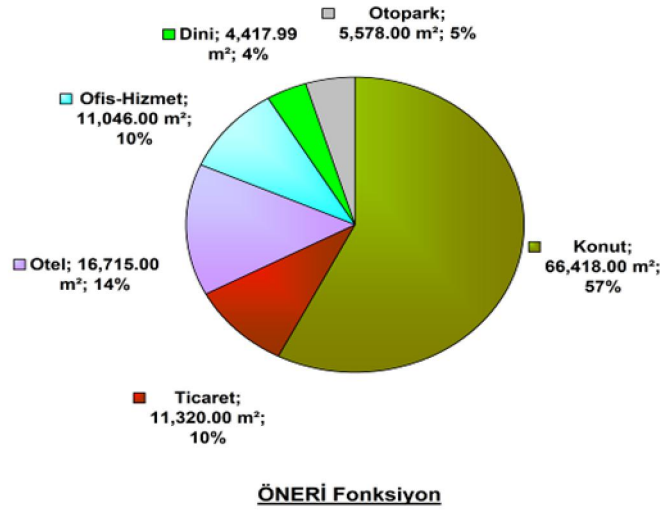
Yenileme alanı ilanının gerekçelenmesini ve amacını belediye yukarıdaki gibi açıklamaktadır. Fener-Balat kentsel dokusunda özellikle tarihi ve korunması gereken yapıların müdahaleye ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla birlikte kentsel altyapının iyileştirilmesi ve köhnemiş yapılara yönelik müdahale stratejilerinin geliştirilmesi de önemlidir. Yenileme alanı içerisinde semtin tarihi mirasını yansıtan 11 adet tescilli anıt eser, 195 adet sivil mimarlık örneği ve 25 adet öneri sivil mimarlık örneği bulunmaktadır. Bir diğer yandan diğer yenileme projeleri ile karşılaştırıldığında Fener-Balat Yenileme Projesi aynı zamanda şu ana kadar geliştirilmiş olan kentsel dönüşüm projelerinin kapsadığı alan açısından en büyüğü olduğu görülmektedir.

Yenileme alanındaki müdahale önceliklerine değinmeden önce alandaki yapıların durumu ve fonksiyonların dağılımı incelenmiştir. Mevcut duruma bakıldığında alandaki yapıların % 53'ünü konut oluşturmaktadır. Bununla birlikte % 23'ünü ticaret, % 8'ini depo olarak kullanılan yapılar oluşturmaktadır.

Şekil 5.11 Alandaki Yapıların Fonksiyon Dağılımı

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010.

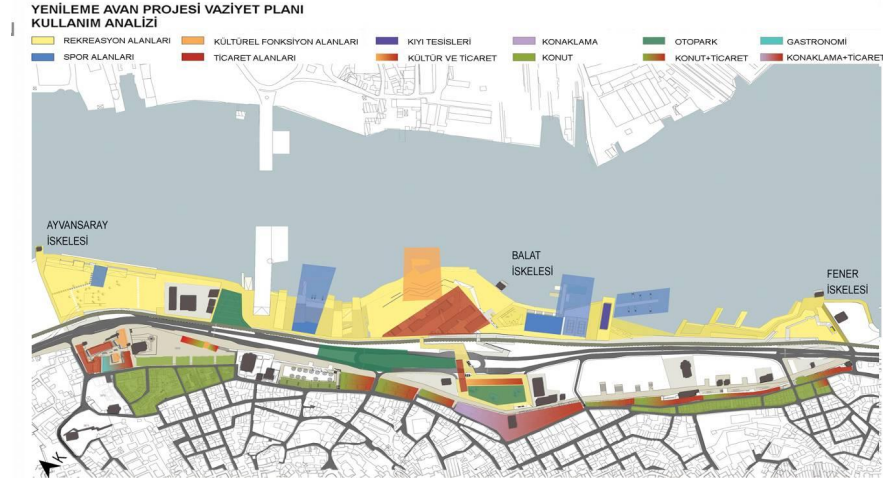

Şekil 5.12 Alandaki Yapıların Öneri Fonksiyon Dağılımı

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010.

Yenileme alanı içerisinde konut oranı % 53 iken Fatih Belediyesi öneri fonksiyon dağılımı içerisinde bu oranı % 57'ye çıkarmıştır. Konut oranının artmasıyla birlikte ihtiyaç duyulacak olan otopark alanlarında bir artış söz konusudur. Alanda otopark işlevi genel olarak yer altı otoparkı şeklinde belirlenmiştir. Bununla birlikte ticari fonksiyonları % 14 oranında azaltılarak % 10 olarak belirlenmiştir. Küçük ticari işletmelerin kapatılarak, alanın % 14'ünü oluşturan 16.715.00 m²'lik bir alana otel fonksiyonu yüklenmiştir. Dolayısıyla yenileme alanındaki en önemli stratejilerinden biri olarak turizm açısından alanın canlanması ve Haliç kıyısındaki en büyük turizm alanının oluşması hedeflenmektedir. Bu müdahale stratejisi ile özellikle Balat'ın mekânsal karakteristiğinde çok önemli bir nirengi noktası olan ticari işlemler yerini butik otel vb. fonksiyonlara bırakacaktır. Bu karar ile Fener-Balat Haliç kıyısının turizme açılması ile çok daha farklı bir konuma sahip olacak ve ekonomik anlamda bir hareketlilik yaşayacaktır fakat bununla birlikte kimliğini oluşturan önemli öğelerin kaybolmasına ve sosyal yapısı içerisinde mahalle kültürünün dağılmasına neden olacaktır. Yenileme alanındaki fonksiyon dağılımlarına bakıldığında bir diğer önemli stratejinin de ofis ve hizmet sektörü için ayrılan % 10'luk oranın olduğu görülmektedir. Turizmi canlandırma stratejisi altında otel alanlarının çevresinde işlev gösterecek olan hizmet ve ofis fonksiyonu da Fener-Balat'ın çok farklı bir şekilde planlama stratejileri geliştirilerek yenileneceğini göstermektedir.

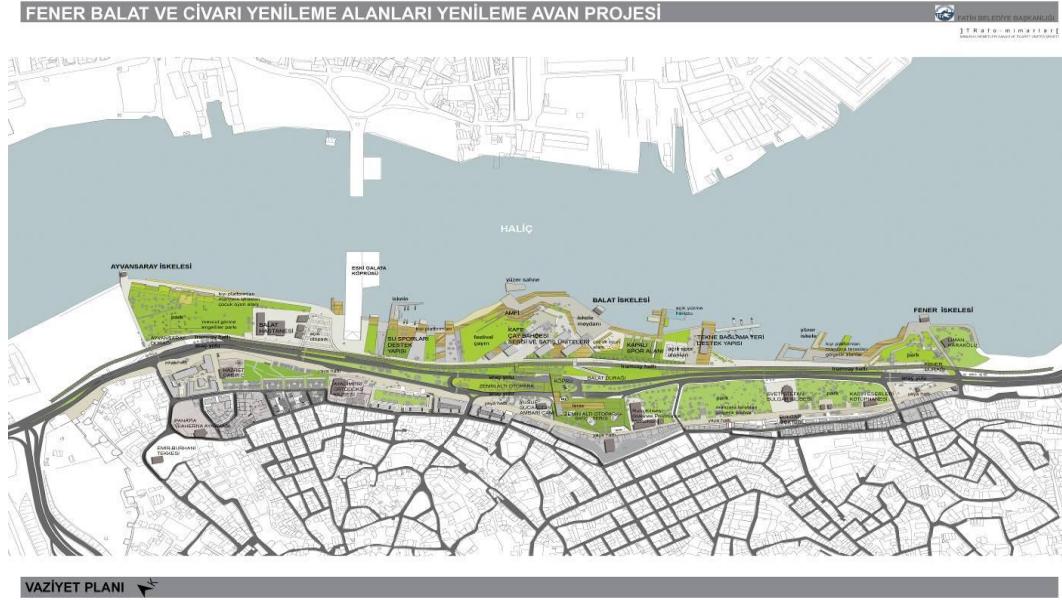
Fatih Belediyesi tarafından alanda yaşayanların fikirleri ve beklentileri alınmadan belirlenen müdahale öncelikleri ve yapı adalarına yönelik geliştirilen öneri fonksiyonlar ışığında avan proje hazırlanmıştır. Yapı adaları parça parça bölünerek farklı mimari gruplar tarafından avan projeler hazırlanmış ve yenileme kuruluna sunulmuş onaylanmıştır.

Şekil 5.13 Yenileme Avan Projesi Vaziyet Planı

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010.

Yenileme avan projesi vaziyet planı incelendiğinde sahil kesiminin rekreasyon alanı olarak planlandığı ve kültürel fonksiyonlar yüklenerek canlandırılmaya çalışılacağı görülmektedir. Kıyı kullanımını arttırmak için tesislerin açılacağı, deniz ulaşımının canlandırılması için farklı ulaşım stratejilerinin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Şekil 5.14 Fener-Balat Yenileme Alanları Yenileme Avan Projesi

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010.

Haliç'te su sporlarını teşvik ederek iç kesimde ki turizm donatılarına yönelik destek stratejileri geliştirilmiştir. Özellikle Balat kıyı kesiminde ticari fonksiyonların artırıldığı bu noktada Rehabilitasyon programı kapsamında restore edilen dükkanların bulunduğu yapı adasının yok edilerek ve turizm işlevi yüklenerek planlandığı görülmektedir. Bununla birlikte Fener sahil kesimindeki yapıların alt katları ticaret üst katları konut olmak üzere planlanmıştır.

Şekil 5.15 Yenileme Projelerinden Kesit

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010

Alandaki konutların durumuna bakıldığında alanın koruma alanı olması ve yaşayanların gelir seviyelerinin düşük olmasından ötürü yapıların fiziksel durumu iyileştirilememiştir. Bu noktadan hareketle bakıldığında alanda çok fazla köhnemiş ve müdahale gerektiren yapı bulunmaktadır. Mimari dokular bozulmaya ve yok olmaya başlamıştır. Bununla birlikte altyapı eksiklikleri ile sağlıksızlaşan binalar her geçen gün yaşayanların mekânsal anlamda yaşam standartlarının düşmesine neden

olmaktadır. Bu nedenle Fener-Balat'ta yapıların iyileştirilmesi ve yenilenmesi gerekmektedir. Fakat yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere Fener-Balat'ın hiçbir şekilde mimari dokusu ile örtüşmeyen ve yaşayanların yaşam alışkanlıklarını ve beklentilerini karşılamayacak mimari projelerin geliştirildiği görülmektedir.

Mevcut yapıların korunması için gerekli statik incelemeleri ve plan şemalarının muhafaza edileceğini bir ilke olarak benimsediğini belirten Fatih Belediyesi, mimari gruplar tarafından geliştirilen avan projeler ile tescilli yapılar dışında mekânsal tipolojileri ve tarihsel dokuyu göz önünde bulundurmadığı görülmektedir. Geliştirilen projelerde binaların modernist yaklaşımlarla yeniden planlandığı ve tarihsel doku ile hiçbir şekilde uyum sağlayamayacak bir tipolojik yapıya sahip olduğu görülmektedir. Özgün yapısı bozulmuş sokağın kimliğini bozan yapılara yönelik geliştirilen müdahale stratejiler çerçevesinde modernize edilmiş yeni yapıların yaratıldığı ve bir sınırlama getirilmediği dikkat çekmektedir.

Şekil 5.16 Mürsel Paşa Caddesi Proje Sonucu Cephe Görüntüsü

Kaynak: www.febayder.org

Yenileme alanı içerisinde ada bazında projeler geliştirilmektedir. Ada bazında planlanan alanda bu sebeple bütüncül bir müdahale söz konusu olamamaktadır. Avan projede de görüldüğü üzere parsel bazında tek yapı olarak ele almak yerine ada bazında projeler geliştirilerek özgün plan şeması ve mimari doku yok edilmektedir. Bir diğer açıdan mimari projelere bakıldığında Fener-Balat'ın sahip olduğu özgün yapı, tarihi doku, mahalle kültürünü yansıtan sokak kullanımının korunmadığı apartman düzeninde yatay yapılanma sistemi geliştirilmektedir. Bir diğer yandan avan projelerdeki yeni kentsel alan dokusunun şu anki yapısal kimliğinden oldukça farklı olduğu bu sebeple de özellikle proje ekiplerinin yapı analizi içerisinde özellikle tarihi yapıları detaylı olarak incelemeye, özgün karakteristik özelliklerin projelere yansıtılmadığı görülmektedir. 2863 sayılı Koruma Kanunu maddelerine uyulmadan

sadece 5366 sayılı kanun kapsamında hareket edildiği ve tarihi yapının yıkımı, tevhid, zemin altı kullanımı, konut altı otopark, ilave kat gibi tarihi dokuyu yok edici yapılanma stratejilerinin geliştirildiği görülmektedir.

5.2.4 Projedeki İlgili Aktörlerin Tanımlanması

Fener-Ayvansaray arası ve sahil kesimi yenileme projesi sürecinde farklı aktörler bulunmaktadır. Proje sürecinde yer alan aktörler ve üstlendikleri roller aşağıdaki gibidir:

A- Kamu Sektörü

➤ Fatih Belediyesi

Fatih Belediyesi 5366 sayılı yasanın vermiş olduğu yetkiye dayanarak Fener-Ayvansaray arası ve sahil kesimi kentsel alanı yenileme alanı ilan etmiştir. Belediye yenileme sürecindeki başlıca aktörlerden biridir. Projenin ihale edilmesi, yenileme sürecindeki temel hedefleri belirlemiştir. Projenin uygulanmasından ve yenileme projesinin sonuçlarından sorumludur.

➤ İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Yenileme alanı içerisinde ana ulaşım aksları ve altyapının güçlendirilmesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi de önemli bir aktördür. Yenileme alanındaki altyapı ve doğal gaz şebekesinin bağlanmasından sorumludur.

➤ TOKİ

Yenileme projesi kapsamında alanda yaşayan mal sahiplerine yönelik yeni konut edinme stratejileri kapsamında düşük faizli kredi sistemi ile ödeme seçenekleri sunan ve bu noktada finansman desteği sağlamaktadır.

➤ Yenileme Kurulu

Yenileme alanına yönelik olarak yapı adaları için hazırlanan avan projelerin onaylanması yenileme kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir. Yenileme kurulu bu noktada avan projeleri aşağıdaki tablodaki tarihler de onaylamıştır.

Çizelge 5.1 Avan Projeleri Onaylanma Tarihleri Tablosu²⁶

Projeyi Hazırlayan Mimarlık Ofisi	Ada No	Karar No/ Onaylanma Tarihi
Net Mimarlık	2299	809 / 05.06.2009
	2300	810 / 05.06.2009
	2305	811 / 05.06.2009
Çinici Mimarlık	2276	812 / 05.06.2009
	2306	813 / 05.06.2009
	2307	814 / 05.06.2009
	2301	815 / 05.06.2009
Hazan Mimarlık	2849	592/ 23.01.2009
	2859	593 / 23.01.2009
Sefin Mimarlık	2833	590 / 22.01.2009
	2838	591 / 22.01.2009
Teğet Mimarlık	2644	616 / 12.02.2009
	2645	617 / 12.02.2009
	2830	590 / 22.01.2009
	2875	618 / 12.02.2009
Ütopya Mimarlık	2872	707 / 02.04.2009
	2873	663 / 05.03.2009
	2874	664 / 05.03.2009
HF Mimarlık	2821	816 / 05.06.2009
	2871	Ekolojik park yapılacağı için proje kapsamından çıkarıldı ve Avan Projesi kurula verilmedi.
	Rekreasyonel Alan/Sahil Kesimi	208 / 02.04.2009

²⁶ Bu tablo yenileme kurulundan alınan onaylanma tarihleri kapsamında hazırlanmıştır.

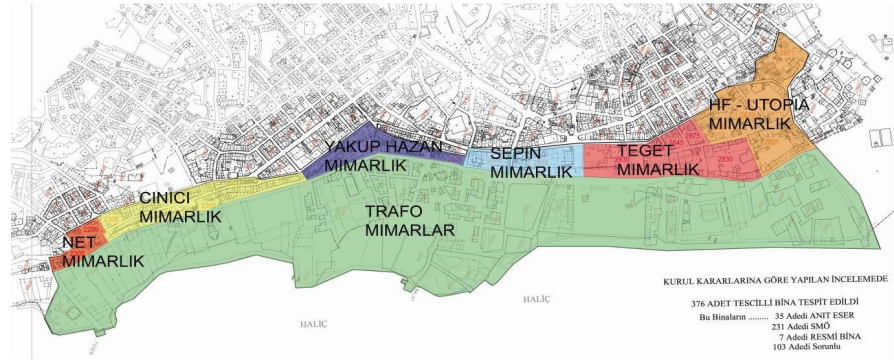
B- Özel Sektör

➤ GAP İnşaat

GAP İnşaat 18.04.2007 tarihinde Fatih Belediyesi tarafından gerçekleştirilen ihale ile en uygun teklifi vererek, 30.04.2007 tarihinde belediye ile sözleşme imzalayarak projenin yüklenici firması olmuştur. Süreç içerisindeki önemli aktörlerden biridir.

➤ Mimari Gruplar

Yenileme kapsamında mimari projelerin hazırlanması ile ilgili alt yüklenici olarak mimarlık şirketleri alt yüklenici olarak süreç içerisinde yer almışlardır. Mimari gruplar; HF Mimarlık, Ütopya Mimarlık, Teğet Mimarlık, Sefin Mimarlık, Hazan Mimarlık, Çinici Mimarlık, Net Mimarlık ve Trafo Mimarlıktır. Mimari grupların yenileme alanı içerisinde dağılımı aşağıdaki gibidir:

Şekil 5.17 Yenileme Alanındaki Mimari Gruplar

Kaynak: www.febayder.org

➤ Danışma Kurulu

GAP İnşaat yenileme projesi kapsamında bir danışma kurulu oluşturmuştur. Danışma kurulu üyelerinin çoğunluğu üniversitelerdeki akademisyenlerden oluşmaktadır. Proje sürecinde yer alan danışmanlar; Beykent Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sercan Özgencil Yıldırım, Dr. Sinan Genim, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Bölüm Başkanı Prof. Dr. Güzin Konuk, Prof. Dr. Haluk Gerçek ve Orhan Demir'dir.

C- Sivil-Yerel Aktörler

➤ Yenileme Alanında Yaşayanlar

Fener-Ayvansaray arasında yaşayan mahalle sakinleri projenin en önemli aktörleridir. Alanda yaşayan mülk sahipleri ve kiracılar sürecin nasıl ilerleyeceğine dair önemli bir role sahiptir. Proje alanında % 1'lik bir oranda kamuya ait yapı bulunmaktadır. Bu sebeple özellikle mülk sahipleri ile belediyenin ve GAP İnşaat'ın ortak bir noktada anlaşma sağlaması ya da sağlayamaması projenin uygulanabilirlik derecesini belirlemektedir.

➤ Mahalle Dernekleri

Mahalle de yaşayanların yenileme ilanından sonra özellikle avan projelerin onaylanması ile ilgili süreç hakkında bilgi alması, haklarını savunması noktasında mahalle derneklerinin çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Alanda birçok farklı faaliyet gösteren dernek bulunmaktadır. Bunlar; Fener-Balat Derneği, Mavi Kalem Derneği, Ayvansaray Mülk Sahiplerinin ve Kiracıların Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği (FEBAYDER) olarak sıralanabilir. Süreç ile ilgili en etkin aktörlerden bir FEBAYDER derneğidir. Mahalle de etkin olma amacı ve misyonu ile bağlantılı olarak yenileme kararı ve buna ilişkin itiraz süreçlerini alanda yaşayanları bilgilendirme, yönlendirme gibi bir rol üstlenmiştir.

➤ Diğer STK'lar

İstanbul genelinde yenileme kararı ile birçok farklı kentsel noktada projeler gerçekleştirilmektedir. Bu noktada mahalle dışında faaliyet gösteren ve bu sürece karşı mücadele gösteren farklı sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, İMECE, Tarlabası Mülk Sahipleri Derneği, Sulukule Platformu vb. dernekler Fener-Balat'taki süreç ile ilgili gerek kamuoyuna gerekse mahalle dernekleri ile irtibata geçerek destek vermektedirler. Süreç içerisinde destekleyici ve baskı grubu unsuru olarak önemli bir role sahiptirler.

D- Medya

Fener-Balat yenileme projesinin kamuoyuna duyurulması ve toplumsal açıdan farklı kesimlerin süreci takip etmesi açısından çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Fener-Balat'ın kent içerisindeki konumu ve tarihsel zenginliği ile gündemde olan yenileme projesi kapsamında yapılacaklar özellikle kent sakinlerinin, farklı STK'ların,

üniversiteler ve bağımsız toplulukların çok ilgisini çekmektedir. Genel olarak bakıldığında ulusal yazılı basında (Milliyet, Hürriyet, Habertürk, Cumhuriyet vb.) ve yerel basında (Fatih Haber vb.) çıkan haberler süreç hakkında bilgi veren haberler yayınlamışlardır. Planlama alanında medya kuruluşu olarak sayılabilecek Arkitera, Mimdap gibi web siteleri de süreç hakkında ilgili aktörlerin röportajlarına yer vermektedir. Medya kuruluşlarının bazıları tarafsız haber yaparken bazıları taraflı yayınlar yaparak sürecin seyrini değiştirmeye yönelik baskı grubuna dönüşebilmektedir.

5.2.5 Proje Sürecinde Sivil-Yerel Aktörlerle İlişkiler ve Sunulan Haklar

Fener-Balat yenileme projesi kapsamında Fatih Belediyesi ile alanda yaşayan yerel topluluklar arasında yakın bir ilişki ağının oluşturulmadığı görülmektedir. Yerel topluluklar yenileme projesinin hedeflerinin ve müdahale önceliklerinin oluşumu sürecinde etkin rol almamışlardır.

5366 sayılı Kanunun uygulama yönetmeliğinin 17. maddesi gereğince Yenileme Kurulu tarafından onaylanan avan proje Belediye Meclisi'ne sunulmuştur. Belediye meclisinden alınan onay kararı ile ilgili yerel aktörlerle birebir görüşmelere başlanmıştır.²⁷

2009 yılına kadar alanda yaşayan sivil-yerel aktörlerle diyalog içerisine girilmemiştir. Fatih Belediyesi tarafından yenileme alanında yaşayan mülk sahipleri ile 2005/9668 Sayılı yönetmeliğinin 7. maddesi gereği Ali Emiri Efendi Kültür Merkezinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda proje hakkında bilgilendirme yapılarak mülk sahipleri ve kiracılara sunulan olanaklar anlatılmıştır. Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, yenileme alanında yapılacakları anlatarak genel işleyiş şekli ve bölgeye katacağı katma değerleri hakkında bilgi vermiştir.

²⁷ 5366 sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği'nin 17. Maddesi "Yenileme projelerinin onaylanması" ile ilgilidir. Bu madde "Yetkili idareler tarafından yapılan veya yaptırılan yenileme avan projesi koruma bölge kurulu kararını müteakip yetkili idarelerin meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile; belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile yürürlüğe girer.Büyükşehir belediye sınırları içinde büyükşehir belediyelerinin yapacaklarının dışında kalan yenileme avan projesi, ilçe ve ilk kademe belediye meclislerinde kabulünden sonra büyükşehir belediye başkanınca onaylanarak yürürlüğe girer.Yenileme uygulama projeleri, yenileme avan projeleri esas alınarak hazırlanır ve koruma bölge kurulunca onaylanmasını takiben uygulanır." Şeklinde dir.

Şekil 5.18 Yenileme Projesi ile İlgili Mahalle Sakinleri İle Toplantı

Kaynak: Fatih Belediyesi, 2010.

Fatih Belediyesi yenileme alanında özellikle mülk sahipleri ve kiracılarla kurulacak diyalog için uzlaşma ilkeleri belirlemiştir. Uzlaşma ilkeleri aşağıdaki gibidir:

Uzlaşma İlkeleri

1. Tüm mülk sahiplerinin alanda yeniden mülk sahibi olmaları uzlaşmanın temel ilkesidir.
2. Proje alanı içerisinde bulunan taşınmaz malikleri, Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmiş olan lisanslı Gayrimenkul Değerleme firmasınınca belirlenmiş olan gayrimenkul cins ve değerlerine ve pay haklarına denk gelecek şekilde Yenileme projesi içinden bağımsız bölüm (konut veya işyeri) alma hakkına sahiptirler.
3. Talep edilen bağımsız birimin yeri ve alanı, uzlaşma tutanağı tanzim aşamasında belirlenecek ve taraflarca imzalanan uzlaşma tutanağı gereğince karşılıklı olarak hazırlanan sözleşme tapu işlemi ile aynı günde taraflarca imzalanacaktır.
4. Belediye avan proje bütünlüğü içeriğinde kalmak ve hak sahiplerinin mülkiyet haklarında herhangi bir değişiklik yapmamak kaydıyla tevhid, ifraz, terkin işlemlerini yapabilir, kat irtifakı veya kat mülkiyeti esaslı içeriğinde yeniden şekillendirebilir. Sözleşme aşamasında mal sahiplerinden bu yetkileri içeren bir vekaletname alınacaktır.
5. Konut alma tercihinde bulunup taşınmazında (bağımsız bir dairede/evde) ikamet eden ve İstanbul hudutları dâhilinde kendisine, eşi ve reşit olmayan çocuklarına ait müstakil oturabilecekleri konutları bulunmayan hak sahiplerine, taşınmazlarını yükleniciye boş olarak teslim ettikleri tarihten başlayarak, yeni konutlarını teslim

alacakları tarihe kadar geçecek süre içerisinde İdari Şartnamede belirlenen kira yardımı yapılacaktır.

Belediye'nin yenileme alanında mülk sahiplerine ve kiracılara yönelik olarak sunduğu haklar uzlaşma ilkelerinde de belirtildiği üzere alanın yüklenici firma olan GAP İnşaat'a devredilerek, ödeme koşullarını kabul etmesi koşulu ile alanda yapılacak yeni konutlardan edinme hakkı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Belediye'nin uzlaşmacı değil, haklarını dikta edici ilkeler üzerinden süreci yürüttüğü belirlediği uzlaşma ilkeleri değerlendirildiğinde de görülmektedir.

Alanda yaşayan mülk sahiplerine yönelik sunulan haklara bakıldığında; tapusu elinde bulunanların ve kat ittifakı bulunmayan konutlar için belediye mülk sahiplerine %42'lik bir pay vermektedir. Alanda yaşayan birçok ailenin konutuna bakıldığında 2-3 katlı yapıların ortak tapulu olarak kat ittifakı ile edinildiği görülmektedir. Bununla ilgili kaynak niteliği oluşturacak bir çalışma bulunmamasına rağmen Fener-Balat'ta karmaşık bir mülkiyet yapısı olduğu görülmektedir. Mülk sahiplerine belediye m² başına 1000 TL fiyat biçmiştir. % 58'lik pay yüklenici firma olan GAP İnşaat'a bırakılmıştır. Mülk sahipleri bu koşulları kabul ederlerse düşük faizli aylık ödeme düzeni içerisinde şu anki sahip oldukları konutların ½ m² küçüğüne sahip olabileceklerdir. Belediye'nin düzenlemiş olduğu toplantıya katılanlarla yapılan ikili görüşmelerde GAP İnşaat'ın sahip olacağı % 58'lik kısmın inşaat sonrası m² fiyatının Belediye Başkanı tarafından 5000-7000 TL arasında değişeceği ve bu koşulların kabul edilmemesi durumunda yeni konutlarına sahip olmak için bu miktar üzerinden GAP İnşaat'a bir ödeme yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Mülk sahipleri sunulan bu hakkı kullanmaz ise Fatih Belediyesi'nin 5366 sayılı yasa gereğince elde ettiği kamulaştırmaya ilişkin 24. madde uyarınca kamulaştırılacağı belirtilmiştir.²⁸

²⁸ 5366 sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği'nin 24. Maddesi "Kamulaştırma" ile ilgilidir. Bu madde Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar yetkili idareler tarafından kamulaştırılabilir. Kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki iskan projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılır. Yenileme alanlarında yapılacak kamulaştırmalarda ödenecek kamulaştırma bedelinin o yıl yetkili idare bütçesinde gösterilen miktarı nakden ve peşin olarak ödenir. Bu miktar, kamulaştırma bedelinin altıda birinden az olamaz. Kalan kamulaştırma bedeli en fazla beş yıl içinde faiziyle birlikte ödenmek üzere eşit taksitlere bağlanır. Bu durumda peşin ödeme gününü takip eden günden itibaren, Devlet borçları için öngörülen en yüksek faiz haddi uygulanır. Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağıın anlaşılması halinde, 2942 sayılı Kanunun 27 nci maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir." şeklinde açıklanmıştır.

18.04.2007 resmi ihale tarihi öncesinde Fener-Balat yenileme alanında kiracı olduğunu belgeleyen kiracılara yönelik olarak Fatih Belediye'si tarafından sunulan imkanlar aşağıdaki gibidir:

- Bir kereye mahsus olmak üzere taşınma yardımı
- TOKİ sosyal konutlarından kuraya girmeksizin ve peşinat ödemediği konut alma hakkı sağlama çalışmaları yapılarak barınma güvencesine kavuşmaları temin edilmesi
- Alanda ikamet etmek isteyen ve en az 10 yıldır alanda ikamet ettiğini belgeleyen kiracılar, alanda belediye payına düşen bağımsız birim veya sosyal konutlarda 1 yıl süreyle ve belediye tarafından belirlenecek kira miktarı ile kiracılıklarını sürdürebilmesi.

Fener-Balat yenileme projesi kapsamında mülk sahipleri ve kiracılara yönelik sunulan haklar Fatih Belediye'si tarafından düzenlenen bilgilendirme toplantısında anlatılmıştır. Yerel toplulukların proje sürecinde görülebilir tek katılım gösterdiği toplantı da bu olmuştur. Yerel topluluklar mahalle içerisinde örgütlenerek FEBAYDER Derneği üzerinden savunucu faaliyetlere başlamışlardır. FEBAYDER derneği öncelikli olarak avan projeleri belediyeden talep ederek incelemiştir. Mahalle de yaşayanları bilgilendirmektedir. Bir diğer yandan kamuoyunun desteğini alma adına "Evime Dokunma!" kampanyasını yürütmektedir.

Şekil 5.19 FEBAYDER – Evime Dokunma Kampanyası

Kaynak: www.febayder.com

Alanda yaşayanlar dernek üzerinden bir mahalle örgütlenmesi kurarak basın açıklamaları, ilgili uzmanlarla söyleşiler düzenleyerek ve hukuk danışmanlığı hizmeti alarak yasal yollarla haklarını aramaya çalışmaktadırlar. Bu noktada Fatih Belediye Başkanı, ilgili birim müdürleri ile toplantılar yaparak taleplerini dile getirmeye çalışmaktadırlar. Alanın yapı adaları şeklinde bölünerek ve tarihi doku hiçbir şekilde korunmayarak yenilenmesine karşı olan mahalle sakinleri aynı süreci yaşayan Sulukule Platformu, Başbüyük halkı gibi yerel inisiyatiflerle de bilgi alışverişine gitmektedir.

Fatih Belediye'si tarafından GAP İnşaat'a ihale edilen projenin oluşum, hazırlanma ve uygulama aşamasında destek vermesi amacıyla akademisyenlerin içinde bulunduğu bir Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Proje kapsamında uygulamayı gerçekleştirecek yüklenici firma, Danışma Kurulu üyeleri ve Fatih Belediye'sinin alanda yaşayan yerel topluluklarla sürekli bir diyalog içerisinde olmadığı, 5366 sayılı yasa uyarınca elde edilen haklar üzerinden Fatih Belediye'si ve yüklenici firmanın yenileme programını etap etap uygulamaya soktuğu görülmektedir. Dolayısıyla alanda yaşayan yerel topluluklar hiçbir şekilde süreç içerisinde etkin rol almamaktadırlar. Fener-Balat yenileme alanında tarihsel dokunun korunacağı ve kültürel mirasa uygun olarak geliştirilen bir proje hazırlanmamıştır. Alanda yaşayan topluluklar ve ilgili sivil aktörler süreç dışarısında bırakılarak yeni ve modernist bir anlayışla yeniden tasarlanan ve hedef kitlesi Fener-Balat sakinleri olmayan yeni bir kentsel alan yaratılmaya çalışılmaktadır.

5.2.6 Sivil-Yerel Aktörlerin Kentsel Dönüşüm Uygulamasına Yönelik Düşünceleri

Fener-Balat yenileme ilanı kararı ve buna bağlı geliştirilen avan projelerle ilgili sivil-yerel aktörlerin düşüncelerine yönelik olarak bire bir mülakat görüşmeleri yapılmıştır. Yenileme proje sürecinin devam etmesi ve gündemin gelişmelerle birlikte değişmesi nedeniyle yapılan mülakatlar yapıldıkları tarihler üzerinden ilgili kişi ya da kurumlardan alınan cevaplar üzerinden değerlendirilecektir.

Fener-Balat yenileme ilanına ve buna bağlı olarak yenileme kurulu tarafından onaylanmış avan projelere dair ilgili aktörlerin görüşlerini öğrenebilme adına mülakat çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında yenileme projesi ile ilgili aktörlerin proje süreci hakkındaki görüşleri, projenin müdahale öncelikleri bununla

birlikte güçlendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının gerçekleştirilerek katılımcı bir ortaklık modelinin belirlenmesine dair sorular yer almaktadır. Bu bağlamda ilgili aktörler kendi içerisinde kategorize edilmiştir. Kamu sektöründen aktör olarak yenileme alanı ilanını gerçekleştiren Fatih Belediyesi ve avan projeleri onaylayan Yenileme Kurulu ile görüşme yapılmıştır. Özel sektör alanından yüklenici firma olarak GAP İnşaat ile görüşülmeye çalışılmıştır. Fakat mülakat görüşmesi red edilmiştir. Fener-Balat'taki yerel toplulukların gündemini takip eden ve yenileme projesine karşı mahallenin örgütlenmesine destek veren, savunucu faaliyetler gerçekleştiren alandaki en aktif sivil toplum kuruluşu olan FEBAYDER ile görüşülmüştür. Mahallede yaşayanların fikirlerini ve gündemi yakından takip eden biri ile de görüşmenin iyi olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Balat Mahallesi Muhtar Azası Hüseyin Avni Akar ile de görüşme yapılmıştır.

Mülakat soruları kendi içerisinde iki ayrı alt başlık altında planlanarak hazırlanmıştır. Görüşme yapılan bütün aktörlere karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılabilmesi amacıyla aynı tip sorular farklı biçimlerde sorulmuştur. Birinci grup soruların temel amacı; yenileme alanı ilanı kararına bağlı olarak geliştirilen proje hedefleri ve buna bağlı olarak ilgili sivil-yerel aktörlerin eleştirileri hakkında görüşme yapılan ilgili kişi ya da kurumların fikirlerini öğrenmektir. Birinci grup soruları toplamda 5 sorudan oluşmaktadır. İkinci grup sorular ise yenileme alanında sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi ve yeni bir ortaklık modeli oluşturularak sürecin katılımcı bir anlayışla ilerlemesi için yapılması gerekenlere dair sorulardan oluşmaktadır. İkinci grup sorular 6 tanedir.

Mülakat sorularına yönelik ilgili aktörlerin cevapları ve değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

Birinci Grup Sorular

➤ *Fener-Balat Kentsel Alanındaki Yenileme Kararı Kriterleri*

Fatih Belediyesi'nden Mustafa Çiftçi ile 26.03.2010 tarihinde yapılan görüşme de belediyenin Fener-Balat'ı hangi sebeplerden ötürü yenileme alanı ilan ettiği sorulmuştur. Bu soru ile ilgili olarak Çiftçi, Fatih ilçe merkezinin gelişmiş ve korunmuş bir yapı stoğuna sahip olduğunu fakat kıyı bandındaki yapıların metruk halde bulunduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak üç nedenden bahsetmiştir. Bunlardan ilki Haliç kıyısındaki yapıların mülklerinin miras yoluyla bölündüğü için

yapılara önem verilmemiş olmasıdır. İkinci neden olarak sit alanı içerisinde mülk sahiplerinin yapılarını fiziksel olarak güçlendirememiş olmalarıdır. Son olarak da Sirkeci-Bakırköy sahil yolu ve Avrupa demiryolunun Haliç kıyısı ile bağlantıyı kesmesidir. Çiftçi bir diğer gerekçe olarak Fener-Balat'ın kent ile kopuk olduğunu, kent kültürüne sahip bir alan olmasına rağmen çok fazla yıkıntı-çöküntü yapılarının varlığının bulunduğunu belirtmiştir (Fatih Belediyesi, 2010).

Yenileme kararına yönelik düşünceleri sorulan Balat mahalle muhtar azası Hüseyin Avni Akar'la 03.04.2010 tarihinde yapılan görüşmede Akar şu noktaları belirtmiştir. 1980 Balat yangınından sonra mahallenin imara kapatıldığını ve evlerini onarmak, restore ettirmek isteyenlerin bunu yasa gereğince engel konulduğundan yapamadıklarını belirtmiştir. Bu karar ile mahalle kültürünün yok olacağını ve komşuluk ilişkilerinin kaybolacağını vurgulamış dolayısıyla kararın yanlış bir karar olduğunu söylemiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

Sivil toplum alanından FEBAYDER Derneği basın sözcüsü Çiğdem Şahin ile 03.04.2010 tarihinde yapılan görüşme de FEBAYDER olarak yenileme kararını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Çiğdem'e göre 5366 sayılı yasa gereğince alınan yenileme kararı mülkiyet hakkına yönelik olarak hak ihlallerini içermektedir. Yenileme alanı ilan edilen sit alanlarının rantsal bir yaklaşımla imara açılmasının sağlandığını belirtmiştir. Kent merkezinde önemli bir konuma sahip Fener-Balat'ın inşaata açılması ile önemli bir rant sağlanacağını belirten Çiğdem, kamu yararının gözetilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktada inşaat firması yaklaşımı ile değil tarihi değerlerin korunarak projenin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (FEBAYDER, 2010).

Yenileme Kurulu ile 26.03.2010 tarihinde yapılan mülakat görüşmede yenileme kararını hangi kriterler üzerinden değerlendirdikleri sorulmuştur. Kamu kurumu olarak 2863 ve 5366 sayılı kanunlar gereğince bir değerlendirme yaptıklarını belirtmişlerdir (Yenileme Kurulu, 2010).

Karar ile ilgili olarak yapılan görüşmeler sonucu ilk soruya yönelik cevaplara bakıldığında Fatih Belediye'sinin yenileme kararını gerekçelendirmesi yeterli bulunmamış, bu saptama diğer aktörlerin verdikleri cevaplar üzerinden doğrulanmıştır. Proje sürecinde de görüldüğü üzere yenileme kararı ile ilgili olarak

yenileme alanı ilanı kriterleri net olarak ortaya çıkmamıştır. Bu kapsamda detaylı bir analiz çalışması gerçekleştirilmemiştir.

➤ *Yenileme Alanındaki Mülkiyet Sorunu*

Fatih Belediyesi alandaki mülkiyet sorununu nasıl çözeceklerine ilişkin soruyu şu şekilde cevaplamıştır. Alandaki mülk sahiplerinin konut ve işyeri alma hakkına sahip olduklarını, kiracılar ve işgalcilerin ise TOKİ'nin Avrupa Yakasındaki projelerinden 20 yıl vadeli konut alabileceklerini belirtmiştir. Alandaki mülk sahiplerine yönelik olarak bir örnekle konuyu açıklayan Çiftçi aşağıdaki örneği vermiştir (Fatih Belediyesi, 2010):

“... alandaki binalar üç katlı ise her bir kat ayrı birine satılarak üç ayrı konut elde edilmiş. Tek bir tuvaleti olan bu konutlar normal de zaten 30 m²'lidir. Biz mülk sahiplerine şunu öneriyoruz. Örneğin 90 m²'lik bir mülkün sahibi ise yeni projeden ona yarısı olan 45 m²'lik bir evi aynı maliyetle veriyoruz. Eğer 90 m² bir ev isterse de maliyet üzerinden 10-15 yıllık uzun vadeli kredi imkanı sunuyoruz. Bu konuda geliştirdiğimiz tüm çözümleri 5366 sayılı kanun uyarınca gerçekleştiriyoruz.”

Yenileme kuruluna konu ile ilgili olarak sadece teknik bir değerlendirme yaptıklarından ötürü mülkiyet durumu hakkında soru sorulmamıştır. FEBAYDER'e göre ise mülkiyet ve barınma hakkı buna bağlı alanda yaşama hakkı yenileme ilanı ile gasp edilmektedir. Belediye Başkanı Mustafa Demir'e bu proje ile baştan mülkiyet hakkının çiğnendiğini ve red edildiğini söylediklerini belirtmiştir (FEBAYDER, 2010). Mahalle muhtar azası ise kendisinin bir mülk sahibi olarak 2008 yılında 400 milyar verilen konutunu o dönem satmak istemesine rağmen tapuda “Kamulaştırma var. Satamazsın.” dedikleri için satamadığını belirtmiştir. Belediye'nin proje ile şu an konutuna 150 milyar değer biçtiğini söylemiştir. Mahallede yaşayanların belediyenin önerisini kabul etmeyeceğini kimsenin TOKİ'nin Taşoluk, Kayabaşı gibi kentin ücra noktalarındaki konutlarına yerleşmeyi kabul etmeyeceğini bunun yerine herkesin memleketine geri dönmeyi tercih edeceğini belirtmiştir. Mülkiyet sorununun bu şekilde çözülemeyeceğinin altını çizmiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

Mülkiyet sorunu ile ilgili olarak mülakat kapsamında belediyenin alanda bir çalışma yapmadığı görülmektedir. Bu noktada görüşme sırasında bir veri sunmamıştır. Bununla birlikte proje kapsamında mülk sahiplerine sunulan önerilerin sivil-yerel

aktörler tarafından kabul edilmediği ve bir çözüm önerisi olarak görmedikleri sonucuna varılmıştır. Mülk sahiplerine yönelik bir proje olduğu görülen yenileme projesinin kiracılara ve işgalcilere karşı hiçbir uzlaşmacı çözümü bulunmamaktadır. Mahalle kültürünü oluşturan toplulukların barınma hakkı ile ilgili sadece mülk sahipleri değerlendirilmekte, mülk sahiplerine yönelik olarak da çözüm odaklı yaklaşımlar sunulmamaktadır.

- *“Yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması” Amacına Üst Ölçek Planlama Çalışması Olmadan Ulaşılabilir mi?*

GAP İnşaat’ın web sitesinde yayınladığı “yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması” amacına üst ölçek planlama çalışması olmadan ulaşıp ulaşılamayacağına dair soruya yönelik Fatih Belediye’si yenileme kurulunun onayından geçen avan projenin koruma amaçlı uygulama projesine dönüştürüleceğini belirtmiştir. Geliştirilen avan projenin ise var olan planlar ve altyapı projeleri ile korunarak hazırlandığını belirtmiştir (Fatih Belediyesi, 2010).

Yenileme kurulu üst ölçek bir planlama çalışması gerçekleştirilmeden yenileme projesinin uygulamasının eksik kalacağını belirtmiştir. Bu noktada Fener-Balat’ın koruma amaçlı imar planının da olmadığını belirtmişlerdir (Yenileme Kurulu, 2010).

FEBAYDER ise amaca uygun bir projenin gerçekten uygulanabileceğini belirtmiştir. UNESCO projesini örnek olarak göstermiştir. Bu kapsamda kişilerin imkanları doğrultusunda evlerini restore edebilme hakkının tanınması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı bir şekilde mülk sahiplerinin barınma ve mülkiyet hakları ihlal edilmeden mahalle halkı yerinde tutularak, yaşam tarzları, kültürleri zedelenmeden bir rehabilitasyon projesine kimsenin karşı olacağını düşünmediklerini belirtmiştir. Yenileme projesi iptal edilirse, FEBAYDER olarak böyle bir projeyi uygulamak istediklerini ve mahalle halkının “...evlerimizi kurtarın, biz her şeye açığız.” dediklerini söylemiştir. KUDEB kapsamında yılda iki kez emlak vergisi ile alınan tescilli binaların restorasyonu için alınan kültür varlıkları vergisinin oluşturduğu fondan yararlanarak evlerini restore edebileceklerini ve bunu belediyeden talep ettiklerini belirtmiştir. Bu noktada KUDEB’ten bu fonu kullanabileceklerine dair

teklif geldiğini de belirtmiştir (FEBAYDER, 2010).²⁹ Balat Muhtarlığından Akar ise UNESCO projesinin bir modelinin uygulanarak amaca ulaşılabileceğini, 10 yıl oturma, satamama koşulu ile mülk sahiplerinin evlerini restore ettirmesine izin ve destek verilmesini sağlamaları gerektiğini belirtmiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

Genel olarak bakıldığında her bir aktörün verdikleri cevapların birbirleri ile örtüşmediği görülmektedir. Yenileme kurulunun da belirttiği gibi üst ölçekli planlama çalışması uyarınca belirlenen ilkeler üzerinden yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat'a yönelik bir projenin hazırlanması gerekmektedir. Bu noktada hazırlanan yenileme projesi yeterli olmamakta ve bütüncül olarak kentin üst ölçekli planı ile örtüşmemektedir.

Birinci Grup Ayrışan Sorular:

- *5366 sayılı kanunla bina ölçeğinde gerçekleştirilen yenileme projelerinin durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Tarlabası ve Sulukule'de göz ardı edilmeye çalışılan sosyal doku Fener-Balat'ta korunabilecek mi?*

Bu soru mülakat görüşmeleri sırasında Fatih Belediyesine ve Yenileme Kuruluna sorulmuştur. Fatih Belediyesinden Çiftçi, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünden Prof. Dr. Korkut Tuna başkanlığında yenileme alanında sosyal yapı ve alanın ihtiyaçlarını tespit etme açısından sosyolojik bir araştırma yaptıklarını belirtmiştir. Araştırmanın iki ay içerisinde biteceği söylenmiştir (Fatih Belediyesi, 2010).

Yenileme kurulu avan projeleri onayladıklarını, projelerde yapıların çok azının korunduğunu söylemiştir. Tescilli yapıların röleve ve restitüsyonlarını değerlendirdikten sonra tam bir karar vereceklerini belirtmişlerdir. Bu noktada avan projelerde bir revizyon olacağını belirtmişlerdir (Yenileme Kurulu, 2010).

Genel olarak sorulara verilen yanıtlar üzerinden bir değerlendirme yapıldığında Fatih Belediyesi'nin alanda yaptığı sosyolojik araştırmaya geç başladığı görülmektedir. Alanda yapılan ihtiyaçların tespiti mahalle halkı ile yapılan toplantılar eşliğinde

²⁹ İl Özel İdareleri, büyükşehir belediyeleri ve bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 5226 sayılı yasanın 13. maddesinde hükme bağlanmıştır. Bu konuda 11 Haziran 2005 tarihinde bir yönetmelik çıkartılmıştır. Kısaca KUDEB olarak anılmaktadır.

katılımcı yöntemlerle gerçekleştirilmelidir. Belirlenen müdahale öncelikleri ile avan projeler hazırlandıktan ve onaylandıktan sonra sosyal yapının ihtiyaçlarının belirlenmesi geç olmaktadır.

➤ *Yenileme Projesinin Hedefleri ve Sosyal Yapının Durumu*

Fatih Belediyesi'ne bu soru yenileme ihalesi sürecinin nasıl gerçekleştiği ve belediyenin alanla ilgili hedeflerinin neler olduğu şeklinde sorulmuştur. Belediye'nin alanının yenilenmesine dair aldığı karar doğrultusunda en temel hedefinin eski tarihi dokunun korunarak, boş alanlarda yeni ve özgün mimari dokuyu ezmeyen yapılar inşa ederek yaşanabilir, yaşatılabilir bir kentsel alan yaratmak olduğu belirtilmiştir (Fatih Belediyesi, 2010). Fatih Belediyesi ihale sürecine ilişkin bilgi vermemiştir.

FEBAYDER ve Balat Mahallesi Muhtarlığı'na konu ile ilgili soru belediye ve ihaleyi alan GAP İnşaat'ın yenileme projesi hedefleri içerisinde sosyal yapının korunmasına dair çalışmalar yürüteceğini düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. FEBAYDER alanda yaşayan yerel toplulukların talepleri ve sosyal yapı ile ilgili bir belge hazırlayarak bunu belediyeye sunduklarını belirtmişlerdir. GAP İnşaat'ın proje hedeflerini yansıttıkları avan projede mahalle halkını barındıracak çözümler üretmediğini ve sosyal yapıyı göz önünde bulundurmadığını belirtmişlerdir (FEBAYDER, 2010). Balat Mahalle Muhtarlığı Azası Akar ise mahalle halkının istenmediğini ve sosyal yapıya dair ne belediyenin ne de GAP İnşaat'ın politikalar üretmediğini belirtmiştir (Balat Muhtarlığı,2010).

Belediyenin ve GAP İnşaat'ın belirttiği yaşanabilir ve yaşatılabilir yenilenmiş bir kentsel alan hedefi doğrultusunda avan projelerde de görüldüğü üzere kent kültürünün önemli bir parçasını oluşturan Fener-Balat'taki mahalle kültürü ve sosyal yapının korunmasına yönelik politikaların göz ardı edildiği görülmektedir.

➤ *Fener-Balat'ta yaşayan halkın, mahalle derneklerinin ve diğer aktörlerin sürece karşı eleştirilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Yenileme kurulu süreçle ilgili Fatih Belediyesi CHP meclis grubunun ve Fener-Balat'ta yaşayanların dilekçe ile avan projeler hakkında bilgi almak için başvurduklarını belirtmişlerdir. CHP meclis grubunun dilekçe takibi yapmadıklarını söylemişlerdir. Mahalle derneklerinin, yerel aktörlerin süreç hakkındaki eleştirileri ve itirazları ile onayladıkları yenileme projelerinin rölemler alındıktan sonra tekrardan değerlendirilebileceği, nitelikli olan yapıların koruma altına alınarak

sürecin farklı ilerleyebileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir (Yenileme Kurulu, 2010).

FEBAYDER olarak yenileme projesine yönelik eleştirilerini Çiğdem üç başlık altında belirtmiştir. Projeye karşı olmalarının ilk nedenini Fener-Balat halkından habersiz yaşam alanlarının özel sermayeye ihale edilmesi olarak belirtmiştir. Söz konusu alanın koruma alanı içerisinde olmasından ötürü uzmanlar tarafından özel bir müdahale ve yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. İkinci neden olarak bu müdahalenin yerine kaba inşaat projelerinin hazırlanarak alanın özgünlüğünün kaybolmasını göstermektedir. Son olarak ise kamu yararının hiçbir şekilde gösterilmediği aksine 3-4 binanın yıkılıp yeniden yapılarak tarihi binaların yok edilmesini, semtin mimari ve tarihi dokusunun yok edilerek dünya mirasına da zarar verildiğini eleştirdiklerini dile getirmiştir. Bu noktada FEBAYDER olarak belediyenin alanı ada bazında inşaatı gerçekleştirmeye çalışacak şekilde ele almasını eleştirdiklerini belirtmiştir (FEBAYDER, 2010).

Muhtarlıkla yapılan görüşme de ise en büyük eleştirilerinin yenileme alanının ilan edilmesi ile ilgili mahalle halkının süreçten haberdar edilmemesi ve proje kapsamında sunulan hakların hiçbir şekilde yaşayanların karşılayabileceği şekilde gerçekçi çözümleri içermemesini ve belediyenin bu noktadaki dayatmaları olduğunu belirtmiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

FEBAYDER ve Balat muhtarlığı yaptıkları eleştirileri mahallenin bütününde yaşayanların dile getirdikleri üzerinden genel olarak toparlayarak cevapladıklarını belirtmişlerdir. Mülakat kapsamında aktörlerin bu soruya yönelik verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde FEBAYDER'in mahalle derneği olarak eleştirilerini sağlam tespitler üzerine kurgulayarak dile getirdiği görülmektedir.

İkinci Grup Sorular

- *Fener-Balat yenileme alanında mekânsal, sosyal ve ekonomik anlamdaki dönüşüm*

Fatih Belediyesine bu soru yenileme alanında mekânsal, sosyal ve ekonomik anlamda nasıl bir dönüşümü hedefledikleri şeklinde sorulmuştur. Çiftçi bu noktada İstanbul Üniversitesi ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilen alandaki araştırmanın sosyal, ekonomik bir dönüşüm içinde önemli bir çalışma olduğunu belirtmiştir.

Mülakat süresince Çiftçi alandaki sosyal, ekonomik anlamdaki dönüşüm ile ilgili belirledikleri hedefler hakkında başka bir bilgi vermemiştir (Fatih Belediyesi, 2010).

Yenileme kuruluna yenileme alanında mekânsal, sosyal ve ekonomik anlamda nasıl bir dönüşüm hedeflenmeli şeklinde sorulmuştur. Yenileme kurulu sosyal yapının durumu Tarlabası ve diğer dönüşüm alanlarına göre çok daha farklı bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Süreç yeni başladığı için mahalle halkının tutumunun çok önemli olduğunu vurgulamıştır (Yenileme Kurulu, 2010).

FEBAYDER ve Balat Mahallesi Muhtarlığına ise mekânsal, sosyal ve ekonomik sorunların neler olduğu ve bu noktada bir dönüşüm projesine ihtiyaç duyup duymadıkları üzerinden sorulmuştur. FEBAYDER mekânsal açıdan restorasyon ve rehabilitasyon projesine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda var olan fiziksel dokuyu tamamıyla değiştirerek değil iyileştirerek gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Mekânsal açıdan alanda çöküntü yapıların % 20 oranında olduğunu iddia ettiklerini dile getirmiştir. % 20' lik çöküntü yapı oranının % 80'inin vakıflar ve belediyeye ait olduğunu vurgulamıştır. Belediyenin sahip olduğu yapıları onarırsa yenileme projesine ihtiyaç duyulmayacağını belirtmişlerdir. Alandaki sosyal ve ekonomik sorunların ülke genelinde sorunlarla benzer olduğunu dile getiren FEBAYDER, yenileme projesi ile küçük esnafın yok edileceğini ve mahalle de yer alan dayanışma kültürünün yok olacağını dile getirmiştir. Genel olarak mahalle halkının sosyal güvenceye sahip, sosyal güvenlik kurumu güvencesinde olan dar gelirlili insanlar olduğunu ve işsizlik sorununa yönelik olarak alandaki seramik, camcılık, turistik eşya atölyelerinin kullanılarak istihdam kurslarının açılabileceğini dile getirmişlerdir (FEBAYDER, 2010).

Balat Muhtarlığı ise mahalle de yaşayanların çok uzun yıllardır ikamet ettiklerinin dolayısıyla herkesin birbirinden destek aldığı bir mahalle kültürüne sahip olduklarını belirtmiştir. Emekli insanların çok olduğunu, gençlerin işsizlik sorununa yönelik olarak el sanatları konusunda zengin altyapının kullanılabileceğini belirtmiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

Mülakat cevapları değerlendirildiğinde FEBAYDER'in ve Balat Muhtarlığı'nın kaygıları genel olarak Fatih Belediyesi'nin somut uygulamalar sunmamasından kaynaklanmaktadır. Fatih Belediyesi sosyolojik araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak politikalar geliştireceğini belirtmiştir. Alanda bir sorun analizi gerçekleştirerek

sosyo-ekonomik dönüşüme yönelik uygulama stratejilerinin belirlenmesi doğru bir yaklaşımdır. Fakat hazırlanan yenileme projelerine de yansıtılması önemlidir.

➤ *Yenileme alanındaki ortaklık modeli*

Mülakat kapsamında Fatih Belediyesi ortaklık modeline yönelik olarak yenileme projesine dair politikaların halk, STK ve üniversite ile paylaşılması üzerine kurulu olduğunu belirtmiştir. Bu noktada bir platform kurulacağını ve 2 ay önce çalışmalara başlandığını belirtmiştir (Fatih Belediyesi,2010).

Yenileme kurulu süreç içerisinde yasal dayanaklara uygun olup olmadığı ile ilgili tescil işlemlerini gerçekleştirdiklerini bu noktada mahalle halkının diğer aktörlere pazarlık sürecini güçlendirmek için gelip evini tescillemek istediğini belirtmiştir. Bu noktada İl Özel İdareden katkı payı alınarak niteliğini kaybetmemiş tescilli yapıların tescilli edilebileceğini belirtmiştir. Ortaklık modeli içerisinde yapılanmanın bu tarz dinamikler üzerinden değerlendirilebileceğini dile getirmişlerdir (Yenileme Kurulu, 2010).

FEBAYDER, KUDEB'ten fon alınarak mahalledekilere uygun koşullarda kredi verilerek herkesin belirlenen kurallar çerçevesinde evlerini restore etmelerine izin verilmesi gerektiğini bu konuda bir denetleme mekanizmasının kurulabileceğini belirtmişlerdir (FEBAYDER, 2010).

Fatih Belediyesi'nin belirttiği platform ile ilgili somut hiçbir adım atılmamıştır. Yalnızca mahalledeki mülk sahiplerinin davet edileceği bir bilgilendirme toplantısı düzenlenmiştir. FEBAYDER'in belirttiği KUDEB'ten destek alarak evlerin restore edilmesi mekânsal sorunların çözümüne yönelik bir çözüm olabilir. Diğer yandan sosyo-ekonomik sorunlara yönelik olarak ve bu noktada katılımcı bir yaklaşımın gerçekleşmesinde yeterli değildir. Ortaklık modeline yönelik mülakat kapsamında yeterli ve yenilikçi bir fikir sunulmamıştır.

➤ *Yenileme sürecinde yerel topluluklar ve mahalle derneklerinin sürece dahil olmaları için yapılması gerekenler*

Fatih Belediyesi 5366 sayılı yasaya göre yenileme kurulundan taslak avan proje onaylanmadan mahalledeki yerel topluluk ile görüşmeyeceklerini dile getirmiştir. Bu noktada halkın fikirlerini dile getirebilmesi için somut bir projenin var olması gerekliliğini vurgulamıştır (Fatih Belediyesi, 2010).

Yenileme kuruluna göre İl Özel İdare'den korunacak yapılara yönelik % 70'e kadar tarihi yarımada içerisinde ise destek alınabiliyor. Bunun için başvuruların İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne yapılması gerekiyor. Bir diğer yandan TOKİ'den de destek alınabilir. Yerel toplulukların sürece dahil edilebilmesi için bu tarz desteklerin sunulmasının önemli bir nokta olduğunu belirtmişlerdir. Mahalledeki derneklerin projelerin başvuru sürecinde önemli aktörler olacağını da vurgulamışlardır (Yenileme Kurulu, 2010).

Fatih Belediyesi'nin alanda yaşayanları dahil etmeye yönelik hiçbir girişimi olmadığı gibi yasadaki detaylı olarak belirtilmeyen halkın bilgilendirilmesi ile ilgili madde gereğince hareket etmektedir. Bu da yerel toplulukların dahil edilmesi için yeterli değildir.

- *Alanda yenileme alanı kararına karşı çıkan yerel topluluklar, dernekler ve hatta meclis üyeleri ile nasıl bir işbirliğine gidilmeli*

Fatih Belediyesi yenileme alanında en aktif STK'lardan biri olarak FEBAYDER'in mahalle halkını yanlış yönlendirdiğini dile getirmiştir. Bu noktada FEBAYDER ile yaptıkları görüşmelerin ise sonuçsuz kaldığını, dernek temsilcilerini davet ederek projeyi anlattıklarını belirtmiştir. Parselin değeri kadar proje karşılığı bir ücret ödeneceğini bir gün boyunca dernek temsilcilerine anlattığını dile getiren Çiftçi, görüşmelere devam edeceklerini vurgulamıştır. Ayrıca eleştiren aktörler içerisinde çoğunluğun alacağı karar ile % 51'in üstünde olumlu bakış görülmezse projeyi onaylamayacaklarını söylemiştir (Fatih Belediyesi, 2010).

Yenileme kurulunun belirttiğine göre CHP meclis üyeleri yenileme avan projeyi görmek için dilekçe ile başvuruda bulunmuşlardır. Bu noktada dilekçe sürecini takip etmemişlerdir. İşbirliğine yönelik olarak mülakat süresince bu soruya net bir cevap alınamamıştır (Yenileme Kurulu, 2010).

FEBAYDER, 5366 sayılı yasa Madde 3 uygulanmadan ada bazında yaklaşımdan binaların parsel olarak yapılar korunmadan projenin uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir. Dernek olarak tarihi ve mimari dokuya zarar verecek hiçbir yaklaşıma ve soylulaştırmaya yönelik bir yaklaşımdan vazgeçilmeden işbirliğine gitmeyeceklerini dile getirmiştir. Proje kapsamında otel adası, Balat çarşısının pasaj haline getirilmesi, ve çelik konstrüksiyon yapılaşmayı kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir (FEBAYDER, 2010).

- *Fener-Balat'ta yaşayan halkın kentsel dokunun korunmasına yönelik olarak bilinçlendirilmesi ve güçlendirilmesine dair stratejiler*

Fatih Belediyesi alandaki sadece fiziki mekanın iyileştirilmesi değil, yerel toplulukların güçlendirilmesine dair de politikalar üretilmesi gerektiğini dile getiren Çiftçi, bu konuda politikalar üreteceklerini belirtmiştir (Fatih Belediyesi, 2010).

FEBAYDER, halkın güçlendirilmesine yönelik belirlenen stratejilerde ne tür sorumluluklar alabileceğine dair soru dönüştürülerek cevap aranmıştır. Dernek bu konuda birçok sorumluluğu almaya hazır olduğunu, mahallenin yaşam standartların yükseltilmesi için yapılması gereken her türlü adımda destek olabileceklerini dile getirmiştir. Halkın uygulamalardan haberdar edilmesi, uygulamaların gerçekleştirilmesi ve tabanda dinamikleri kabul edilmiş stratejilerin halk tarafından meşrulaştırılmasına yönelik her türlü sorumluluğu almaya hazır olduklarını belirtmiştir (FEBAYDER, 2010). Balat muhtarlığı halkın eğitim, koruma bilinci ve evlerinin restorasyonu gibi konularda desteğe ihtiyacı olduğunu, mahalle muhtarlığı olarak halkın katılım göstermesinde destek verebileceklerini dile getirmiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

Yenileme kurulu bu soruya yönelik olarak en önemli referans noktasının Fener-Balat Rehabilitasyon Programı olduğunu belirtmiştir. Program kapsamında proje ekibi içerisinde yer alan Emrah Ünlü ve Burçin Altınsay gibi mimarların bu konuda birçok çalışma gerçekleştirdiğini ve halkın belli bir bilinç kazandığını dile getirmişlerdir. Bunun yeterli olmadığını ve rehabilitasyon programı kapsamında izlenen stratejilerin alanda izlenebileceğini dile getirmişlerdir (Yenileme Kurulu, 2010).

Sonuçlar değerlendirildiğinde belediyenin sosyo-ekonomik stratejiler ve yerel topluluklara yönelik güçlendirme politikaları konusunda her türlü çalışmayı erteleme bir tavır içerisinde. Genel olarak bakıldığında yenileme projesi ile ilgili en önemli aşama olan projenin oluşturulması ve onaylanma süreci içerisinde yapılması gerekenler ne yazık ki yapılmamaktadır. Yaşayanlara yönelik sunulan konut edinme ve kiralama koşulları dışında proje hedeflerine yansıyan hiçbir güçlendirmeye yönelik faaliyet bulunmamaktadır. Yenileme kurulunun belirtmiş olduğu geçmiş program deneyimlerinden yararlanma fikri alanda yaşayanların ihtiyaçları ve yöntemlerin belirlenmesinde önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Mahalle deki

örgütlenme olarak FEBAYDER'in ve muhtarlığın bu konuda sorumluluk almaya açık olmaları da sürecin kolay ilerlemesinde önemli bir etkidir.

➤ *Projenin sürdürülebilirliği*

Fatih Belediyesi projenin uygulanması ile sağlıklı ve yaşanabilir bir alan yaratacaklarını böylelikle de rehabilitasyon programında gerçekleştirilen basit onarımların ve cephe düzenlemelerinin içerik açısından daha da sağlamlaştırılarak alanı tekrardan iyileştireceklerini dile getirmişlerdir (Fatih Belediyesi,2010).

Yenileme kuruluna göre bu projenin başarılı bir uygulama olmasının sürdürülebilirlik açısından Fener-Balat'ın kıyı kesiminden içeri doğru yenileme alanının genişleyeceğini dile getirmiştir (Yenileme Kurulu, 2010).

FEBAYDER derneğine bu soru projenin sürdürülebilirliği açısından neler yapılması gerektiği üzerinden sorulmuştur. Dernek ada bazında inşaat değil parsel bazında projenin geliştirilmesi, yıkım olmadan binaların bireysel özelliklerinin korunması, kendi evini restore etmek isteyenlerin engellenmemesi, tarihi dokunun değil sosyal doku ve mahalle kültürünün de korunması, halkın yaşam standartlarını yükseltecek sosyal politikaların üretilmesi, halkın bilinçlendirilmesi gibi amaçların yürütülmesi ile projeye destek verebileceklerini belirtmiştir. Bu noktada projenin de sürdürülebilirliğinin sağlanabileceğini dile getirmiştir (FEBAYDER, 2010). Balat muhtarlığı mahalle halkının haklarının gözetileceği projenin halkın destekleyebileceğini alabileceğini ve böylelikle de sürdürülebilirliğinin sağlanabileceğini dile getirmiştir (Balat Muhtarlığı, 2010).

Projenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında en önemli etken olan yaşayanların alanın korunmasına yönelik bilinçlendirilmesinin sağlanması noktası aktörlerce belirtilmemiştir. FEBAYDER'in Fener-Balat alanının özgün mekânsal, sosyo-ekonomik yapısının korunmasına yönelik politikalara mağduriyet söz konusu değil ise açık olduğu görülmektedir. Bu da projenin sürdürülebilirliğinde yaşayanların katkı sağlaması noktasında önemli bir noktadır.

5.3 BÖLÜM SONUCU

Yerinde kentsel dönüşüme için var olan uygulamaların incelenmesi amacıyla çalışma alanı Fener-Balat'ta "Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı" projesi ve süreci hala devam eden "Fener-Ayvansaray Arası Sahil Kesimi Yenileme Projesi" incelenmiştir.

Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyonunun alan için önemine bakıldığında sadece mekansal açıdan sorunlara yönelik değil, sosyo-ekonomik yapının iyileştirilmesine yönelik de stratejilerin geliştirildiği görülmektedir. Katılımcı bir yapılanma içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan projenin sonuçları değerlendirildiğinde başta belirlenen hedeflerin birçoğuna ulaşamadığı görülmektedir. Projenin başlangıç safhasında yapılan detaylı analiz çalışması alandaki sorunların tespiti açısından önemli bir çalışmadır. Diğer yandan katılımcı ilkelere belirlenen stratejilerinin büyük bir çoğunluğu bütçe sıkıntıları ve koordinasyon eksikliğinden ötürü hayata geçirilememiştir. Mekânsal ve sosyo-ekonomik rehabilitasyonu amaçlayan proje kapsamında alanda 121 binanın restorasyonu, Balat çarşısının rehabilitasyonu ve iki sosyal merkezin açılması ile sınırlı kalmıştır. Projenin sonuçlarına yönelik hiçbir rapor ya da yazılı kaynak oluşturulmamıştır. Bütün bu sonuçlara rağmen diğer projelerle karşılaştırıldığında özellikle Fener-Balat'ta yaşayanların belli bir farkındalık kazanması, sürece dahil edilmeleri ve başta yapılan kapsamlı analiz çalışması ile oluşturulan kararlarla ilgili yaşayanların bilgilendirilmesi projenin güçlü yanlarını göstermektedir.

Fatih Belediyesi tarafından ilan edilen Fener-Ayvansaray Arası ve Sahil Kesimi Yenileme Projesi çalışma alanında kara surlarının alt ve üst tarafından Ayvansaray ve Mürselpaşa Caddeleri ile Haliç kıyısına kadar olan alanı kapsamaktadır. Yenileme alanı ilanı ülkemizde kentlilerin yaşam hakkını ellerinden alan ve birçok sorunun ortaya çıkmasını sağlayan 5366 sayılı yasa gereğince yapılmıştır. Yenileme ilanının gerekçelendirmesinde yer alan sahip olunan kültürel değerlerin korunmasına ve daha yaşanabilir bir alan olmasının sağlanmasına yönelik geliştirilen avan projeler bu bölümde detaylı olarak incelenmiş, farklı aktörlerin görüşleri karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Yenileme projesi tarihi bir kentsel doku üzerine modernist yapıların konumlandırıldığı, yaşayanların hiçbir şekilde sürece katılımlarının sağlanmadığı,

kentsel alanın rantsal değerini büyük rakamlara yükselterek yaşayanların ellerinden barınma haklarının alındığı bir proje şeklinde geliştirilmiştir. Fener-Balat'ın tarihsel sürecini incelerken de değindiğimiz özgün yapısına, kent içerisindeki özellikli kimliğine sadık kalınmayan mimari kararlar doğrultusunda turizm, su sporları, lüks konutlar ile farklı bir kimlik kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bir diğer yandan parsel bazında tek yapı yerine ada bazında geliştirilen ve her bir adanın farklı bir mimari gruba verilerek hazırlanan avan proje kentsel alanın kendi içerisinde ve kentle olan ilişkisinde kopukluğun yaşanmasını sağlamaktadır. Alanda yaşayanların ve sivil aktörlerin bu noktada ortaya koydukları irade ve direniş projenin seyrini değiştirme adına çok önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahallede sivil bir örgütlenmenin oluşmasıyla başlayan bu direnişte yaşayanlar bir yandan haklarını ararken bir diğer yandan kampanyalar yürüterek, kamuoyu desteği almaya çalışarak, kentin bütününde insanları proje hakkında bilgilendirerek iradelerini ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Sonuç olarak alanda uygulanan projeler değerlendirildiğinde; yerinde dönüşüm uygulamalarının sivil-yerel aktörlerin güçlendirilerek özellikle yaşayanların kente dair alınan kararlar da etkin yollarla gerçekçi ve uygulanabilir öneriler sunarak haklarını savunmaları açısından ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Fener-Balat'ta mahalle derneğinin öncülüğünde oluşan topluluk iradesinin mahallede yaşayanların tamamının etkin katılımı ile arttırılması açısından önemlidir. Diğer yandan yerinde dönüşümün uygulanması için sosyo-ekonomik ve mekansal açıdan alanın özgün yapısının korunması, sorunlarının çözülmesine yönelik belirlenecek stratejilerin yaşayanların katılımı ile gerçekleştirilmesi amacıyla güçlendirmenin uygulanması gerekmektedir. Rehabilitasyon programında bütün kararlar alındıktan sonra mahalle de yaşayanlar restorasyon sürecinde aktif rol almıştır. Yerinde bir dönüşüm uygulamasının yenilme ilanı ile gerçekleştirilmesi için yaşayanların en başında önemli bir paydaş olarak yer alması adına gerekmektedir. Bununla birlikte sivil aktörlerin, karar vericilerin de farkındalık düzeyinin arttırılması şarttır. Fener-Balat'ta yenileme projesi kapsamında mülk sahiplerine verilen haklar, yaşayanların ekonomik yeterlilikleri göz önünde bulundurulmadan oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra kiracıların alanda yaşama hakları tamamıyla ellerinden alınmıştır. Mülakat görüşmeleri sırasında yüklenici firma olan GAP İnaaat bütün ısrarlara rağmen görüşme talebini red etmiştir. Diğer yandan belediye ve diğer aktörlerle yapılan

görüşmelerde de belediyenin ve yüklenici firmanın kendi aralarında 5366 sayılı yasayı temel alarak, hiçbir şekilde yaşayanları göz önünde bulundurmadan stratejileri geliştirdiği gözlemlenmektedir. Karar mekanizması olarak bu noktada katılımcı demokrasinin içselleştirilmediği, Fener-Balat'ı alanda yaşayanlar için yenilemedikleri ve bu noktada uzlaşmacı bir tutumla süreci yönetmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Fener-Balat'taki yenileme projesi de diğer dönüşüm uygulamalarının benzeri olarak yaşayanların beklentilerini, alanın mekansal ve sosyo-ekonomik sorunlarını bir arada değerlendirerek ele almadan geliştirilen bir avan proje üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Sürecin hala devam ettiği yenileme alanını yaşayanların güçlendirilerek katılımcı demokrasi anlayışı üzerinden sağlıklı bir kentsel alan yaratmak ve kentsel alanı asıl sahipleri için planlamak gerekmektedir.

6 FENER-BALAT ALANINA YÖNELİK YERİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM İÇİN GÜÇLENDİRME PROGRAMI: STRATEJİLER ve ÖNERİLER

Tez çalışması kapsamında incelenen yerinde kentsel dönüşümün temelinde korumacı bir yaklaşımla yerelin potansiyelinin değerlendirilerek, dönüşümün gerçekleştirilmesi yatmaktadır. Bu noktada salt mekânsal değil sosyo-ekonomik yapının da güçlendirilmesini hedeflemektedir.

Fener-Balat'taki mahalle kültürünün ve kültürel mirasın kente kazandırdığı zenginlik değerlendirildiğinde yerinde bir uygulamanın olmazsa olmaz koşul olduğu görülmektedir. Yapılacak planlama çalışmasının bu temel üzerinden kurgulanması, yerel toplulukların kapasitesinin ve farkındalık düzeyinin artırılması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle sivil-yerel aktörlerin güçlendirilerek sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi sağlanmalıdır. Tez kapsamında ortaya konan tüm kavramsal yaklaşımlar ve alandaki proje deneyimleri üzerinden bir güçlendirme programı oluşturularak, güçlendirmenin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği açıklanmıştır.

6.1 GÜÇLENDİRME PROGRAMININ AMAÇ VE HEDEFLERİ

Yerinde dönüşüm uygulamalarında güçlendirmenin gerçekleştirilmesi ile sivil-yerel aktörlerin elde edeceği kazanımların bazı ilkeler üzerinden tanımlanması gerekmektedir. Bu anlamda Fener-Balat kentsel alanına yönelik geliştirilen güçlendirme programında bu ilkeler net bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Program kapsamında belirlenen temel ilkeler aşağıdaki gibidir:

Aktif Yurttaşlık: Yerel toplulukların bilgi, beceri ve farkındalık kazanarak toplumsal düzen içerisinde aktif yurttaşlık bilinci elde etmesi, kentsel kalkınmaya destek vermesi.

Demokratik Yönetim: Yerel toplulukların güçlendirilerek karar mekanizmasına etkin katılım göstermesi, yerel yönetimin bu noktada farkındalığının artırılması ve böylelikle de demokratik bir yönetim sisteminin oluşması.

Toplumsal Fayda: Yerel toplulukların güçlendirilerek topluluk içerisindeki bireylerin toplumun bütünü için aktifleşmesinin sağlanması.

Katılımcı Planlama: Yerel toplulukların yaşadıkları kentsel mekana yönelik politika geliştirme sürecine etkin katılım göstererek katılımcı yöntemlerle planlamanın gerçekleşmesi.

Yukarıda belirtilen temel ilkeler doğrultusunda Fener-Balat güçlendirme programının temel amacı “alandaki yerel toplulukların kendi yaşadıkları alana dair hizmet ve kaynakların gelişiminde pozitif yönde etki edebilmesi için güçlendirilmesi bu sayede etkin karar alma becerisi kazanarak, yenileme alanının ihtiyaçlarının ve uygulama stratejilerinin geliştirilmesinde katma değer sağlaması ve bu noktada sivil aktörlerin, karar vericilerin süreci desteklemesinin sağlanması” şeklinde belirlenmiştir.

Bu noktadan hareketle programın alt hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Yerel toplulukların farkındalık düzeyini arttıracak ve yaşam boyu öğrenme sürecine girmelerini sağlayacak güçlendirme programı ile proje kararlarına yönelik öneri geliştirme becerisine, bilgisine sahip olması
- Alanda yaşayan yerel toplulukların birbirleriyle olan ilişkilerinin güçlendirilerek toplu hareket edebilme ve örgütlenebilme becerisi kazanması
- Program kapsamında verilecek olan bilgiyi deneyimleyerek öğrenmelerinin sağlanması
- Yerel toplulukların ihtiyaçları üzerinden kurgulanacak olan program ile becerilerinin arttırılarak toplumsal yaşantı içerisinde daha aktif hale gelmelerinin sağlanması
- Yerel toplulukların kamu ve özel sektör temsilcileri ile bir araya gelebileceği eşitlikçi bir karar mekanizması yapılanmasının oluşturulması
- Kamu ve özel sektör temsilcilerinin demokratik yönetimi içselleştirmesi adına farkındalıklarının arttırılması
- Yenileme projesinin gerçekleştirilmesinde alanda özellikle müdahale gerektiren konutların korunması ve yenilenmesi, altyapının iyileştirilmesi, ekonomik yaşantının canlandırılması gibi ihtiyaçların karşılanmasında bir paydaş olarak üstlerine aldıkları sorumlulukları yerine getirebilecek potansiyel ve güce sahip olmalarının sağlanması
- Proje kapsamında ilgili paydaşlar (Fatih Belediyesi, Gap İnşaat, Mimarlık Büroları vb.) ile bir araya gelen yerel toplulukların ortak bir noktada

buluşması ve kendi çıkarlarını korumak adına hakları, koruma bilinci, savunuculuk konusunda bilgi ve beceri sahibi olmalarının sağlanması

6.2 PROGRAMIN GENEL KAPSAMI VE YÖNETİM MEKANİZMASI

Bu bölümde tez çalışması kapsamında ortaya konan kavramsal çerçeve temel alınarak Fener-Balat kentsel alanı üzerinden yerinde kentsel dönüşüm alanlarına yönelik olarak öneri niteliğinde bir güçlendirme programı oluşturulmuştur.

Genel kapsamı içerisinde ilgili paydaşlar belirlenmiştir. Paydaşlar genel olarak güçlendirme programını doğrudan etkileyen ve etkilenen aktörler üzerinden tanımlanmıştır. Uygulamaya yönelik alandaki ilgili paydaşların görev dağılımları ve bu bağlamda yönetim mekanizmasının nasıl şekilleneceği detaylı olarak açıklanmıştır. Bununla birlikte programın uygulanma sürecine yönelik finansman modeli de ele alınacaktır.

6.2.1 Paydaşların Tanımlanması

Güçlendirme programı sivil-yerel aktörlerin yaşam boyu öğrenme süreci içerisine girmeleri sağlanarak farkındalık kazanması üzerine kurgulanmıştır. Yaratılacak farkındalık en etkili deneyimleyerek öğrenme ile gerçekleştirilebilir. Bu noktadan hareketle sivil-yerel aktörler program kapsamında hem hedef kitle olarak programdan doğrudan etkilenen hem de programı doğrudan etkileyen aktörler olarak temel paydaşlardır.

Program hedef kitlesi; alanda yaşayan ve süreci doğrudan etkileyebilecek, orta gelir ve eğitim seviyesine sahip, ırk, din, dil, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın alanda yaşayan bireylerdir. Bu noktada alanda yaşayan ve programdan etkilenen yerel topluluklar kendi içerisinde alt hedef gruplara ayrılmıştır. İhtiyaç duyulan güçlendirme noktaları göz önünde bulundurularak da özelleştirilmiş hedef gruplar oluşturulabilir. Programın sağlıklı bir şekilde uygulanması amacıyla alanda ihtiyaç analizi çalışması yapılarak, yerel-sivil aktörlerle birlikte güçlendirme konularının belirlenmesi gerekmektedir. Güçlendirme konularının kolektif bir biçimde karar verilmesi gerekliliğinden ötürü bu bölümde hedef gruplara yönelik konular

detaylandırılmayacaktır. Güçlendirme programı kapsamında ilgili tüm paydaşlar belirlenerek, süreç içerisindeki görevleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.³⁰

Çizelge 6.1 Güçlendirme Programı İlgili Paydaşlar ve Görevleri

Fatih Belediyesi	Program kapsamında çevre ve konut başlığından sorumludur. Finansal destek ve mekan desteği verecektir. Karar mekanizmasındaki önemli paydaşlardan biridir.
İBB	Alandaki çevre ve konut politikalarının geliştirilmesinde altyapı desteği verecektir. Ayrıca programın yürütülmesine yönelik finansal destekte de bulunacaktır.
KUDEB	Alandaki konutların restorasyonuna ve korunmasına yönelik maddi destek ve uzman desteği verecektir.
GAP İnşaat	Yüklenici firma olarak finansman desteği sağlayacaktır. Karar mekanizmasında yer alan paydaşlardan biridir.
Özel Sektör	Alanda yatırım yapmak isteyen özel sektör kuruluşları koşul olarak program bütçesine destek vermek ya da uzman desteği sağlamak zorunda olacaklardır. Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk bünyesinde destek vermek isteyen firmalarda programa destek verebileceklerdir.
Mahalle Örgütlenmesi & STK'lar	Yenileme alanındaki sivil örgütlenmeler ve STK'lar güçlendirme programının uygulanmasında ve yerel toplulukların dahil edilmesinde görev alacaklardır. Karar mekanizmasındaki başlıca paydaşlardır.
Üniversite	Planlama konusunda YTÜ, İTÜ, MSGSÜ ve Kadir Has Üniv.'den akademisyenlerden bir program içerik ekibi oluşturulacaktır. Mimarlık, Şehir planlama, sosyoloji, eğitim bilimleri gibi bölümlerden uzmanlar yer alacaktır.
Yerel Topluluklar	Yenileme alanında yaşayanların program yararlanıcıları olarak hedef kitledir. Güçlendirme programına katılım ve karar mekanizmasında yer alan başlıca paydaşlardır.

³⁰ Paydaş kelimesi tez çalışmasında "program kapsamında ilişkide olunan, program faaliyetlerinden etkilenen ve faaliyetleriyle programı etkileyen tüm toplumsal taraflar" anlamında kullanılmıştır.

Program kapsamındaki ilgili paydaşlar yukarıdaki gibidir. Fener-Balat'ta yerinde bir dönüşüm uygulamasının gerçekleşmesi ve bu bağlamda sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi ilkesi üzerinden ilgili paydaşlar belirlenmiştir. Paydaşları çeşitlendirmek ve başka paydaşları da dahil etmek mümkündür. Her alanın kendine özgü dinamikleri ve yerel toplulukların farklı ihtiyaçları bulunduğu için paydaşlar da her bir alanda farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda güçlendirme programının yönetim, finans, uygulama süreçleri içerisinde yer alabilecekler ve etkin olabilecekler değerlendirilerek paydaşlar tanımlanmıştır.

6.2.2 Yönetim Mekanizması

Programın temel amacı sivil-yerel aktörlerin belli bir bilgi, bilinç ve farkındalık kazanarak bu kazanımlarla harekete geçmesinin sağlanmasıdır. Bu amaç üzerinden programı iki aşama üzerinden kurgulanmıştır. Aşama-I güçlendirme uygulamalarının gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Aşama-II ise güçlendirilmiş sivil-yerel toplulukların eyleme geçerek, karar mekanizmasına etkin katılımının sağlanmasından oluşmaktadır.

Aşamalar aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır:

A- Aşama- I - Güçlendirme Uygulamalarının Gerçekleştirilmesi

Aşama-I programın uygulanma aşamasıdır. Güçlendirme programı kapsamında sivil-yerel aktörlerin ihtiyaçlarının tespit edilmesinden, paydaşların bir arada ortak olarak program sürecini yönetmelerine ve bu yöntemlerin uygulanmasına kadar olan süreci kapsamaktadır. Sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesi için gerekli her türlü hazırlık, uygulama ve değerlendirmeyi içermektedir.

Aşama-I güçlendirme programının uygulama sürecini kapsadığından programın yönetilmesine dair bir yönetim mekanizması bulunmaktadır. Yönetim mekanizması; Çizelge 6.1 deki paydaşlardan oluşmaktadır.

Yönetim mekanizması yatay bir yapılanma içerisindedir. Programın katılımcı bir anlayış içerisinde yürütülmesi amacıyla yönetim mekanizması içerisinde katılımcı karar kurulu, denetleme kurulu, içerik geliştirme ve araştırma kurulu, bütçe ve şeffaflık kurulu şeklinde kurullar bulunmaktadır. Kurullar arasında hiyerarşik bir ilişki yoktur. Kurullar ve faaliyet alanları aşağıdaki gibidir:

➤ Katılımcı Karar Kurulu:

Katılımcı karar kurulunda yerel topluluklar, Fatih Belediyesi, GAP İnşaat, üniversiteler (YTÜ, İTÜ, MSGSÜ, Kadir Has Üniversitesi), KUDEB, mahalle örgütlenmeleri (FEBAYDER, Mavi Kalem, sivil inşaatçıları), STK'lar (Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı vb.) yer alacaktır. Katılımcı karar kurulu program kapsamında yer alan konular ile ilgili açık oturumlar şeklinde izleyici olarak herkesin katılabileceği toplantılar yoluyla çalışmalarını yürütecektir. Katılımcı karar kurulu programın aşama aşama gerçekleşmesi ve tam olarak uygulanmasından sorumludur. Organizasyon eksiklikleri ile ilgili işlerin takibi ve programın geliştirilmesi, ekstra faaliyetlerin konulması noktasında kararların alınması ile ilgili hazırlıkları yapmakla da yükümlüdür.

Mahalle de yaşayanlar kendi içlerinden en az 3 en fazla 5 temsilcinin kurulda yer alması için seçim yapacaklardır. Kurul son karar mercii değildir. Program ile ilgili önemli kararların alınmasında son karar ile ilgili bütün aktörlere açık çağrı yapılarak referandum yoluyla oylama yapılarak kararlar alınacaktır.

Kurulun Temel Faaliyet Alanları ve İlkeleri aşağıdaki gibidir:

- Her bir paydaşı temsilen en fazla 2 kişi kurulda yer alabilir.
- Katılımcı karar kuruluna katılım ile ilgili alanda yaşayan yerel topluluklara açık çağrı yapılarak diğer kurul üyeleri belirlenir.
- Katılımcı karar kurulu halka açık olmayan bir toplantı düzenleyemez. Bütün toplantı ve çalışma gündemlerini öncesinde duyurma zorunluluğu bulunmaktadır.
- Kurul her toplantı sonrasında bilgi notu yayınlamakla yükümlüdür.
- Katılımcı karar kurulu ilke olarak yarıdan fazla üyenin katılım göstermediği toplantılarda karar almak için oylamaya gidemez.

➤ *Denetleme Kurulu:*

Denetleme kurulunun amacı; programın kapsamında gerçekleşen her türlü uygulamanın; programın amaç ve hedeflerine uygun olup olmadığını denetlemektir. Denetleme kurulu üyeleri içerisinde her paydaştan bir temsilci yer alacaktır.

Kurulun Temel Faaliyet Alanları ve İlkeleri aşağıdaki gibidir:

- Denetleme kurulu; toplumsal faydanın ve eşitlikçi yönetim anlayışının uygulamalara entegre edilmesi sürecini denetlemekle yükümlüdür.
- Eşitlik, katılımcılık, sosyal faydaya yönelik her türlü engeli, uygulama hatasını tespit eder ve raporlayarak kamuoyunu bilgilendirir.
- Mekânsal dönüşüm gerçekleştirilen yerinde dönüşüm alanında yaşayanların haklarının gözetilmesi temel koşuldur.
- Yerinde kentsel dönüşüm alanında paydaşların sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetlemekle yükümlüdür. Bir diğer yandan özel sektör, kamu sektörü ve sivil toplum arasındaki eşitlikçi yapılanmanın sağlanmaması durumunda katılımcı karar kuruluna yazılı olarak bilgilendirme yapmakla yükümlüdür.
- Bütçe ve şeffaflık kurulunu denetlemek ve kamuoyunu süreçle ilgili bilgilendirmekle yükümlüdür.

➤ *İçerik Geliştirme ve Araştırma Kurulu:*

İçerik geliştirme ve araştırma kurulu bilimsel yönden kendi alanında yeterliliğe sahip akademisyenler, bağımsız eğitimler, sivil toplum çalışanları ve uzmanlardan oluşacaktır. Katılımcı karar kurulunun onayı ile içerik geliştirme ve araştırma kurulunun üyeleri belirlenecektir. Bu noktada programın ilgili paydaşlarından YTÜ, İTÜ, MSGSÜ ve Kadir Has Üniversitesindeki akademisyenleri ve mahalle örgütlenmeleri temsilcileri doğal olarak kurul üyeleridir.

Kurulun temel faaliyet alanları ve ilkeleri aşağıdaki gibidir:

- İçerik geliştirme ve araştırma kurulu güçlendirme programı kapsamında uygulanacak yöntemlerin kavramsal çerçevesini ve metodolojisini oluşturmakla yükümlüdür.
- Uygulanacak yöntemler ve yerel toplulukların yaşam boyu öğrenme sürecine girmeleri için gerekli olan bilgilendirmenin sağlanmasında yerelde eğitimcilerin düzenlenmesinden sorumludur.
- İçerik geliştirme ve araştırma kurulu üyeleri yerel toplulukların ihtiyaç analizini kavramsal bir zemin üzerinde mahalle örgütlenmeleri, STK'ların yönlendirmesi ve işbirliği içerisinde yapmakla yükümlüdür.

- Güçlendirme destek programının uygulanması için gerekli olan yerel eğitimci ekiplerinin oluşturulmasından sorumludur. Bu kapsamda kurul tarafından belirlenen kriterler üzerinden mahalle de yaşayanlar arasından belirlenen kişilerin eğitimci olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

➤ *Bütçe ve Şeffaflık Kurulu:*

Güçlendirme programının finansman modeli belli paydaşların katılım payı koyması ve mali destek vermesi ile oluşturulmaktadır. Bu noktada bütçenin amaca uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi önemli bir koşuldur. Bütçe ve şeffaflık kurulunun adından da anlaşıldığı üzere temel amacı; yapılan her türlü harcama kaleminin program faaliyetleri için harcanmasını, şeffaf bir yapı içerisinde herkese duyurulmasını ve bütçe planlaması kontrollü olarak ilerlemesini sağlamaktır.

Kurulun Temel Faaliyet Alanları ve İlkeleri aşağıdaki gibidir:

- Bütçe ve şeffaflık kurulu mali hesapların dökümünü ayın ilk pazartesi yayınlamakla yükümlüdür.
- Kurul toplantıları kamuoyuna açıktır.
- Şeffaflık kurulu içerisinde Fatih Belediyesi tarafından istihdam edilen profesyonel olarak çalıştırılan mali işler sorumlusu yer almaktadır.
- Program kapsamında gerekli harcamaların yapılması ile ilgili olarak onay süreci bütçe ve şeffaflık kurulunun onayından geçmektedir.
- Kurul üyeleri mahalle örgütlenmelerinden, KUDEB'ten, Fatih Belediyesi'nden 1 doğal üye ile oluşturulmaktadır. Program üyeliği herkese açık değildir.
- Bütçeye katkı yapanlara istenildiği takdirde toplantı kapsamında yapılan harcamalar detaylı olarak anlatılabilir. Bunun için kurul her daim hazır olmakla yükümlüdür.

B- Aşama – II Sivil- Yerel Aktörlerin Eyleme Geçmesi

Güçlendirme programı kapsamında Aşama-I'de gerçekleştirilen sivil-yerel aktörlerin farkındalık kazanma, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının tamamlanmasından sonra başlamaktadır. Aşama – II yerinde kentsel dönüşüm uygulama projesinin sivil- yerel aktörlerin de katkıları ile oluşturulması amacıyla

karar mekanizmasının yapılandırıldığı aşamadır. Güçlendirilmiş yerel toplulukların aktive olduğu ve harekete geçerek karar mekanizması içerisinde yer aldığı aşamadır. Bu aşamada güçlendirmenin ana amacı olan kente dair geliştirilen karar alma sürecine yerel-svil aktörlerin etkin katılım göstermesi amaçlanmaktadır.

Aşama-II'ye geçildiğinde Aşama-I'deki yönetim mekanizması misyonunu tamamlamış olduğundan bir planlama çalışmasının geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik karar mekanizması yapılanmasına geçilmektedir. Bu noktada yerel stratejik ortaklık modeli oluşturulmaktadır. Fakat Aşama-I'de misyonlarını tamamlayan bazı paydaşlar, Aşama-II'de oluşturulan yerel ortaklık modeli içerisinde yer almayabilir.³¹

6.2.3 Program Finansman Modeli

Fener-Balat'ta uygulamaya yönelik oluşturulan güçlendirme programının hayata geçirilmesi amacıyla finansman modeli geliştirilmiştir. Belirlenen finansman modeli üzerinden oluşturulan bütçenin yönetimi bir önceki bölümde de belirtildiği üzere Bütçe ve Şeffaflık Kurulu'nun sorumluluğu altındadır.

Programın bütçesi mali ve aynı katkılar üzerinden iki ana başlık altında toplanmaktadır. Finansman modeli içerisinde oluşturulan bütçeye program ile ilgili bütün paydaşlar bir katkı sağlayacaktır. Finansman modeli içerisinde bütçe kaynakları aşağıdaki gibi sağlanacaktır:

A-Mali Katkılar

Fener-Balat'ta yerinde kentsel dönüşüm bağlamında gerçekleştirilecek güçlendirme programı için paydaşların belli oranlarda katkı sağlayacağı bir bütçe oluşturulacaktır. Bütçenin oluşturulmasının temel amacı güçlendirmeye yönelik faaliyetler için gerekli harcamaların karşılanmasıdır.

Alandaki mekânsal açıdan sorunların giderilmesi, sosyo-ekonomik yapının güçlendirilmesi amacıyla kamu sektörüne ve özel sektöre çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Yaşanacak değişim ile kentsel alan birçok açıdan kent içerisinde cazibe noktası haline gelecektir. Bu noktada topluluk kapasitesinin artırılmasına yönelik

³¹ Yerel ortaklık modeli ve karar mekanizması yapılanması ile ilgili detaylı bilgi bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

olarak Fener-Balat'ın yenilenen ekonomik yaşantısında yer almak ya da yatırım yapmak isteyen özel sektörün öncelikli olarak destek programına mali katkı sağlaması zorunluluk haline getirilmelidir.

Çizelge 6.2 Güçlendirme Programı Mali Katkı Oranları

	Mali Katkı Açıklaması	Katkı Oranı
GAP İnşaat	Proje kapsamında alanda yapılacak yıkılmış konutların yerine yeni konut yapımı ve ekonomik yapının güçlendirilmesine yönelik harcamaları karşılayacaktır.	% 35
Fatih Belediyesi	Alanda yapılacak yenileştirme ve sosyal güçlendirme faaliyetleri için %10 oranında katkı koyacaktır.	% 5
KUDEB	Tarihi yapıların korunmasına yönelik İl Özel İdare bünyesinde kurulan KUDEB restorasyon projelerinin yasa gereği %70 oranında projeleri finanse etmektedir. Alanda yapılacak uygulamalara destek verecektir.	% 25
İstanbul Büyükşehir Belediyesi	İBB yapılacak sahil düzenlemesi ve altyapı çalışmaları ile ilgili destek verecektir.	% 5
Özel Sektör Kuruluşları	Alanda şubesi bulunan Garanti Bankası, Fener çevresindeki butik oteller, yatırım yapmak isteyen şirketler vb. kurumsal sosyal sorumluluk bünyesinde programa mali destek vereceklerdir.	% 15
	Toplam Tutar	% 85

Mali katkıların destek programı altında toplanması sürecinde Fener-Balat'ın tarihsel önemi ve kente kazandırılması gereken bir değer olduğu aktarılmalıdır. Destek programı kapsamında yapılacak mali katkı oranları genel olarak belirlenmiştir. Güçlendirme programı kapsamında yapılacaklar kalem kalem tanımlandıktan sonra bütçe tutarı net olarak belirlenecektir. Özel sektörün güçlendirme programına yapacağı katkı ile reklam giderleri için harcadıkları bütçe karşılaştırıldığında özel sektör payı olan % 15'in çok büyük bir pay olmadığı söylenebilir.

B-Aynı Katkılar:

Program bünyesinde sosyo-ekonomik yapının güçlendirilmesine yönelik olarak mali katkılar kadar aynı yapılacak katkılarda büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda proje bütçesinin % 15'ine karşılık gelecek olan destek noktaları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Fatih Belediyesi'nin Rehabilitasyon Programı kapsamında restore ettirerek açtığı ve şu an işlevsel açıdan kullanılmayan Dimitri Kantemir Evi, program kapsamında yerel toplulukların kolayca ulaşabileceği bir noktada bulunmaktadır. Dimitri Kantemir Evi güçlendirme programı kapsamında yapılacak faaliyetler için uygundur ve toplum merkezine çevrilebilir.
- Toplum merkezi konsepti içerisinde merkezin sürekli açık bulunması ve yerel toplulukların bilgi alabilmesi için Fatih Belediye'si kendi bünyesinden birini görevlendirecektir.
- Fener-Balat'ta bulunan Mavi Kalem Derneği, FEBAYDER gibi sivil toplum kuruluşlarının ofisleri program faaliyetlerinin uygulanması için kullanılabilir. Ayrıca programların yürütülmesinde FEBAYDER, Mavi Kalem Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı, Toplum Gönüllüleri Vakfı, Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası rehabilitasyon programı kapsamında alanda araştırma yapan Kadın Emeğini Güçlendirme Vakfı gibi sivil toplum örgütleri destek verecektir.
- İstanbul'da Şehir ve Bölge Planlama Bölümü bulunan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Haliç kıyısında bulunan Kadir Has Üniversitesi güçlendirme programı kapsamında düzenlenecek olan faaliyetlerin teorik yaklaşımlarının oturtulması, eğitmen eğitimleri gibi eğitimlerin verilmesinde destek sağlayacaktır.

Yapılacak olan aynı katkılarda gönüllülük esas olacaktır. Bu noktada güçlendirme programına destek vermek isteyen kuruluşlar program yürütücüleri tarafından değerlendirilerek dahil edileceklerdir. Programın uygulanabilirliği açısından sivil paydaşların süreç içerisinde yer alması ve destek vermesi çok büyük önem taşımaktadır.

6.3 UYGULAMA STRATEJİLERİ ve SÜREÇ MEKANİZMASI

Sivil-yerel aktörlerin güçlendirilmesinde hedef yalnızca alanda yaşayan yerel toplulukların yararlanması değil, süreç içerisinde yer alan paydaşların da deneyim kazanarak belli noktalarda farkındalık yaşamasının sağlanmasıdır. Güçlendirme programına dahil olanlar yaşam boyu öğrenme süreci içerisine gireceklerdir. Dolayısıyla güçlendirme programının bir süreç mekanizması içerisinde uygulanması gerekmektedir.

Program kapsamında belirlenecek stratejiler alanda yapılacak ihtiyaç analizi kapsamında belirlenmelidir. Yerinde kentsel dönüşüm alanın mekânsal, sosyo-ekonomik dinamikleri incelenmeli, sivil-yerel aktörlerle birlikte alanın sorunları tespit edilmelidir. Bu noktada program kapsamında İçerik Geliştirme ve Araştırma Kurulu'nun alanda yerel topluluklarla birlikte araştırma yaparak müdahale konuları belirlenmelidir.

Güçlendirme programı kapsamında dört ana başlık altında uygulama stratejileri geliştirilmiştir:

➤ *Çevre ve Konut Kalitesinin Arttırılması:*

Program kapsamında köhnemiş yapıların yıkılıp yeniden yapılması, sahil düzenlemesi, yeni dinamiklerin kazandırılması, konutların iyileştirilmesi, konut değerlerinin arttırılması ve daha iyi, sorumlu hizmet bilincinin kazandırılması.

➤ *Ekonomi ve Yenileştirme:*

Balat çarşısı, zanaatkarlık vb. faaliyetlerin güçlendirilmesi, alanın ekonomik yaşantısının canlandırılmasına yönelik olarak yeni ticari kolların geliştirilmesi, istihdam eğitimleri, yeni yatırımların alana gelmesini teşvik edecek yapılanmaların oluşturulması.

➤ *Yaşam Boyu Öğrenme ile Toplum Kapasitesinin Arttırılması:*

Sivil-yerel aktörlerin yaşam boyu öğrenme sürecine girerek sosyal sermaye seviyesinin yükseltilmesinin sağlanması, alandakilerin örgütlenebilme becerilerinin geliştirilmesi, kentli hakları, savunucu faaliyetler, demokratikleşme ve aktif katılım gibi konularda farkındalık kazanmaları, yerinde kentsel dönüşüm alanı olarak Fener-Balat'ta daha iyi kentsel şartların oluşmasında sorumluluk bilinci kazanmalarının sağlanması.

➤ *Bütünleşmiş Kentsel Topluluklar ve Dahil Etme:*

Toplumsal yaşantının canlandırılması için mahalle kültürünün ve alanın sosyal yapısının özgün kimliğini koruyacak farkındalıkların yaratılması, bireysel becerilerin, toplum kapasitenin, kamu sektörünün kentlilerin beklentilerine yönelik bilgi seviyesinin artırılması.

Güçlendirmenin gerçekleştirilme sürecinde uygulama stratejileri için belirlenen başlıklar temel alınarak yöntemler sınıflandırılmıştır. Güçlendirme kavramına yönelik kavramsal yaklaşımlar ve yöntemler Bölüm 3’de detaylı olarak anlatılmıştır. Fener-Balat örneği üzerinden geliştirilen güçlendirme programı kapsamında kullanılacak yöntemler de bu nokta üzerinden planlanmıştır:

1. Birey Odaklı Yöntemler: Yaratıcılık, Keşfetme, Sorumluluk

Yerel topluluklar içerisinde bireylerin kendi potansiyellerini keşfetmeleri ve sorumluluk alabilme yetilerini güçlendirmeleri adına yöntemler uygulanacaktır. Yerel toplulukların yaşadıkları alanda dair yenilikçi fikirler sunarak ortak hareket etmeleri adına öncelikle bireysel ölçekte değişimin yaşanması ve yaşam boyu öğrenme sürecine girmeleri önemlidir.

2. Sosyal Odaklı Yöntemler:

Yerinde kentsel dönüşüm alanında yaşayan yerel topluluklar örgütlenme, haklarının savunuculuğunu yapma ve karar mekanizmasında etkin rol alma konusunda farkındalık ve bilinç kazanacaklardır. Bu noktada alandaki sivil aktörlerle kolektif bir bilinç yaratma ve ortak hareket edebilme adına beceri de kazanacaklardır. Karar mekanizmasındaki diğer aktörlerle ortaklıkların etkin olabilmesi ve işbirliğinin sağlanması adına yöntemler yer alacaktır.

3. İletişim Temelli Yöntemler: Etkileşim, Diyalog, Mediasyon

Bireysel ölçekte bilinçlendirmenin yaratılarak sivil-yerel aktörlerin ortak hareket edebilme yetisinin güçlenmesi birbirleriyle etkileşim içerisinde diyalog kurmalarına ve demokratik bir yapı içerisinde karar almalarına yardımcı olacaktır. Bu noktada güven ortamının oluşturulması ve diyalogun güçlendirilmesine yönelik iletişim temelli yöntemlerin kullanılması önemlidir.

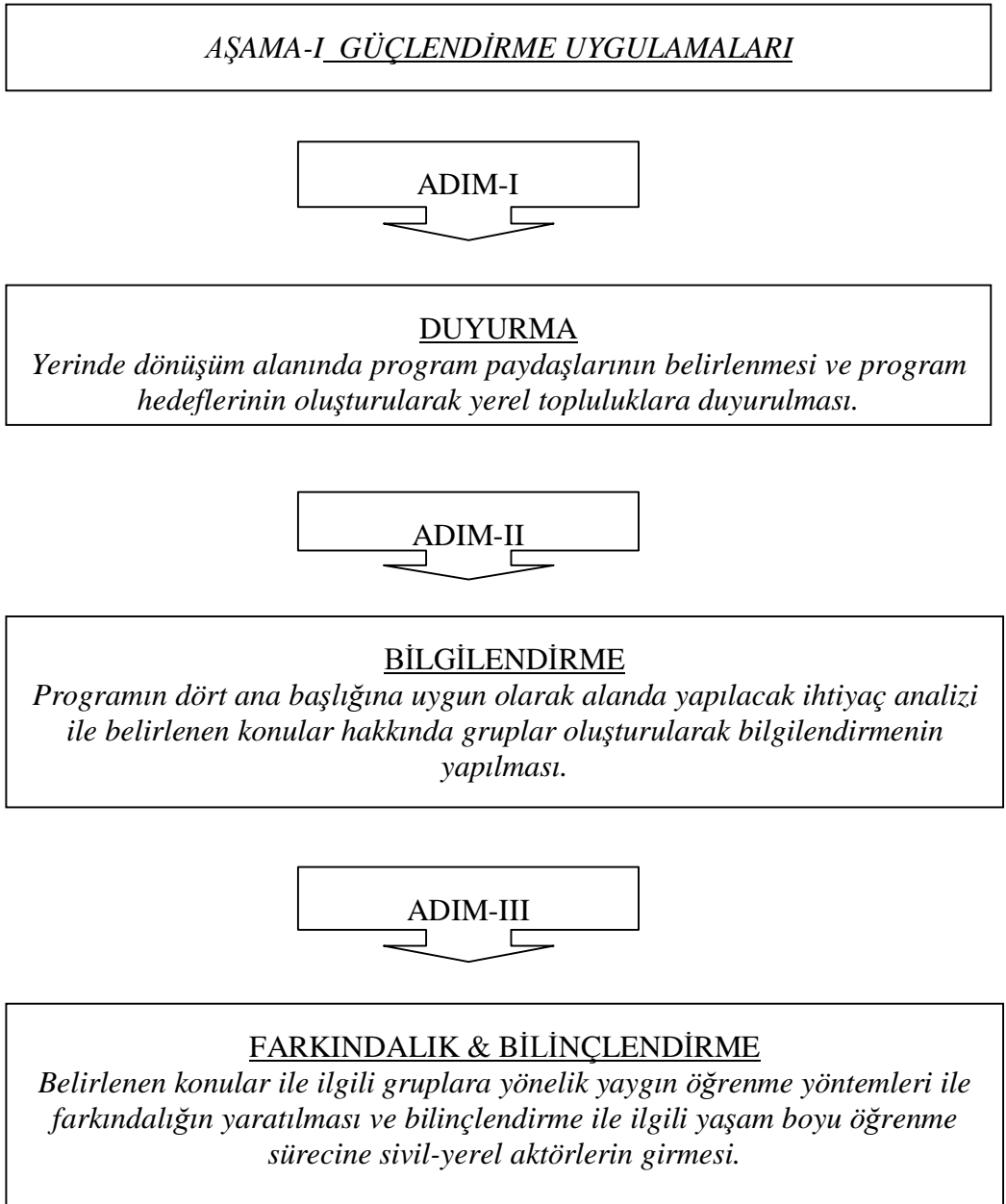
Yukarıda sıralanan yöntemler, güçlendirme uygulamalarının nasıl bir yaklaşımla yapılacağı konusunda netlik kazandırmak amacıyla belirtilmiştir. Tez kapsamında

yerinde dönüşüm yapılacak alanlarda analitik bir araştırmanın yapılarak sivil-yerel aktörlerin ihtiyaçlarının belirlenmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda analitik bir çalışma yapılmadan hangi yöntemin hangi konuya uygun olup olmadığı yada güçlendirmeye dair konuların belirlenmesi doğru olmayacaktır.

Bununla birlikte güçlendirme programı kapsamında hangi yerinde dönüşüm alanında olursa olsun kullanılması gereken yöntemler yukarıda sıralanan dört ana başlıkta belirtildiği gibidir. Bilimsel temeller üzerinden eğitmenlerin eğitilerek yöntemleri uygulayabilecek düzeye gelmeleri de önemli bir noktadır.

Program kapsamında uygulanacak yöntemler kadar Aşama-I ve Aşama-II içerisinde adım adım ne yapılacağını da belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada güçlendirme programı adımları aşağıdaki gibidir:

Çizelge 6.3 Güçlendirme Programı Adımları

AŞAMA-II EYLEME GEÇME

ADIM-I

YEREL KARAR MEKANİZMASI
Güçlendirme programından yararlanan sivil-yerel aktörlerinin karar mekanizmasına yer alması bu bağlamda ortaklık modelinin oluşturulması

ADIM-II

YERİNDE DÖNÜŞÜM PROJESİNİN OLUŞTURULMASI
Yerinde dönüşüm uygulaması kapsamında projenin temel hedefleri ve uygulama öncelikleri belirlenerek projenin hazırlanması

ADIM-III

UYGULAMA
Katılımcı yöntemlerle hazırlanan projenin uygulanması ve uygulama sürecinin yine karar mekanizması tarafından denetlenmesi

Güçlendirme programının iki aşamadan oluştuğu daha öncesinde belirtilmiştir. Aşama- I ile Aşama-II arasında ince bir başlangıç ve bitiş çizgisi bulunmaktadır. Aşama-I programa yönelik uygulamaların gerçekleştiği aşamadır. Süreç mekanizması üzerinden değerlendirildiğinde üç temel adımı içermektedir. Yukarıdaki şemada da görüldüğü üzere duyurma, bilgilendirme, farkındalık ve bilinçlendirme adımlarıdır. Aşama-II ise süreç mekanizması açısından bakıldığında eyleme geçme adımını içermektedir. Yerinde kentsel dönüşüm alanına yönelik güçlendirilmiş sivil-yerel aktörlerin projeye dair fikirlerini ve önerilerini sunduğu, ortaklıklar içerisinde katılım gösterdiği aşamadır.

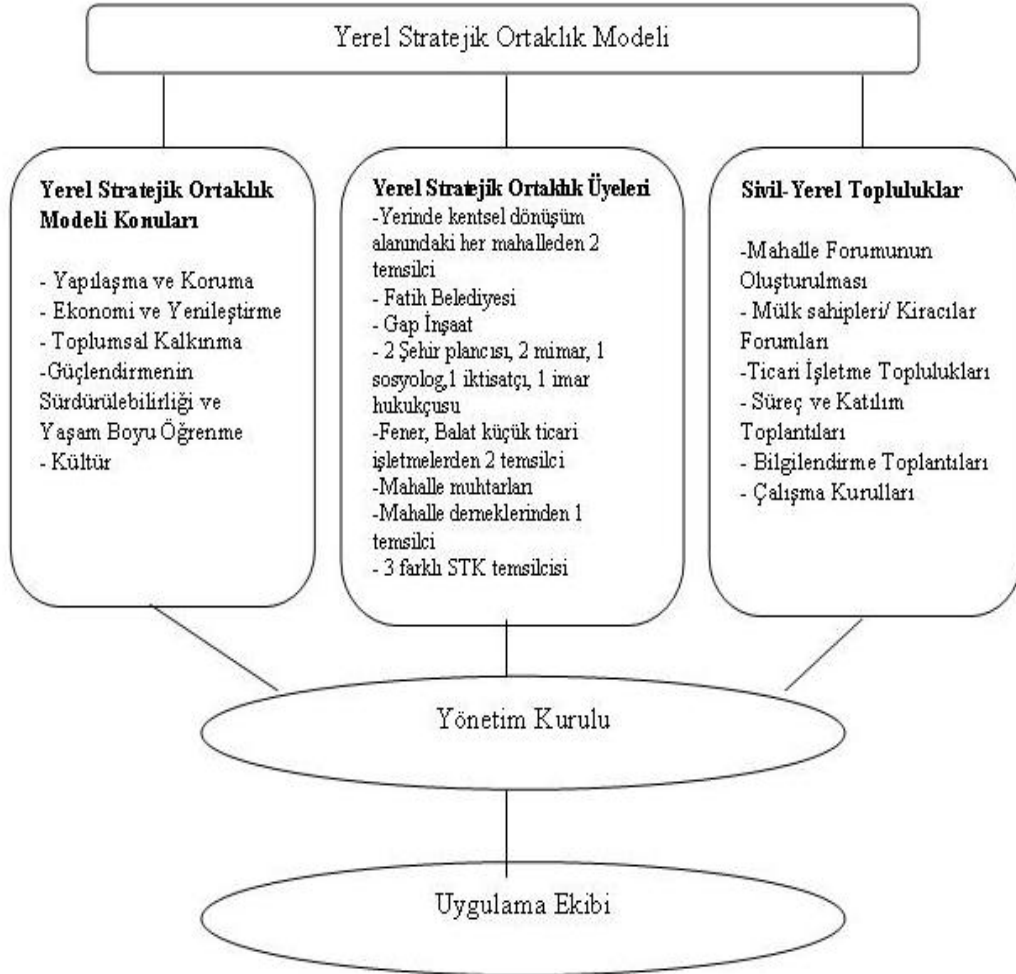
6.4 FENER-BALAT'TA YERİNDE DÖNÜŞÜM UYGULAMASI İÇİN YEREL KARAR MEKANİZMASI

Bu bölümde güçlendirme programının son aşamasındaki sivil yerel aktörlerin eyleme geçmesi adına alanla ilgili paydaşların yer aldığı bir ortaklık modeli üzerinden oluşturulacak karar mekanizmasına değinilecektir. Karar mekanizması; güçlendirilmiş sivil-yerel aktörlerin program kapsamında yerel stratejik ortaklık modeli içerisinde yerinde kentsel dönüşüm alanına yönelik kararları alabilecekleri şekilde yapılandırılmıştır.

Bu bağlamda yerel stratejik ortaklık modeli prototip bir model değildir. Her bir kentsel dönüşüm alanının sahip olduğu farklı sosyo-ekonomik dinamikler bulunmaktadır. Bu noktada modeli şekillendiren paydaş analizi ve güçlendirme programı kapsamında sivil-yerel aktörlerin edindiği bilgi ve farkındalıktır. Yerel stratejik ortaklık modeli Fener-Balat yenileme alanında yerinde bir dönüşümün katılımcı demokratik bir yapılanma içerisinde gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuştur.

Yerel stratejik ortaklık modeli güçlendirme programı içerisinde aşağıdaki gibi yapılacaktır. Yerel stratejik ortaklık modeli içerisinde karar mekanizması iki ana organ içerisinde belli konular üzerine kararların alınması adına yapılanmaktadır. Yerel stratejik ortaklık modeli içerisinde oluşturulan yönetim kurulu çok geniş bir perspektifte beklentileri alarak kararların alınması amacıyla çalışacaktır. Yerel stratejik ortaklığın yetki ve görev tanımı aşağıdaki noktalar üzerinden tanımlanmaktadır:

Çizelge 6.4 Yerel Stratejik Ortaklık Modeli

Yerel stratejik ortaklık modeli içerisinde çalışma konuları ve kurul üyeleri yukarıdaki gibidir. Ortaklık modeli içerisinde karar mekanizması yatay bir yapılanma içerisinde katılımcı bir örgütsel şema üzerinden oluşturulmuştur. Yerel stratejik ortaklık modeli üyeleri kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplumdan katılımın eşitlikçi bir denge ile sağlanması, tüm kesimlerin süreç içerisinde yer almasını sağlayacak şekilde planlanmıştır. Yerde kentsel dönüşüm alanı içerisinde yerel topluluklar demokratik yollarla seçtikleri her mahalleden 2 temsilci ile fikirlerini söyleyebilme hakkı elde etmiş olacaklardır. Proje yüklenicisi GAP İnşaat ve Fatih Belediyesi ile birlikte, ekonomik yaşantının canlandırılmasına yönelik olarak Fener-Balat semtlerindeki ticari işletmeleri temsilen 2 temsilci de yer alacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının etkinlik dereceleri üzerinden belirtilen üyelerce belirlenen farklı STK'lardan temsilciler yer alacaktır. Bu noktada temel kriter alan hakkında bilgi sahibi olması ve alanda aktif olarak faaliyet yürütmesi olacaktır. Farklı alanlardan toplam 7 uzman

bilimsel yaklaşımlarla sorunları ele alması ve farklı bir bakış açısı sunması amacıyla yerel stratejik ortaklık kurul üyesi olarak yer alacaktır. Yatay karar mekanizması içerisinde mahalle de yaşayanların ve diğer sivil aktörlerin tam katılım sağlaması için platformlar açılacaktır. Katılım odaklı bir karar mekanizması oluşturulması adına mahalle forumu oluşturulacaktır. Mahalle forumu tüm yaşayanların fikirlerini dile getirebildiği bir forum olacaktır. Yerel stratejik ortaklık üyeleri tarafından belirlenen toplantı takvimi içerisinde bir araya geleceklerdir. Mülk sahipler ve kiracılar yerinde kentsel dönüşüm ile ilgili yapılaşma ve koruma stratejileri konusunda kendi forumlarında fikirlerini dile getirebileceklerdir. Alandaki ticari işletmecilerin ekonomik hayatın canlandırılması ve yenileştirme ile ilgili önerilerini dile getirebilmeleri adına bir forum oluşturulacaktır. Bir diğer yandan kentin bütününe katma değer sağlayacak önemli ve özgün bir alan olan Fener-Balat'taki yerinde dönüşüm süreci ile ilgili İstanbul bütününde kişi, kurum yada inisiyatiflerin fikirlerini dile getirebilmesi amacıyla süreç ve katılım toplantıları düzenlenecektir. Süreç ve katılım toplantıları ayda bir organize edilecektir. Herkesin fikirlerini ve önerilerini dile getirebileceği bu toplantılarda aynı zamanda projenin süreci, alanda yapılacaklar ve yapılanlar hakkında da düzenli olarak bilgi verilecektir. Yerel stratejik ortaklık modeli içerisinde çalışma konuları yapılaşma ve koruma, ekonomi ve yenileştirme, toplumsal kalkınma, güçlendirmenin sürdürülebilirliği ve yaşam boyu öğrenme, kültürdür. Genel olarak belirlenen konu başlıkları ile ilgili çalışma kurulları oluşturularak sivil-yerel aktörlerin etkin katılım göstermesi sağlanacaktır.

Buna bağlı olarak ortaklık modelinin işlemesi için önemli noktalar şunlardır:

- Alınacak kararlar üst ölçek plan kararları ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilecektir. Bu noktada Fatih Belediyesi kolaylaştırıcılık rolünü üstlenecektir.
- Fener-Balat yaşam standartlarının yüksek olduğu, kentin ekonomik yaşantısında önemli bir konuma sahip yaşayan bir kentsel alan olacaktır, stratejiler bu ilke üzerinden belirlenecektir.
- Toplumsal planlama süreci içerisinde güçlendirme faaliyetleri ile gelişimin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.
- Alan içerisinde konutlaşmaya ve korumaya yönelik kararlarda sivil-yerel aktörlerin katılımı sağlanacak, iş bölümü içerisinde uygulamaya geçilecektir.

Güçlendirilme programı kapsamında oluşturulan yerel stratejik ortaklık modeli yerinde dönüşüm için yenileme projesinin müdahale önceliklerini belirleyecektir. Proje bütüncül olarak kentsel alan ele alınarak belirlenen öncelikler üzerinden uzmanlar tarafından hazırlanacaktır. Projenin hayata geçirilmesi süresince yerel stratejik ortaklık modeli içerisinde yer alan uygulama ekibi diğer paydaşlarca takip edilecektir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Ülkemizde genel olarak dönüşüm uygulamalarında karar mekanizması içerisinde yerel yönetimlerin ve yüklenici firmaların tutumları Fener-Balat'taki sürece benzerdir. Dönüşüm projelerinin yönetim anlayışından uzak, yaşayanların hiçbir şekilde dahil edilmediği bir süreçle, rantsal kaygılara odaklanarak yürütüldüğü bir gerçektir. Bu anlayışın değişerek daha demokratik, özgürlükçü bir anlayışla kentlerin bütüncül olarak planlanıp üst ölçek kararlara bağlı kalarak yerinde dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir

Tez çalışması kapsamında giriş bölümünün ardından Bölüm 2 ve Bölüm 3'te farklı yaklaşımlar üzerinden yerinde kentsel dönüşüm alanlarında güçlendirmenin gerçekleştirilmesi için gerekli kavramsal çerçeve ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma alanı olarak belirlenen Fener-Balat kentsel alanının dinamikleri ve alanda yapılan uygulama projeleri detaylı olarak incelenmiştir.

Kavramsal yaklaşımlar ve uygulama deneyimleri değerlendirildiğinde sivil-yerel aktörlerin güçlendirilerek sürece dahil edilmesinin, kentin özgün kimliğine sadık kalacak şekilde planlanmasının ve kalitesinin artırılmasının önünü açacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Kente dair sorunlar; kentte yaşayanların daha mutlu, daha sağlıklı, daha rahat bir yaşantıya sahip olması amacıyla ele alınıp müdahale ediliyorsa bu noktada kentin asıl sahibi olan yaşayanların sürecin dışına itilmemesi gerekmektedir. Planlama disiplini kentlerin insanlar için yaratılması ya da kentsel alanlara müdahale edilerek daha yaşanabilir kentsel alanların oluşturulması için vardır. Bu noktada planlama araçları; kentin sahip olduğu mekansal, sosyal ve ekonomik dinamikleri ile kentin ta kendisidir. Dönüşüm alanları üzerinden bu yaklaşım değerlendirildiğinde kentsel alanda yer alan yapıları, sokakları ve yaşayanları ile tamamıdır. Bu noktada sivil-yerel aktörlerin dönüşüm sürecinde göz ardı edilmesi gibi bir durum söz konusu olmamalıdır. Çünkü kentsel alanın kimliğinin ve özgün yapısının bir parçasıdır. Yerinde bir dönüşüm bu noktada kaçınılmazdır.

Yerinde dönüşümün gerçekleşmesi için öncelikli olarak yönetenlerin yönetim anlayışlarını ve dönüşüm sürecini algılama biçimleri değişmelidir. Yüzeysel katılım faaliyetlerinden sıyrılarak katılımcı demokrasi anlayışını benimsemeleri, kentin asıl sahiplerinin asıl söz sahibi aktörler olduğunu unutmamalıdır. Sosyal sermayenin önemini anlayıp bu noktada girişimlerde bulunmalıdırlar. Dönüşüm ihtiyacı olan

kentsel alanlarda mekansal olduğu kadar sosyo-ekonomik sorunlar da bulunmaktadır. Bu noktada yaşayanların sorunlarının tespit edilerek öncelikli olarak sosyal açıdan ihtiyaçlarının karşılanması ve bu bağlamda güçlendirilmesi gerekmektedir.

Dönüşüm alanlarında haklarının farkında olmayan, ellerinden yaşadıkları evler alındığında nasıl bir irade ortaya koyacaklarını bilmeyenlerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Kentin asıl sahiplerinin dönüşüm uygulamaları karşısında etkin bir katılım göstererek ve örgütlenerek bir irade ortaya koyabilmesi, yaşadıkları alana yönelik uygulanabilir çözümler sunabilmesi için güçlendirilmesi gerekmektedir. Yerel toplulukların güçlendirilmesine yönelik oluşturulacak programlar katılımcı planlamanın uygulanabilirliğini arttıracak ve kentsel dönüşüm alanlarında sosyo-ekonomik dönüşümü de sağlayacaktır.

Yerinde kentsel dönüşüm uygulamaları reformist bir yaklaşımla kentlerin bütüncül bir vizyon altında parçacıl olarak potansiyelleri değerlendirilerek sürdürülebilir şekilde planlanmasını ön görmektedir. Küreselleşme bağlamında yarışan kentlerin ana özelliklerine bakıldığında kentlerin kendi içerisinde alt merkezler oluşturularak ve yerel toplulukların katılımları sağlanarak katılımcı yöntemlerle planlandığı görülmektedir. Kentin sahip olduğu sosyo-ekonomik ve mekânsal dinamikler bu noktada potansiyel olarak değerlendirilerek bütüncül bir planlama anlayışı içerisinde stratejiler geliştirilmektedir.

Bu noktada özgürlükçü ve demokratik ülkelerde barınma hakkının temel haklardan biri sayıldığı ve birçok yasal dayanakla korunduğu gibi ülkemizde de bazı yasal reformların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kentlilerin kentsel dönüşüm alanı ilanı ile barınma haklarının ellerinden alınmaması ve yerinde kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirilmesi amacıyla yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yerinde kentsel dönüşüm sürecine destek verecek katılımcı bir yönetim anlayışı olan yönetişim ilkelerinin yasal düzenlemelerle sağlanmasına dair bir dizi reform gerçekleştirilmesi de önemli bir unsurdur.

Türkiye’de kentsel mekanların rant değerini arttıran ve alanda yaşayan insanların mağduriyetine neden olan uygulamalara yol açan 5366 sayılı yasanın tekrardan gözden geçirilerek, yenileme alanı ilan edilecek kentsel alanların spesifik kriterlerle değerlendirilmesine yönelik ek maddelerin eklenmesi gerekmektedir. Genel olarak bakıldığında yapı adaları teker teker projelendirilerek proje alanına uygun olarak

yeni konut yapımı teşvik edilmektedir. Bu noktada yüksek rant elde edilmesini sağlayarak orta ve yüksek gelir gruplarının konut ihtiyacı karşılanmakta, mahalle sakinlerinin kentin dış çevresinde yaşaması zorunlu kılınmaktadır. 5366 sayılı yasa gereğince yerel yönetimlerce gerçekleştirilen uygulamaların; dönüşüm alanlarındaki yerel topluluklar, sivil toplum örgütleri (mahalle dernekleri, odalar, sivil inisiyatifler vb.), üniversiteler tarafından belirgin yasal yetkilerle denetlenmesine yönelik ek maddelerin eklenerek yüzeysel katılım anlayışının yönetim mekanizmaları tarafından içselleştirilmesi sağlanmalıdır.

Yerel yönetim olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin küresel kent söylemi içerisinde uluslar arası yatırımcı kuruluşları çekmeyi hedefleyen prestij projelerinin bir çoğu Haliç kıyısı etrafında yapılmaya çalışılmaktadır. Tarihi yarımada içerisinde yapılacak olan projelerin koruma esaslı kentsel yenileştirme göz ardı edilmeden ekonomik yenileştirme ve sosyal iyileştirme esas alınarak geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu noktada koruma bölgeleri için tampon alanların belirlenmesi ve Fener-Balat'taki kentsel mirasın korunmasına yönelik olarak üst ölçekli stratejilerin belirlenmesi önemlidir. Kent ölçeğinde stratejik eylem planları hazırlanarak koruma planlarının oluşturulması, dönüşüm alanlarında üst ölçekli plan kararlarına uygun olarak proje geliştirme zorunluluğunun getirilmesi zorunlu kılınmalıdır.

Yerel yönetimlerin yerinde kentsel dönüşüm uygulamasını gerçekleştirmesini zorunlu kılacak, toplum-tabanlı bir planlama çalışmasını ilke olarak benimseme zorunluluğu bulunacak, sivil-yerel aktörlerle ortaklık modellerini oluşturmasını öngören maddelerin yer aldığı yeni yasal yönetmeliklerin geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de var olan gelir tabanlı ayrımcılık kentsel dönüşüm projeleri ile daha da görünür kılınmıştır. Özellikle kent merkezlerinde yaşayan gelir seviyesi düşük insanların kentin dış çeperlerine itilerek toplumsal dışlanmanın yaratılmasının önüne geçilmelidir. Genel olarak bakıldığında toplumsal dışlanma ve ayrışmayı tetikleyen dönüşüm projelerinin odak noktasının yeni ve lüks konut yapımı üzerine odaklandığı görülmektedir. Prestij mekanlar yaratılırken kentin kimliği de yok olmaktadır. Türkiye'de bu noktada yerinde uygulamalar üzerinden mahalle ölçeğinde dönüşüm uygulamalarının üst ölçekli kararlarla ilişkili olarak gerçekleştirileceği bu noktada sosyal ve ekonomik yapının güçlendirmesini de göz önünde bulunduracak bütüncül bir model oluşturulması gerekmektedir. Bu noktada yerel yönetimlere verilen hakların tekrardan değerlendirilerek, yerel yönetimlerin

yetki alanını toplum tarafından denetleyecek demokratik bir denetleme ve karar mekanizması oluşturulmalıdır.

Sivil-yerel aktörlerin demokratik bir sistem içerisinde kendi yaşadıkları alana dair söz söyleyebilme ve uygulanabilir önerilerde bulunabilme hakkı kazanması sadece yerel yönetimlerce verilen fırsatlar şeklinde değil, kendileri tarafından talep edilebilir olduğu sürece anlam kazanacaktır. Yerel toplulukların belli bir bilinç kazanması amacıyla yaşam boyu öğrenme sürecine girmelerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Tez kapsamında Fener-Balat yerinde kentsel dönüşüm alanı için önerilen güçlendirme programı demokratik bir karar mekanizması içerisinde kentsel alanın asıl sahipleri olan sivil-yerel aktörlerin güçlendirilerek etkin katılımlarının sağlanması üzerinden planlanmıştır. Uygulamaya yönelik her aşama adım adım detaylı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Program içerisinde uygulanacak güçlendirme yöntemleri spesifik olarak belirtilmemiştir. Bunun nedeni ihtiyaç analizi doğrultusunda sivil-yerel toplulukların talepleriyle şekillenen konular üzerine grup yapısına uygun yöntemlerin geliştirilmesi gerektiğidir. Bu noktada güçlendirme programının temel unsurları genel bir çerçeve içerisinde ortaya konmuştur. İçerik içerisinde uygulama yöntemleri her bir yerinde kentsel dönüşüm alanında ihtiyaçların ve yerel-sivil aktörlerin farklı olmasından ötürü değişim gösterecektir.

Sonuç olarak; yerinde kentsel dönüşümün gerçekleşmesi için tez çalışmasının ilk bölümünden itibaren ortaya konmaya çalışılan kavramsal gerekçelendirme içerisinde sivil-yerel aktörlerin güçlendirmesi; sağlıklı ve etkin karar mekanizmasının oluşması amacıyla önemli bir unsurdur. Bu noktada yerinde dönüşüm alanlarında sonuç bölümünde önerilen güçlendirme programına benzer programların uygulanması sürecin sağlıklı ilerlemesi ve sürdürülebilir kentsel alanların yaratılması amacıyla gerekmektedir.

KAYNAKLAR

A) KİTAPLAR

- Arslan, O.**, 2001. Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Bennet, K., Beynon, H., ve Hudson, R.**, 2000. Coalfields Regeneration Dealing With The Consequences Of Industrial Decline, The Policy Press, Bristol.
- Brehier, L.**, 1950-1967. La Civilisation Byzantine, Cambridge.
- Buck N., Gordon I. Harding A., Turok I.**, 2005, "Rethinking Urban Competitiveness Cohesion and Governance- Governance,Social Cohesion&Participation" pp.190-203, Palgrave Macmillan, New York
- Couch, C., Fraser C.**, 2003. Introduction, The European Context and The Theoretical Framework in ; Couch Chris, Fraser Charles; Percy Susan: Urban Regeneration in Europe, Blackwell.
- Crenson, M.**, 1983. Neighbourhood Politics, Harvard University Pres, Cambridge.
- Engels, F.**, 1968. Condition of Working Class in England Penguin Books, NY.
- Eyice, S.**, 1995. Balat, İstanbul Ansiklopedisi,c.4,İstanbul.
- Freire, P.**, 2006., Ezilenlerin Pedagojisi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A.**, 1998. The Third Way: The Renewal of Social Democracy, Blackwell Publishers, Oxford.
- Gürpınar, E., ve Budak, S.**, 1998. İçtihatlı İmar Mevzuatı, DER Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D.**, 2006. Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, Ankara.
- Hegel, G.**, 1991. Hukuk Felsefesinin Prensipleri, (çev. Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, İstanbul.

- Heywood, A.**, 2006. Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara.
- Hobart, M.**, 1993. An Anthropological Critique of Development: The Growth of Ignorance, Routledge, London and New York.
- Hopkins, D. L.**, 2001. Urban Development the Logic of Making Plans – Collective Choice, Participation and Plans, pp.170-186, Island Pres, London.
- Jacobs, B., Dutton, C.**, 2000. Social and Community Issues. pp. 109-128, Roberts, P., Skyes, H.(eds): Urban Regeneration. A Handbook, Sage Publications Ltd., London.
- Keyder, Ç.**, 2005. İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, Ankara.
- Kooiman, J.**, 1993. Modern Governance: New Government Society Interactions, Sage Publication, London.
- Kooiman, J.**, 2000. Societal Governance: Levels, Modes, and Orders of Social-Political Interaction. Pierre, J., (Ed.), Debating Governance, Oxford University Press, New York.
- Lave, J., Wenger, E.**, 1991. Beyond Communities of Practice: Language, Power and Social Context, Cambridge Publications, Cambridge.
- Lefebvre, H.** 1979. Space:Social Product and Use Value, J.Freidberg (der.), Critical Sociology:European Perspective, Grossman, New York
- Levitas, R., et all**, 2003. Poverty and Social Exclusion in Britain, Bristol Publishment, Bristol.
- Licfield, D.**, 1992. Urban Regeneration for the 1990s, London Planning Advisory Committee, London.
- Mantran, R.**, 1990. 17. yy.'ın İkinci yarısında İstanbul, c.I, Ankara.
- Noon, D., Smith, J., ve Eagland, M.**, 2000. Economic Regeneration and Funding. Roberts, P., Skyes, H.(der.): Urban Regeneration. A Handbook, Sage Publications Ltd., London.
- Ortaylı, İ.**, 1995. İstanbul'dan Sayfalar, İstanbul Dizisi:13, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Öztekin, A.**, 2001. Siyaset Bilimine Giriş., Siyasal Kitabevi, Ankara.

Pickvance, C., ve Preteceille, E., 1991. State Restructuring and Local Power: A Comparative Perspective, Pinter Publishers, London.

Pounder, J., 2000. Physical and Environmental Aspects. Roberts, P., Skyes, H.(eds): Urban Regeneration. A Handbook, Sage Publications Ltd., London.

Pratchett, L., Durose, C., et al. 2009, Empowering Communities To Influence Local Decision Making: A systematic review of the evidence, CLG, London.

Pratchett, L., Durose, C., et al., 2009. Empowering Communities To Influence Local Decision Making: A Systematic Review Of The Evidence, CLG, London.

Rawls, J., 1971. A Theory of Justice, Newyork Times Book, NY.

Roberts, P., ve Skyes, H., 2000. Urban Regeneration a Handbook, Sage Publications Ltd., London.

Sfard, A., 1998. Thinking As Communicating, Cambridge Publications, Cambridge.

Smith, P., 1984. Cities İn Transformation: Class, Capital, And The State, Sage Publications, London.

Şengül, T., 2009. Kentsel Çelişki ve Siyaset, pp.69-93, İmge Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., 2004. Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları, SDD Yayınları, Ankara.

Thake, S., 2006. Community Assets: The Benefits and Costs of Community Management and Ownership, DCLG Publications, Whetherby,

Tvedt, T., 1998. Angels of Mercy or Development Diplomats? NGOs and Foreign Aid, Africa World Press, Oxford.

Verba, S., Schlozman, K., L., et al. 1995. Voice And Equality: Civic Voluntarism İn American Politics. Harvard University Pres, Cambridge,

Walzer, M., 1995. Toward A Global Civil Society, Berghahn Book, Oxford.

B) TEZLER

Işıkkaya, D., 2008, Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı, *Doktora Tezi*, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

C) SÜRELİ DERGİLERDEKİ MAKALELER

Arnstein, S.R., 1969. A Ladder of Citizen Participation, Journal of the American Institute of Planners, **35**, 216-224.

Atack, I., 1999. Four Criteria of Development NGO Legitimacy, World Development, **27**, No. 5, 855-864.

Chambers, R., 1994. Participatory Rural Appraisal (PRA): Analysis and Experience, **22**, 7, 1253-1269.

Davidhoff, P., 1965. Advocacy and Pluralism in Planning, Journal of the American Institute of Planners, 331-338.

Furbey, R., ve Macey M., 2005. Religion and Urban Regeneration: A Place For Faith., Policy and Politics, **33**, 95–116.

Gürsel, Y., 2005. Yoksulluk - Varsıllık Karşıtlığı ve Mimarlık, Mimarlık Dergisi, **14**, 12-30.

Hatch, R. 1970. Urban Action: Planning For Change, Journal of the American Planning Association, **34**, 284-294.

Jacobs, A., ve Appleyard, D., 1987. Toward an Urban Design Manifesto, Journal of the American Institute of Planners, **53**, 112 – 120.

Lowndes, V., Pratchett L., et al., 2006b. Diagnosing And Remediating The Failings Of Official Participation Schemes: The CLEAR Framework. Social Policy and Society, **2**, 281–91.

Lowndes, V., Pratchett, L., et al. 2006a. Local Political Participation: The Impact Of Rules-In-Use. Public Administration, **84**, 539–61.

Sakaoğlu, N., 2003. İstanbul Semtleri “Fener”, Kentim İstanbul.

McGregor, A., ve McConnachie, M., 1995. Social Exclusion, Urban Regeneration and Economic Reintegration ,Urban Studies, **32**.

Mohan, G., ve Stokke, K., 2000. Participatory Development and Empowerment: The Dangers of Localism, Third World Quarterly, **21**, 247- 268.

Osborne, J., 2006. The Impact Of Local Voluntary And Community Sector Infrastructure On Community Involvement In Rural Regeneration Partnerships, Public Money and Management, **26**, 235–242.

Parkinson, M., 1996. Strategic Approaches for Area Regeneration. A Review and a Research Agenda, *Area Renegeration Programme, Policy Studies*, **20**, 5-21.

Putnam, R., 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital, *Journal of Democracy*, **6, 1**, 65- 78.

Putnam, R., 2000. Bowling Alone: The Collapse And Revival Of American Community. *Journal of Democracy*, **6, 3**, 78- 85.

Zimmerman, M.A., Rappaport, J., 1988. Citizen Participation, Perceived Control, and Psychological Empowerment, *American Journal of Community Psychology*, **16**, 7250.

D) AKADEMİK KONFERANSLARDA YAYINLANMIŞ BİLDİRİLER

Alada A., 2005. Planlama, *Kent Yönetimi ve Yerelleşme Bağlamında Katılımda Yeni Yaklaşımlar -1 Paneli*, MSGSÜ Oditoryumu, İstanbul.

Atkinson, R., 2004. "Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım/ İngiltere Deneyimi", *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu*, Küçükçekmece Belediyesi, 27- 30 Kasım, İstanbul, s..87-97.

Bailey, N., 2004. "Konuta Yönelik Dönüşüm: Glasgow Deneyimi", *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu*, Küçükçekmece Belediyesi, 27- 30 Kasım, İstanbul, s. 54-76.

Eraydın, A., 1999. Küreselleşmeye Farklı Bir Bakış: Küresel Ortak Malların Sürdürülebilmesi için Küresel Yönetişim Gereksinimi, 3. Bin Yılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan, Planlama." *Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokyumu*, İstanbul, s. 41-58

Fukuyama, F., 1999. Social Capital and Civil Society, *IMF Conference on Second Generation Reforms*, October,

Kıray, M., 1982. Az Gelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri, *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, Dünya Şehircilik Günü, Ankara, s.11-13.

Turok, I., 2004. Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim, *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu*, Küçükçekmece Belediyesi, 27- 30 Kasım, İstanbul, s. 23-53.

E) RAPORLAR

Akkan, B.E. ve Kayhan, A., 2008. Sulukule için Sosyal Değerlendirme, Yayınlanmamış Rapor, İstanbul.

BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, 1996. Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, İstanbul.

Commission of the European Communities, 2001. European Governance: A White Paper, Brüksel.

Council of Europe, 2000. Towards A Revitalisation Non-Formal learning for a Changing of Europe, Report of the Council of Europe Youth Directorate Symposium on NFE, Strasbourg.

Devlet Planlama Teşkilatı, 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

European Commission, 1994. Europe 2000, Cooperation for European Territorial Development, Luxemburg.

Fatih Belediyesi, 1998. Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu Program Kitapçığı, İstanbul.

Fatih Belediyesi, 2010. Fener-Ayvansaray Arası ve Sahil Kesimi Yenileme Projesi, Yayınlanmamış Rapor, İstanbul.

MSÜ, KEGELYA Atölyesi, 2008. Fener-Balat Çalışma Raporu, Yayınlanmamış Rapor, İstanbul.

Rural Poverty Reduction and Local Government Support Programme, 2009. Guidelines on Effective Community Participation Manual Community Participation.

TESEV, 2008. İyi Yönetişim El Kitabı, İstanbul.

UK Communities and Local Government Department, 2008. White Paper, Communities in Control: Real People, Real Power”, Londra.

UK Communities and Local Government, 2007. An Action Plan for Community Empowerment: Building, Londra.

UK Communities and Local Government, 2009. Empowering Communities To Influence Local Decision Making, Department for Communities and Local Government Publications, Londra.

UNDP, 1997. Governance for Sustainable Human Development - A UNDP Policy Document, New York.

UNESCO, 1997. International Standard Classification of Education ISCED 1997, Paris.

World Bank, 1996. The Participation Handbook, New York.

G) KİŞİSEL GÖRÜŞME

Balat Muhtarlığı, 2010. Kişisel görüşme.

Fatih Belediyesi, 2010. Kişisel görüşme.

FEBAYDER, 2010. Kişisel görüşme.

GAP İnşaat, 2010. Kişisel görüşme.

H) İNTERNET

CEMR,1992. Size Of Municipalities, Efficiency, And Citizen Participation: A Cross-European Communities,
<http://www.environmentandplanning.com/epc/fulltext/c13/c130441.pdf>.

COE, 2010. All Equal All, <http://www.youthforum.org/en/node/163>,
Different.URL1.<http://www.unesco.org/webworld/publications/index.shtml>,UNE
SCO,1998.

EUROPEAN COMMISSION, 2004. The Decleration of Budapest,
http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/environment/Pollution/documents/cehape_1.pdf.

EUROPEAN COMMISSION, 2010. LifeLong Learning Programme,
http://ec.europa.eu/education/lifelonglearningprogramme/doc78_en.htm.

YALÇINTAN, M.,C., ve ÇAVUŞOĞLU, E., 2007. Yerinden Dönüşüm Projesi,
<http://www.mimdap.org/w/?p=658>

YALÇINTAN, M.,C., 2009. Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek, <http://yalcintanmc.blogspot.com/2009/12/kentsel-donusumu-ve-kentsel-muhalefeti.html>.

[URL1.http://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/bmeia/media/AOes/e-Democracy/CAHDE_2008/annex_tool_2_A_Set_of_Generic_eDemocracy_Tools_ong_version_-_CAHDE_2008_5.pdf](http://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/bmeia/media/AOes/e-Democracy/CAHDE_2008/annex_tool_2_A_Set_of_Generic_eDemocracy_Tools_ong_version_-_CAHDE_2008_5.pdf)

URL2. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2> , TÜİK, 2009.

EKLER

EK-1 FENER-BALAT REHABİLİTASYON PROGRAMI FATİH BELEDİYESİ KÜLTÜR BAKANLIĞI PROTOKOLÜ

PROTOKOLÜN KONUSU:

İstanbul, Tarihi Yarımada Fatih Belediyesi sınırları içinde yer alan tarih, kültür ve sanat eserlerinin bulunduğu çevre ile beraber korunması, sağlıklılaştırılması ve yenilenerek yaşatılması için yapılacak her türlü hizmetler.

TARAFLAR VE TANIMLAR:

Bu protokol, Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ile Fatih Belediyesi arasında imzalanmıştır. Protokolde Kültür Bakanlığı "BAKANLIK", Fatih Belediyesi "BELEDİYE" olarak anılacaktır.

AMAÇLAR:

Tarih Boyunca her dönemde yerleşim görmüş olan tarihi yarımada içinde, Fatih İlçesi tarihi dokusunun korunması ve yaşatılması bu protokolün hedefidir.

Bu kapsamda;

- Fatih İlçesi tarihi dokusunun UNESCO kampanyası çerçevesinde değerlendirilebilmesi için gerekli her türlü altyapıyı hazırlamak,
- Fatih'e tarihi kimliğine yakışır bir çevre kazandırmak,
- Fatih tarihi dokusunun korunması için, çalışmada teknik işbirliğini ve uygulamada bütünlüğü sağlamak amaçlanmaktadır.

HİZMETLER:

Fatih Belediyesi sınırları içerisinde ,

1. Korunması gerekli kültür varlıklarının tespit ve envanter çalışmalarını tamamlamak,
2. Korumaya yönelik tek yapı ve çevre ölçeğinde proje yaptırmak,
3. Mevcut ve yapılacak projelerin uygulamaya konmasını sağlamak (Onarım, Sokak Sağıklaştırma, Altyapı Hizmetleri, vb.),
4. Fatih İlçesinde yer alan kültür varlıkları ve bunların korumasına yönelik mevcut yayınların güncelleştirilmesi ve yeni yayın çıkarılmasını sağlamak,
5. Bu alan içindeki koruma faaliyetlerini tanıtmaya ve benimsetmeye yönelik film yapımı, sergi ve konferans düzenlenmesi, broşür, afiş, vb. belgelerin basımını gerçekleştirmek,
6. Kamu eliyle örnek koruma uygulamalarının gerçekleştirilmesi için işbirliği sağlamak,
7. Fatih'in korunması için uluslararası ve ulusal kaynakları harekete geçirmeye yönelik çalışmalar yapmak.

HİZMETLERİN YÜRÜTÜLMESİ:

1. Protokolde tanımlanan hizmetler, Bakanlık ve Belediye tarafından eşgüdümlü olarak hizmetin niteliğine bağlı olarak oluşturulacak iki komitenin yönlendirmesi doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

I. Yürütme Komitesi

- Yürütme komitesi 3 Bakanlık, 2 Belediye temsilcisi ile koruma konusunda uzman 2 kişi olmak üzere toplam 7 kişiden oluşur,
- Yürütme komitesi, çalışmanın genel çerçevesini oluşturmak, proje tanımlarını yapmak ve önceliklerini saptamak, koordinasyonu sağlamak, Bakanlık ve Belediyeyi bilgilendirmek,

bürokratik hizmetlerin gerçekleşmesini sağlamakla yükümlüdür.

2. Yayın ve Tanıtım Komitesi

- Yayın ve Tanıtım Komitesi, I Bakanlık, I Belediye temsilcisi ile koruma konusunda uzman 3 kişi olmak üzere toplam 5 kişiden oluşur.
- Yayın ve Tanıtım Komitesi Fatih'te bulunan kültür varlıklarının korunması işinde üretilmiş ve üretilcek projelerin ve her türlü belgenin basımı ve yayını sağlamak için gerekli çalışmaları yapmak, ilkeleri saptamak,
- Koruma olgusunu benimsetmek, halkın katılımını sağlamak, ulusal ve uluslararası desteğin sağlanmasına yönelik faaliyetlerde bulunmakla yükümlüdür.

II. Yürütme ile Yayın ve Tanıtım Komitelerinin çalışma biçimleri ve Bakanlık-Belediye ile olan ilişkileri protokolün imzasında sonra yapılacak bir çalışma ile belirlenecektir.

PROTOKOLÜN SÜRESİ:

- Bu protokol üç yıl için geçerlidir.
- Gerekli görüldüğünde ek protokollerle bu süre uzatılabilir.
- Süre, protokolün imzalandığı tarihte başlar.

PARASAL KAYNAK:

- Bakanlıkça yaptırılacak hizmetlerin yürütülmesi için ayrılan kaynak İl Özel İdaresine aktarılır. Bu kaynağın kullanımı Bakanlık talimatı doğrultusunda protokol kapsamında İl Özel İdaresince yapılır.
- Belediyece söz konusu hizmetlerin yürütülmesi için ayrılan kaynak protokol kapsamında kendi denetiminde kullanılır.
- Bakanlıkça gönderilen ödenek, harcanmadığı takdirde aynı alan için Bakanlığın uygun göreceği bir başka işte kullanılabilir.

BAKANLIĞIN GÖREVLERİ:

- Hizmetler bölümünde tanımlanan işlerin gerçekleştirilmesi için gerek duyulan kaynağın yatırım bütçesine konulmasını sağlamak,
- Proje ve uygulamalara ilişkin bürokratik işlemleri hızlandırmak,
- Gerekli olan hallerde diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak,
- Ankara'da yapılacak toplantıları organize etmek,
- Ödeneklere bağlı olarak kamulaştırma yapmak veya belediyeye kültürel amaçlı olmak üzere onanıp değerlendirilmesi kaydıyla kamulaştırma yetkisi vermek,
- Bakanlıkça ele alınacak hizmetlerde kontrollük hizmetlerini yürütmek,
- İl Özel İdaresi ile koordinasyonu sağlamak.

BELEDİYENİN GÖREVLERİ:

- Hizmetler bölümünde tanımlanan işlerin gerçekleştirilmesi için gerek duyulan kaynağın yatırım bütçesine konulmasını sağlamak,
- Uygulamaları denetlemek,
- Altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek,
- Belediyece yürütülen hizmetlerde kontrollük hizmetini yürütmek,
- Proje ve uygulama yapılacak alanlarda kullanıcılara gerekli koordinasyonu yapmak,
- Projeye kaynak aktarımında etkin olabilecek özel ve tüzel kişilerle ilişki kurmak ve bunları organize etmek,
- Bakanlıkça gerekli görüldüğünde, yapılan işlerin Bakanlık ilgili elemanlarınca yerinde incelenmesini ve bu amaçla gönderilen personele gerekli bilgi, belge ve araç verilmesini sağlamak.

DENETLEME:

- Bakanlıkça gönderilecek ödenekler protokol amacı dışında kullanılmaz.
- Her yıl sonunda Bakanlık ve Belediyece, değerlendirme toplantısı yapılacak, bir sonraki yıla ilişkin kararlar oluşturulacaktır.

DIĞER HÜKÜMLER:

- Bu protokole konu olan projelerin uygulama alanlarında ve basılı her türlü belgede "Kültür Bakanlığı katkısı ile gerçekleştirilecektir." İfadesi kullanılacaktır.
- Protokolün daha sonraki aşamalarında ilgili Bakanlık ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin projeye katılımı sağlanacaktır.
- Protokolde konu edilen hizmetlerin gerçekleştirilmeleri aşamalarında hizmetlerin şartları ayrıca belirlenecektir.
- Taraflar bu protokolde tanımlanan iş ve hizmetleri tabi oldukları mevzuat usullerine göre gerçekleştirecektir.
- Bu protokolden doğan anlaşmazlıklar 3533 sayılı Yasaya göre çözümlenecektir.

Protokol tarihi: 9/7/1997

KÜLTÜR BAKANLIĞI
Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Genel Müdürü
Altan AKAT

FATİH BELEDİYESİ
Belediye Başkanı
Sadettin TANTAN

EK-2 FENER-AYVANSARAY ARASI VE SAHİL KESİMİ YENİLEME PROJESİ FATİH BELEDİYESİ MÜLAKAT SORULARI

Birinci Grup Sorular

1. Fener-Balat kentsel alanı hangi sebeplerden ötürü yenileme alanı ilan edilmiştir?
2. Alandaki mülkiyet sorununu nasıl çözümlenmeyi planlıyorsunuz?
3. Yenileme amaçlarında GAP İnşaat'ın web sitesinde belirttiği *“yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması”* amacına ulaşmak için alanda neler yapmayı planlıyorsunuz? Üst ölçekte bir planlama çalışması var olmadan noktasal anlamda uygulanacak bir proje ile bu hedefe ulaşabileceğinizi düşünüyor musunuz?
4. 5366 sayılı kanunla bina ölçeğinde yenileme projeleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Tarlabası ve Sulukule'de göz ardı edilmeye çalışılan sosyal doku Fener-Balat'ta korunabilecek mi?
5. Fener-Balat yenileme ihalesini alma süreci ve belediye'nin alanla ilgili hedefleri nelerdir?

İkinci Grup Sorular

1. Yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat'ta mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda nasıl bir dönüşümü hedefliyorsunuz?
2. Yenileme alanında nasıl bir ortaklık modeli planlıyorsunuz?
3. Yenileme alanı ilan edilme sürecinde yerel topluluklar ve mahalle dernekleri ile irtibata geçtiniz mi? Sürece dahil olmaları için neler yapılacak?
4. Alanda yenileme alanı kararına karşı çıkan yerel topluluklar, dernekler ve hatta meclis üyeleri ile nasıl bir işbirliğine gitmeyi planlıyorsunuz?
5. Yerel yönetim olarak Fener-Balat'ta yaşayan halkın kentsel dokunun korunmasına yönelik olarak bilinçlendirilmesi ve güçlendirilmesine dair geliştirdiğiniz stratejiler mevcut mu?
6. Projenin sürdürülebilirliğini nasıl sağlamayı hedefliyorsunuz?

EK-3 FENER-AYVANSARAY ARASI VE SAHİL KESİMİ YENİLEME PROJESİ FEBAYDER MÜLAKAT SORULARI

Birinci Grup Sorular

1. Fener-Balat kentsel alanındaki yenileme kararı hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce gerekli bir karar mı?
2. Alandaki mülkiyet sorunu sizce çözümlenmeli?
3. Yenileme amaçlarında GAP İnşaat'ın web sitesinde "*yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması*" şeklinde proje amacı belirtilmektedir. Yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması" Amacına Üst Ölçek Planlama Çalışması Olmadan Ulaşılabilir mi?
4. GAP İnşaat'ın yenileme projesi hedefleri içerisinde sosyal yapının korunmasına dair çalışmalar yürüteceğini düşünüyor musunuz?
5. Yenileme projesine yönelik olarak sürece karşı eleştirileriniz nelerdir?

İkinci Grup Sorular

1. Yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat'ta mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda sorunları nelerdir? Bu konuda bir dönüşüm projesine sizce ihtiyaç var mı?
2. Yenileme alanında halkı da sürece dahil edecek nasıl bir ortaklık modeli olmalı?
3. Alanda yenileme alanı kararına karşı çıkan mahalle halkı ve sivil toplum kuruluşları olarak yerel yönetim ve GAP İnşaat'la işbirliğine gitmeyi düşünüyor musunuz? Evetse nasıl bir işbirliğine gitmeyi planlıyorsunuz?
4. Yenileme alanı ilanı sürecinde belediye sizinle ve mahallede yaşayanlarla irtibata geçip, fikirlerinizi aldı mı?
5. Sizce sosyal açıdan bir güçlendirme programına burada ihtiyaç duyuluyor mu? Evetse hangi konularda?
6. Projenin sürdürülebilirliği için sizce neler yapılmalı?

EK-4 FENER-AYVANSARAY ARASI VE SAHİL KESİMİ YENİLEME PROJESİ BALAT MUHTARLIĞI MÜLAKAT SORULARI

Birinci Grup Sorular

6. Fener-Balat kentsel alanındaki yenileme kararı hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce gerekli bir karar mı?
7. Alandaki mülkiyet sorunu sizce çözümlenmeli?
8. Yenileme amaçlarında GAP İnşaat'ın web sitesinde “*yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması*” şeklinde proje amacı belirtilmektedir. Yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması” Amacına Üst Ölçek Planlama Çalışması Olmadan Ulaşılabilir mi?
9. GAP İnşaat'ın yenileme projesi hedefleri içerisinde sosyal yapının korunmasına dair çalışmalar yürüteceğini düşünüyor musunuz?
10. Yenileme projesine yönelik olarak sürece karşı eleştirileriniz nelerdir?

İkinci Grup Sorular

7. Yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat'ta mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda sorunları nelerdir? Bu konuda bir dönüşüm projesine sizce ihtiyaç var mı?
8. Yenileme alanında halkı da sürece dahil edecek nasıl bir ortaklık modeli olmalı?
9. Alanda yenileme alanı kararına karşı çıkan mahalle halkı ve sivil toplum kuruluşları olarak yerel yönetim ve GAP İnşaat'la işbirliğine gitmeyi düşünüyor musunuz? Evetse nasıl bir işbirliğine gitmeyi planlıyorsunuz?
10. Yenileme alanı ilanı sürecinde belediye sizinle ve mahallede yaşayanlarla irtibata geçip, fikirlerinizi aldı mı?
11. Sizce sosyal açıdan bir güçlendirme programına burada ihtiyaç duyuluyor mu? Evetse hangi konularda?
12. Projenin sürdürülebilirliği için sizce neler yapılmalı?

EK-5 FENER-AYVANSARAY ARASI VE SAHİL KESİMİ YENİLEME PROJESİ YENİLEME KURULU MÜLAKAT SORULARI

Birinci Grup Sorular

11. Fener-Balat kentsel alanındaki yenileme kararı hakkında ne düşünüyorsunuz? Hangi kriterler üzerinden değerlendirdiniz?
12. Yenileme amaçlarında GAP İnşaat'ın web sitesinde “*yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması*” şeklinde proje amacı belirtilmektedir. Yenileme alanının daha güvenli, sağlıklı yaşanabilir, kentle bütünleşmiş bir yaşam alanı olması” Amacına Üst Ölçek Planlama Çalışması Olmadan Ulaşılabilir mi?
13. 5366 sayılı kanunla bina ölçeğinde yenileme projeleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Tarlabası ve Sulukule’de göz ardı edilmeye çalışılan sosyal doku Fener-Balat’ta korunabilecek mi?

İkinci Grup Sorular

13. Yenileme alanında mekânsal, sosyal ve ekonomik anlamda nasıl bir dönüşüm hedeflenmelidir?
14. Yenileme alanında nasıl bir ortaklık modeli planlanmalı?
15. Yenileme sürecinde yerel topluluklar ve mahalle derneklerinin sürece dahil olmaları için neler yapılmalı?
16. Alanda yenileme alanı kararına karşı çıkan yerel topluluklar, dernekler ve hatta meclis üyeleri ile nasıl bir işbirliğine gidilmelidir?
17. Fener-Balat’ta yaşayan halkın kentsel dokunun korunmasına yönelik olarak bilinçlendirilmesi ve güçlendirilmesine dair stratejiler geliştirilme mi?
18. Projenin sürdürülebilirliğini yenileme kurulu olarak sizce nasıl sağlanmalı?